

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

**KENTSOYLU AİLELERİN HATIRALARINDA AİLE VE
KOMŞULUK**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan

Şehri KILIÇ

İstanbul, 2021

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

**KENTSOYLU AİLELERİN HATIRALARINDA AİLE VE
KOMŞULUK**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan

Şehri KILIÇ

17550170013

0000-0001-8651-1781

Danışman:

Prof. Dr. Akile Reşide GÜRSOY

İstanbul, 2021

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “**Kentsoylu Ailelerin Hatıralarında Aile ve Komşuluk**” başlıklı çalışmamın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını, patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 22/04/2021

Şehri KILIÇ

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

22/04/2021

Enstitümüz *Sosyoloji* Anabilim Dalı *Sosyoloji* Programı Yüksek Lisans öğrencilerinden 17550170013 numaralı *Şehri KILIÇ*'ın "Beykent Üniversitesi Eğitim-Öğretim Yönetmeliği"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak Enstitümüze teslim ettiği "*Kentsoylu Ailelerin Hatıralarında Aile ve Komşuluk*" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 30/03/2021 tarih ve 2021/10 sayılı toplantısında seçilen ve On-line toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 29. maddesinin 3. fıkrası gereğince 45 dakika süre ile Microsoft Teams programı aracılığıyla on-line olarak aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında "*OYBİRLİĞİ*" ile "*KABUL*" kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 2 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
Prof. Dr. Ak*** Re**** Gü****
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi P1*** KA*****
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Doç. Dr. Me***** BO***
(Maltepe Üniversitesi)

Adı ve Soyadı : Şehri KILIÇ
Danışmanı : Prof. Dr. Akile Reşide GÜRSOY
Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans, 2021
Alanı : Sosyoloji
Anahtar Kelimeler : Kentsoylu Aile, Hatıralarda Komşuluk, Kültürel Hafıza, Komşuluk İlişkileri, Hatırat.

ÖZ

KENTSOYLU AİLELERİN HATIRALARINDA AİLE VE KOMŞULUK

Bu çalışmanın amacı; kent kültürüyle yetişmiş, kentsoylu aile bireylerinin hafıza ve hatıralarından yola çıkarak kültürel kodlarımızda bulunan ve bütünleştirici toplumsal değerlerimizden biri olan komşuluk ilişkilerini, betimlemektir. Bu çalışmanın araştırma sorusunu ortaya çıkaran, bazı araştırma bulgularının komşuluk ilişkilerinin alt gelir grubu ve işçi sınıfının ilişki biçimi olduğu tespitidir. Kır ve kent ailesi ayırımında etken faktör, meskûn olunan mekânla birlikte, hayat anlayışı, günlük yaşam pratikleri, aileye yerleşmiş kültür bulunmaktadır. Niteliksel araştırma yöntemi ile yapılan bu çalışmada, kent kültürüyle kentsoylu ailelerde yetişmiş kişilerle derinlemesine görüşme yapılarak, veriler elde edilmiştir. Veriler analiz edilerek, çıkarılan bulgulardan hafızalarda var olan komşuluk ilişkilerinin, birey ve toplumsal ilişki üzerindeki olumlu-olumsuz etkileri ortaya konulmuştur. Çalışmada yapılan tanım ile katılımcılardan elde edilen veriler örtüşmektedir.

Name and Surname : Şehri KILIÇ
Supervisor : Prof. Dr. Akile Reşide GÜRSOY
Degree and Date : Master, 2021
Major : Sociology
Key Words : Kentnoble Family, Neighborhood in Memories,
Cultural Memory, Neighborhood Relations
Remembrance.

ABSTRACT

FAMILY AND NEIGHBORHOOD IN THE MEMORIES OF KENTNOBLE FAMILIES

The objective of this study is to describe neighbourhood relations among urban residents raised in an urban culture as they remember it in their memory and written memoirs. Neighbourhood is evaluated to embody unifying codes of culture. The starting point of this research has been some research results that have attributed neighbourhood relationships to lower economic groups and to the working class. The basis of the rural/urban distinction, apart from the location in which people inhabit, rests upon a consideration of World view, Daily life practices and the culture of the family. In this study, based on qualitative research, research data has been collected through in-depth interviews with people raised with an urban heritage. Memories of neighbourhood relationships have are analyzed with a view of their negative and positive impact on the individual and society. The data acquired from the participants overlap with the definition made in the thesis.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

ÖZ

ABSTRACT

KISALTMALAR	v
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KENT, AİLE, KÜLTÜREL BELLEK, KOMŞULUK, HATIRAT

1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	5
1.1.Kentlerin Tanımı ve Tarihsel Gelişimi	5
1.1.1. Kentin Tanımı.....	5
1.1.2. Kentlerin Tarihsel Gelişimi	8
1.1.3. Kent Kültürü.....	10
1.1.4. Kentlileşme.....	13
1.2. Aile ve Aile Tipleri	14
1.2.1. Ailenin Tanımı.....	14
1.2.2. Aile Tipleri	17
1.2.3.Kentsoylu Aile.....	20
1.2.4. Ailede Değişim.....	24
1.3. Kültür	26
1.3.1. Kültürel Hafıza (Bellek)	28
1.3.2. Bireysel ve Toplumsal Değer	30
1.3.3. Günlük/Gündelik Hayat.....	32
1.3.4. Boş vakit.....	34
1.4. Komşuluk İlişkileri.....	35
1.4.1. Komşuluk Kavramı Üzerine.....	36
1.4.2. Mahalle ve Komşuluk İlişkileri	38
1.4.3. Komşuluk İlişkisinin Temeli: Güven	41
1.4.4. Güvenin Getirdiği Dertleşme	45
1.4.5. Komşuluğun Hayata Yansıma Alanları.....	46

1.4.5.1. Atasözlerinde Komşuluk.....	46
1.4.5.2. Din ve Komşuluk	48
1.4.5.3. İslam Dininde Komşuluk	51
1.4.5.4. Hukukta Komşuluk	53
1.4.6. Komşuluğu İlişkilerini Etkileyen Unsurlar	55
1.5. Hatırat ve Komşuluk	58
1.5.1. Hatırat Kitaplarında Komşuluk İlişkileri	60
1.5.2. Komşuluk İlişkilerinde Değişim.....	64

İKİNCİ BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASININ YÖNTEMİ VE UYGULAMASI

2.2. Araştırma Evreni ve Katılımcı Grubu	69
2.3. Veri Oluşturma Tekniği ve Araştırma Etiği	71
2.4. Araştırmanın Kolaylaştırıcıları ve Sınırlılıkları	72
2.5. Veri Analizi	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KENTSOYLU AİLELERİN HATIRALARINDA AİLE VE KOMŞULUK

ARAŞTIRMASININ BULGULARI VE DEĞERLENDİRME

3.1. Şehir Tanımlaması ve Algısı	74
3.1.1. Mahalle	75
3.1.2. Semt-Mahalle Tercihi	77
3.1.3. “Biz Sokak Görmedik”	81
3.2. Aile ve Aile Tanımlaması	83
3.2.1. Aile Geçmişi	83
3.2.2. Aile Tanımı.....	85
3.2.2.1. Bürokrat Aile	86
3.2.2.2. Otoriter Aile	86
3.2.2.3. İlmiye Sınıfından Aile	87
3.2.2.4. Şehirli Aile.....	87
3.2.2.5. Mübadil Aile	88
3.2.3. Aile Algısı	88

3.2.4. Aile İçi İlişkiler ve Düzen	91
3.3. Komşuluk ve Komşularla Görüşme	93
3.3.1. Komşuluğu Başlatma.....	93
3.3.2. Komşu Tercihi ve Komşudan Beklenti	95
3.3.3. Komşuya Güven	97
3.3.4. Komşuya Çocuk ve Anahtar Emanet Etme	98
3.3.5. Dertleşme: “İnsan İnsanın Zehrini Alır”	100
3.3.6. Komşu ile Dertleşmeme Sebebi	102
3.3.7. Eski Komşularla Görüşme.....	103
3.4. Komşularla Vakit Geçirme	104
3.4.1. Komşu Günü Toplantıları.....	105
3.4.2. Toplantılara Katılmama Sebebi	106
3.4.3. Sözüne İtibar Edilen Komşu.....	107
3.4.4. Yaşlılarla/Yaşlılıkta Komşuluk	109
3.4.5. Kiracılarla Komşuluk	110
3.4.6. Eğitim Durumu ve Komşuluk	111
3.4.7. Çalışma Hayatı ve Komşuluk.....	111
3.4.8. Erkekler ve Komşuluk.....	114
3.4.9. Site Hayatında Komşuluk.....	116
3.4.10. Farklı Din Mensuplarıyla Komşuluk.....	118
3.4.11. Yabancı Ülkede Komşuluk.....	121
3.4.12. Kriz ve Tehlike Anında Komşuluk.....	122
3.4.13. Komşularla Yaşanan Sorunlar	124
3.4.14. İstenilmeyen Komşular.....	125
3.5. Komşularla Dayanışma-Yardımlaşma	126
3.5.1. Komşularla Yardımlaşma	126
3.5.2. Hastalıkta Yardımlaşma	128
3.5.3. Cenazede Yardımlaşma	129
3.5.4. Komşularla Paylaşım.....	130
3.5.5. Olumlu Komşu Aktivitelerinin Aile İçi İlişkilerine Etkisi	132
3.6. Bugünkü Komşuluk	133
3.7. Komşuluğun Geleceği.....	135

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	137
KAYNAKÇA.....	148
EKLER	163
Ek. 1. Görüşme Rehber Formu	163
Ek. 2. Niteliksel Verilerin Analizinde Kullanılan Kod ve Kategori Listesi.....	174
Ek. 3. Katılımcıların Sosyodemografik Bilgileri	177
Ek. 4. Komşularla İlginç Yaşantılar	178

KISALTMALAR

TAYA	: Türkiye Aile Yapısı Araştırması
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TDK	: Türk Dil Kurumu

GİRİŞ

Sosyal bir varlık olarak bağ kurma ihtiyacı içinde bulunan insan, birlikte yaşama kültürünü şehirleşme yoluyla geliştirmiş ve ortak paydada ürettiği her şeyi “kent kültürü” olarak ortaya koymuştur. Kentler, mekânsal yakınlık, demografik yapı, ekonomik faaliyet, yönetim, sosyal tabakalaşma, etnik ve kültürel çeşitliliğin bulunduğu alanlardır. Kenti demografik yapı ve mekânsal yakınlık faktörü oluştursa da nüfusun temsil ettiği kültürel yapı, kent hayatını doğrudan etkilemekte, kente özgü hayat tarzı ortaya çıkarmakta ve bu kültürel yaşam tarzına bağlı olarak ta kent kimliği oluşmaktadır. Bu oluşan kent kimliği çerçevesinde kentli insanın, kente karşı geliştirdiği tutumu, davranış kalıpları da değişmekte ve “kentli insan davranışı” ortaya çıkmaktadır. Şehirlerin hem kendilerine ait bir kimliği bulunmakta hem de içinde yaşayan bireylerin kimliğinin oluşması ve şekillenmesinde etkin rol oynamaktadır.

Çalışmanın temel kavramlarından birisi olan kentler ve sosyolojik çevre, bireyi kuşattığı gibi aileyi de kuşatmaktadır. Kentte yaşama süresi, kent hayatında süreklilik kazanmış davranış normları, oluşan kent kültürünün sonraki nesillere aktarılması, “kentli davranışını” davranış kalıbı olarak yerleştirmektedir. Bu davranış kalıplarının sonraki nesillere aktarılması ise kentli aile yapısının özellikleri haline gelmektedir. Ailede bireylerin, kentli aile davranış normları çerçevesinde yetiştirilmesi, kentin kurallarının benimsenerek yaşam tarzına yerleşmesi, kentli ailelerin kentte yaşama kültürünü birikim ve aktarım yeteneğine sahip olması, en önemli özelliklerinden görülmektedir. “Kentsoylu aile” ifadesi bünyesinde bireysel ve kentsel değerleri önceleyen, sosyal değerlerin kent kültürüne yerleştirilmesi, biriktirilmesi ve nesilden nesile aktarılması işlevini yerine getiren aile özelliğini taşımaktadır. Yaşanarak tecrübe edinilmiş ve aile hafızalarına yerleşmiş edimler, toplumların da hafızalarına yerleşmiş ve kültürel davranış kalıpları haline gelerek sonraki nesillere aktarılmıştır.

Aile, neslin devamının sağlandığı, bireyin sosyalizasyonunun ve değer üretiminin yapıldığı, kültürel birikimin aktarıldığı ve toplumsal ilişki normlarının belirlendiği merkezde bulunmaktadır. Aile, insanın sosyalleşmeyi öğrendiği ilk çevresidir. Bu çevrenin ikinci halkasında, mekânsal yakınlıktan dolayı komşu bulunmaktadır. Çalışmada ailenin günlük yaşam pratikleri üzerinden sürdürülen

toplumsal ilişki türlerinden birisi olan komşuluk ilişkileri, çok yönlü olarak irdelenmiştir.

Modernleşme, kentleşme, kentsel dönüşüm çalışmaları, bireylerin mekân algısı ve anlam dünyası, çalışma hayatı, komşuluk ilişkilerini etkilemektedir. Hem geleneksel Türk örf ve adetleri, hem de İslam dininin temel kaynaklarında komşuluk ilişkilerinin önemli bir yer tutması, günlük yaşam aktivitesi olan komşuluğu geleneksel kod olarak kültürel hafızaya yerleştirmiş ve kültürel birikim oluşturmuştur. Atasözlerimiz kültürel hafızamızın bir göstergesi olarak komşuluk ilişkileriyle ilgili birçok deyim barındırmaktadır. Bu deyimler bize komşuluk ilişkilerinin, ailenin günlük hayat akışı içinde etkin olarak yer aldığının ipuçlarını vermektedir. Komşuluk ilişkileri, mekân yakınlığından dolayı yüz yüze kurulan bir iletişim olması hasebiyle, yakınlaşma kültürü, ailelerin birbirini tanıma ve güven duygusu önemli bir yer tutmaktadır.

Yıldız ve Gündüz'ün (2011, 17) TÜBİTAK projesi olarak hazırladıkları “Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Komşuluk” adlı çalışmada, “alt gelir grubunda ve kent çevrelerinde tutunmaya çalışan kentin yeni sakinlerinde komşuluk ilişkilerinin daha yoğun” olduğu tesbitinde bulunmuşlardır. Bu tesbit “acaba kentsoylu ailelerde komşuluk ilişkileri nasıl yaşanmıştır”, sorusuna cevap bulmaya sevk etmiştir. Bireysel hatıralarda yer alan komşuluk ilişkileri, toplumsal ve kültürel hafızalarımızda ne gibi birikimler saklamaktadır? Keşfedici bu çalışmanın amacı; kent kültürüyle yetişmiş, kentsoylu bireylerin hafıza ve hatıralarından yola çıkarak kültürel kodlarımızda bulunan bütünleştirici toplumsal değerlerimizden biri olan komşuluk ilişkilerini, betimlemektir. Bu çalışmada, kent kültürüyle, kentsoylu ailelerde yetişmiş kişilerle derinlemesine görüşme yapılarak, hafızalarda var olan komşuluk ilişkilerinin, birey ve toplumsal ilişki üzerindeki olumlu-olumsuz etkileri ortaya konulmuştur.

Kentsoylu ailelerin hatıralarında aile ve komşuluk ilişkilerini kapsayan araştırmada niteliksel yöntem kullanılmıştır. Araştırmanın niteliksel yöntem ile yapılmasının amacı sosyal ilişki türlerinden birisi olan komşuluğun sosyal gerçekliğini olduğu gibi anlamayı ve görüşmeye katılanların kendi kullandıkları ifade ve kavramlarla konuya yaklaşabilmeyi mümkün kılması sebebiyledir. Nitel araştırma

yöntemi, sosyal olay ve olgular bilgisini, insanların kendi ifadelerinden derlenen derin ve özgün anlamları keşfetme imkânı sağlamaktadır. İlişkilerin insanlar tarafından algılanan ve yeniden kurgulanan süreçlerin resmini çıkarma ve sosyal olayların derinlemesine ve ayrıntılı bir şekilde ortaya koyma özelliği bulunmaktadır (Kümbetoğlu 2017, 38).

Bu araştırmada nitel veri toplama tekniklerinden yarı yapılandırılmış, açık uçlu sorularla, derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme formu araştırma soruları, araştırmanın amacı ve literatürdeki kent, aile ve komşuluk konuları temel alınarak hazırlanmıştır. Ayrıca sorular çocukluk ve yetişkinlik olmak üzere iki döneme ayrılmış, her dönem kendi içinde kent, aile ve komşuluk başlıklarında sorular sorulmuştur (Bkz. Ek.1. Görüşme Rehber Formu). Ses kaydına alınan görüşmeler, aslına uygun olarak yazıya geçirilmiştir. Verilerden çıkarılan kavramlar üzerinden başlıkta da belirtildiği gibi anlatılar, kentsoylu ailelerin komşuluk ilişkileri esas alınarak irdelenmiştir. Çalışmada bulgular, görüşme yapılan katılımcıların verilerinden çıkarılan kavramlar olduğu için katılımcıların gözünden komşuluk ilişkileri yorumlanmıştır. Bulgularda komşuluğun mekânsal yakınlık ile doğrudan ilişkisi, sosyal ve duygusal paylaşımları, görünmeyen sınırları, karşılıklı sosyal bağın önemi vurgulanmıştır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışmanın temel kavramları olan kent, aile, kültür, komşuluk ve hatırat kavramlarının literatür araştırması yapılmıştır. Kentlerin tanımı, tarihçesi, kentlileşme süreci ve kent kültürünün, kavramsal çerçeveleri çizilmiştir. Ailenin farklı kuramların perspektifinden tanımları detaylıca incelenmiş, mekâna bağlı aile tipleri, özellikleriyle birlikte irdelenmiştir. Çalışmanın aile tanımı, mekân ile bağlantılandırılmakla birlikte, yaşam tarzı, hayat anlayışı ve günlük yaşam pratikleri üzerinden yapılmıştır. Komşuluk edimlerinin kültürel birikim ve kültürel hafıza ile doğrudan ilişkisi olması dolayısıyla, kültür ve bellek, kültürel birikim üretimlerinden olan bireysel ve toplumsal değerler irdelenmiştir. Kültürel değerlerin üretim ve oluşum merkezi olan günlük hayatın içinde, doldurulan boş vakit kavramı, komşuluk ile ilişkilendirilerek açıklanmıştır. Komşuluğun hayata yansıyan ve görünür hale gelen alanları incelenmiştir. Kültürel belleğimize yerleşmiş sözlü ve yazılı kaynaklarla aktarılan komşuluk ile ilgili atasözleri, vahiy kaynaklı dinlerin komşuluk

hakkında din müntesiplerine tavsiyeleri, birlikte yaşama durumunda oluşabilecek hak ihlallerine karşı yasalarda yer alan kurallar aktarılmıştır.

Çalışmanın temel kavramlarından birisi olan komşu kelimesinin kelime anlamına bakılmıştır. Ortak değerlerin inşa edildiği ve toplumsal ilişkilerin yaşandığı geleneksel mahalle kültüründe komşuluk ilişkileri açıklanmıştır. İnsani ilişkilerin temeli olan güven kavramına komşuluk penceresinden bakılmış, komşular arasında dertleşme edimine ve komşuluğu etkileyen unsurlar ele alınmıştır. Komşuluk, sözlü anlatılarda olduğu gibi, edebiyatta bir yazı türü olan hatıralarda da yer bulmuş, anı kitaplarında yaşantılar aktarılmıştır. Anı kitaplarında yer alan komşuluk ilişkilerine yazarların gözüyle bakılmıştır.

İkinci bölümde, alan araştırmasının yöntemi olan niteliksel araştırma yöntemi hakkında bilgi verilmiştir. Niteliksel araştırma yönteminin veri oluşturma tekniği olan derinlemesine görüşme ve katılımcıların sosyo-demografik bilgileri ile birlikte görüşmelerle ilgili açıklamalar yapılmıştır. Verilerin analizinde tema, kategori ve kodlara değinilmiştir.

Üçüncü bölümde ise, elde edilen bulgular, çıkarılan kod ve kategori başlıkları altında literatür taramasının içeriğiyle uyumlu olarak değerlendirme yapılmıştır. Şehir, medeniyet, kentsoylu aile, komşularla görüşme, paylaşım ve yardımlaşma, komşuluğu etkileyen unsurlar, bulgularla desteklenerek çıkarımlarda bulunulmuştur. Katılımcıların bugünkü komşuluk yaşantıları ve gelecekteki komşuluk tasavvurlarıyla ilgili bulgular değerlendirilerek sonuç aktarılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KENT, AİLE, KÜLTÜREL BELLEK, KOMŞULUK, HATIRAT

1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.Kentlerin Tanımı ve Tarihsel Gelişimi

Sosyal bilimlerde meseleleri doğru bir zemine oturtmak ve anlaşılmasını sağlamak için konu ile ilgili tanımları yapmak ve standart bir dil oluşturmak önem arz etmektedir. Yine sosyal bilimlerde düşünceler, fikirler, kavramlar üzerine inşa edilmekte, vücut bulmakta, lafızlarla telaffuz edilmektedir. Kavramlar, zihin dünyamızın ve dilimizin sınırlarının da bir göstergesidir aynı zamanda. Bir konuyu derinlemesine incelemeyen önce bilimsel alan yazında kullanılan kavramları tanımlamak ve "efradını cami' ağyârını mani" genel bir çerçeve çizmek gerekmektedir. Bilimsel disiplin içinde verileri doğru değerlendirebilmek, farklı bakış açıları ve yorumları bir araya getirerek derin anlamları açığa çıkarmak için tanıma ihtiyaç vardır. Aksoy'da (2008, 69) konu ile ilgili olarak benzer ifadelerle, sosyal bilimlerin kavramlarla inşa edilen “soyut bir yapı” olduğuna işaret etmiştir.

İnsan hayatını kökten değiştiren ilk devrimin, tarım devrimi, ikincisinin ise sanayi devrimi olduğu ifade edilmektedir (Keskin 2016, 162). Bu devrim bugünkü kenti ortaya çıkarmakta, dolayısıyla bu kent yapısı, içinde yaşayan aileleri kuşatmakta, toplumsal hayata şekil vermekte ve kent kültürünün üretilmesinde etkili olmaktadır. Bugün yaşanan kentlerde sanayi sonrası dönemin etkileri görülmektedir. Dolayısıyla çalışmamızda kent, aile, kültür, komşuluk ve hatırat kavramları, modernite sonrası anlayışının üzerine bina edilmektedir. Çalışmanın temelini oluşturan kavramlar, bu anlayış zemininde tanımlanmakta ve bu tanımlar, modernite sonrası bakış açısını içermektedir.

1.1.1. Kentin Tanımı

İnsanoğlu yeryüzünde yaşamaya başladığı ilk günden itibaren bir toplulukta ilişkiler ağı içinde bulunmuş ve toplumun üyesi olarak hayatını sürdürmüştür. İnsanların iletişim ve birçok sosyolojik bağla birbirine bağlandığı, üretimde işbölümü, örgütlenme ve uzmanlaşmanın yaşandığı, mekânsal olarak bir arada bulunduğu alan kentlerdir. Bütün sayılan bu fiiller insanın yapısıyla yakından ilgilidir

ve kent tanımına girmeden insan kelimesinin etimolojik yapısına bakmakta fayda mülâhaza edilmektedir. Rağîb el-İsfahani (2017, 98), “Müfredat” adlı eserinde “İnsan” kelimesinin iki anlamı üzerinde durmaktadır. İnsan, birinci anlamıyla “ünsiyet” ikinci anlamıyla “unutma” kelimesinden gelmektedir. Ünsiyet ise birbirine çok yakınlık gösteren, sıcak ve sempatik olan demektir. İsfahani’ye göre insanlar birbirine ünsiyet duyduğundan dolayı bu varlığa “insan” denilmiştir. İnsan, tabiatı gereği fitraten medeni/sosyaldır. Çünkü insan diğerleriyle ilişki kurmadıkça ayakta kalmayacak şekilde yaratılmıştır. Aynı çıkış noktasından hareketle modernite öncesi düşünürlerinden olan İbni Haldun’da insanların bir arada yaşama zorunluluğundan bahsetmektedir (Arslan 2009, 79). İnsan cinsi birbirine dayanmadan yaşamını sürdürememektedir. Yine insan sadece kendi cinsiyle değil, bütün kâinatla ilişki ve iletişim kurabilecek fitratta yaratıldığından kendisine insan denilmiştir (İsfahani 2017, 98).

Özmen (2015, 147), Rifkin’in aktarımıyla, İnsan kelimesinin kelime kökeninin Latince Humus’tan geldiğini, bu kelimenin de toprağı ifade etmek için kullanıldığından dolayı insanın toprakla bağ kurma ihtiyacı olduğundan bahsetmektedir. Toprakla bağ kurma ihtiyacı, “bir yere ait olmak, bir yere bağlı kalmak, bir kökü olmak gibi kadim hissiyatları deneyimleme” ihtiyacını gidermeye matuftur. Bir arada yaşama kültürünün en bariz alanı olan mekân ise kentlerdir. Kalıcı tarım faaliyetine başlanması ile insanlar, örgütlü bir biçimde yaşayarak üretim faaliyeti içinde bulunmuşlardır. İnsanların karşılaştıkları sorunlara buldukları çözümler, üretim için kullandıkları teknikler, toplumsal örgütlenme biçimleri, ilk şehirlerin ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır (Tuna 2012, 2).

Kesişimsel bir yaşam örgüsü bulunan kenti, kavram halinde tanımlamak zor olsa da sanayi sonrası kent kuramları çerçevesinde kuramcılar, kent tanımı yapmışlardır. Kentin tanımına geçmeden kelimenin kökenine bakacak olursak kent, Soğdça’da kale, şehir anlamındadır. Uygurca da kale, Osmanlıcada ise kent, kasaba anlamında kullanılmıştır (<https://www.etimolojiturkce.com/kelime/kent>). Şehir kelimesi İngilizce’de city, (<https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/şehir>) Latince’de civitas, devlet, yurttaşlık (Özmen 2015, 121) anlamına gelmektedir. Arapça’da kentin karşılığı “Medine”, kentli sözcüğünün karşılığı ise “Medeni”dir (Tekineş, 2010, 57). Türkçede kullanılan şehir sözcüğü ise Farsça’dan dilimize geçmiştir.

TÜİK (<http://www.resmiistatistik.gov.tr>), Devlet Planlama Teşkilatının 1982 yılında yayınladığı araştırmaya göre kent tanımını demografik yoğunluğa göre yapmış ve 20.001 nüfuslu yerleşim yerlerini kent, 20.000 ve daha az nüfuslu olan yerleşim yerlerini kır olarak tanımlamıştır. Kent kavramı, Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise “Nüfusunun çoğu ticaret, sanayi, hizmet veya yönetimle ilgili işlerle uğraşan, genellikle tarımsal etkinliklerin olmadığı yerleşim alanı, kent, site” olarak tanımlanmaktadır (<http://www.tdk.gov.tr>).

Her kent kuramının kendine mahsus bir kent tanımı bulunmaktadır. Kent tanımını yaparken hukuki, siyasi, iktisadi, demografik, üretim biçimleri, işgücü dağılımı, örgütlenme biçimlerini belirtmektedirler. Kaya (2017) bir yerleşim biriminin kent niteliği taşıması için aşağıdaki özellikleri taşıması gerektiğini söylemektedir:

- “*Belli bir nüfus büyüklüğüne ve nüfus yoğunluğuna erişmiş olması,
- *tarımsal üretimden daha ileri bir üretim düzeyi olan sanayi üretimine geçmiş olması ve bununla birlikte hizmet sektörünün gelişmiş olması,
- *yerleşim yerinin fiziksel altyapısının belli bir düzeye ulaşmış olması,
- *geleneksel aile yapısının çözülerek yerini çekirdek aile yapısına bırakmış olması,
- * nüfusun büyük oranda örgütlenmiş, karmaşık iş bölümüne ve yüksek uzmanlaşma düzeyine erişmiş olması,
- *yerel değerlerin yerini, ulusal değerlerin veya evrensel değerlerin almış olması,
- *geleneksel ilişkilerin (cemaat toplum tipinin) çözülüp bireysel ilişkilerin ya da bireysel çıkarların ön plana çıkmış olması,
- *eğitim düzeyinin kırsal kesimdeki eğitim düzeyinden yüksek olması ve çocuk bakım ve eğitiminde aile dışı kurumların gelişmiş olması,
- *sosyal normların yerini, resmi denetleme kurumlarının almış olması,
- *statülerin aileden gelmeyip, bireylerin kendi çabaları ile kazanılmış olmaları”(Kaya, 2017, 5)

Coğrafi olarak bir arada yaşayan insan topluluğunun kent olarak adlandırılabilmesinin ilk koşulu mekânsal yakınlık, demografik yoğunluk, uzmanlaşmış yönetim, ekonomik yapı, sosyal ve kültürel olarak örgütlenmiş ilişki biçimine sahip olmaktır. Kent, hangi yaklaşım ve bakış açısının ilgi alanı içinde olursa olsun, kendine has bir ilişki ağı bulunan, birbirine eklemli bir örüntüyü yansıtmaktadır (Yılmazöz 2010, 2). Doğan (2007, 523), kentin insan yığınlarının toplanma alanı olmaktan çıkarıp, yaşam alanı haline getiren şeyin kentin sosyolojik boyutu olduğunu vurgulamaktadır. Kentler yaşamsal tecrübelerin anlaşılır işaretlere, davranış biçimlerine dönüştüğü yerlerdir (Özmen 2015, 121). Yukarıda sıralanan özellikleri esas alarak kentin tanımını Gül ve Negiz (2018, 59) şu şekilde yapmıştır: “Mekân üzerinde yapılaşmış ve belirli bir nüfus yoğunluğuna erişmiş, ekonomik, teknolojik, yönetsel, sosyal ve kültürel olarak örgütlenmiş, kırsal alanlardan ayırt edilebilen temel kentsel hizmetlerin ve kent bilincinin oluştuğu, yerleşik ve bütünleşik bir yerleşim biçimidir”. Bu çalışmada kent yaklaşımı bu tanım çerçevesinde değerlendirilecektir.

1.1.2. Kentlerin Tarihsel Gelişimi

İlk kentlerin kuruluş tarihi ve yerleşim yeri hakkında kesin bulgulara ulaşmak mümkün olmamakla birlikte, kent tarihiyle ilgili bilgiler bizi Mezopotamya’da M.Ö. 6000-4000 yıllarına kadar götürmektedir. Kentlerin ortaya çıkışı bazı kent kuramlarıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Bunlar; hidrolik toplum yaklaşımı, artı ürün yaklaşımı, ekonomik yaklaşım, askeri ve dinsel yaklaşım gibi yaklaşımlardır (Güneş 2013, 34).

Şeyhmus Bingöl’ün (2017, 346) değerlendirmesini yaptığı Lewis Mumford’un “Tarih Boyunca Kent” adlı kitabında kentlerin geçirdiği değişimler tarihsel olarak anlatılmıştır. Bu kitapta anlatılan kent tarihini kısaca şöyle özetleyebiliriz. İlk kentler işlevler üzerine kurulmuş ve insanların hac amacıyla törensel toplanma yeri kutsal sığınak, köy ve müstahkem yer olarak görülmüştür. Sonraki dönemde birlikte yaşamının getirdiği kurallar ve kent düzeni ortaya çıkmıştır. Doğa olayları ve afetler insanları bir arada yaşamaya mecbur kılmış, düşman saldırılarına karşı yaşadıkları topluluğu emniyet altına almak için askeri ve siyasi yapı meydana getirmişlerdir. Tarihsel gelişimi içinde kentlerde, kralların

otorite olarak kabul edilmesinde liderlerin ticaret ve ekonominin gücü etkili olmuştur. Birlikte yaşama kültürüyle gelişen demokratikleşme ve yurttaşlık bilinci siyasal örgütlenmeye kapı açmıştır. Sonraki dönemde imparatorlukların gücünü kaybetmeye başlamasıyla Hristiyan-Kilise iktidarının egemen olması kent anlayışında da görülmeye başlanmıştır. Kentte yaşama kültürü, ahlakî ve medenî gelişimi, hastalık salgınları, yerel yönetimin gelişimine katkıda bulunmuştur. Kentlerdeki hâkim din anlayışının yıkılması ve modernliğin filizlenmeye başlamasıyla kent sakinleri özgür insan kfilesine dâhil olmuştur. Rönesans'ın etkisiyle kentlerde kilise hâkimiyetinin yerini akıl almış ve kentler, yeni sanayi dallarının ortaya çıkmasıyla şekillenmeye başlamıştır. Fabrika çevrelerinde yığılma, yeni mahallelerin oluşumunu ve kentlerin çehresinin değişimini zorunlu kılmıştır. Ulaşım araçlarının gelişimi, sanayi bölgelerine yakın yerlerin konut alanı, kenar mahalleler ve depolama alanı olarak kullanılmasına zemin oluşturmıştır. Yoğun sanayileşmenin kentte sağlıksız ortamlar oluşturması banliyöler meydana getirmiştir. Sanayileşme kentlerin değişiminde etkin rol oynamış, küreselleşme ise dünya kentlerini ortaya çıkarmıştır.

Sosyal bilimciler toplumların dönüşümlerini kategorilerle incelemeye çalışmışlardır. Şehir/kent bilimcilerinin çoğu geleneksel ve geçmişten günümüze toplum tiplerini kır toplumu, feodal veya sanayi öncesi toplumu, sanayi sonrası modern toplum diye sınıflandırmışlardır (Açıkgöz 2007, 63). Modern öncesi dönemde yaşayan ve modern sosyolojinin kurucusu (Ateş ve Utkan 2017) olarak takdim edilen İbni Haldun, insanların toplum halinde yaşamalarını zaruri bir hal olarak görmüş ve toplumları iki kategoride incelemiştir. İbni Haldun şehir ve köy hayatı ayırımını üretim biçimine göre yapmıştır (Ateş ve Utkan 2017, 223). Ona göre “Bedevi” diye adlandırdığı tarım ve hayvancılığa dayanan köy/kır kültürünü muhafaza eden toplumdur. “Hadari” ise şehirde yerleşmiş, bedevi kültürden uzaklaşmış, gelişmiş toplumdur. Göçebe şeklinde yaşayan ilk insan toplulukları, ihtiyaçların çeşitliliği ve ihtiyaçları karşılamak için insanların karşılıklı bağımlı olması toplumsal hayatı zorunlu kılmıştır. İhtiyaçların çeşitlenmesi, iş bölümünün ortaya çıkması, yaşam şartlarının değişmesiyle bedevi toplumdan hadari topluma doğru evrilme süreci geçirmiştir (İbni Haldun 1990, 99).

Güneş'in (2013) aktarımıyla, sosyal ekolojik yaklaşımın kurucusu Park'a göre kentlilik, rekabet (biyotik düzey) ve işbirliğinin (kültürel düzey) karışımıdır. Kentin kültürel düzeyini, biyotik düzey üzerine kurulan değer, norm, örf ve âdetler temelinde gelişen bir yapı olarak temellendirmiştir. Kültürel düzey, bir mahallede oluşturulan akrabalık ilişki ve örgütleri, topluluğun kendi değer yargılarını, okullarını, dinsel kurumlarını içermektedir. Kısacası kültürel düzey kent yaşamının ortak duygulara göre düzenlenmesini ve sembolik, psikolojik uyum süreçlerini ifade etmektedir. McKenzie'ye göre ise, kentte ekonomik, mekânsal yer edinme ve var olmak için mücadele vardır. Kentsel toprak kullanım biçimleri rekabet, ekonomik iş bölümü, rekabete dayanan istila sonucu ve yerinden etme süreçleriyle oluşmaktadır (Aktaran Güneş 2013, 67). Uluengin (2011), kent yaşamını "kendini ifade edebilmek, üretebilmek ve paylaşabilmek" ile özdeş tutmaktadır. "Şehir, birbirine geçkin sosyal ilişkiler sonucu meydana gelen bir form, bir semboldür: şehir; kutsal mekânlardır, pazar yeridir, adalet sarayıdır, okuldur yani tecrübelerin anlaşılır işaretlere, sembollere, davranış biçimlerine, bir düzene dönüştüğü yerlerdir" (Özmen 2015, 121).

1.1.3. Kent Kültürü

Kent, tarım dışı özellikler gösteren, çok kültürlü bir yapıya sahip olan, bir arada yaşama kültürünün belli kurallara bağlandığı kendine göre yaşam kriterleri olan mekânlardır. Kabagöz'e (2018, 140) göre kent toplumu, sanayileşme ile kapitalist ekonomik ilişkileri iç içe geçmiş, akılcı şekilde örgütlenmiş, bürokratik güdümlü tüketim toplumudur. "Bürokrasi, onu örgütleyip yöneten akıl; tüketim ise toplumun bu bürokratik akıl tarafından ilgilenmeye mecbur bırakıldığı nesnedir". Sanayi kenti, tüketmek ve kâr etmek için çalışmak zorunda olanların üretim merkezidir. Köyden kente gelen göçmen, kentin kıyısında tutunurken aynı zamanda çalışma koşullarına uyum sağlamaya çalışmaktadır. Kente uyum sürecinde değişim ve dönüşüm göstermektedir. Dönüşüm, bir halden diğer bir hale geçiş olduğu gibi aynı zamanda yeni bir oluşumun ilk evresi de olabilmektedir. Yeni oluşum eskiyi tanımama eğilimi de göstermektedir. Kojeve (2007, 77), köyün süreyi yaşadığından, kentin ise zaman geçirdiğinden bahsetmektedir. Kentin "anlık şimdiki fiili hale getiren, geleceği düşünerek geçmişi unutma eğiliminde" olduğunu söylemektedir.

Kent çalışma hayatında her gün aynı döngü devam etmektedir. Kent sakinleri, çalıştıkları sürece var oldukları için, var olmak için çalışmak zorundadırlar. İdari yapı, bürokratik yönetim, üretim ve tüketim alışkanlıkları, tarımsal üretimden farklı iş bölümü ve uzmanlaşma faaliyetleri, kente özgü davranış kalıpları, kent kültürünün temelini atmaktadır. Yazar (2015, 9), kültürel etkileşim içinde olan kentlerin, birçok farklı kültür gruplarının kente özgü bir kültürle harmanlanması ile oluşan farklı kültürlerin erime potası olduğunu söylemektedir. Yine Yazar, kent kültürünün oluşumunda tarih ve zaman faktörünün önemine vurgu yapmaktadır.

Kentin ne olduğu ve yaşam biçimi olarak kente özgü davranış ürettiğini sorgulayan Louis Wirth kentli insanın davranış özelliklerinin ve kent kültürünün nasıl oluştuğunu analiz etmeye çalışmıştır. “Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme” adlı çalışmasında nüfusun büyüklüğü, yoğunluğu ve çeşitliliği değişkenlerinin kent kültürünü, kente özgü davranış ve yaşam biçimini belirlediğini ve kentleşmeyi getirdiğini söylemektedir (Aktaran Güneş 2013, 69). Wirth’e göre kentte yaşayan insan sayısının artması kişisel farklılıkları da artırmaktadır. İnsanların kişisel özellikleri, düşünceleri, meslek ve çalışma hayatları, kültürel yaşam biçimleri bir alanda yoğunlaşmakta ve toplumsal farklılaşmalara yol açmaktadır. Nüfus yoğunluk ve büyüklüğü, ortak değerlerden kaynaklanan paylaşımları azaltmakta ve geleneksel toplumlarda bulunan dayanışma, yerini rekabet ve resmi kurumların kontrolüne bırakmaktadır. Kentteki farklı ilgi alanları bireyin farklı gruplarda tanımlanmasına, grup üyeliklerinde aldığı roller ise birbiriyle ilişkisiz olabilmektedir. Bundan dolayı da kentli bireyin rolleri çelişkili ve çatışmacıdır. Kentte insan farklı rollerle hayatın içinde bulunduğu birden çok parçalanmış rollerle ve ikincil ilişkilerle karşılaşmaktadır. Bu da kente ait bir iletişim kültürün doğmasına zemin hazırlamaktadır. Çok sayıda insanla etkileşim halinde olmasına rağmen ilişkiler yüzeysel, geçici ve parçalıdır. Kentte ilişkiler çıkara dayalı ve kendi amaçlarına ulaşmak için diğer bireyleri araç olarak görme eğilimi hâkimdir. İlişkiler tıkandığında istediğini istediği an terk etme rahatlığı bulunmaktadır. Bu bireye özgürlük duygusu verse de toplumla bütünleşme, kendini ifade etme, ortaklık duygusunu yaşamaktan mahrum etmektedir. Kentteki hızlı ve yoğun yaşam temposu karmaşık ilişkiler ve kişisel öfkelerden kaynaklanan gerilimi artırmaktadır. Özmen (2015, 121), kentteki hızlı yaşamı “bir şeyleri kaçırmış” ruh hali içinde yaşama

olarak tanımlamaktadır. Nüfus çeşitliliğinin artması farklı kent kişilik yapıları arasında etkileşimin artmasını sağlamaktadır.

“Kent kültürü olgusu kentlerde yaşayan insanların ortak kullanım alanlarındaki davranış biçimleri, geldikleri yörelerle ilgili bağları, geldikleri yörelerden kente taşıdıkları ve edindikleri değerler, kente ve kendilerine ilişkin gelecek planları, yaşanan kenti algılayışları, kente olan aidiyet duyguları, yerel yönetimlerinden talep ve beklentileri, temsil ve katılım kabiliyetleri, memnuniyet ve memnuniyetsizlikleri, şikâyetlerinin bir bütünüdür” (Belli ve Aydın 2017, 425).

Kentler, bir ülkenin, bölgenin parçası olması hasebiyle ulusal ve yöresel karakter taşımaktadır (Yazar 2015, 7). Kentler, nüfus büyüklüğü, çeşitliliği ve yoğunluğu bakımından doğal olarak içinde yaşayan insanları etkilemektedir. İnsan, kenti yaşam tarzına göre inşa ederken kentteki yaşam tarzına göre de yeni davranış şekilleri geliştirmektedir. Günlük hayattaki davranış kalıpları, düşünce biçimleri, kente özgü sosyal ilişki formu, fiziksel ve mekânsal yapı mimarisi, estetiği, kente özgü hız ve yaşam kültürü, insanları belli bir davranış kalıbı içinde yaşamaya mecbur bırakmaktadır. Kent yaşamındaki çeşitlilik, demokratik, uzlaşmacı ve farklılıklara toleranslı bir bakış açısı geliştirmekte ve kent kültürü oluşturmaktadır. Eğer kent kültürü ile ilgili bir tanım yapmak gerekirse, “kent kültürü, kent toplumunun ortak paydada ürettiği her şeydir” demek mümkündür.

Pektaş ve Özsoy’un (2018, 270) aktarımıyla Keleş’e göre kentli “bir kentte doğmuş, büyümüş ya da yaşamış olan, o kentle kişiliği arasında tarihsel, ekinsel (kültürel), duyuşsal bağlar bulunan, bu kimlikle kimi kent haklarından yararlanmaya hak kazanmış olan ve aynı zamanda kentine karşı bazı toplumsal sorumluluk ve yükümlülükler altında olan kişi”dir. Kentli bireyler, kentli olma bilinciyle tavır ve davranışlarını sergileyen, kendini kentin bir parçası olarak gören bireylerdir.

Hangi toplumsal sistem içinde bulunursa bulunsun birey eğitimden hali değildir. İnsan, eğitilebilir olma özelliğiyle bebeklikten başlayarak sosyalleşme, kimlik oluşturma, toplumsal ve bireysel değerlere sahip olma, toplumsal ve kültürel normlara uygun davranma, ekonomik üretime katılım sağlayarak bireysel ihtiyaçlarını karşılamak için eğitim alma durumundadır. Mesleki alanda kurumsal okullardan eğitim alsa da çocuk hayata ailede aldığı eğitimle hazırlanmaktadır. Kırsal

alandaki hayatını devam ettiren aileler geleneksel tarımsal üretim usulleri yoluyla ekonomik gelir elde etme durumunda iken kentli aileler, kurumsallaşmış bir eğitim kurumundan sistemli bir eğitim alarak alanında uzmanlaşma ile ekonomik gelir sağlamaları mümkün olmaktadır. Modern toplumlarda kentli bireylerin aldığı eğitim, kurumsal bir sistem içinde, yönetsel hiyerarşisi ve eğitim politikası bulunan, belirli kademelerle devam eden bir süreçle tamamlanan eğitimidir. Kentli birey hayatın her alanı ve ilişki sistemiyle ilgili olarak örgün, yaygın ve sosyo-kentlilik eğitimiinden geçmiş bireydir.

Günümüz toplumunda kent kültürü, modern bireye birçok alanda tercih hakkı ve istemediğini terk etme seçeneği sunmakta, kent yaşamı özgür bir alan sağlamaktadır. Kent yaşam alanlarından her bir alanın kendine ait bir kurallar bütünü bulunmakta, toplumun diğer üyeleriyle bağ kurma, ulaşım, kentsel iletişim tarzını deneyimleme, toplum kurallarına göre davranışlarına bir düzen ve nizam getirme zorunluluğu özgürleşmeyi bir yanılısma olarak ortaya çıkarmakta, kendi dışında kurulmuş sisteme bağımlı hale getirmektedir.

1.1.4. Kentlileşme

Modernite sonrası kent sosyolojisinde “Kentlileşme” kavramını ilk kullanan Wirth’dir (Güneş 2013, 69). Bu kavramla kentsel yaşamın farklı, ayırt edilebilen durumunu belirtmek istemiştir. Kentte yaşayan insanlardan beklenen kente özgü tavır ve davranış sergilemeleri, kentte yaşadıklarının farkında olarak ona uygun davranışlarıdır. Kentlileşme kavramı, kentlilik bilinci ve kent kültürü kavramlarıyla doğrudan ilişkilidir ve birbirini desteklemektedir. Belli ve Aydın (2017, 426), Kentlilik bilincinin oluşumunda dört ölçütün sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi gerektiğini söylemektedirler. Bu ölçütleri, Kentte yaşayan bireylerin kente karşı aidiyet duygusu, kenti sahiplenme, kent kurumlarına katılım ve kent sorunlarıyla ilgilenme olarak sıralamışlardır. Kente aidiyet, kentliliğin önemli bir göstergesi ve politik bilinç, toplumsal gelişim durumlarını ifade etmektedir. Kendini kente ait hisseden birey, kenti sahiplenmekte ve kente ve kentte yaşayan diğer insanlara saygılı davranmaktadır. Kent kurumlarına katılım, kente karşı sorumluluğun yerine getirilmesi ve kentin sorunlarına çözüm bulunmaya çalışılması ise kentlileşme sürecini hızlandırmaktadır.

Kaya (2017, 20) kentlileşmeyi, aynı kültürel değerleri paylaşma değil, kent kültürünün paylaşılması olarak tanımlamakta ve kentleşmenin göstergelerini şöyle sıralamaktadır. “Eski geleneklerin yerini yenilerinin alması, Kentin, sosyal değişimin merkezi olması, Sosyal değişimin kentten dışarıya etki etmesi, Kentlerin, içinde yaşayan insanların davranışları üzerinde etkili olması, Alt yapı hizmetlerinin derecesi ve kalitesinin artması, Kentlileşme ile birlikte kent ve kentli kültürü birey ve kurum ilişkilerine hâkim olması” (Kaya 2017, 44).

Kentlileşme olgusunda kent kültürünün ve kentte yaşama süresinin doğrudan ilişkisi bulunduğundan süreç etkin bir faktördür. Bu faktör, yaşayan insanlarca ortak paydada üretilen maddi ve manevi değerlerin oluşum sürecidir (Belli ve Aydın 2017, 425). Kentlileşme, insan davranış ve ilişkilerinde kente özgü davranışların benimsenmesi, kentin sunduğu çalışma, yönetime katılma, eğlence imkânlarını kullanma, sanat etkinliklerine katılma, kente uyum sağlama, kentle bütünleşme ve kentin bir ögesi olma sürecidir. Es’e (2007, 87) göre Kentlileşme, sosyal ve kültürel özellikleri temel alarak, kent toplumunun norm sistemini, kentli insanın düşünüş ve davranış biçimlerini benimsemesi ve kendi davranışlarında göstermesidir. Alver (2010, 117) ise kentli olma bilincinin ilk nüvesinin mahallede atıldığından bahsetmekte, kentli olma halini mahalle algısına, aidiyet duygusuna, benzerlik kurmaya, bir mekânla kendini irtibatlı kılmaya bağlamaktadır.

Toplumu bir arada tutan, mekânsal yakınlığıyla birlikte konuştuğu dili, dini inancı, değerleri, ilişki biçimleri, üretilen birlikte yaşama kültürü, toplumsal ilişkileri oluştururken ortaya koyduğu kuralları, ortak davranış kalıpları, toplumsal örgütlenme biçimi ve insanî ilişki tarzıdır. Kent kavramı üzerinde detaylı bir şekilde durduktan sonra kent yaşamı, ev ve aile üzerinden sürdürüldüğünden dolayı ailenin tanımı, işlevleri ve aile tiplerini gözden geçirmek konunun anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

1.2. Aile Ve Aile Tipleri

1.2.1. Ailenin Tanımı

İki ayrı maziye sahip kişilerin birleşmesiyle yapılan evlilik, yeni özel bir yapısı olan aileyi teşkil etmektedir. Evlilik ve aile kavramları arasındaki farkı Gökçe’nin aktarımıyla Malinowski şöyle belirtmiştir. “‘Aile’ bir grup veya örgüt; ‘evlilik’ ise çocuk yapmak ve yetiştirmek için yapılmış bir kontrattır” (Gökçe 1976,

48). Sosyal bilimlerin birçok kaynaklarında toplumun en küçük yapı taşı olarak adlandırılan aile, Türk Dil Kurumu sözlüğünde şöyle tanımlanmaktadır. “Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik: Aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü: Birlikte oturan hısım ve yakınların tümü” (<https://kelimeler.gen.tr/aile-nedir-ne-demek-6711>). İngilizcesi Family olan, Türkçede kullandığımız aile kelimesinin kökeni Arapçadır. ‘Awl kökünden “aileye bakma, dayanma, güvenme, yardım isteme, aile rızkı” anlamlarına gelen “Aile”, ismi fail kalıbında kullanılan bir isimdir (Karaman ve Topaloğlu 1982, 288).

Ailenin bireylerden oluşması, bireysel varlık alanı üzerinde çok yönlü etkisi olması ve bireysel ihtiyaçların karşılanması nedeniyle bireysel, duygusal temele dayanması ve bireylerin duygusal ihtiyaçlarının giderilmesi açısından psikolojik, fertlerin birbirlerine karşı hak ve sorumluluklarının bulunması dolayısıyla hukuki, toplumun örf-adet ve geleneklerinin yaşatılması ve gelecek nesle aktarılması fonksiyonuyla kültürel, toplumu oluşturan en küçük birlik olması ve toplumsal ilişkileri düzenlemesi nedeniyle de toplumsal yönü bulunmaktadır. Farklı ilmî disiplinler kendi araştırma sahalarına göre aileyi tanımlamışlardır. Biyoloji bilimine göre, genetik olarak birbiri ile ilişkili, biyolojik ihtiyaçların giderildiği, insan türünün devamının sağlandığı birliktir (Taylan 2015, 2). Hukuka göre aile, karşılıklı kabulü irade beyanıyla kurulan, yasal olarak birbirlerine karşı hakları ve sorumlulukları tanımlanmış, yasal bir sonucu olan hukuki bir bağdır (Tüzüner 2013, 138). Psikolojinin aile tanımına bakacak olursak, birbirine kan bağıyla bağlanmış, ekonomik, sosyal, aralarında hayatta olmayan bireyler dahi olsa birbirleriyle duygusal, zihinsel ve davranışsal paylaşımları olan (Sezgin 2013) yetişkin ve çocuklardan oluşan sistemdir (Çalışkan ve Aslander 2014, 267).

Aile, varlığını hem kendi içinde hem de toplum içinde gelenek, hukuk, ahlak, din ve yasalar ile meşru kılmaktadır. Bunun sonucu olarak, karı-koca birlikteliği, neslin devamı, aile üyeleri arasında ilişkileri, velayeti, mirası ve boşanma hak ve yükümlülükleri ortaya çıkmaktadır. Bu noktada ailenin evriminden söz etmek gerekirse, ailenin meşruiyetini zamanla geleneksel düzeyden hukuk ve yasa düzeyine taşıdığı söylenebilmektedir. Bu evrilme aileyi sadece sosyoloji ilminin değil aynı zamanda hukuk ve tarihin de konusu yapmaktadır (Aktaş 2015, 429).

Bütün bu ilmî disiplinler içinde ailenin en görünür işlevleri sosyal ilişkiler bağlamında tezahür ettiğinden, sosyoloji aileyi, en küçük sosyal grup ve toplumun en temel yapı birimi olarak tanımlamaktadır. Aile, toplumun yapısal bir sistemi olduğundan toplumda birçok fonksiyonları vardır. İşlevselciler, aileye toplumun diğer kısımlarıyla olan ilişkileri üzerine odaklanmaktadırlar. Aile, toplumun refahı için temel ihtiyaçlar olan cinsel denetim, üreme, eğlenme, çocukların toplumsallaşması, hasta ve yaşlı bakımı, ekonomik üretim gibi gereksinimleri karşılamaktadır (Kasapoğlu 2011, 12). Aile sistem yaklaşımına göre aile, belli kurallara bağlı olarak hareket eden, alt sistemlerden oluşan ve belli sınırları olan bir sistem olarak görülmektedir. Bu yaklaşım birey, anne-baba, çocuklar, anne-kız, baba-oğul gibi her bir sistemi alt sistemler olarak değerlendirmektedir ve “sistem” onu oluşturan parçaların toplamından daha fazlasını ifade etmektedir (Aksaray 2013, 4). Her bir üye birbirine bağlıdır ve birbirini sürekli karşılıklı olarak etkileyen karmaşık ve etkileşimsel bir bütündür (Akün 2013, 3). Aile, üyelerinin eğitim, korunma, birlikte boş vakit değerlendirme, üretim, günlük hayat pratiklerini öğrenme ihtiyaçlarını gidermektedir (Gökçe 1976, 47).

Aile, ister grup, ister örgüt, ister topluluk, ister alt veya üst yapı, ister bir mekanizma, isterse kurum olarak tanımlansın bütün tanımların içinde sosyallik olgusu mevcuttur. Sosyoloji literatürüne baktığımızda Fındıkoğlu (1991, 2) aileyi, yalnızca kadın ve erkeğin birleşmesi ve çocukların türemesinden ibaret bir birlik olmadığını, bu tabii birliğe düzen veren unsurun topluluk şuurundan kaynaklandığından dolayı toplumsal bir kurum olarak değerlendirmektedir. Toplumun aileden doğduğu gibi ailenin de toplumun kuralları çerçevesiyle kurulan bir müessese olduğunu söylemektedir. Ülken (1990, 40) aileyi, “aralarında gerçek veya uzlaşma bir akrabalık bağı olan, yani bütün sosyal münasebetleri bir soy etrafında toplanmış olan zümre” olarak tanımlamıştır. Bayer (2013, 102), “Değişen Toplumsal Yapıda Aile” başlıklı makalesinde aileyi şu şekilde tanımlamaktadır. “Aile, bireyin dünyaya geldiği andan itibaren içinde yer aldığı, ona yaşamını devam ettirebilmesi için gerekli bakım ve desteğin sunulduğu sosyal bir ortamdır”. Ozankaya’ya (1991, 357) göre aile, insan türünün üretildiği, topluma giriş hazırlığının yapıldığı, cinsel ihtiyacın düzenlendiği, ebeveyn ve çocuklar arasında içten, sıcak, güven verici ilişkilerin kurulduğu ekonomik etkinliklerin yer aldığı

toplumsal kurumdur. Özbay (2017, 33) ise ailenin birey ve toplum arasında ilişkileri düzenleyen, sürdüren ve denetleyen bir kurum olarak işlev gördüğünden bahseder. Şahinkaya (1973, 175) ailenin oluşumuna evlenme ve kan bağıının yanında evlat edinme yoluyla oluşan bağları da dâhil etmiş, çeşitli roller çerçevesinde yeni meydana gelen aile görgüsünü nesilden nesile aktarma fonksiyonuna dikkati çekmiştir.

Aktaş'ın (2015, 429) aktarımıyla bütün ilmi disiplinlerin tanımını kuşatacak şekilde ailenin tanımını Doğan şöyle yapmıştır. Geleneksel tanımıyla aile, “aynı çatı altında yaşayan anne, baba ve çocuklardan oluşan, biyolojik ilişkiler sonucu insan türünün devamını sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belirli kurallara bağlandığı; o güne dek toplumda oluşturulmuş maddi (özdeksel) ve manevi (tinsel) zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran, biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal ve benzeri yönleri bulunan toplumsal bir kurumdur”.

Yukarıda sıralanan bütün tanımlardan ortaya çıkan verilere dayanarak ailenin işlevi şöyle toparlanılabilir. Cinsel güdü tatmini ve neslin devamı işlevi, çocuğun yetiştirilmesi, sosyalizasyonu ve korunması işlevi, aile fertlerinin duygusal doyumlarının sağlanması işlevi, aile bireylerinin toplumsal uyum çerçevesinde eğitim işlevi, ekonomik ihtiyaçların karşılanması işlevi, toplumun kültürel birikiminin inşa edilmesi, yaşatılması ve gelecek nesle aktarılması işlevi olarak sıralanabilmektedir.

1.2.2. Aile Tipleri

Aile ile ilgili yapılan araştırmalara göre sosyal bilimciler, farklı sınıflandırmalar yapmışlardır. Sınıflama araştırma yapılan konu ile ilgili ön bilgi vermektedir. Araştırmalar sonucunda coğrafi, kültürel, tarihsel, bölgesel çeşitlilikler çerçevesinde çok farklı aile tipleriyle karşılaşılmalıdır. Aile tiplerinin kavramsallaştırılmasında ailenin algılanması ve yapısının toplumdan topluma değişmesi, ekonomi, otorite, ikametgâh, oluşum, kültür, işlev, yapı, çevre, akrabalık ve mülkiyet ilişkileri gibi birçok ölçüt etkili olmaktadır (Gökçe 1976, 57). Gökçen (2013, 93) “Aile Türleri ve Aile Sınıflandırmaları” adlı makalesinde bu çerçevede farklı ilkelere göre yapılmış aile tiplerini, her bir aile tipini kendi içinde alt başlıklara ayırarak açıklamıştır.

Şahinkaya (1990, 48), aileyi tarihi süreç içinde üç farklı aile tipini, üç devre ayırmıştır. Eski devirlerde ebeveyn, evlenmemiş çocuklar, evli oğullar ve eşleri, çocukları, büyükanne ve babaların bulunduğu otoritenin babada olduğu pederşâhi aile mevcuttur. Ortaçağda küçük pederşahi aile, yeniçağda ve zamanımızda demokratik ailenin bulunduğunu söylemektedir.

Aile, aile bireyleri sayısına göre, büyük aile ve çekirdek aile olarak tanımlanmıştır. Büyük aile, çok sayıda küçük ve çekirdek ailenin aynı çatı altında yaşaması aile bağlarının kuvvetlenmesine, gelenek ve göreneklerin yaşatılmasına imkân veren bir aile tipidir. Tarımla geçimini sağlayan toplumlarda görülmektedir (Gökçe 1976, 60). Kültür örüntülerine bağlı olarak aile oluşumu ve ilişkilerinde değişiklikler görülebilmektedir. Büyük ailede en yaşlı üye aile reisidir ve ailenin sorumluluğunu taşır. Geleneksel büyük ailenin biyolojik, ekonomik, koruyuculuk, psikolojik, eğitim, dini, boş zaman değerlendirme, itibar sağlama görevleri bulunmakta ve bütün aile fertlerine bunu sunmaktadır (Gökçe 1976, 61). Bu aile tipine Ülken “modern aile” demektedir (1990, 40). Bu aile tipi özellikle büyük şehirlerde görülmektedir ve bürokratik kuruluşlar, sanayileşme, siyasal örgütün hâkimiyet kazanması, şehirleşme süreçlerinin doğal bir sonucu olarak oluşmaktadır (Gökçe 1976, 63).

Geleneksel aile tiplerinde aile reisi otorite kabul edilirken modern aile tipinde devlet otoriteyi ele almaktadır. Devletin otoriteyi ele alması Karpat’a (1990, 43) göre, aile ve toplum menfaatini gözeterek, fertleri belli bir düzen ve kurala riayet ettirerek kişilerin iradesini ikinci plana bırakmayı istemesidir. İktisadi şartların değişmesi, kentleşme, gençlerin iş ve evlilik kararlarında etkin olması modern ailenin teşekkülünde etkili olmuştur. Hayat arkadaşını seçme serbestisi, evlendikten sonra iki tarafın da ebeveyninden bağımsız olması, eşler arasında eşitliğin kabul edilmesi, belli bir yaşa gelmiş çocukların da aile kararlarına katılır olması modern ailenin özelliklerinden sayılmıştır (Şahinkaya 1990, 50).

Çalışmamızın konu başlığını oluşturan “kentsoylu aile” ifadesi, yerleşim yerine bağlı aile tipleriyle ilişkili olduğundan “yerleşim yerlerine dayalı aile tipleri” üzerinde kısaca durulması yerinde olacaktır. Yerleşim yerlerine dayalı aile tiplerini Gökçen (2013, 97) beş başlık altında toplamıştır.

a) **Göçebe Ailesi**, toplayıcılık, kısmi olarak hayvancılık ve tarımla geçimlerini sağlayan, birkaç kuşak bir arada hareket eden, en yaşlı ferдинin söz sahibi olduğu, en büyüktен en küçüğüne kadar aileye ekonomik katkıda bulunan, yiyecek sıkıntısı veya hava şartlarına bağlı olarak yer değıştiren aile tipidir. Bu aile tipinde çocuk ve gençlerin eğitimi ailelerin görevidir.

b) **Köy Ailesi**, tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlayan, aileler arası ilişkilerin kuvvetli olduğu, geniş aile tipine uygun olarak üç kuşağın bir arada yaşadığı, en yaşlısının otorite olarak kabul edildiğı aile tipidir. Çocukların eğitimi köy okullarında verilmektedir.

c) **Kasaba ailesi**, köye başka yerlerden göç eden nüfusla birlikte oluşan kasabalarda yaşayan, günümüzde varlığından pek söz edilmeyen aile türüdür. Genellikle tarım ve hayvancılıkla birlikte az da olsa ticaretle uğraşmaktadırlar. Aile ilişkileri köy toplumuna nazaran daha çözülmüş ve nisbeten daha çekirdek bir yapısı vardır. Çocukların tarım ve hayvancılıkta aileye destek olmasıyla birlikte eğitime önem verilen aile tipidir.

d) **Gecekondu Ailesi**, Türkiye’de 1950’lerden sonra köyden kente göçle birlikte ortaya çıkan, kent kültürüne ters düşen yapısı olmasına rağmen kentle bütünleşmede tampon mekanizma görevi gören bir aile tipidir. Yasa’ya (1990, 2) göre gecekondu ailesi kasaba ailesinin eş örneğı değildir. Kent ailelerinin değer ve alışkanlıklarını benimsemiş olmakla beraber bir yandan köy, bir yandan da kent ailesinin alışkanlıklarını sürdürmeye çalışan ailedir. Sıkışık semtlerde, sağlıksız, devlet arazisine tapusuz olarak yapılmış, mülkiyet sahibi olunmayan konutlarda kiracı olarak yaşam sürdüren ailedir. Giyim kuşam, yeme alışkanlıkları, temizlik, ilişki biçimleri köy kültürünü yansıtırken, ailenin yapısı çekirdek aileye dönüşmüştür. Ailede kadınların çalışma hayatına atılması, ekonomik şartlar, iş sahaları, günlük hayatta kullanılan aletler değışim göstermiştir. Gecekondu ailesini köy kültürünün kent alanına yayılmış olması, ne köylü ne kentli olamama durumu ‘arafta bekler bir konuma sokmuştur. Köy kültürüne göre akrabalık, hemşerilik ilişkileri devam etmekte, kentte yeni ilişkiler ağı kurulmaktadır.

e) **Kent Ailesi**, yapısal olarak çekirdek ailedir. Geleneksel ailelerden farklı olarak dışa açılma ve toplumdaki diğer güçlerden yararlanma yaygındır. İşlevleri diğer aile tiplerine göre azalmıştır. Üreme ve neslin devamı, çocukların

sosyalizasyonu, bireylerin ekonomik ihtiyaçlarının giderilmesi ve psikolojik doyum işlevleri kalmıştır. Akrabalık ilişkileri ve bağları, akrabaların birbiri üzerindeki sosyal denetimleri zayıflamıştır. Evlenme yaşı yüksek, ev içi otorite ve karar vermede eşlerin eşitliği söz konusudur. (Taylan 2009, 123).

Kent toplumu, sanayisiz olmayacağı için sanayi toplumu, teknolojisiz sanayi kurulamayacağı için aynı zamanda teknoloji toplumudur da. Sanayi ve teknoloji seri üretim sağladığı için bolluk yaratmakta, bolluk insanların çalışma zorunluluğunu azalttığı için boş vakit kalmaktadır. Boş vakti tktmek için eğlence sektörüne ihtiyaç duyar (Kabagöz 2018, 145). Kentli ailelerde davranış örgülerinde ekonomik, sosyal, siyasal, psikolojik, inançsal ve estetik dinamikler etkin olmaktadır. Aile içi ilişkilerde demokratik tutum ve eşler arası eşitlik prensipleri hâkim bulunmaktadır. Kentli bireyler siyasal hak ve sorumluluk bilincine vakıf, kent sorunları ve çözümlerine etkin olarak katılım sağlamaktadırlar. Bireysel aktivite ve girişim genel olarak tercih edilmektedir (Es 2007, 89).

Her türlü eğitimin temel değerleri, anadili, değer yargıları, insani nitelikleri, toplumsal tutum ve davranışlarını ailede kazanmaktadır. Çocuğun temel insani değerler eğitimi ailede verilmekte, mesleki eğitim ise kurumsallaşmış okullarda devam etmektedir. Kentli ailelerde bireyler, ekonomik gelirini kazanmak için meslek edinmek, çalışmak durumundadır. Modern toplumlarda meslekte uzmanlaşma ihtiyaı hâsıl olduğundan bu görevi aile karşılayamaz olmuştur. Kentlerde meslek eğitimini sistemli kurumlar slenmektedir. Kentte yaşayan çocuğun okula başlama yaşı düşmekte, mezuniyet yaşı ise yükselmektedir (Kır 2011, 394).

1.2.3.Kentsoylu Aile

Türkçeye 19. Yüzyılda Fransızcadan geçmiş olan “Burjuva” kelimesine (<http://www.felsefe.gen.tr>) Türk Dil Kurumu sözlüğünde karşılık olarak “Orta sınıftan olan; kentsoylu; şehirde yaşayıp özel imtiyazlardan yararlanan,” anlamı verilmiştir. “Kentsoylu” kavramı ise yine TDK sözlüğünde “İyi tanınmış, köklü bir aileden gelen (kimse), necip, kişzade, asil” olarak tanımlanmaktadır (<http://www.tdk.gov.tr>).

Sosyoloji alan yazında “Burjuva” veya Türkçedeki ifadesiyle “Kentsoylu” kavramı bünyesinde sınıf olgusunu taşımaktadır. İnsanlar bir arada yaşamaya

başladığı ilk günden itibaren yönetme, korunma, hizmet etme vazifelerini üstlenmeleri açısından, sınıf olgusu fonksiyonel açıdan var olsa da, bu günkü anlamda kullanılan sınıf kavramı, Avrupa’da sanayi devrimiyle birlikte başlamıştır (Yıldız ve Baş 2017, 152). Feodal yapının yıkılması, işçi sınıfının oluşması, kırdan kente yoğun göç ile birlikte, şehir yaşamında farklı etnik grupların bulunması, üretim ve yönetimde bulunan grupların fonksiyonları sınıf kavramının temelini oluşturmuştur. Marksist anlamda sınıf kavramının oluşum temelleri ise Marks ve Engels tarafından 1848’de yayınlanan “Komünist Manifesto”da atılmıştır. Yayınlanan manifestoda burjuva sınıfı, üretim ve ulaşım araçlarını elinde tutan, politik ve ekonomik egemenliği olan, işçi sınıfının emeğine el koyan, kırsal şehre bağımlı kılan sınıf olarak anlatılmaktadır (Marks ve Engels 2018, 57-58). Bu dönemi Kojeve (2007, 74), feodal yapının yıkılmasını baba otoritesinin ortadan kaldırılıp, üretim ve ulaşım araçlarını elinde tutan zümrenin egemen olmasını devrimci bir nitelikte bağdaştırmakta ve bu değişimi Burjuva (Kentsoylu) devrimi olarak tanımlamaktadır.

Kentsoylu kavramı, üretim araçları sahipliğini elinde tutan, orta seviyede ekonomik geliri olan, belirli bir alanda uzmanlaşma ve eğitim seviyesine sahip bireylerin oluşturduğu toplumsal bir kentsel sınıfı ifade eden bir kavramdır. Weber, sınıf kavramına Marx’tan farklı olarak tek yönlü ekonomik gücü elinde tutan zümre anlayışından çıkarak, çok yönlü ve nedensellik bağlamında bakmaktadır. Sadece üretim araçlarına sahip olanlar-olmayanlar üzerinden değil, statü grupları ve parti ile de kesişmenin olduğu çok boyutlu bir sınıf tanımı yapmaktadır (Aydın 2018, 251). Weber, parti eylemlerini toplumsal eylemleri etkilemeye çalışan güç ve iktidar temelli eylemler olarak görmektedir (İnce 2017, 313).

Weber, Marx’ın tabakalaşma sınıflamasına ek olarak Parti eylemleriyle birlikte, konumuzla yakından ilgili gördüğümüz “toplumsal saygınlık ve statü tipi” tabakalaşmayı da eklemiştir. Weber’e göre, bireye, belli bir sınıfın içine doğduğundan sınıfa aidiyet nesnel olarak verilir. Sınıfsal tabakalaşma üretim ve mülkiyet ilişkileriyle belirlenmektedir. Fakat statü grupları, insanların toplumsal farklılıklarından, insanların hayat tarzlarındaki tüketim biçimlerine (İnce 2017, 316), sosyal düzen ve saygınlık hakkındaki değerlendirmelere bağlıdır (Aydın 2018, 255). Bu sosyal düzen ve saygınlık, statü grubu üyelerinin ortalama hayat tarzı, sınıf

konumuna bağı olabilmektedir. Birey, içinde bulunduğı grubun hayat tarzının aktivitelerini içselleştirerek eylemlerine dönüştürmeye başladığında statüsüne uyum sağlamış demektir. Bireyin statüsüne uygun sosyal itibarı, içinde bulunduğı grubun tarih boyunca biriktirerek getirdiğı toplumsal değerler, statü hiyerarşisindeki yerini belirlemektedir. Sosyal alışkanlıklar, değer yargıları, sanat etkinliğı, toplumsal görevleri yerine getirme, evlilik tercihleri ve biçimleri, eğitim düzeyleri, tercih edilen meslekler, doğuştan içinde bulunduğı aileden dolayı gelen saygınlık, statü tabakalaşmasının farklı konumlarını işaret etmektedir. Weber'e göre "sosyal onur" saygınlığın belirleyicisi durumundadır. Sosyal itibar ise geçmişten gelen kültür birikimi ve gelenekle ilgilidir (Eyce 1999, 277-279).

Weber'in sınıf ve tabakalaşma çözümlemeleri Avrupalı sosyal bilimcilerden çok Amerikan sosyal bilimcileri etkilemiştir. Eyce'nin aktarımıyla Parkin'e göre Amerikalı sosyologlar sınıf ve tabakalaşma yapısına dair Weber'in görüşlerini kendilerine mal etmişlerdir (Eyce 1999, 286). Weber'in baktığı noktadan Amerikan toplum yapılanmasına bakan Mills (1974), "İktidar Seçkinleri" adlı kitabında Amerikan toplumunu sınıf ve tabakalaşma bağlamında tartışmıştır. En üst tabakada bulunan seçkinleri kendi iç hiyerarşik yapısında yönetimde bulunan siyasetçiler, servet sahibi kimseler (feodal toplum sonrası şirket sahibi), ordu yönetiminde bulunan ve zaman zaman siyasetçi olarak üst sınıfta yer alan askeri zümre ve üç-dört kuşaktan beri servet sahibi köklü aileler olarak dört'e ayırmıştır. Bu hiyerarşik yapıda konumuz itibarıyla bizi ilgilendiren "Köklü Aileler" kavramına biraz daha yakından bakmak isabetli olacaktır.

Mills (1974, 68), köklü aileleri para, soy ve zamanla ilişkilendirmiştir. Üç-dört nesil önce yaşayan atalarını bilmek, bu aileleri zaman ve geçmişi sahiplenme anlamında ayrıcalıklı kılmıştır. Soylarının bilinmesi yaşadıkları süreç içinde edindikleri aileye özgü kültürel birikim, sınıf, statü, saygınlık oluşturmuştur. Bourdieu'da (2014, 194) insanların günlük hayat tarzlarının toplumsal ayrışmayı doğal olarak ortaya çıkardığından bahsetmektedir. Ona göre bu aileler değerlerini konumlarından almaktadırlar. Mills, feodal toplum sonrasında yeni kurulan modern düzende soy zinciri belli olan aileler, yeni zenginleşen, bankacılık şirketlerini ellerinde bulunduran aileleri aralarına almak istemediklerinden bahsetmektedir. Üç, dört kuşaktan beri servet sahibi, pahalı semtlerde, en iyi cinsten mobilyalarla

döşenmiş modern evlerde yaşayan aileler kökleri, görünüşleri ve davranışları bakımından farklı bir yere sahip bulunmaktadırlar. Bu aileler gururlu ve soylu ailelerdir ve kendileri hakkında başkalarının ne düşündüğü ve söylediği önemli değildir. Bu ailelerin dikkatli, tutumlu bir tüketim alışkanlıkları vardır ve şehir merkezine yakın çiftlik evlerinde sessiz, yapmacıksız, ağır başlı bir hayat sürmektedirler. Hayata bakış ve yaşam tarzları, davranışları, değerlendirme kuralları, resmi yaşamları gibi gündelik yaşamlarını da düzenlemektedir. Kentlerdeki sorunlarla ilgilenmekte, hayır işleri, eğitim ve kültür kuruluşlarında önderlik yapmaktadırlar (Mills 1974, 82).

Mills (1974, 376), köklü aileleri tanımlarken, bu ailelerin gücünü birkaç nesil boyunca okumuş kimseler arasında yer aldıklarını söyleyerek kurumsal eğitimin önemine de vurgu yapmaktadır. Bu ailelerin toplumda bir itibar sahibi olmalarını siyasal alanda etkin, iyi eğitim görmüş, aile disiplini içinde karakter sahibi, geniş bir dünya görüşü olan aileler olarak tanımlamaktadır. Sombart (2017, 35), “Burjuva” adlı kitabında burjuva zihniyetinin “düşünceye dayalı bir dikkat, sözlerini tartarak söyleme, akılcı bir ölçülülük, düzenli ve idareli olma” niteliklerini sayarken aynı zamanda Mills’ın anlattığı köklü ailelerin özelliklerini de sıralamaktadır. Kojève ise, (2007, 75) kentsoyluların kendi geçmişlerinden gurur duyduklarından ve yüzlerinin ise geleceğe dönük olduğundan bahsetmektedir.

Batıda kullanılan burjuva kelimesinin Türkçeye “Kentsoylu” olarak çevrildiğinden yukarıda bahsetmiştik. Cumhuriyet Türkiye’sinde, Osmanlı devletinin son döneminden başlayarak, burjuva sınıfını “Türkiye’de Devlet ve Sınıflar” adlı kitabında tartışan Keyder (2003, 131), Türkiye’de batı literatüründe kullanıldığı anlamda bir burjuva sınıfı bulunmadığından bahsetmektedir. Ve yine burjuva kavramını Koçak’ın <https://www.academia.edu/5808514/.4> kullandığı anlamda “kâr etmek için üreten sınıf” olarak değerlendirmekte, I. Dünya savaşı öncesinde iktisadi ve kültürel anlamda parayı elinde tutan sınıf doğmaya başladığından ama bürokrasinin devleti kurtarma endişesinden dolayı gelişemediğini vurgulamaktadır. “Devletin varlık nedenleri uğruna yurttaş haklarını, malî güç uğruna iktisadi gücünü ve önderleri arkasında kenetlenme uğruna katılım ve demokrasiyi feda” (s. 269) etme anlayışının bu sınıfın oluşmasını geciktirdiğini söylemektedir. Keyder, (2003, 273) burjuvazinin askeri bir zafer sonrasında gayrimüslim burjuvaziden devraldığı

konumlara, devlet vesayeti ve devletçi bir ekonominin siyasi kısıtlayıcılığı altında bir sınıf oluştuğundan bahsetmektedir.

Arun (2014, 179), bireyin resmi eğitim düzeyinin ve doğduğu, yaşadığı, çevrenin büyüklüğü ve kültürel faaliyetlere katılım sıklığı, sosyo-kültürel pratiklerin kültürel birikimin dışı vurumu olarak değerlendirmektedir. Kentsoylu ailelerde kurumsal bir yapı olarak okulda ve ailenin tarihsel ve kültürel birikimiyle yapılan eğitim, bireyin kentliliğiyle ve kentsoyluluğuyla ilgilidir. Kentsoylu ailelerin yaşam tarzı aileden gelen nesiller boyu aktarılan sınıfsal terbiye anlayışıyla ve ailenin çocuğuna yaptığı eğitim yatırımlarıyla pekiştirilmektedir (Arun 2014, 180). Kentsoylu ailenin temel aldığı eğitimde, kuşaklar boyu aktarılan aileye özgü kültürel sermaye ve değer yargıları etkili olmaktadır.

Sosyologların değerlendirmelerini gözden geçirdikten sonra Marksist yaklaşıma göre burjuva kavramı üretim araçlarını ve ekonomik egemenliği elinde tutan sınıf olarak tanımlanması bu çalışmanın tanımına tam oturmamaktadır. Türk Dil Kurumu sözlüğünde geçen “İyi tanınmış, köklü bir aileden gelen (kimse), necip, kişizade, asil” tanımı Weber’in toplumsal saygınlık ve sosyal statü sınıflamasıyla örtüşmektedir. Kentsoylu aile olmanın özelliklerini sıralayacak olursak şöyle toparlayabiliriz. Mills’ın ifade ettiği gibi üç-dört nesilden beri kentte yaşıyor olması dolayısıyla toplum tarafından tanınan, Weber’in değerlendirmesinde olduğu gibi içine doğduğu sınıftan dolayı statü ve itibar sahibi, siyasete ve yönetime aktif olarak katılan, ailenin kuşaklar boyunca süzülen kültürel birikimle oluşan toplumsal değer yargılarını ve saygınlığını yeni nesillere aktaran, Sombart’ın dikkat çektiği gibi, düşünceli bir dikkat sahibi, sözlerini tartarak söyleyen, kurumsallaşmış sistemli okullarda eğitim alan ve kullandığı dili kurallarına uygun ifade eden ailelerdir. Kentsel değerleri özümseyen, uygulayan, yaşatarak değerlerin varlığının devam etmesinde aktör rol oynayan kentsoylu ailelerdir.

1.2.4. Ailede Değişim

İnsan, aile yapısının hem nesnesi hem de öznesidir. İnsanda duygu, düşünce, yaşam kültürü, aile ve toplum algısı değiştikçe ailede de değişimin görülmesi kaçınılmazdır. Toplumsal düzende olan değişimler aile yapısındaki değişmelere ve dolayısıyla ailenin görevlerinde farklılaşmaya yol açmaktadır (Gökçe 1976, 63). Bu farklılaşma ise aile içi sorunların, aile fonksiyonlarının, çözüm yöntemlerinin, aile içi

bireylerin birbiriyle ve çevreyle kurulan iletişimin içerik değiştirmesine, geleneksel sosyal ilişki ve çözüm yollarının terk edilip yeni modern yollar arayışına sevk etmektedir. Büyük ailenin yerine getirdiği birçok görevler bugün yerini toplumda mevcut kurumlara devretmektedir. “Aile, herhangi bir toplumsal yapıda diğer sosyal kurumlardaki değişimi tetikleyen, aynı zamanda değişimden etkilenendir” (2010 Aile Değeri Araştırması <https://www.google.com.tr/url-turkiyede-aile-degerleri.pdf>).

Tüm dünyada olduğu gibi modernleşme, küreselleşme, teknolojik gelişme ve kentleşme aileyi geleneksel düzeyden çıkarmaktadır. Ailenin demografik yapısı, aile fertleri arasındaki ilişkiler, sosyal ağlarla birlikte bireylerin dünya ile uyumu, kentsel mekânlardaki değişim ve zaman boyutundaki farklılaşmalar aileyi değişime zorlamaktadır. Bu değişimler Türkiye’nin siyasi, ekonomik, kültürel ve toplumsal yapısında etkili olmaktadır (Aktaş 2015, 429).

Bu günkü toplumda ailenin bazı görevlerini devlet ve resmi ve özel kurumlar devralmıştır. Yiyecek ve giysi üretimi, sosyal güvenlik, sigorta, kurumsal yardım ve özel bakım, büyük ailenin koruyuculuk görevini, devlete ve kurumlara devretmiştir (Gökçe 1976, 47). Çocuğun akademik ve dini eğitimi, resmi ve özel kurumlara devredilmesiyle ailenin eğitici rolü azalmıştır. Ekonomik gelirin üretimden hizmet sektörüne dönmesi, haberleşme, bilişim teknolojilerindeki gelişmelerle kurulan sosyal medya bağlantıları eğlence anlayışını değiştirmiştir. Boş zamanlarda aile ile eğlenceli vakit geçirmek yerine arkadaşlarla sinema, eğlence merkezlerinde değerlendirme tercih edilmektedir. Bazı görevler kurumlara devredilse de küçük ailenin sağladığı biyolojik, sosyalleşme ve sevgi görevleri aile dışı kurumlarda temin edilemediğinden ailenin görevleri bu alanlarda devam etmektedir (Gökçe 1976, 64).

Ulutaş ve Özpınar (<https://www.academia.edu/27367323/XVI>), “Toplumumuzun Aile Yapısı” adlı makalede modern kültürün etkisiyle aile yapısında değişimler olsa da Türk aile yapısının kendine özgü niteliklerinin önemli ölçüde devam ettiğini söylemektedirler. Türk toplumundaki aile yapısının batıda tanımlanan aileden farklılığından bahsetmektedirler.

1.3. Kültür

İnsanoğlunun tarihsel, bölgesel, değerler bütünlüğü içinde ürettiği maddi ve manevi birikimleri kültürü oluşturmaktadır. İnsan toplumsal yaşamanın kurallarını belirlerken aynı zamanda birliktelik kültürü de üretmektedir. Birliktelik kültürü, değerler sistemini oluşturmakta bu değerler sistemi de kültürel yapıda kendini göstermektedir. Bilgin (2013, 238), kültürün insanlara “dünyayı anlamak ve anlamlandırmak için yollar” sunduğundan ve insanlık tarafından ortak olarak üretildiğinden, toplumun bütün fertleri tarafından kabul edilen “sembolik gerçeklikler” içerdiğinden bahsetmektedir. Sosyal yaşam ile kültür her zaman birliktedir. Bir grup varsa bir arada olmanın getirdiği bir birliktelik kültürü de var demektir. İnsan davranışları, oluştuğu çevrede tarihsel birikimle kültürel yapıyla şekillenerek ortaya çıkmaktadır. Kültür, toplumsal değerlerin oluşmasında etkili olduğu gibi, değerler de tutumların oluşmasını sağlamakta, tutumlar, davranışları ortaya çıkmaktadır (Omay 2006, 34).

Sosyologlar tarafından toplumsal yaşamın bir ürünü olarak tanımlanan “Kültür” kavramının TDK sözlüğünde Fransızcadan geldiği belirtilerek, “1. Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin. 2. Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü. 3. Muhakeme, zevk ve eleştirme yeteneklerinin öğrenim ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş olan biçimi. 4. Bireyin kazandığı bilgi.” (<https://www.tdk.gov.tr/url>) şeklinde tanımlamıştır. Kültür, insanın ürettiği maddi ve manevi birikim olmakla birlikte kültür oluşumunda birçok etkin faktör bulunmaktadır. Coğrafya, teknoloji, din, dil, ekonomi, toplumsal bilgi, siyaset, ideoloji, mekânsal yapı, eğlence, hukuk, sanat, eğitim, g  , sosyal hareketler, tarih, mitoloji gibi öğeler kültürün oluşmasını etkileyen faktörler olduğu gibi aynı zamanda insanın çevresinden aldığı uyaranlara zihninde anlamlandırarak verdiği tepki, yaşam süresince ürettiği olgulardır.

Kültür, birçok toplumsal yaşanmışlıkların, inanç, değer, sanat, tarih, toplumsal ve ahlaki norm, gelenek birikimlerinden şekillenen, yaptırım gücü bulunan ve bir süreç içinde oluşmaktadır. Kaypak ve Dağdelen (2013, 512), kültürü toplumsal

kalıtım olarak değerlendirmektedir. Cassier ise kültüre farklı açıdan bakmakta, kültürün sonradan oluşan bir nitelik değil, insanın doğasına içkin bir özellik olduğunu söylemektedir. Ona göre kültür, barbarlıktan kurtulma değildir. Barbarlık veya medenilik her ikisi de insanın ürettiği kültürdür (Aktaran; Karşlı 2016, 51). Kültür, insan yaşamının her döneminde ve her alanında bulunmaktadır. Kültür kelimesi cansız, anlamsız bir kelimedir. Onu anlamlı kılan, canlılık veren, kültürün taşıyıcısı, kısmen meydana getiricisi sosyal gruplar, yani insanlardır (Aksoy 2008, 73). Toplumsallaşma, aynı zamanda bireyin toplumun kültürünü eyleme geçirme, davranış kalıplarını öğrenme sürecidir. Yazar (2015, 3), toplumun kültürle karşılıklı etkileşim içinde olduğunu ve kültürün bu etkileşimin hem oluşturucusu hem de sonucu olduğunu söylemektedir.

Turhan (2017, 37) ise Kültür'ü şöyle tarif etmektedir: “Kültür, bir cemiyetin sahip olduğu maddi ve manevi kıymetlerden teşekkül eden öyle bir bütündür ki, cemiyet içinde mevcut her nevi bilgiyi, alakaları, itiyatları, kıymet ölçülerini, umumi atitüt (duruş, tepki, tavır, tutum-<http://www.fransizcasozluk.net/attitude.htm>), görüş ve zihniyet ile her nevi davranış şekillerini içine alır. Bütün bununla birlikte, o cemiyet mensuplarının ekserisinde müşterek olan ve onu diğer cemiyetlerden ayırt eden hususi bir hayat tarzı temin eder” Diğer kültür tanımları insanların sosyal hayatta ürettiği ve nesilden nesile aktardığı sosyal birikimler tanımının içine Amiran Kurtkan, vahyi de dâhil etmiştir (Turhan 2017, 38).

Es'in (2015, 8) aktarımıyla bir Fransız düşünürüne göre, kültür, “Her şey unutulduğu zaman belleklerde ne kalıyorsa, ona verilen isimdir.” Es'e göre kültür, yeryüzünde yaşayan farklı toplumların biriktirdiği uygarlığıdır. Kültür süreçle yakından ilgili olduğu için bir dizi sosyal süreçlerin bileşkesidir. “Kültür tarihidir ve süreklidir. Eğer kültür bir kuşaktan diğerine geçiyorsa yani sürekliyse onun her kültürde nedenleri ve sonuçları vardır” (Es 2007, 50).

Çetin (https://www.tavsiyee diyorum.com/makale_8146.htm), kültürün toplumsal, öğrenilebilir, zamana göre değişebilir ve sonraki nesle aktarılabilir olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca yazılı olmayan kurallar sistemi ve bu kurallar arasında ahenk bulunan, toplumu bütünleştirici ve toplumsal ihtiyaçları giderici, bir özelliğe sahip olduğunu ifade etmektedir. Kültürün toplumdaki fonksiyonlarını ise toplumun değerlerini bünyesinde toplayıcılığından ve diğer toplumlardan ayırıcı

özelliğinden, bireyler arasında dayanışma aracı olarak kullanılıp koordinasyonu sağladığından, sosyal kişiliğin gelişmesine katkıda bulunduğundan bahsetmektedir. Kültürel normlar, birey dünyaya geldiğinde toplumda hazır bulunmaktadır. Kültür, geçmiş yaşantılardan süzülerek, kültür ürünleri ise toplumsal ilişkilerden ortaya çıkmaktadır (Omay 2006, 49).

Kültür insanın üretimi olarak nesneye ait yapısal bir nitelik taşımaktadır. Çevre, coğrafya, iklim, ekonomi kültürü etkilemekte, kültür ise insanın yaşadığı çevrede, mimariyi, toplumsal normları, iletişim biçimlerini, üretim ve tüketim yollarını değiştirmekte ve sürekli yaşayan, dönüşen bir olgu haline gelmektedir. Bireyin toplumun değer yargılarını önceleyerek davranış sergilemesi toplumsal onay almasını sağlamaktadır. Kısaca kültür, geçmiş, şimdi ve geleceğin birleşimidir.

1.3.1. Kültürel Hafıza (Bellek)

Türkçede kullandığımız hafıza sözcüğü, kelime kökü olarak Arapçadan gelmekte ve “saklayan muhafaza eden” anlamında kullanılmaktadır (<https://www.etimolojiturkce.com/kelime/hafiza>). TDK, “Yaşananları, öğrenilen konuları, bunların geçmişle ilişkisini bilinçli olarak zihinde saklama gücü” olarak tanımlamaktadır (Halaç ve Demir 2017, 1431).

Bireyin geçmiş yaşantılarını veya çeşitli yollardan öğrendiği bilgileri hatırlamasını biyoloji ve nörolojiden bağımsız düşünemeyiz. Doğal olarak hatırlama bedensel ve bireysel bir faaliyettir. Bu nedenle hatırlama/hafıza psikolojinin konusu içinde yer almaktadır. Ancak hafıza, çocukluktan itibaren sosyalleşme sürecinde edindiğimiz davranışlarımız, içinde yaşadığımız toplumun ahlak kuralları, değerleri, toplumsal normları, bulunduğumuz sosyo-kültürel çevre gibi birçok unsurla iç içe olması hasebiyle sosyoloji alanıyla da yakından ilgilidir.

Geçmişe ait yaşanmışlıkları, sembolleri, aidiyetleri, ritüelleri ve kimlik öğelerini barındıran hafıza veya belleğin, hataları düzeltme, ders çıkarma, hatırlanıldığı zamanda yeni yorumlamalarla, geleceğe dönük bir yüzü bulunmaktadır. Gündelik ve kültürel hayatın dinamiklerini hafıza, kendi sistemi içinde barındırmaktadır. Hafıza bir depodan farklı olarak fark etme, kaydetme, hatırlama ve unutmayla ilgili bir dizi işlemler zinciridir (<https://www.temelaksoy.com/insan->

hafızası-nasil-calisir/). Bireyin geçmişte yaşadığı olaylar, izlenimler ve algılarla ilgilidir.

Bir toplumun üyesi olmak, o toplumun değerlerine sahip olmak, beraber düşünmek, olayları benzer bir şekilde algılamak, kişisel varlığa meşruiyet kazandırmak ve geçmişle bütünleşmek kültürel hafıza ile mümkün görülmektedir. Bireyin algılamasıyla görünür olan hafıza, kültürle bütünleşerek varlığını devam ettirmektedir. Birey toplumla birlikte yaşamakta, birlikte algılamakta, hatırlamakta, hatırladıklarını nereye konumlandıracağını toplumla birlikte belirlemektedir. Bergson, hafızayı beden-zihin dikotomisi eşliğinde anlaşılması gerektiğini, sosyal gerçekliği anlamada önemli rol oynayan bir kavram olduğunu ifade etmektedir. Bergson'un bireysel temele oturttuğu hafızayı Halbwachs, bireysel olanın algılama olduğunu hatırlamaya konu olan diğer unsurların sosyal bir bağ ile ortaya çıktığını ve bir gruba aidiyet ile şekillendiğini söylemektedir (Aktaran: Karaaslan 2017, 32-34). Ve Halbwachs, “Asla tek başımıza anımsamayız” diyerek toplumu ve kültürü de hafızanın içine dâhil etmektedir.

Halbwachs'ın toplumsal olarak tanımladığı hafızayı, Assmann, iletişimsel ve kültürel olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Ona göre kültürel bellek, kurumsal, dışa vurumcu, nesnel, sembolik biçimlerde kodlanabilen, nesilden nesile aktarılabilen, geçmişteki belli noktalara sıkı sıkıya bağlı olandır. Kültürel bellek, iletişimsel bellekten daha uzun ömürlü ve hafıza, kültür ve grup arasındaki ilişkiyle tanımlamaktadır (Aktaran: Bulduklu 2017, 86).

“Kültürel hafıza, efsanevi tarih, geçmişteki anlatılar, Yüksek derecede biçimsellik ve törensellik, aracılanmış metinler, simgeler, danslar, ritüeller ve çeşitli türlerde icraatlar aracılığı ile “klasik” veya diğer usulle biçimlendirilmiş dil, sınırsız geçmiş; efsaneleri içine alan binlerce yıllık zaman, hiyerarşik olarak yapılandırılmış özel hafıza taşıyıcıları”dır (Assmann 2008, Aktaran: Bulduklu 2017, 86).

Kültürel bellek, bütün toplum üyelerinin bilgi, tutum ve davranışlarını düzenleyen, yönlendiren, biriktirilen değerleri yeni nesle aktarma görevini gören, tekrarlanan ve tekrarlandıkça pekişen, günlük hayata yansıyan, anlamlar bütünüdür. Kültürel belleğin işlevi, mevcut inanç ve düşünceleri, yeni bir olayla birlikte güncelleyerek yeniden işleme konulmasını ve bir toplumun üyesi olma mutluluk ve

güvenini sağlamaktır. Kültürel bellek bu günde yaşanan her olayda, geçmişi bazen eleştiren, bazen onaylayan, bazen de dönüştüren yönüyle yaşantıları somutlaştırmaktadır. Kültürel belleğin içeriğinde yazılı olmayan kuralların kalıplaşmış halde olan ritüeller, heykeller, yazılı eserler bulunmaktadır (Bulduklu 2017, 86).

Taklit etme ile öğrenilen, tekrarla pekiştirilen ve kültürel bir çevrede kalıp davranış haline gelen dini törenler, karşılamalar, uğurlamalar, düğünler, cenazeler, bayramlar, toplumsal ilişkiler, kutlamalar, etnik müzik, geleneksel giysiler, mutfak adetleri, komşuluk ilişkileri, kültürel bellek aracılığıyla süzülerek çeşitli semboller kullanılarak bu güne dek varlıklarını sürdürmüşlerdir. Toplum, kültürel yapısını kalıp haline gelen davranışlar aracılığıyla korumakta ve değerleri geliştirerek sürdürmekte, toplumsal birliktelik içinde tekrarlanarak kültürel belleği canlı tutmakta ve aktarımı sağlanmaktadır. Komşulukla ilgili ritüeller de kültürel kodların içinde mevcut olan, günlük hayatın akışına yansıyan, her tekrarla yeniden inşa edilen, toplumsal ilişkilerin güven içinde devamını temin eden ilişki biçimi olarak toplumumuzda varlığını sürdürmektedir. Komşulukla ilgili bu gün nelerin hatırlandığı kültürel bellekle ilgilidir ve aktarılan ritüeller, içinde yaşanan toplumun geçmiş, tarih ve aidiyet dünyasına kapı açmaktadır. Yüzyıllar öncesinde var olan toplumsal değerler yaşanıp bitmemiş, gelecek nesillere aktarılması sayesinde zamanda devamlılık sağlanmıştır.

1.3.2. Bireysel ve Toplumsal Değer

Bireysel ve toplumsal ilişkileri belli bir nizama koyan toplumsal kurallar bulunmaktadır. Âdâb-ı muaşeret dediğimiz bireysel ve toplumsal görgü kuralları, bünyesinde değerleri barındırmaktadır. Değerler ise ilişkiler aracılığıyla görünür hale gelmektedir. Ailenin hemen yanı başında bulunan komşularla ilişkiler de değerler manzumesi içinde önemli bir yer tutmaktadır. Aileden bir sonraki halka olan komşularla ilişkiler görgü kuralları içinde tekrar ve hafıza ile içselleştirilmekte, toplumsal hafıza ile de kültüre yerleşmektedir.

İnsanoğlu hayat mücadelesinde ihtiyaçlarını gidermeye çalışırken bir takım geleneksel, ahlaki, dini ve estetik kurallar çerçevesinde hareket etmektedir. Bu şekilde çevresindeki toplumsal unsurları hesaba katarak hareket etme biçimi canlılar

içinde sadece insana mahsustur. Doğumla dünyaya katılan insan yavrusu ilk sosyalleşmesini aile içinde gerçekleştirmektedir. Sosyalleşme sürecinde doğumla birlikte gelen içgüdüleri toplumda hâkim olan değer yargıları ve davranış kalıplarıyla hayvani seviyeden çıkarak yetenek, tutum, alışkanlık ve tepkiler geliştirerek toplumsal rolüne hazırlanmaktadır (Gökçe 1976, 47).

Toplumsal olarak değer tanımı, 2010 Aile Değeri Araştırmasında (<https://www.google.com.tr/url-turkiyede-aile-degerleri.pdf>) şu şekilde yapılmıştır: “Değerler, toplum tarafından en iyi, en doğru ve en faydalı olduğu kabul edilen genelleştirilmiş davranış prensipleridir. Toplumsal yapıyı teşkil eden temel toplumsal kurumların (aile, eğitim, din, ekonomi, siyaset) hepsi kendine ait değerler içermektedir. Bu kurumlar değerlerin benimsenmesinde, yaşatılmasında, yaygınlaştırılmasında, sonraki kuşağa aktarılmasında önemli roller üstlenirler”. Tanımda da yer aldığı gibi toplumsal değerler, sosyal hayatı düzenlemekte, davranış normları oluşturmakta ve bireylerarası bağlılığı artırmaktadır. Değerler, aynı zamanda toplumsal sistemin kurallarını oluşturmak için gerekli zemini hazırlamaktadır.

Değeri üreten bireydir. Dolayısıyla değerler bireyden bağımsız değildir. Bireysel yönüyle değer, “Bireyin sosyalleşme sürecinde çevresiyle etkileşimi sonucunda içselleştirdiği, eylemlerini yönlendirdiği kalıcı bir yargı ve standart” olarak tanımlanabilir (2010 Aile Değeri Araştırması <https://www.google.com.tr/url-turkiyede-aile-degerleri.pdf>). Değerlerin bireyin eylemlerini oluşturuğu özelliği bulunmaktadır. Toplumsal sistemin kurallarını oluşturmak için gerekli zemini hazırladığı gibi, sosyal eylemin aktörü olan bireye toplumsal beklentileri dikkate alarak, kendi içinde tutarlı bir grup özelliğe göre seçim yapmasını sağlar. Tepe (2008, 7), “Değer ve Anlam” adlı makalesinde değer kavramını tartışmakta, değeri değer yapan şeyin o şeye anlam katan birey olduğunu, dolayısıyla kişiden bağımsız bir değer olamayacağını söylemektedir. Toplum bireylerden oluştuğundan bireylerin değerleri toplumun değerlerinin temelini oluşturmaktadır.

Ortak yaşamın en temel özelliği insanların ortak değerlerde birleşmeleridir. Doğan (2002, 15), toplumsal yaşam felsefesinin anlamını büyük ölçüde değerler dünyasından aldığını söylemektedir. Değerleri üreten birey olmakla birlikte toplumsal değerlerin üretici kaynakları farklıdır. Toplumlara göre değer üretici

kaynaklar, din, kültürel miras, coğrafya, iklim olabilmektedir (Yıldız ve Gündüz 2011, 27). Değerler, aynı zamanda bireylerin davranışlarına yön vermektedir.

1.3.3. Günlük/Gündelik Hayat

Komşuluk ilişkileri, günlük/gündelik hayat içinde tezahür etmektedir. Bu ilişki türü mekânsal olarak ev ve zaman olarak ta boş vakitle ilişkilidir. Günlük hayat, insanın içine doğduğu, gün içinde bilinçsiz olarak temel ihtiyaçlarının (yeme, içme, barınma, üreme) giderilmesi için yaptığı faaliyetlerinin ve yüz yüze ilişkilerinin alanıdır. Küçük, sıradan olayların yaşandığı büyük olarak adlandırılmayan, dikkatten kaçan gösterişsiz, geçici, rutin bir alandır.

Öcal (2017, 246), günlük hayatı “modern öncesi dönemde bilgelerin küçümsediği bir yaşama alanı” olarak tanımlasa da toplumsal pratiklerin üst statüde bulunduğu kabul edilen felsefe, sanat, politikanın görünürlüğü de yine gündelik hayat içinde gerçekleşmekte, bilgelik, felsefe bu alanda üretilmektedir (Tutar 2015, 51). Gündelik hayat, mekânsaldır ve toplumun diğer alanlarıyla kesişme noktalarına, hayatın sosyal yönüne işaret etmektedir (Bektaş 2015, 272).

Tutar (2015, 36) gündelik hayatı Marksist yaklaşım perspektifinden değerlendirirken çelişkiler, hiyerarşi, direnme, üretim etkinliklerinin ortaya çıktığı alan olarak ifade etmektedir. Aynı yaklaşımdan bakan Öcal ise gündelik hayat “tüketim kültürünün yatağı” (2017, 244), “İçi boşaltılmış kültürel bir şantiye” (2017, 240) olarak değerlendirmektedir. Ona göre üretimin gerçek merkezi, günlük hayattır.

Günlük hayatın ise ilk ve son mekânı evlerdir. Evler, şehir mimarisinin temel unsurlarının en başında gelmektedir. Özmen (2015, 147), ev sahibi olmanın kökeninde yatan temel motivasyonun semavi dinlere göre “topraktan yaratılma” ve buna bağlı olarak bir yere bağlanma olduğuna işaret etmektedir. Ev, mekânsal yönüyle insanı dış etki ve kötülüklerden koruyan, korkulardan uzak tutan bir barınaktır. Dünyaya yeni gelen insan yavrusunun ilk evrenidir. İnsanın mahremiyetini koruma altına aldığı, ilişkilerini ve gününü programladığı kentle irtibatının başladığı alanıdır. İhtiyaçlar hiyerarşisinde insanın temel ihtiyaçlarından olan barınma ihtiyacını karşılayan ev, bireylerin sosyolojik, biyolojik ve duygusal ihtiyaçlarının karşılandığı, en mahrem aile ilişkilerinin, duygusal örüntülerin yaşandığı, yaşantıların duygularla mezcolup hatıraları oluşturduğu, insani değerlerin

birikim ve aktarımlarının yapıldığı, toplumsal kültür kodlarının üretildiği ve aktarıldığı mekânlar olması hasebiyle “yuva”ya dönüşmektedir. İçinde yaşayanların dokunuşlarıyla konutlar bir kimlik kazanmaktadır (Bektaş 2015, 286). Evde aileler sosyo-kültürel olarak öğrendiklerini birlikte yaşam pratiğine dönüştürme, toplumsal rolleri dışarıda bırakıp “kendi” olabilme, hatıralarını sergileme imkânı bulmaktadırlar. Evler değer üretilen, işlevsel özellikleri olan, kişisel ve kolektif kimliğin ifade edildiği mekânlardır. Bireyin kendini yeniden ürettiği evlerin, ailenin yaşam kalitesi üzerinde de etkisi bulunmaktadır.

Sıradan, rutin, alışılmış, özgünlükten uzak olan gündelik hayat aynı zamanda dinin konusudur. Dini hükümler, itikadî iman şartları ve farz-ı ayn olarak tanımlanan bireylerin yapmakla zorunlu oldukları ibadetleri ile toplumsal kurallarla, insanların birbirleriyle olan iletişimleri özellikle gündelik hayatla ilgilidir. Kur'an-ı Kerim'de bireylerin iman ve ibadet sorumlulukları, toplumda yaşayan insanların ilişkileri, birbirlerine karşı hak ve adalet çerçevesinde hükümler nazil olmuştur. Kutsal, dokunulmaz olarak nazil olan dini hükümler gündelik hayata dokunmak ve düzene koymak için indirilmiştir. Dini hükümlerde mirasta mal paylaşımından (Nisa suresi 7-11-12) insanlarla alay etmeye (Hucurat 11), ebeveyne karşı hürmetten (İsra Suresi 23-25) çocuk yetiştirmeye (Kehf suresi 45, Taha suresi 123), evlilikten (Nur suresi 32) boşanma hükümlerine (Bakara 227-231, Talak 1-2), borçlanma şartlarından (Bakara suresi 282) sorunlarda arabuluculuğa (Nisa suresi 35), selamlaşmadan (Nur 27) bir başkasının evine girişe (Nur 61) kadar birçok gündelik hayatın pratikleriyle ilgili kurallar bulunmaktadır.

Tarih boyunca filozoflar bilginin kaynağı, doğruluk derecesi, elde edilme yolları, isbatlanabilir olmasıyla ilgili çeşitli yönleriyle tartışmışlar ve tanımlamalar yapmışlar, bilgiyi sınıflandırmışlardır. Bu sınıflamalar içinde konumuzla ilişkili olan komşuların birbirleriyle paylaştıkları bilgiler, bu bilgi türlerinin içinde bulunan gündelik bilgidir. Bu bilgi türü, herhangi bir bireyin günlük ihtiyaçlarını karşılamak için kullandığı bilgilerden oluşmaktadır. Aynı zamanda gündelik hayatın rutinleri bireylerin hayatını kolaylaştırmakta, rutinler insana güven duygusu vermektedir.

Gündelik bilgi, öznel deneyimler ve genellemeler sonucu elde edilen, genel geçerliği olmayan, bilimsel olarak isbatına gerek duyulmayan bilgidir. Deney ve mantıksal çıkarsamalarla genelleme yapılmayan, tek tek olay ve olguların sübjektif

algı ve sezgi yoluyla elde edilen, günlük hayatı kolaylaştıran bir bilgidir. Bazı yönleriyle pratik olarak tecrübe edilmiş, deneme-yanılma yoluyla kazanılmıştır (Çüçen 2005, 18). Sistemli bir çalışma sonucunda ulaşılmış bilgi değil, günlük sorunlara pratik çözüm önermektedir. Bazı konularda bu pratik bilgiler deyimlerde ve atasözlerinde karşımıza çıkmaktadır.

1.3.4. Boş vakit

Komşuluk ilişkileri, günlük hayatın rutin akışı içinde devam eden ve özellikle boş vakitle doğrudan ilişkisi bulunan bir sosyal ilişki türüdür. Tarihsel süreç içinde hayatını idame ettirmek için çalışmak durumunda olan insanoğlu ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra geriye kalan vakitle ilgili dönemlere göre farklı yorumları ve uygulamaları olmuştur. Antik Yunan’da çalışma dışında kalan zaman, seçkin sınıfa ait estetik, entelektüel ve manevi uğraşlarla geçirilen zaman olarak görülmüştür. Ortaçağda ise Hristiyanlığın etkisiyle Tanrı için ayrılan, insanın ruhsal arınma ve manevi yönünü geliştirmek için değerlendirdiği belli bir sınıfa ait özel zaman olarak algılanmıştır (Bahadır, 2016, 105). Endüstrileşme ile birlikte toplumsal yaşam ve çalışma şartları ve saatlerindeki değişim boş zaman algısını yeniden şekillendirmiştir. İnsanoğlu bir zamanlar manevi gelişimini tamamlamak için kullandığı zamanı kapitalizmin sunduğu metalara sahip olmak için kullandığı vakit haline getirmiştir. Tam da bu noktada Kabagöz (2018, 138), boş vakti, “bir iş gününün ardından, gelecek iş gününe hazır olabilmek için dinlenerek geçirilen zaman” olarak tanımlamaktadır. Ersöz (2013, 519) ise boş vakti, insanların dinlenme ve eğlenme ihtiyaçlarını karşıladıkları bir “toplumsal kurum” olduğunu ifade etmektedir. Bu kurumun temel işlevinin harcanan enerjinin yerine konulması ve bireyin günlük hayatının tek düzelikten çıkarılmasına katkısı olduğunu söylemektedir. Ersöz ayrıca çalışma ve boş vakit dikotomisinin zıt değerler barındırdığını, çalışmanın disiplin, boş zamanın ise bireysel serbestlik, özgürlük alanı olduğunu ifade etmektedir. Bireyin kendine ayırdığı boş zamanını sıkıntılarını paylaşarak rahatlayacağı komşularıyla geçirmek istemesi, diğer bir ihtiyaç grubunu oluşturmaktadır.

Günlük hayatı kolaylaştırmak ve bireylere daha çok boş vakit bırakmak teknolojinin temel hedefleri arasında görülmektedir. Modern insan, bir yorgunluğun veya bir gerilimin, endişenin, kaygının sonunda boş vakti beklemektedir. Boş vakit

zihni ve kasları rahatlatıp yeni kaygılar getirmemelidir. Bu günkü anlamda boş vakit, çalışma zamanının dışında kalan herhangi bir zorunluluk ve bağlayıcılık olmadan bireyin özgürce tasarrufta bulunacağı zaman dilimidir.

Boş zaman bugünkü anlamıyla sosyal etkileşimlere ortam sağlayan bir zaman aralığıdır. Bireyin kişilik yapısına, benliğine uygun, verimli ve doyurucu faaliyetler motivasyonunu artırmaktadır. Boş zaman bireye evde veya sosyal alanlarda iş disiplininden uzakta, ruhsal dinginliği sağlayacak, yakın evre ile sevecen, sıcak ilişkiler kurma imkânı sağlamaktadır. Boş zamanı değerlendirme veya aktivite yapma bireyin bulunduğu sosyo-kültürel evre, sosyal statü, kültürel ğrenmişlik, aile yapısı, oturulan mahalle, mahallenin sosyo-ekonomik yapısı ile yakından ilgisi bulunmaktadır. Bu sosyal ilişkilerin içinde mekânsal olarak yakında bulunana ve rahatlatıcı bir yönü bulunan ilişki komşuluk ilişkisidir. Mahalle ilişkilerinin sıcak ve etkin olduğu bir çevrede komşuluk ilişkilerinin daha yoğun görülmesi mümkündür. Gerek bir kurumda belli saatler aralığında çalışıyor olsun, gerekse ev hanımı olsun komşuluk ritüelleri ağırlıklı olarak kadınlar aracılığıyla sürdürülmektedir. Evde geçirdiği zamanın kendi kontrolü altında bulunması dolayısıyla kadınların bu ilişki türünü daha çok tercih ettikleri düşünülmektedirler.

1.4. Komşuluk İlişkileri

İnsanların bir arada yaşama zorunluluğu, maddi ihtiyaçlarının giderilmesi, psikolojik ve manevi doyumun sağlanması, neslin devamı gibi ihtiyaçlar, diğer insanlarla iletişim kurmaya bireyi mecbur bırakmıştır. Toplumsal yaşamaya meyilli bir fitratta yaratılan insan yavrusu, fiziksel, zihinsel, biyolojik gelişmeyle beraber hayatı süresince sosyolojik bir gelişme de yaşamakta ve toplumsallaşmaktadır. Toplumsallaşma, bireyin diğer insanlarla karşılıklı kurulan etkileşimin ürünüdür. İnsan, diğer insanlarla ilişki kurarak toplumu inşa etmiştir (Aydemir 2011, 3).

Toplumu bir arada tutan öğeler, mekânsal yakınlığıyla birlikte konuştuğu dili, dini inancı, insani değerleri, ilişki biçimleri, üretilen birlikte yaşama kültürü, toplumsal ilişkileri inşa ederken ortaya koyduğu kuralları, ortak davranış kalıpları, toplumsal örgütlenme biçimi ve insanî ilişki tarzıdır. İnsanların sağlıklı bir birliktelik kurabilmesi ve ortak değerler sistemini kazanabilmesi için sosyalleşmesi gereklidir. Sosyalleşmenin öğrenildiği ilk kurum aile ve ailenin yakın çevresidir. Toplumsallaşma sürecinde ve toplumsal değerlerin öğrenilmesinde komşu ve

mahallenin önemli bir yeri bulunmaktadır (Akın 2014, 75). Toplumsal hayatın işleyişinde kendiliğinden, gündelik hayatın içinde var olan ilişkilerden birisi de komşuluk ilişkileridir. Çocuğun aile içinde toplumsallaşma süreci devam ederken evin dışından bu sürece etki eden çevre, komşu ve komşuların yaşıt çocuklarıdır. Komşuluk, Türk toplumunda günlük hayatın işleyişi içinde var olan, paylaşımı, güveni, dayanışmayı, yakınlığı ifade eden bir işbirliği sistemidir. Doğan (2002, 18), komşuluğu “kültürel bir değer olarak görme ve değerlendirmenin ürünü” olarak ifade etmektedir. Bu ifadeye bağlı olarak diyebiliriz ki; Her toplum komşuluk ilişkilerini kendi kültürel değerlerine göre inşa etmekte, toplumsal değişmelere bağlı olarak ta komşuluk ilişkileri değişmektedir.

Cengizhan (1980), komşuluk ilişkisinin insanlar tarafından yaratıldığını, fiziksel-mekânsal yakınlığı, günün her saatinde ulaşılabilir olmayı sağladığını vurgulamaktadır. Komşuların sosyal alanlarda da birlikteliğinin devam ettiğini, kişilerin komşuluk ilişkisine verdiği değerın sosyo-psikolojik geçmişleriyle bağlantılı olduğunu söylemektedir. Cengizhan’a göre çocuk ve yaşlılar komşuluk çevresine bağları daha güçlü olmakta, mahallenin yaşı da ailelerin komşuluk ilişkilerini etkilemektedir. Yine ona göre kentleşme, apartman hayatı, komşuluk ilişkisinin yoğunluğunu düşürmektedir. Komşuluk ilişkisinin iki boyutundan bahsetmektedir. Görünür komşuluk; eylem ve davranışlarda kendini göstermektedir. Saklı komşuluk; komşuya beslenen iyi niyettir, saygıdır ve zor şartlarda ortaya çıkmaktadır. Saklı komşuluk olmazsa görünür komşuluğun süremeyeceğini ifade etmektedir (Cengizhan 1980, 14). Gerek görünür komşuluk, gerekse saklı komşuluk toplumun yakın oturan bireyleri arasında samimi ve sıcak ilişkilerin oluşmasında önemli bir yer tutmaktadır.

1.4.1. Komşuluk Kavramı Üzerine

Komşu kelimesinin etimolojik yapısını ve anlamını inceleyen Bayraktar (2002, 130) “Komşu sözcüğü Üzerine” adlı yüksek lisans tezinde komşu kelimesinin Türkçe “konuş”, “konmak” veya “koşmak” fiilinden türediğini, en eski söyleyiş biçiminin “konşı” olduğunu yazmaktadır. Bayraktar komşuluğun, insan hayatının önemli ilişkilerinden birisi olduğunu ve evlerin tesadüfen yan yana düşmesinden ibaret olmadığını, birlikteliği, ortak hareket etmeyi, olanı paylaşmayı, kader birliği etmeyi kapsadığını anlatmaktadır (Bayraktar 2002, 137).

Komşuluk bireylerin birbirleriyle gönüllü ve rızaya dayalı ilişkilerini belli kurallara dayandıran, karşılıklı uzlaşma temelinde sürdürülen aktif bir ilişki biçimidir. (<https://www.eurozine.com/komsulugun-uzakligi>). Komşuluk ilişkileriyle ilgili sosyolojik olarak yapılmış kapsamlı bir TÜBİTAK projesi araştırmasında Yıldız ve Gündüz (2011), “komşu” kelimesinin “kon-mak” kökünden türediğini söylemektedir. “Konmak” kelimesinin mekânla bağı vardır ve mekânsal yakınlığı, bitişik konutlarda oturan kimselerin konumlarının yakınlığını ifade etmektedir. Bu yakınlık birey ve ailelerin birbirleriyle görsel ve işitsel iletişimde bulunmalarını sağlamaktadır.

Komşu mekânsal olarak iki konutun birbirine göre konumu, komşuluk ise yakınlığın ortaya çıkardığı ilişki biçimidir (Ayata ve Ayata 1996, 78). Komşuluğu ortaya çıkaran faktör, ortak ihtiyaçlar karşısında mekânsal yakınlığın ortaya çıkardığı insanların duygu ve dayanışma olgusudur. Köy ve kent yaşamında komşulukta insanların bir araya gelerek, sorunlara birlikte çözüm arama, karşılaştıkları günlük problemleri yardımlaşarak yükünü hafifletme, işbirliği içinde bulunma durumu vardır. Komşular arası ilişkilerin kuralları bir metinde yazılı değildir. Yazılı olmayan kurallar içinde örf adetlere bağlı kuralları bulunmaktadır. Komşuluk ilişkisinin işleyebilmesi ve sürdürülmesinde bir araya gelme, yeni gelenleri kabullenme, sosyalizasyon sağlama, şahısların değer yargıları ve toplumun enformel kültürel yapısı devreye girmektedir. Komşuluk ilişkileri çocukların sosyalleşmesinde olduğu gibi yetişkinlerin de sosyalleşmesinde önemli aktör olarak toplumsal hayatta önemli bir yer tutmaktadır.

Arslan (2015, 113), Alver’in komşuluğun toplumsal hayatın esaslarından birisi olduğunu ve böyle olduğu için de “tüm zamanların ilişki biçimi” olarak tanımladığından bahsetmektedir. Yine Arslan, komşuluğun en ideal tanımının Nihat Nirun’un yaptığını söylemektedir. Nirun’a göre komşuluk, “belli bir coğrafi çevre içinde birbirini ziyaret eden, şahsen ve ismen tanıyan, karşılıklı yardımlaşan, ödünç alan ve ödünç veren, birbirlerinin aletlerini ve malzemelerini kullanabilen, sıkı sosyal ilişkiler kurmuş olan, sayı bakımından çok fazla olmayan, kendiliğinden mekâna bağlı olarak ortaya çıkan, kişiye psikolojik tatminlik veren, toplumsallaşmayı sağlayan ailelerden kurulu, küçük yerel yapı”dır (Yıldız ve Gündüz 2011, 18), Koyuncu (2009, 31) komşuluğu tanımlarken mekânsal birliğe vurgu yapar. Ayata ise

komşuluğun mekânsal yakınlıktan çıkarak, yakın oturulmasa bile sürdürülebilir sosyal ilişki olarak tanımlamaktadır (Aktaran: Altun 2010, 219). Bu tanım komşuluğu mekân bağlamından çıkararak oldukça köklü ve sürekli sosyal bir ilişki türü olduğunu ifade etmektedir. Özbay (2014, 57), “komşuluğu aynı mekânda yaşamak, aynı yerde doğup büyüme gibi bireylerin, ailelerin kurduğu bağlar” olarak tanımlarken mekânsal yakınlıkla birlikte, içinde yetişilen zaman ve toplumun kültür değerlerinin ortaklığına da vurgu yapmaktadır.

1.4.2. Mahalle ve Komşuluk İlişkileri

Komşu kavramının temelinde mekânsal yakınlıktan doğan ilişki olduğundan mekânla bağlantılıdır. Mahalle, komşuluk ilişkilerinin icra edildiği mekân olması hasebiyle konumuzla yakından ilgilisi bulunmaktadır. Komşuluğu kurumsal hale getiren ve anlamlı kılan, geleneksel toplumlarda Doğan’ın (2002, 19) “kentlerin dokusal hücresi” olarak ifade ettiği mekân, mahalledir. Arapça kökenli olan ve yer, mekân, mevki (<https://www.isimbulutu.com>) anlamında Türk diline geçmiş olan mahal kelimesi, mekânsal yakınlığı ifade etmektedir. TDK sözlüğünde (<http://www.tdk.gov.tr/index>.) “Bir şehrin, bir kasabanın, büyükçe bir köyün bölündüğü parçalardan her biri” olarak tanımlanan mahalle kavramı, sadece mekânsal ve yönetsel yakınlığı değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel değerlerin paylaşıldığı, bireyler için sosyalleşmenin sağlandığı yaşam çevresidir. Mahalle mekân üzerinde varlığını görünür kılmaktadır. Mekânsal yakınlık, toplumsal yakınlığı ve insani ilişkiyi de oluşturmaktadır. Mahalle denince akla, bir çınar altında kahvehanesi, çeşmesi, ibadet mahalli, ailelerin oturduğu evleri, okulu, dar sokakları, çarşısı, bakkalı, fırını, kasabı, manavı ile örülü sosyal ilişkilerin ve kontrolün bulunduğu, insanları kuşatan bir çevre gelmektedir. Alver (2010, 117) mahalleyi “insan ve mekânın el ele verip dokuduğu yeni bir birlik, yeni bir hayat sahnesi” olarak tanımlamaktadır. Kentin temel iki sütunu olan yönetim ve ticaret merkezi yanında mahalleyi, kentin vazgeçilmez unsuru olarak görmektedir. Doğan (2002, 19), mahalleyi oluşturan üç temel unsuru, cami ve dini mekânlar, ekonomik hayatın canlılığını gösteren çarşı ve halkın iskân ettiği sivil konut olarak saymaktadır. Alver (2010, 119) ise, mahalleyi oluşturan temel unsurun ev ve evler arasındaki ilişkiler olduğuna vurgu yaparak, insan faktörünü de mahallenin oluşumunda önemli bir yere koymaktadır.

Mahalle kavramı mekânsal birlikteliği bünyesinde barındırsa da sosyal, kültürel, toplumsal ilişki tarzı ve sosyalleşmeye katkısı yönünden üzerinde durmak, araştırmamız açısından yerinde olacaktır. İnsanın başkasıyla ünsiyet kurma ihtiyacı, insana, komşuya, mahalleye, hatta kente doğal yoldan bağlanmasını sağlamaktadır. Mahalle toplum değerlerinin ortak bir zeminde inşa etme alanıdır. Kültürel ve toplumsal ilişkiler mahalleyi kurmaktadır. Bergen (2010, 144), “Medeniyetin Cüzü: Mahalle” adlı makalesinde bu konuya değinerek yatay veya dikey yapılmış ve çok sayıda insanın ikamet ettiği binaların “mahalle” değil “yerleşim yeri”, “Değişik bireyselliklerin toplanma yeri” olduğunu söylemektedir. Mahalleyi, “türdeş olmayan/ aynı sınıftan olmayan insanların, ötekileşmeden ‘bir araya gelip, üst kimlik’ inşa ettikleri organizma olarak tanımlamaktadır.

Alver (2010, 130) evleri “mahallenin hücresi”, Tacirli (2017, 2), evleri ve sokakları “mahallenin damarları” olarak tanımlamaktadır. Sokaklar, evden sosyal hayata açılan ilk kapılardır ve insanları birbirine, evleri mahalleye bağlamaktadır. Yaşam evlerde başlamakta, toplumsal ilişkiler sokaklarda akıp gitmekte ve mahalle kültürünü oluşturmaktadır. Sokaklar çocukların oyun alanı, yardımlaşmanın görünür hale geldiği, komşuluk ilişkilerinin başladığı yerdir. Oynayan çocukların, gezici esnaf olan sokak satıcılarının sesleriyle, sokak muhabbeti yapan kadınların konuşmaları, sokakların canlılığını, yaşayan organizma olduğunu göstermektedir. Ev ile mahalle arasında köprü, cenazenin hüznünün, düğünün sevincinin, selamlaşmanın güveninin yansıdığı alandır (Tacirli 2017, 18). Bu anlamda sokaklar fiziksel olarak tanımlansa da toplumsal ruhu yansıtmaktadırlar.

Evler mahalleye biçim ve ruh vermektedir ve mahalle şemsiye bir kavramdır (Alver 2010, 119). Aile içinde başlayan yaşam tecrübesi, toplumsallaşma deneyimi, aile dışında mahalle kültürüne uyum sağlama ile devam etmektedir. Toplumsallaşma, bireyin “bağlı bulunulan toplumsal gerçeğe aidiyet üretme ve bu aidiyet dolayısıyla toplumsal ilişkileri sürekli olarak yeniden inşa etmektir” (Akın 2014, 82). Mahalle, bünyesinde kaynaşmayı, toplumsal bütünlüğü, yardımlaşmayı, birlik olmayı, kentin kültürel ve etnik çeşitliliğini içinde barındırmaktadır. Mahalle, aynı inancı ve etnik kökeni taşıyan insanlara da bir kimlik sunmaktadır. Tacirli (2017, 7), mahallenin bir kimlik oluşturma yeri olduğundan bahsetmektedir. Mahalle hayatı, toplu yaşamayı,

aidiyet duymayı, farklılıkları mezcetmeyi, başkalarıyla yüzleşmeyi, belli değerler etrafında ilişki başlatmayı ve devam ettirmeyi sağlamaktadır (Alver 2010, 132).

Mahalle hayatı hem mekânsal hem ilişkisel yakınlığı bünyesinde taşımaktadır. Mahalle ve ev seçimi aynı zamanda mahallenin yaşama iklimine ve kimliğine dâhil olmayı, bu kimlikle biçimlenmeyi, kimlerle komşuluk edeceğini de seçmektir. Mahalleye aidiyet duygusu ile komşuluk ilişkilerinin yakın bağı bulunmaktadır. Bu aidiyet duygusu mahallenin toplumsal imgesini oluşturmakta, manevi kültürün korunması ve geliştirilmesinde önemli bir yer tutmaktadır (Altun 2010, 219).

Mahalle olgusu aynı zamanda toplumsallaşmanın denetimini de yapmaktadır. Bu denetim insan ilişkilerini belli bir düzeyde tutmakta, mahalle yapısının korunmasını sağlamakta, “konu-komşu ne der?” gibi düşüncelerle mahallede kolektif bilinç ve kontrol mekanizması üretmektedir. Mahallenin böyle bir eğitim, disiplin ve öz denetim mekanizması geliştirme özelliği de mevcuttur (Akın 2014, 78). Doğan (2002, 19)’a göre mahalle sosyolojik anlamda kapalı bir toplumdur. Bu kapalı toplumun sosyal sınırlarını ise Altun’a göre (2010, 219) komşuluk ilişkileri belirlemektedir. Yine ona göre, geleneksel şehirde mahalle, sosyalleşme, yardımlaşma, toplumsal uyum, korunma, sosyal dayanışma, sivil örgütlenmelere katılım gibi birçok işlevleri bulunmaktadır. Yine geleneksel mahalle, insanlara “ortak bir belleğe, hayat tarzına, ortak değerler sistemine ve kültürel bütünlüğe dayanan, köklü bir toplumsal aidiyet” sunmaktadır (Altun 2010, 239).

Mahallede komşuluk ilişkilerinin kurulması ve gelişmesi, güven oluşturulması, yardımlaşma ve dayanışmada birlik sağlanması, ortak mahalle kültürünün birikimi ve aktarımı mahallede oturma süresiyle yakından ilişkisi bulunmaktadır. Mahalle kültürü sözlü kültüre dayanmaktadır ve gündelik hayatın akışı içinde kadınların pencereden pencereye, erkeklerin mahalle kahvehanesinde gündem üzerinden konulara katılımları “dedikodu” mekanizmasını işletmektedir. Dedikodu mahallede kontrol ve denetim işlevi görmesinin yanında insan ilişkilerini ve sağlıklı iletişimi tahrip edecek gücü olması açısından mahalle ve komşuluk ilişkilerine zarar veren bir yönü de bulunmaktadır. Komşular arasında yaşanan olumsuz bir tecrübe, dedikodu, küçük sınır ihlalleri, birbirine rahatsızlık verme, çatışma, komşuları düşman haline getirmekte ve ev değiştirmeye kadar götüren

süreçler yaşanabilmektedir. Nirun, dedikodu mekanizmasına farklı bir pencereden bakmakta, dedikodunun olduğu yerde, arkadaşlığın, komşuluğun ve samimiyetin varlığından söz edilebileceğini ifade etmektedir (Aktaran Tacirli 2017, 33).

Komşuluk, mahallenin en temel ilişkilerindendir. Geleneksel kültürde sokaklar, komşularla sohbet edildiği, gündelik işlerin bazılarının yapıldığı, komşu yardımlaşmasının yoğun olduğu (odun, kömür taşıma, ev eşyalarının paylaşımı, düğün ve cenazelerde misafir ağırlama) mekânlardır. Komşu, komşunun hemen yanı başında bulunmaktadır. Sesine yetişmekte, çağrısını duymakta, yardımına koşan ilk kişi olma özelliğiyle akrabadan öne geçmektedir. Mahremiyetine ortak etmekte, en özelini güven içinde paylaşabilmektedir. Yakın ve özelini paylaşma davranışı başına buyruk hal ve hareketler içinde değil, âdâb-ı muaşeret kalıpları çerçevesinde yapılmaktadır.

1.4.3. Komşuluk İlişisinin Temeli: Güven

İnsanlar arasında kurulan yüksek düzeydeki ortak değerler toplumu bir arada tutan birleştirici unsurlardır. Bir toplumda ortak değer ne kadar fazla ve bu ortak değerlere inanç ne kadar yüksek ise toplumda güven içinde olma, rahat bir hayat geçirme, sıkı bir toplumsal ilişki o kadar yüksek olabilmektedir. Luhmann’a göre güvenin olmadığı yerde sosyal yaşam imkânsızdır. Güven, toplum olmanın, birlik ve bütünlüğün temelidir (2011, 103. Şan ve Şimşek’in aktarımıyla).

Başak ve Öztaş (2010, 35), güveni “Bir ilişkinin tarafı olan bir kimsenin var olan ya da ortaya çıkabilecek bir zayıflığının, ilişkinin diğer tarafındaki kişi tarafından istismar edilmeyeceğinden emin olması” şeklinde tanımlamışlardır. Kişisel güven, örgütsel güven ve stratejik güven olarak üçe ayırmışlardır. Kişilere duyulan güvenin stratejik güvenle ilişkili olduğunu, birbirini uzun süreli tanıyan bireyler arasında kurulan güven olduğunu ifade etmektedirler.

Bireysel ve toplumsal ilişkiye girebilmenin temellerinden birisi tanışmaktır. Güven ve tanımanın toplumsal karmaşıklığı, belirsizliği gideren bir yönü bulunmaktadır. İki birey ilk kez bir araya geldiğinde arada boşluk bulunmaktadır. Bu boşluk tanışma ile kapatılmaktadır. Birbirini tanımaya yönelik sorulan sorular aradaki boşluğu kapatmak için, atılan ilk adımlardır. “Nerelisiniz” sorusu mekânla bağdaştırılarak ifade edilir. Bireyin tarihsel geçmişi, gündelik yaşam alışkanlıkları,

tercihleri, kimliği hakkında ön bilgi edinme çabası olarak değerlendirilebilir. Başak ve Öztaş (2010, 36) tanımayı, birey hakkında geçmişle ilgili güven temin eden bilgi olarak tanımlamışlardır. Bireyler birbirleri hakkında kültür değerleri, aile geçmişleri, ahlaki davranışları, inançları yönünden tanıdıkça aralarında güven tesis edilmektedir. Komşuluk ilişkileri de bu güven üzerinden devam etmektedir.

Güven, hem bireysel, hem toplumsal anlamda varoluşun temel özelliğidir. İnsanın insana yaklaşmasını sağlayan, toplumda hayatı kolaylaştıran, sosyal ilişkileri ortak faydaya dönüştüren önemli bir etkidir. Aynı zamanda toplumsal ilişkilerin inşa ettiği ve devam ettirildiği toplumsal sermayedir. Güven, toplumu bir arada tutan, biz bilincini anlamlı kılan, temel dinamiklerden birisidir. Güven ve güvensizlik karşısındaki bilinmesi, dürüstlüğüne, sevgisine inancı ve ona bir anlam yüklenmesi gibi bilişsel bir durumdur. Anlam yükleme ise tanışıklığın ve tanımanın ölçüsüne göre belirlenmektedir (Ulutaş 2013, 35). Bu bağlamda komşuluk ilişkileri, güven temelinde kurulan, sosyal yapıyı oluşturan ve sosyal hayatı destekleyen, toplumsal düzeninin inşasını sağlayan, ilişkilerin tutarlı bir şekilde devamına yardımcı olan, farklı toplumsal olaylarda işbirliğine sevk eden “sosyal sermaye”dir (Aydemir 2011, 4). Aydemir, sosyal sermayenin kullanıldıkça etkinliği artan ve biriktirilebilen, inşa edilebilen, süreklilik arz eden, değer kazanan ve kamuya ait olan niteliğinden bahsetmektedir.

Komşuluk ilişkileri de toplumun ürettiği kullanıldıkça sosyal güveni artıran, dayanışma ve yardımlaşma duygularını geliştiren ve ilişkileri yaşatıldığı kültüre göre yeniden inşa edilen, üretilen sosyal yapının kurumlarındandır. Komşuluğu ortaya çıkaran zemin, ortak ihtiyaçlar karşısında insanlarda oluşan ortak duygu ve düşüncelerdir. Komşuluk ilişkileri sosyal dayanışma, ailelerin huzur ve güven içinde yaşamaları açısından önemli bir ilişki türüdür.

Komşuluk ilişkileri, mekân yakınlığından dolayı yüz yüze kurulan bir iletişimdir. Bu yakınlık ve yüz yüzelik, ihtiyaç hâsıl olduğunda yardım etme imkânı sağlamaktadır. Yardımlaşma ve dayanışma olgusu insanı bir başkasına muhtaçlığı bünyesinde taşımaktadır. “Komşu komşunun külüne muhtaçtır” atasözü, başkasına muhtaçlığı mecburiyet olarak değil, yakın olabilmenin güveniyle, gönül hoşluğuyla paylaşmayı ifade etmektedir. Komşu, gerektiğinde evin anahtarını, çocuğunu, eşyayı emanet edebileceğin kimse demektir. Çocuk ve mal emanet edilecek kimsede aranan

en önemli özellik ise güven ve emniyettir. Komşuluk “güven üreten bir potansiyele” sahiptir (Akın 2014, 78).

Yardımlaşma, paylaşma, komşulukta vakit ve saatle sınırlı olmasa da komşuluk ilişkileri bünyesinde belli bir mesafeyi barındırmaktadır. Görünmeyen çizgilerle konulan mesafe ilişkilerin samimiyet ve sıcaklık çerçevesinde devamına yardımcı olmaktadır. Komşuluğun her kültürün gelenek, örf ve adetlerine göre enformel kuralları bulunmaktadır. Türk toplumunda komşu bireylerinin çocuklara amca-teyze, abla-ağabey gibi akraba isimleriyle tanıtılması komşular arasında güven, dayanışma, yardımlaşma ve güçlü toplumsal ilişkilerin varlığına işaret etmektedir. Geleneksel Türk toplumunda komşu büyükleri aileden biri gibi otorite sahibi kabul edilmiş ve çocuğun terbiyesi için gerekli yerde ikaz etme hakkına sahip görülmüş, aile büyükleri buna destek vermişlerdir. Bu yaklaşım ise çocukların toplumsallaşmasında önemli bir yer tutmaktadır. Bireylerin toplumsal ve kültürel ilişkilerle toplumsallaşması komşuluğu inşa eden bir süreçtir. Alver’e (2010) göre komşuluk toplumsal bir kurumdur ve kurumlaşma sistematığını toplumsallaşma yoluyla üretmektedir.

Komşuluk, sosyal alanda hayat bulan bir “toplumsal gerçeklik”tir (Akın 2014, 79). Komşuluğun toplumda kaynaştırıcı, güven verici, manevi merkez olarak işlevsel özelliği vardır. Başta ev komşuluğu olmak üzere Türk toplumunun kültürel yapısı, komşuluğun, iş yeri komşuluğu, yazlık komşuluğu, meslek komşuluğu, bağ-bahçe komşuluğu gibi maddi hayatın içindeki alanlara girdiği gibi, ölümden sonra hayatın devam ettiği inancı ve anlayışı, “mezar komşuluğu” gibi manevi boyutları da türetmiştir (Yıldız ve Gündüz 2011, 20). Toplumda komşuluğa verilen önem öldükten sonra bedeninin bulunduğu mekâna kimlerin komşuluk edeceğini seçme yoluna götürmekte, bu dünyadan göç etmeden kişisel veya aile mezarlığı satın alarak komşuluğa verdiği değeri göstermektedir. Öyle ki Türk toplumunda komşuluk mefhumu dualara da girmiş, cennette peygamberlerle ve salih amel sahibi-Allah dostu kişilerle komşu olma temennileri dile getirilmektedir.

Komşuluk ilişkileri, ev, köy, apartman, güvenli sitelerde ev ve aile üzerinden yürütüldüğü gibi iş ve çalışma ortamlarında da sürdürülmektedir. Esnaflar arasında “dükkân komşuluğu” önemli bir yardımlaşma, dayanışma, toplumsal kontrol işlevini yerine getirmektedir. Dükkân komşuluğuyla başlayan komşuluk

ilişkileri, ev halkının tanışması ve kaynaşmasıyla ilişkiler ilerleyebilmekte aile komşuluğuna dönüşebilmektedir. Aynı meslek grubundan olan esnafın aileleriyle birlikte görüşmesi pek çok alanda yardımlaşma, iş birliği yapma, eksikleri tedarik etme gibi davranışlar ortaya çıkarmaktadır. Etnaf komşuluğu, aile komşuluğuna dönüşebilmektedir. İş yerindeki komşuluk ilişkileri de mahalledeki komşuluk ilişkileri gibi güven temeline dayanmaktadır (Akin 2014, 79). Devlet dairesi veya özel şirket çalışanlarının lojmanlarda birlikte ikamet etmeleri hem iş, hem ev komşuluğunu tesis etmekte ve tanımadan dolayı komşular arasında güven oluşturmaktadır.

Komşuluk ilişkilerinin gündelik hayat ilişkisi ve boş zaman kavramıyla bağlantılı olması sebebiyle daha çok kadınların ve çocukların üzerinden yürütüldüğüyle ilgili bir izlenim bulunmaktadır. Özbay (2014, 57), komşuluk ilişkilerinde kadınların ön planda, erkeklerin bu ilişkilere dolaylı olarak etkili olduklarını söylemektedir. İyi ilişkilerin sürdürülmesi ve tartışmaların yatıştırılmasında kadınların daha aktif olduğu vurgusunu yapmaktadır. Komşuluğun en belirgin aktivitesi olan akşam oturmaları, eşlerin çalışma saatleri sebebiyle azalmakla birlikte, çalışma hayatına katılmayan kadınların komşuluk ilişkileri günler, ikinci çayları gibi komşuluğu canlı tutan paylaşımlar olarak devam etmektedir. Fazla kokulu bir yemek pişirildiğinde komşuya ikram edilmesi ve kapların boş gönderilmemesi için evde yapılmış yemek veya tatlı benzeri şeylerle iade edilmesi komşuluk ilişkisinin en sık rastlanan ritüelidir.

Geleneklerde bulunan ve hâlâ varlığını koruyan önemli bir komşuluk etkinliği, yeni taşınan komşuya ‘hoş geldin’e gitmek ve yerleşmesine yardımcı olmak, ihtiyacı olup olmadığını sormaktır. Mekânsal olarak en yakın oturan komşu, uzak komşularla ve mahallenin diğer gerekli yerlerini tanıştırmak için devreye girmektedir. Yeni taşınan komşulara çocukların okulu ve çevre ile ilgili yabancılığını giderebilmesi için tanıştırma ve toplantı düzenlenmektedir. Komşuluk ilişkisini devam ettirmek aynı zamanda toplumsal sorun ve yaşantılara, olaylara karşı sorumlu olmayı, çözüm üretme görevi de vermektedir.

1.4.4. Güvenin Getirdiği Dertleşme

Kültürümüzde komşular arasında sıkça rastlanan dertleşme, güven sonucunda oluşan ne söyleyeceğini planlanmadan, doğal olarak duygu ve düşüncelerin paylaşılması, olarak ilk akla gelen cümle olmaktadır. Dertleşmenin genel tanımı, “rahatlatmak ya da çözüm bulmak amacıyla insanların dertlerini, sıkıntılarını, sorunlarını karşılıklı anlatmaları” olarak açıklanmıştır. (TDK, 2012. <https://kelimeler.gen.tr/dertlesmek-nedir-ne-demek-87379>)

Dertleşme, güven gibi toplumsal sermaye öğelerinden birisi olarak, toplumsal kaynaşma ve paylaşımda insanlar arasındaki yakınlığı artıran öğelerden biri olarak yer almaktadır. Sosyo-kültürel sermaye, ekonomik boyut dışında kalan fakat toplumsal bütünlüğü sağlamada toplumu oluşturan, bireyler arasında günlük hayatla ilgili arkadaşlık, yardımlaşma, paylaşma, kaynaştırıcı filleri içeren davranışlar bütünü olarak değerlendirilmektedir (Şan ve Şimşek 2011, 93). Sosyoloji, sosyal sermayeye toplum birey ve grupların karşılıklı güven, itibar, sivil katılım, sosyal ağlar, toplumsal dayanışma ve üretkenliği artıran, toplumsal yapının sağlıklı işlemlerini sağlayan unsur çerçevesinde yaklaşmıştır (Şan ve Şimşek 2011, 102).

Dertleşme, güven ile doğrudan ilişkilidir. Kişinin zayıflıklarını bilen karşı tarafın istismar etmeyeceği bilgisi sonucunda kendi özelini açmaya teşvik etmektedir. Dertleşme fiilinin sık yaşandığı ortam mekânsal yakınlığı itibariyle komşular arasında gerçekleşmektedir.

Komşuluk ilişkileri dinamik bir yapıya sahip olması dolayısıyla günlük hayatın her alanında canlılığını göstermekte ve ritüelleri devam etmektedir. Bayram ziyaretleri, özellikle yaşlıları bulunan komşulara yapılmaktadır. Komşular, ölümlerde baş sağlığı dilekleri ve bir süre cenaze sahibini evde yalnız bırakmama, il dışından gelen misafirleri ağırlama, cenaze sahibinin evine yemek yapıp götürme gibi fillerle komşusunun yükünü hafifletmektedir. Düğün-nişan kutlamaları, düğün hazırlıklarına yardımcı olmak (dikiş, nakış, alış-veriş) misafirlerine gece evini açarak komşuya destek verilmektedir. Yeni evli ve yeni doğum yapmış komşuları yalnız bırakmama, tecrübeli komşuların en sık yaptıkları komşuluk edimlerindendir. Hatta bazen vazife olarak değerlendirilmektedir. Komşuda hasta varsa ziyaret etmek, yaşlı ve kimsesi olmayanlara çorba yapıp götürmek, küçük çocuğu varsa bir süre ilgilenmek veya komşunun acil ihtiyacında yardımına koşmak ve akrabalarına haber vermek,

komşunun sıkça yaptığı komşuluk görevleri olarak bilinmektedir. Sıralanan bütün edimler güven ve dertleşme ortamında sağlanmaktadır. Askere-hacca-okumaya-yurt dışına uğurlama ve karşılamalar gibi günlük hayatın rutinleri içinde kendiliğinden ortaya çıkan ilişki biçimi kendine özgü kurallarıyla komşuluk, hayatın içinde canlılığını her dönem korumaktadır.

1.4.5. Komşuluğun Hayata Yansıma Alanları

Toplumsal birikimlerin hafızalardan süzülerek gelen kültürel edimler ve toplumsal değerler, hayatın her alanında varlığını devam ettirdiği gibi özellikle sosyal ilişkilerde yansımasını göstermektedir. Sosyal ilişkilerde görülen toplumsal değerler, kaynağını bazen gelenek ve göreneklerden, bazen dinden bazen de kültürel pratiklerden almaktadır. Müteâl olanla kesintisiz ilişki kurmak için yaratıcının emirlerine uymak, toplumsal yaşamda iç huzurunun hâkim olduğu bir ömür geçirmek için toplumlar dini öğretilere göre hayatlarını tanzim etmişlerdir. Söyleyeni belli olmayan ama pratikte canlılığını devam ettiren edimler, âdâb-ı muaşeret kuralları içine kültürel birikim olarak yerleşmiş, öğüt, nasihat olarak atasözleriyle bu güne taşınmıştır.

Mekânsal olarak bir arada yaşamak bireysel ve ailesel sınırlar konusunu da gündeme getirmektedir. Çevreye rahatsızlık vermeden, toplumsal sınırları ihlal etmeden hayata ayak uydurmak için insan, hukuk ve adalet sistemini tesis etmiştir. Hukuk sistemi içinde mekânsal yakınlıktan doğan sorun ve ihlallerin sıkça yaşandığı ilişkilerden birisi de komşuluk ilişkileridir. Yasa koyucu hem komşuluk tarifini mekân üzerinde yapmış, hem de hak ihlallerinin önüne geçmek için yaptırımlar koymuştur.

1.4.5.1. Atasözlerinde Komşuluk

Mekânsal olarak birbirine yakın oturan ailelerin ilişkilerini belli bir düzeyde sürdürmeleri, hem ailelerin hem toplumun huzuru için önemli bir yer tutmaktadır. Türk toplumunda komşu olmanın ortaya çıkardığı bazı hak ve sorumluluklar ve bunların oluşturduğu bir düzen bulunmaktadır. İyi komşuluk ilişkileri acı ve kederlerin paylaşılmasında, sorunların atlatılmasında, mutluluk ve sevincin paylaşılmasında, bireylere ve ailelere destek olmakta ve toplumsal bünyeyi güçlendirmektedir. Komşuluk ilişkileri ile ilgili gelenek ve göreneklerden süzülerek

sözlü kültürle gelen ve toplumsal hafızaya yerleşen atasözleri ve deyimler bulunmaktadır. Komşuluğun tarihsel ve kültürel olarak konuyla ilgili atasözleri ve deyimlerde kullanılmış olması bu ilişki türünün hayatın her alanında aktif olduğunu ortaya koymaktadır. Komşuluğun mekânsal ilişkilerde önemli yer tuttuğunu en iyi ifade eden deyim “ev alma, komşu al” deyimidir. Bu deyim oturulacak evden önce en yakında kimlerin oturduğu ve kimlerle ilişkiler kurulacağını, ilişkilerin mekândan öncelikli tutulduğunu göstermektedir. İlişkilerin daha insani, samimi ve sıcaklık üzerinden yürütüldüğünü gösteren munis kavram ise “komşu hatırı” (Yıldız ve Gündüz 2011, 45) dır.

“Kapı komşu” deyimini mekânsal yakınlığı, paylaşımın sıklığını göstermektedir. “Komşu Kapısına Çevirmek” sık gidilen, her vakitte girilip çıkılan, ilişkilerin her an sıcak tutulduğu ve günlük hayatın gerçekliği içinde olduğunu ifade etmektedir. Günün her saatinde gidilebilmesi dolayısıyla komşuluğun güven temeli üzerine inşa edildiğinin göstergesidir. Aynı zamanda komşu tarafından bir defa verilmiş bir ayrıcalığın alışkanlık halini almaması, kötüye kullanılmaması, aşırıya kaçılmaması, orta yolun bulunmasını da öğütleyen bir deyimdir (Yıldız ve Gündüz 2011, 45).

“Komşu geldi, yardım geldi” (Bayraktar 2002, 132) sözü komşular arasındaki yardımlaşmayı ve komşunun her zaman yardıma hazır olduğunu ifade eden bir atasözüdür. “Komşu, komşudan erken kalkmayı öğrenir” (Bayraktar 2002, 132). “Komşu komşudan huy kapar, ayranına su katar” (Beğenmez 2013, 93). Bu atasözleri, yakın komşuların birbirinden yeni davranış öğrendiklerini, sık müşahade edilen olumlu ve olumsuz davranış kalıplarının insanları etkilediğini, doğal öğrenme yolu olan modellemeyi bize hatırlatmaktadır.

“Komşu iyi olursa, kör kız koca bulur” (Bayraktar 2002, 132). Komşuların birbirlerinin sorunlarına çözüm bulmada yardımlaştıklarını göstermektedir. Ki bu yardımlaşma öncesinde komşuların sorunlarını paylaşmış olması ve çözüm noktasında desteğe ihtiyaç duyduğunu komşusuna iletmiş olması gerekmektedir. Bu ise komşuların ailevi sorunlarını birbiriyle paylaştığını göstermektedir.

“Kurt komşusunu yemez”, evlerde insanlarla birlikte yaşayan evcil hayvanların bile komşuyu tanıdığını, zarar vermediğini ifade eden bir atasözüdür. Komşuluğun mekânı ve insanların ilişkilerini aşan bir ilişki olduğunu, ev hayatının

her alanına nakşolduğunu toplumun diğer üyelerine zarar verebilen bireylerin dahi yakınında olana zarar vermeyeceğini ifade etmektedir.

Kötü komşu: Sosyalleşme, yardımlaşma, paylaşma, dertleşme, güvenlik, samimiyet fonksiyonları bulunan komşuluk her zaman bu sıralanan olumlu yönüyle toplumda tezahür etmeyebilmektedir. Komşu, genellikle çevresine faydalı olabileceği, sorun oluşturmayaacağı, çıkan sorunları çözebileceği gibi uyumsuz, üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmekten kaçınan ve yakın çevresine zarar veren davranış içine girebilmektedir. Güvenmeyi, paylaşmayı, sevgi beslemeyi tavsiye eden atasözleri bulunduğu gibi sakınılmasını, tedbirli olunmasını, hatta uzaklaşılmasını tavsiye eden atasözleri de bulunmaktadır. Aşağıdaki atasözleri sık kullanılan ve her an karşımıza çıkabilecek atasözlerimizdir.

“Dişin ağrırsa çek kurtul, komşun kötüyse göç kurtul” (<https://www.nkfu.com/>).

“Yaman komşu, yaman avrat, yaman at; birinden göç, birin boşa, birin sat”,

“Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür” (Bayraktar 2002, 132)”

“Kötü komşu insanı hacet sahibi eder” (<https://www.nkfu.com/>).

Türk sözlü ve yazılı kültürde hayatın içine nakşolmuş, çok çeşitli anlamları ihtiva eden atasözleri ve deyimler bulunmaktadır. Her bir deyim ve atasözü bir makale yazılabilecek genişlikte konuları ihtiva etmektedir. Biz burada kültürümüze yerleşmiş atasözü ve deyimleri hatırlamak ve derli toplu sunmakla yetineceğiz. Komşulukla ilgili çok sayıda atasözü ve deyim bulunması bu ilişki türünün hayatın her alanında kendisini hissettirdiğinin bir göstergesi olmaktadır.

1.4.5.2. Din ve Komşuluk

Komşuluk kültürünün oluşum ve günlük hayata geçirilmesinde kutsal öğretilerin etkisi her toplumda farklı oranlarda mevcuttur. Birey sosyalleşirken toplumsal normları öğrenmesinde etkin olan çevre faktörü içinde toplumun dine yaklaşımı ve dini ritüelleri yaşayışı da bulunmaktadır. Özellikle vahiy kaynaklı dinlerde yaratıcı ve aile ile kurulan ilişkiden sonra komşuluk ilişkisine önem verilmesi “dini inancın veya dini öğretilerin komşuluk ilişkisinin yaşanmasına etkisi olmuş mudur?” sorusunun cevabını bulmaya itmiştir.

İnsanoğlunun yeryüzünde yaşamaya başladığı ilk günden itibaren dinler, insanın anlam dünyasını oluşturmak ve ontolojik sorularına cevap bulmak için müracaat ettikleri ilk kaynak olmuştur. Dinler her kültürde, her toplumda hayatın her alanında varlığını korumuştur. Gerek insan kaynaklı dinler (Budizm, Taoizm, Konfüçyanizm), gerek geleneksel kabile dinleri (Namba, Maori, Ainu), (<https://eodev.com/gorev/8128812>), gerekse vahiy kaynaklı dinler (Yahudilik, Hristiyanlık, İslam) olsun bütün dinler, günlük yaşam pratiklerini belli bir düzen içinde insanlara sunmuş, bireysel ibadetlerle birlikte muamelat ve insan ilişkileri ile ilgili hükümler ortaya koymuştur. Bu hükümler, hem bireylerin ibadetleri (Yaratan-Yaratılan), hem toplumsal ilişkilerin düzenlenmesi (Yaratılan-Yaratılan), hem de ahlakın güzelleştirilmesi için emronulmuştur. Çünkü ahlaki ilkeler toplumsal kurallar içermektedir ve sosyal olanla ilgilidir. Yalnız yaşayan insanın ahlaki kurallara ihtiyacı bulunmamaktadır.

Vahiy kaynaklı dinlerde toplumsal düzeni tesis etmek, insanlar arası ilişkileri düzenlemek, ahlaki kuralları belirlemek için Peygamberler görevlendirilmiştir. Peygamberlerin getirdikleri dini hükümlerin temeli, tutum ve davranışları, toplumsal ilişkileri olumlu yöne çevirmek, kişisel hak ve sorumluluklar çerçevesinde toplumsal düzeni inşa etmektir.

Din, insan hayatının ontolojik, anlamsal, bireysel, toplumsal, kültürel, ailevî, manevi, psikolojik, değerler dünyası, kutsal olanla bağ kurma gibi yaşamın her alanını kapsayan ve bütün alanlarla örtüşen çok boyutu olan bir sistemdir. Din, önce bireyin yaratıcısı ile ibadet aracılığıyla bir bağ kurmayı sağladıktan sonra en yakın çevreden başlayarak, aile, akraba ve üçüncü halkanın en yakını olan komşu ile ilişkileri düzenlemeyi tavsiye etmektedir. Özellikle toplumsal ilişkiler alanında bulunan komşuluk ilişkileri, bu bağlamda dinlerin temas ettiği konular arasında bulunmaktadır. Bireyin günlük hayatında yerleşmiş olan temel değerler, “inanç, zihniyet, tutum ve davranış”ın (Çelik 2013, 69) birçoğunun temelinde dini hükümler bulunmaktadır. Bütün dinlerin komşulukla ilgili görüş ve tavsiyelerin incelemek konumuzun sınırları içinde bulunmamaktadır. Burada İbrahimî dinler olarak tanımlanan, vahiy kaynaklı Yahudi, Hristiyan ve İslam dinlerinin komşuluk ile ilgili görüşlerine kısaca değinilmeye çalışılacaktır. Çünkü insanlar arası ilişkilerin biçimini

ve şeklini belirleyerek karşılığında dini mükâfat olan “cennet” vaadine erişmek insan davranışlarının önemli güdüleyicileri arasındadır.

Komşuluk, ortak yaşanan mekân ve zaman tecrübesiyle şekillenen, toplumsal günlük hayatın içinde dinin meşru bulduğu ve sosyalleşmenin doğal sonucu olarak görülen bir ilişki türüdür. Komşuluk, mekânsal yakınlığı bulunan insanlar arasında ahlaki ve dini bağlarla kurulan, paylaşma ve sorumlulukları ortaya çıkaran bir sistemdir. Dinlerin temel gayelerinden olan bireyin iç huzurunu sağlamak ve sosyal ilişkileri düzenlemek gibi işlevi bulunmaktadır. Dini kurallar bir bakıma sosyolojik kaideleri de içinde barındırmaktadır. Dini öğretilerin yaşantılanarak gelenek haline gelerek topluma kültür olarak yerleşmesi, dini kuralların toplumsal boyuta çıktığının göstergesidir. Kitab-ı Mukaddeste komşuluk ilişkileri ve haklarıyla ilgili birçok hüküm bulunmaktadır. “Komşunun hakkını yemeyeceksin, onu soymayacaksın” (Levililer, 19/13). Komşunu adil şekilde yargılayacaksın (Levililer, 19/15). “Komşun hakkında yalan şahitlik yapmayacaksın. Komşunun evine göz dikmeyeceksin. Komşunun karısına, erkek ve kadın kölesine, öküzüne, eşeğine, ona ait hiçbir şeye göz dikmeyeceksin” (Çıkış 20, 16-17). Sıralanan bu buyruklar, aile dışındaki mekânsal olarak en yakında olan kimselere karşı dikkatli, özenli davranmak, haklarına riayet etmeye dair emir ve yasaklardır. Eski Ahit’in komşulukla ilgili en temel ödevi bu hükümde yer almaktadır. Komşular arasındaki uyuşmazlıklarla ilgili buraya almadığımız birçok hüküm bulunmaktadır. Bu hükümlerin hepsi, toplumsal düzeni tesis etmek ve bir arada yaşayan kişilerin haklarını korumayı amaçlamaktadır. Çelik (2013, 71) ve Özbaş (2016, 29), Tevrat’taki komşulukla ilgili emirlerin birleştirici bir yanının zamanla kaybolduğunu dikkat ve hassasiyetin yalnızca dindaşlara gösterileceği şeklinde algılandığını söylemektedirler.

Hıristiyanlıkta komşuluk ilişkileri, Yahudilikten farklılaşarak daha evrensel bir karakter kazanmaktadır (Özbaş 2016, 29). Tanrı sevgisinin hemen peşinden komşu sevgisinin gelmesi insani ve sosyal birlikteliklerin önemsendiğini göstermektedir (Çelik 2013, 72). “Öç almayacaksın; ve kavminin oğullarına kin tutmayacaksın; ve komşunu kendin gibi seveceksin;” (Levililer, 19/18). Hıristiyanlığın birbirini sevmeye öğretisi toplumsal ilişkileri sevgi temeline oturtmaya çalışmasının, sevdiğine kötülük yapamayacağı için güzel ahlakı oluşturma gayreti görülmektedir. Sevginin bir buyruk olarak emrolunması toplumsal düzenin ancak

insanlar arasındaki sevgiyi canlı tutmaktan geçtiğini Hristiyanlığın toplumsal sisteminde görmekteyiz.

1.4.5.3. İslam Dininde Komşuluk

Bütün dinler ve peygamberler kentlidir. Çünkü ister vahiy kaynaklı olsun ister vahiy kaynaklı olmasın bütün dini buyruklar yaratıcı ile kurulan ilişkiden sonra toplumsal ilişkileri düzenlemek için konulmuştur. Kişisel sınırlar belirlenerek toplumdaki diğer bireylerin hakları korunmaya çalışılmıştır. Gönderilen peygamberler ellerinde yaratıcıya inanma ve ibadet etme ile birlikte toplumsal yaşama kurallarının belirlendiği hükümler içeren bir kitapla gelmiştir. Kitapların genel içerikleri bireysel ibadetlerle birlikte ağırlıklı olarak bireylerin toplumsal alanda sınırlarını belirleyen, başka kişilerin haklarına tecavüz etmeyi yasaklayan hükümler bulunmaktadır.

İslam dini toplumdan uzakta münzevi bir hayatı tavsiye etmemektedir. Aktif bir sosyal hayat içinde farklı din ve kültür mensuplarının huzur ve barış içinde yaşamasını temin etmek için toplumsal ilişkilerin hak ve sorumlulukları ihmal etmeden birlikte yaşamayı mümkün hale getirmek için hükümler koymuştur. Ortak yaşam alanlarını güvenli hale getirmede önemli bir yer tutan komşuluk ilişkilerine Kur'an-ı Kerimde ve hadislerde yer verilmiştir. Nisa suresi 36. Ayette “Allah’a kulluk edin, O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana-Babaya, yakınlara, yetimlere, düşkünlere, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaş, yolcuya ve eliniz altında bulunan kimselere iyilik edin” buyurulmaktadır. Ayeti kerimde ifade edilen “yakın komşu” kelimelerinden kastedilen anlamın mekânsal olarak yakın oturan ve akrabalık bağı bulunan (Türkmen 2016,13) ya da Müslüman komşuların kastedildiği, “uzak komşular” kelimesiyle uzakta oturanlar ve akrabalık bağı bulunmayanlar ya da gayrimüslim komşuların kastedildiği şeklinde yorumlar yapılmaktadır. (Çağrı 2002, 157). Ayette, Allah’a imandan sonra yapılan emirler, davranış şekilleriyle ilgilidir. Ana-babadan sonra özellikle toplumsal güç olarak zayıf ve yardıma muhtaç kimselere ve ailenin en yakınında bulunan komşuya iyilik edilmesi emri toplumsal ilişkileri düzenleyici emirlerdir. İyilik yapılması emredilirken müslim-gayrimüslim ayrımı yapılmamıştır (Akdoğan 2009, 118). Aynı ortamı ve mahalleyi paylaşan insanlar arasında sağlıklı iletişim bulunmazsa toplumsal barıştan söz edilmesi mümkün görünmemektedir. Bu sebeple Allah-u Teâlâ toplum düzeni ve sosyal

ilişkileri önemsemiş ve mevcut birçok emir ve yasakları toplumsal hayatı düzenleyici olarak göndermiştir.

İslam dini komşuluk ilişkilerini kul hakkıyla ilişkilendirmiştir. Ahlaki, fıkhi ve sosyo-kültürel gerçeklikle yapılandırmıştır (Çelik 2013, 77). Hz. Peygamber'in (SAV) hadislerinde komşularla iyi geçinilmesi, onlara eziyet edilmemesi, haklarına riayet edilmesi ile ilgili davranış telkinlerinde bulunmaktadır. Buhari' de geçen hadis-i şeriflerde, "Komşusu açken tok yatan bizden değildir" (Hâkim, el-Müstedrek) (Akdoğan 2009, 119). "Allah'a ve ahiret gününe inanan kimse komşusuna eziyet etmesin" (Rikak 23), "Allah'a ve ahiret gününe inanan kimse komşusuna iyilik etsin" (Buhari, Edeb; 31) buyurulmaktadır. Hadislerden anlaşılacağı gibi mekânsal olarak yakın oturanlar din ve ırk ayrımı yapılmadan komşu olarak tanımlanmış ve haklarına riayet edilmesi istenmiştir. Komşunun ailevi durumu, ekonomik ihtiyaçlarının gözetilmesi Müslümanlara tavsiye edilmiştir. Hz. Peygamber (SAV) kul hakkından söz ederken, hastalığında ziyaret etmek, ihtiyacını gidermek, borç vermek, yardımına koşmak, cenazesine katılmak, mutlu gününde yanında olmak, eziyet verme ihtimali olan durumlardan kaçınmak gibi dikkat edilmesi gereken tavsiyeler, komşuya iyilik olarak tanımlanmıştır (Türkmen 2016, 77).

Yine Buhari'de sahih olarak rivayet edilen bir hadiste de "Cebrail bana komşuyu o kadar tavsiye etti ki, onu mirasçı yapacak zannettim." Malına mirasçı edecek derecede komşu hakkının gözetilmesi, hem yakınlıktan dolayı paylaşımın fazla olduğu, komşunun aile özeline vakıf olduğu, malını ve canını emanet edeceği kadar güven duyulan kimseler olarak görüldüğünü göstermektedir. Ebu Nuaym'ın rivayet ettiği bir hadiste Peygamberimiz (SAV) şöyle buyurmuştur: "Komşu üç kısımdır. Birincisinin üç hakkı vardır; komşuluk hakkı, akrabalık hakkı, İslamiyet hakkı. İkincisinin iki hakkı vardır; komşuluk hakkı ve İslamiyet hakkı. Üçüncüsünün bir hakkı vardır; komşuluk hakkı; ki bu kitap ehlinden olup Allah'a şirk koştan komşudur" (Türkmen 2016, 53). Hadisin ifadesine göre akraba veya aynı din mensubu olsa da komşuluk hakkı her üçünde de en önce gelmektedir. Mekânsal olarak yakın oturan ailelerin hepsinin birbiri üzerinde hakkı olduğunu söyleyerek din, ırk ayrımı yapmamıştır. Sünnette çevreye iyilik yapma konusunda mekânsal olarak en yakın olandan başlanması tavsiye edilmiştir. Diğer bir hadis-i Şerifte de iman etme ile komşuya eziyet etmeme, iyi davranma arasında bağ kurularak "üç defa

Vallahi iman etmiş olmaz, kim diye sorulduğunda, yapacağı kötülüklerden komşusu emniyette olmayan kimse” buyurmuştur. Komşuya kötü davranmanın imana zarar veren bir tutum olarak değerlendirmiştir.

İslam’ın kutsal sayılan iki -Kur’an-ı Kerim ve Sünnet- metninde de komşularla iyi geçinilmesi ve haklarına riayet edilmesi tavsiye edilmiştir. Toplumu oluşturan insanlar arasında yardımlaşma, dayanışma, zor zamanlarda birbirine destek olma toplumsal barışı ve güveni tesis etmektedir. Kur’an-ı Kerim ve Sünnet toplumsal huzuru temin için birbirine yakın oturan aileler arasında ilgi ve özen göstermeyi önemseydiği için komşuluk ilişkileri konusuna dikkat çekmiştir. Komşusunu ötekileştirmeden, aynı toplumun bir parçası olarak her ferdin üzerine düşen görevi yapmasını istemiştir. Kur’an-ı Kerim ve Sünnetin tavsiye ettiği uygulamalar kültürel normlara yerleşmiştir. Komşulukla ilgili kültüre yerleşen birçok davranış referans olarak dini hükümleri almıştır.

1.4.5.4. Hukukta Komşuluk

İnsanların birbiri ile münasebeti olduğu yerde ilişkinin doğasından kaynaklanan bir bireysel sınır, insanların birbirlerine karşı hak ve sorumlulukları bulunmaktadır. Komşuluk mekânsal yakınlığı, birbirini etkileyen ilişkileri kapsamı, ortak kullanım alanları ve ortak harcamaların bölüşümü dolayısıyla insanların birbirleri ile olan münasebetleri hukukun konusu içine girmektedir. Kanun koyucu, toplumsal düzeni sağlamak ve insanların sınırlarına tecavüz durumunda müdahale edebilmek için düzenlemeler yapmıştır.

4721 Sayılı Türk Medeni Kanununun 737. maddesinde (<https://www.turkhukuk sitesi.com/mevzuat.php?mid=2972>) komşuluk ve komşuların haklarına yer verilmiştir. Hukukta komşu kavramını Çelik, (2009) (<http://www.tazminathukuku.com>) şu şekilde tanımlamıştır “Komşuluk, belli bir yöredeki taşınmazlarda oturanlar veya o yörede işyeri olanlar ya da birbirine yakın taşınmazlardan yararlananlar arasındaki ilişkiyi tanımlayan bir kavramdır”. Yalnız bir detaylandırma getirilerek komşu sayılabilmek için taşınmazların birbirine bitişik olma zorunlu getirilmemiştir. Yine Medeni Kanunun 737. maddesinde (<https://www.turkhukuk sitesi.com/mevzuat.>) birbirine uzaklık belli bir rakamla belirtilmekten kaçınılmakla, zamanımızın hızlı gelişmelerini kapsayacak bir esneklik

kazandırılmak istenmiştir. Karaahmetoğlu ve Özkan (2015, 4) bu tanıma, “taşınmazlardan birinde yapılan taşkın eylemlerin etkilerini duyurabilecek alan içinde bulunma”yı da dâhil etmiştir. Akipek ise (1973, 220), komşuluğu belirleyen şeyin taşınmazların birbirine bitişik olması değil, taşkın fiillerin hissedilebileceği alanın belirleyeceğini ifade etmiştir. Komşuluğun nisbî bir kavram olduğunu, somut olayların tesir edebileceği alanın komşu sayılacağını söylemiştir. Kanun koyucu komşular arasındaki münasebeti değerlendirirken örfi uygulamaları da dikkate almıştır.

Kır ve köyde gerek arazi, bahçe sınırları, gerek ev komşuluğu, gerekse hayvanların komşu bahçesine verdiği zararlar açısından yasal düzenlemeler olduğu gibi şehir hayatında da aynı sokağı ve binayı paylaşan bina sakinlerinin hakları ve sorumluluk alanları ile ilgili yasa düzenlenmiştir. “Türkiye’de 1965’de kabul edilen Kat Mülkiyeti Yasası ile aynı binada oturan kat sahiplerinin hakları ve ortak sorumluluk alanları belirlenmiştir” (Özbay 2014, 57).

4721 Sayılı Türk Medeni Kanununun 737. Maddesine göre komşular aşağıda sıralanan maddeler bağlamında eylem ve davranışlarını kısıtlamakla sorumlu bulunmaktadır.

1. Taşkınlık ederek maddi ve manevi zarar vermeme;
2. Kendi toprağı üzerinde yaptığı kazı veya yapı sebebiyle komşu taşınmazına zarar vermeme;
3. Dikilen bitkilerin komşu taşınmazına zarar vermemesi;
4. Taşınmazın sınırını aşmaması. Taşınmazı kullanırken komşunun kaynağına ve sınırlarına zarar vermeme;
5. Zorunlu mecra, geçit hakkı. Kanalisasyon, elektrik, su bağlantılarını komşu taşınmazından geçirme;
6. Geçit hakları, mülkiyetinde bulunan taşınmaza ulaşmak için komşunun yolunu kullanma;
7. Katılma yükümlülüğü. Taşınmazın ortak giderlerine katkıda bulunma (Solak 2018, 106-109).

730. maddeye eklenen yeni fıkrada, komşuları rahatsız edecek taşkınlıklardan kaçınılması, taşkınlıkların vuku bulması halinde yerel âdetin öngördüğü sınırlar

içinde kalınması ve fedakârlık denkleştirmesi ilkesine uygun davranılacağı açıklaması getirilmiştir (<http://www.turkhukuksitesi.com>).

Türk Medeni Kanunun hükümlerinden de anlaşılacağı gibi toplumsal düzenin ikamesinde mekânsal yakınlık esas alınarak, “taşınmaz” ifadesi kullanılmaktadır. Ancak kanun taşınmazı sadece konum itibarıyla değil, kullanımdan doğan zararların etkilediği alan, faaliyetlerden oluşan taşkınlık, sınır ihlali, geçit hakkı ve ortak giderlere katılma zorunluluğu gibi kurallar, etki alanını komşuluk sınırlarına dâhil etmiştir. Her alanda olduğu gibi hukuk alanında da komşuların birbirlerine karşı hak ve sorumlulukları bulunmaktadır. Daha sağlıklı, hukuki sorumluluğunun bilincinde bir toplum oluşması için gerekli kanun ve yönetmelikler konulmuş ve uygulanmaktadır.

1.4.6. Komşuluğu İlişkilerini Etkileyen Unsurlar

Komşuluk ilişkilerini etkileyen ve kolaylaştıran birçok değişken bulunmaktadır. Bu değişkenler bazen ilişkileri kuvvetlendirip daha yakın bir iletişim kurmayı sağlarken, bazıları da mekân yakınlığına rağmen insanları birbirinden uzaklaştırmakta, ciddi tartışmalara neden olmakta, hatta ev değiştirmeye kadar götürebilmektedir. Komşuların birbirini tanıması ve güven duyması, yaş aralığı, medeni durumu, çocuk mevcudiyeti ve sayısı, eğitim durumu, cinsiyet, ekonomik gelir seviyesi, çalışma hayatı, kadınların iş gücüne katılımı, hemşerilik, ortak dini ve etnik değerler gibi unsurlar, komşuluk ilişkilerini olumlu yönde etkilediği gibi olumsuz olarak ta etkileyebilmektedir.

Konut tercihi yapılırken aynı zamanda ilişki biçimi de belirlenmektedir. Eğitimli insanların bulunduğu bir semt tercihi veya seçilen konutun tipi (gecekondu, apartman, villa), binalarda sunulan konfor ve ortak paylaşım alanlarında çeşitlilik ilişki şeklinin belirlenmesinde etkili olmaktadır. Cengizhan (1980, 14), komşuluk ilişkilerinin etkinliğinde mahallenin yaşının da etkili olduğunu söylemektedir.

Konutların mülkiyet durumu komşuluk ilişkilerini de etkilemektedir. Mülk sahibi olan komşular arasında daha uzun süreli, daha güvenli ve ileriye dönük ilişkiler geliştirilebilmektedir (Yıldız ve Gündüz 2011, 35). Özbay (2014, 57), kiracılık dolayısıyla sık yer değiştirmelerin, komşuluk ilişkisini kurulması ve geliştirilmesinde olumlu katkı yapmadığını söylemektedir.

Komşuların medeni durumu, bekâr, evli veya dul olması komşuluk ilişkilerinin başlaması ve devamında önemli bir etkidir. Eskiden beri karşılaşılan uygulamalarda bekârlara -özellikle erkek- ev kiralanması konusunda ev sahiplerinin çekincesi olduğu bilinmektedir. Bekârlara ev verilmemesi nedenleri arasında komşuluk ilişkisinin yapılamadığı, tanınıp güvenilmediği, ev bakımı konusunda yetersiz oldukları, uzun süreli oturmadıkları gerekçeleri bulunmaktadır (Yıldız ve Gündüz 2011, 35). Mahalle sakinlerinin istemediği bir arkadaşlık ilişkisinin kurulma ihtimali ve ahlaka muğayir davranışlar da bekârlara ev kiralanmasını etkileyen unsurlardan birisi olarak görülmektedir.

Çocuk sayısı ve çocukların aynı okula devam etmesi komşuluk ilişkilerinin sürdürülmesinde etkili bir rol oynamaktadır. Birlikte oyun oynama, ders çalışma, ortak faaliyetlerde bulunma gibi mecburiyetler komşular arasında iletişim mekanizması oluşturmaktadır (Yıldız ve Gündüz 2011, 36). Çocukların ihtiyacı üzerinden başlayan görüşmeler, karşılıklı tanıma ve güven esası temelinde komşuluk ilişkisini devam ettirebilmektedir. Çocuklar üzerinden kurulan ilişkilerin olumlu bir seyri olabileceği gibi yine aynı gerekçelerle bazen olumsuz pozisyonlar da ortaya çıkarabilmektedir. Bazı durumlarda çocuk sayısının fazlalığı görüşmeleri engellemekte bazı çekinceler ortaya çıkarmaktadır. Yine ailede bakıma muhtaç yaşlı ve zihinsel engelli bulunması komşularla iletişimi etkileyebilmektedir.

Komşuluk ilişkilerini komşuların yaş aralığı etkilemektedir. TAYA 2006 (Özbay 2014, 83) araştırma sonuçlarına göre bireyler komşularıyla akrabalarından daha sık görüşmektedirler. Bulgular, yaş ilerledikçe komşularla görüşme sıklığının arttığını, tek ve en önemli ilişki biçimi olduğunu göstermektedir. Cengizhan (1980, 14), çocuk ve yaşlıların toplumsal aktivitelerin az oluşu sebebiyle komşuluk çevresine bağılılıklarına daha yatkın olduğunu söylemektedir.

Komşuluk ilişkilerini etkileyen unsurlardan birisi ekonomik durumdur. Mülk edinilmesi ve sahip olunan metanın korunması yaşanan yerin güvenliğini birincil konuma getirmektedir (Yıldız ve Gündüz 2011, 36). Zenginlerin güvenli sitelerde oturması güvenlik kaygısından gelmektedir. Güvenlik olgusu oturulacak konutun semtine ve yapısına da tesir etmektedir. Ekonomik seviyeye bağlı olarak aynı meslek gurubundan ve çalışma şartlarına sahip aileler arasında daha yakın komşuluk ilişkileri geliştirebilmektedirler. Oturulan evin fiziki imkânları, görevlilerin

bulunması veya bulunmaması, evin müstakil veya apartman dairesi olması, gelip gitmeleri etkileyen bir durum olmaktadır. Apartman görevlisi bulunmayan binalarda bina sakinlerinin karşılaştıkları sorunlarla ilgili birbiriyle muhatap olmak zorunda kalması, dilek, istek ve şikâyetlerini birbirlerine doğrudan söylemeye mecbur bırakması, iletişimi güçlendirip olumlu sonuçlar doğuracağı gibi, bazı durumlarda da yüz yüze sorunları konuşmak tartışmanın fitilini de ateşleyebilmekte ve olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Apartman görevlisinin bulunması da tam tersi sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir.

Yıldız ve Gündüz (2001), aynı cemaate mensubiyetin olumlu komşuluk ilişkilerini geliştiren önemli bir unsur olduğunu ifade etmişlerdir. Aynı şekilde etnik ve dini mensubiyet te komşuluk ilişkilerini olumlu bir şekilde etkilemektedir. Ortak siyasal tercih, etnik ve dini aidiyet komşular arasında güven oluşumunu sağlayan etkenler olduğunu vurgulamaktadırlar. Etnik farklılıklara bağlı olarak ortaya çıkan dil farklılıkları da komşuluk ilişkilerini etkilemektedir. Dil farklılığı insanları birbirine yabancılaştırmakta ve yakınlaşıp kaynaşmayı engellemektedir. Birbirini anlamayan ve tanımayan kimselerin sağlıklı komşuluk ilişkisi kurması mümkün görünmemektedir.

Günlük ihtiyaçların karşılanacağı alış veriş ortamları, pazarlar komşuluğu etkilemektedir. Acil durumlarda alışveriş imkânı bulunmadığında, emanet araç gereç, yiyecek ve içecek ihtiyaç hâsıl olduğunda ilk müracaat edilecek yer komşu olmaktadır. Böyle zaruri durumlar komşu hakkında kanaat sahibi olmaya vesile olmakta, bu iletişim vesilesiyle olumlu ilişkiler gelişebilmektedir.

Komşuluk ilişkilerinin kurulması ve geliştirilmesinde etkili olan önemli bir unsur boş vakit ve boş vakti geçirme yerleridir. Özellikle çalışma hayatına katılmayan ev hanımlarının belli bir program yapmadan bir araya gelerek ortak etkinlikler ve paylaşımlar yapmak, hobilerle uğraşmak, dini ritüelleri yerine getirmek, dertleşmek, sorunları paylaşmak komşuluğu etkileyen önemli bir unsur olarak görülmektedir.

Çalışma saatleri komşuluğu etkileyen unsurlar arasında bulunmaktadır. Fazla mesaiye kalınması, gece mesaisine kalan kimsenin gündüz evinde dinlenmesi sırasında komşudan gelen ses ya da gürültü anlaşmazlıklara neden olmakta,

komşuluk ilişkilerini olumsuz olarak etkilemektedir. Çalışma saatleri, çocukların sınav maratonları komşuların akşam oturmalarını bitirme durumuna getirmektedir.

Akdoğan (2009, 115), kadınların çalışma hayatına aktif bir şekilde katılmasının komşuluk ilişkilerini büyük oranda etkilediğini söylemektedir. Çalışma hayatında yoğun bir şekilde bulunan kadın, geleneksel yapının etkisiyle ev işlerinin kadının sorumluluğunda devam etmesi kadının yükünü daha da artırmakta, akşam eve geldiğinde çalışmaya evde devam etmektedir. Evdeki sorumlulukları ve çalışma hayatının yükünü kaldırmaya çalışan kadın komşuluk ilişkilerine zaman ayıramamakta ve ilişkiler zayıflamaktadır.

Yıldız ve Gündüz, komşuluğun şiddet kaynağı olarak ortaya çıkabildiğinden bahsetmektedirler. Birbirini rahatsız eden tavır ve davranışlar, gürültü veya çocukların anlaşmazlığı, komşuların birbirine karşı olumsuz duygu beslemesine ve tartışmalara neden olabilmektedir. “Kendilerini aynı sokağın sakinleri olarak değil de farklı etnik grupların, ırkların, ya da siyasî ve sosyal çevrelerin, inançların ve ideallerin dava adamları ve üyeleri olarak tanımlamaya başlayarak bütün çevredeki insanları dışlayabilmekte, ötekileştirebilmektedirler. Bu gibi durumlarda komşular birbirlerine düşman, hatta bazen ölümcül düşmanlar haline gelmektedir” (Yıldız ve Gündüz 2011, 42).

1.5. Hatırat ve Komşuluk

Hatırat kavramı, Türkçeye Tanzimat’tan sonra girmiş bir kelimedir (Okay 1997. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hatirat>). TDK sözlüğünde “anı” kelimesinin karşılığı, Arapça kökenli hatıra kelimesinin çoğulu olarak şöyle tanımlanmıştır. “Geçmişte yaşanmış çeşitli olaylardan belleğin sakladığı her türlü iz, hatıra” (<https://sozluk.gov.tr>). Karakoç (2008, 377), günümüzde kullanılan “Hatıra”nın eş anlamlısı olarak kullanılan “anı” kelimesinin öz Türkçeci dil anlayışıyla birlikte ortaya çıktığını söylemektedir. Muallim Naci, hatıra sözcüğünü “hatıra gelen husus, fikir, hatırda kalmış olan, bireyin kendine özel durumunu anlatması” olarak tanımlamıştır (Aktaran: Öztürk 2011, 308).

Okay (1997, <https://islamansiklopedisi.org.tr>), hatıraların yaşandıktan kısa veya uzun bir süre sonra yaşlılıkta kaleme alınan, yıllarca biriktirilmiş geçmiş intibaların, yeni hayat tarzı ve tecrübelerle yazıldığından bahsetmektedir. Yazılan bu

hatıraların, günlük notlar, mektuplarla desteklendiğinde güvenilirliğinin artacağını, dönemin sosyal, kültürel yapısını aksettireceğini ve tarihi araştırmalarda belge olarak kullanılacağını ifade etmektedir. Toplumun farklı kesiminden zatlar hatıralarını yazmaktadır. Yaşanılan bireysel olaylar dil aracılığıyla topluma açılmakta ve görünür kılınmaktadır. Anlatının, duygu, düşünce ve yorumları edebi bir üslup ile anlatılması ve yazım türü olması hasebiyle “hatıra-anı” edebi tür içinde anılmaktadır. Şemsettin Sami, hatırat yazı türünün edebiyatla olduğu kadar tarih ile de yakınlığı olduğu vurgusunu yapmaktadır (Aktaran; Öztürk 2011, 309).

Batıdaki bireyselleşmenin edebiyata yansıması sonucu yeni bir edebi tür olarak otobiyografi yazımı ortaya çıkmıştır (Yazıcı 2006, 203). Otobiyografi, Fransızcadan Türkçeye “özyaşamöyküsü” karşılığıyla geçmiş “bir insanın kendi hayat hikâyesini anlattığı” eserdir (Altınova 2003, 5). Dilimizde hatırat ve otobiyografi kavramları aynı anlamda kullanılsa da aralarında muhteva bakımından farklılık bulunmaktadır. Durna ve Durna (2018, 91), otobiyografiyi “bir insanın birey olmasının, kendi hayatını kurmasının, kendi gücüyle başarı kazanmasının hikâyesi” olarak tanımlamaktadırlar. Onlara göre otobiyografi, derin iç görü ve gözleme dayalı bir metin iken, hatırat iç dünyaya dönük bir anlatıdan çok etrafında yaşanan olaylara kendi perspektiflerinden bakış ve değerlendirmeleri içermektedir. Hatırat geçmişte yaşanan olayları konu edinir, otobiyografide olaylardan çok kişinin halleri öne çıkmaktadır (Durna ve Durna 2018, 92).

Hatırlama, öğrenilen şeylerin veya geçmiş yaşantıların, hafızada kalan izlerinin, bilinç düzeyine çıkarılmasıdır (Karaaslan 2017, 26). Hafıza, “yaşantıları zihinde saklama gücü”, bilinç ise “olup biteni algılama, kavrama, fark etme yetisi” olarak tanımlanmaktadır (<https://www.fikir.gen.tr.bellek>). Hatıralar, yaşayan insanın belleğinde iz bırakan olaylardır. Bellek, yaşanan olayların insan zihninde saklanması, yani duyu organlarıyla çevreden alınan uyaranların hafızada yaşama dair bir birikim oluşturmaları, bilinç ise o birikimleri kavrama ve fark ederek yeniden gün yüzüne çıkarılmasıdır. Her iki terim de biyoloji ile alakalıdır. Augustinus’a göre bellek, bireyin içe bakışını sağlamaktadır (Aktaran: İlhan 2018, 157). Zamanda devamlılık bellek sayesinde yapılmaktadır. Bu devamlılık yaşadığı andan çocukluğunda yaşadığı olay ve olgulara kadar kesintisiz bir şekilde ulaşmasını, zaman içinde geriye gitmeyi sağlamaktadır (İlhan 2018, 157). Bergson, geçmişin insanı takip ettiğini

söylemektedir. İnsanın yaşadığı sürece bıraktığı iz, sürekli büyümektedir. Kişi sürenin içine nüfuz etmektedir, bu da geçmişin şimdiki ana girmesidir (Aktaran: İlhan 2018, 159).

Hafıza, geçmiş ve gelecekle bağlantılı ama şimdi de gerçekleşmektedir. Mekân, zaman, ses, koku, imgelerle bağ kuran, her hatırlama ile yeniden yorumlama yapan, anlamlandıran aktif, canlı bir organizmadır (Depeli. 2011. <https://docplayer.biz.tr/Hafiza-calistayi>). Depeli (2011), hatırlamanın yaşantıların basitçe çağırmaktan ibaret olmadığını, her hatırlayışta geçmişin yeniden yorumlandığını, duygusal bileşenlerle yeniden inşa ve anlamlandırma yapıldığını söylemektedir. Depeli'ye göre hatırlama sıralı değil, bağlamsaldır. Hatırlanan olayla ilgili söylenenler, duygusal yaşantılar, ahlaki aktarımlar da birey tarafından yeniden yorumlanmaktadır.

Kaleme alınan yaşam öyküsü aslının aynısı değil, yıllar sonra yeniden oluşturulmuş bir surettir. Yaş, tecrübe edilen tarihsel süreç, değiştikçe zihinde oluşan surette değişmekte, başka bir hale gelmekte ve aktarma biçimini etkilemektedir. Yaşananları tecrübe edenle hâlihazırda yazan arasında bakış açısı, yaşam tecrübesi, yorumlama farklılığı bulunmaktadır (Durna 2008, 104).

1.5.1. Hatırat Kitaplarında Komşuluk İlişkileri

Hatıralar, kişilerin hafızasında iz bırakan olaylardır. Hatıra, özellikle zamana tesir eden olayları müşahade eden veya zor hayat şartlarıyla mücadele ederek başarıya ulaşan kimselerin kendi yaşadıklarını başkalarıyla paylaşma isteğinden doğmuştur (Durna ve Durna 2018, 88). Hatıra yazmak insanın kendi hayat serüveni içinde geriye doğru akıp gitmek, kendisiyle hesaplaşmak, konuşmak, dertleşmek, düşündürmektir. Yazarların kendi geçmişlerine bulundukları yerden yeniden bakmak olan hatıra kitaplarında komşuluğun izi sürülmek istenmiştir. Konumuzla bağlantılı olarak seçilen hatıra kitaplarında komşulukla ilgili anlatıları ortaya çıkarmak amacıyla Pakize Tarzi'nin "Anılar" Veysel Atayman'ın "Samatya: Dinmeyen Tını", Orhan Okay'ın "Balat" adlı hatıra kitapları tercih edilmiştir. Yazarların geçmişte yaşadıkları komşuluk ilişkileri ile ilgili anlatıları değerlendirilmiştir. Durna, (2008, 98) her toplumun içinden geçtiği bir süreç ve yaşanan olayların tesiriyle oluşmuş bir ruhu olduğundan bahsetmektedir. Hatıralarını yazan kişi, toplumun ruhundan, birikiminden, geçmişinden, bireylerin yaşama alışkanlıklarından etkilenecek kendini

kaleme almaktadır. Toplumun geçirdiği evreler o toplumda yaşayan bireylerin kişilik ve kimliklerinin şekillenmesinde de etkin rol oynamaktadır. Birey geçmişini hatırlarken olayları, kendi hayat anlayışı, yaşam tecrübesiyle beraber harmanlayarak yeniden inşa etmekte, zihinsel bağlantılar içinde yeni bir kurgu yapmaktadır. Anlatılan, kişinin kendi hayatı olsa da kendi gözlemleri sonucu ortaya çıkan bir değerlendirmedir. Olayın gerçekleştiği zaman ile yazının kaleme alındığı zamanın, farklı tarihsel süreçler olması, yazılanların içeriğinde ve bakış açısında bazı bireysel değişimlerin bulunduğunu gösterebilmektedir.

Bazen yazarlar, bireysel tecrübelerini yaşadığı dönemde gelişen tarihi olaylar üzerinden bağlantılar kurarak anlatmaktadır. Yaşadığı olayları anlatırken kendi yaşamının arka planında kalan tarihi olaylar, kimliğinin oluşumunun altını çizmektedir. Ele alınan Pakize Tarzi'nin imparatorluğun dağılıp, milli mücadele ve yeni bir devletin temellerinin atıldığı döneme tekabül eden anılarında, milliyetçiliğin ve devletin eğitim politikasının, kimliğinin belirlenmesinde etkili olduğu görülmektedir.

Pakize Tarzi'nin, Osmanlının son döneminde Halep'te başlayan hayat yolculuğu İstanbul'da sonlanmış. Şam'dan apar topar kaçmak zorunda kaldıkları dönemden başlayarak anılarını yazmaya başlayan Tarzi, anlattığı anılar kitabında eğitim, evlilik ve çalışma hayatını kaleme almıştır. Göçlerle yoğrulmuş hayatında eğitimini ihmal etmeden Türkiye Cumhuriyetinin ilk jinekoloğu olarak görev yapmıştır. Seçkin bir İstanbul ailesi mensubu olan Tarzi, kaleme aldığı anılarında konumuzla ilgili olarak, kriz ve tehlike anındaki komşu yardımlaşması dikkat çekicidir. İngilizlerin Şam'ı işgaliyle Şam'dan, Fransızların işgaliyle Adana'dan taşınmak zorunda kalan ailenin, Konya'da Delibaş isyanında maruz kaldığı baskın sonucunda komşunun aileye yardımını aktarmaktadır. Konya'da Delibaş ayaklanmasında gayrimüslim doktor komşunun yardımından bahsetmektedir. Baskında gayrimüslim doktor komşunun, yaralanan ablasını günlerce tedavi ettiğini anlatmaktadır. Büyük bir komşuluk dayanışması örneği olan bu olay sonrasında diğer komşuları da ailenin diğer üyelerini merdivenle kendi evlerine alarak mahzende saklamışlardır. Hayatın başlangıcında böyle bir tecrübeyle karşılaşması, onun olaylara karşı hayal kırıklığıyla birlikte soğukkanlı ve mücadeleci kişiliğinin

temelini attığını da düşündürmektedir. Girişimciliği, meslek sevgisi, ilklerin kadını olarak, tecrübelerini eser bırakarak hayatını tamamlamıştır.

Seçilen diğer kitap olan Balat'ta yazar, mekânların komşuluğundan bahsederek anılarına başlamıştır. **Orhan Okay**, medeniyetin unsurlarının sur içinde mevcut olduğunu ifade etmektedir. Hayata başladığı semt olan Balat'ın ve komşu semtlerinin detaylarının anlatıldığı bir anı kitabıdır. Yazar, hatıralarını ilişki kurarak çocukluğunu geçirdiği Balat'ı anlatmaktadır. Okay, Balat sokaklarında dolaşırken, çocukluğundan zihninde kalan resimlerle, anılarıyla bir bağ kurmakta, hatırladıklarını yeniden inşa etmektedir. Anlatısı aynı zamanda, okuyucusuna bir şehir gezi planı da sunmaktadır. Önce semtlerin, mekânların komşuluğunu anlatmıştır. Olayları hatırlarken duyguları da devreye girmekte, sokaklarda yürürken yaşadığı anılar canlanmakta ve geçmişle, hatıraları yazdığı zaman arasında ilişki kurmaktadır.

Okay, ilişkisel komşuluğu günlük hayatın, farkına varılmadan yaşanan, ayrılmaz bir parçası olarak tanımlamaktadır. Kırk yıl öncesinden hatırladığı komşuların hatırında kalma sebebini akrabadan yakın kurulan ilişki, komşu ile ilgili sorumluluk duygusu olarak açıklamaktadır. Sokaklarda dolaşırken marketlere bir sitemi vardır sanki, eski mahalle komşusu olan esnafları yok ettiği için. Komşuluk ilişkilerindeki değişime de sitem ederken duygu yoğunluğu satırlar arasında hissedilmektedir. Bu değişimi, biraz mimari yapı ile biraz da ülkenin coğrafi durumu ve modernleşme algısı ile ilişkilendirmektedir. Mahallede tanışık olma ile güven duygusunu birlikte değerlendirmektedir. Komşular arasında var olan güveni kendi yaşantılarından örnekler vererek anlatmaktadır. Komşular arasında kurulan sosyal ağlar ve farklılıkları kabullenme, mahallede oturan komşularla güven temelli ilişkilerini samimi bir üslupla anlatmaktadır. Komşuların bir arada yaptığı etkinliklerinden, bayram ve özel günlerdeki komşularla olan paylaşımlarından, gece eğlenceleri sinemalardan, çocukluk arkadaşları ve oyunlardan, ikinci dünya savaşı yıllarından ve komşuların bir dilim ekmeği paylaşımlarından bahsetmektedir. Okay'ın çocukluğunda yaşadığı samimi, güven dolu zamanları özlemle hatırlaması dikkati çekmektedir.

Değerlendireceğimiz diğer bir anı kitabı, **Veysel Atayman'ın** Samatya: Dinmeyen Tını'dır. Yazar, öz yaşam öyküsü anlatısını geçmişe ait deneyimler, duygular, ailenin sosyal ilişkilerinden yola çıkarak zihin süzgecinden geçirerek okuyucuya sunmaktadır. Kitaba verilen isim de, yaşananların geçmişte olup bitmediğini, çocuklukta zihinde çizilen portrelerin, hatıraların, kaleme alınırken yeniden canlandığını, yaşananların sesinin bugün duyulduğunu göstermektedir. Yazar, önce mekânın resmini çizmekte, Samatya'nın komşularını tanıtmaktadır. Çocukluğunun geçtiği sokaklarda bir tarih yolculuğuna çıkmaktadır. Samatya sokaklarında yürürken, mekânın değişime kaçınılmaz bir şekilde boyun eğdiğinden hüznle bahsetmektedir. Satır aralarında kentleşmenin eski semtleri, tank gibi yıkıp geçtiğini müşahade etmenin burukluğu okunmaktadır. Mekânların komşuluğuna, Samatya'da bulunan dini ibadet mekânlarını da katmakta, bu alanların değişimden etkilenişinden bahsetmektedir. Samatya'nın fiziksel ve kültürel değişiminin İstanbul'a göç ile başladığını söylemektedir. Geride bırakılan zamanı ve değişen semti burukluk içinde hatırlamaktadır. 90'lı yıllarda çocukluğunun geçtiği semtte yeniden dönme girişiminden sonra, ayrılışından bahseder. "göçün kültürel baskısı" ve demografik değişimin, semtlerin karakterlerini törpülediğini hüznle anlatmaktadır.

Yazar, mahalle kültüründe var olan, komşular arasında yardımlaşma ve dayanışmanın bir metinde yazılı olmadığı dönemleri özlemle hatırlamaktadır. Mahalle dayanışmasının sosyal devlete dönüşümüyle birlikte, anlayışlardaki değişime de vurgu yapmaktadır. Deneyimledikleri tecrübeler, yaşam döngüsünü etkileyen olaylar, kişiliğinin şekillenmesinde etkin olan kişiler, yaşadığı bireysel dönüşümleri ailesi ve sosyo-kültürel çevresiyle bağlantılar kurarak anlatmaktadır. Mahalledeki yardımlaşmanın insanlarla sınırlı kalmadığını sokak hayvanlarını besleyen komşularından da bahsetmektedir. Aynı zamanda mahalledeki komşular arasında işleyen dedikodu mekanizmasını, detaylı örnekler vererek anlatmaktadır.

Atayman, evlerinin bodrumunu "insan galerisi" olarak tanımlamaktadır. Alman teknisyenin, dansöz olarak sahne alan şarkıcı hanımın, köyden gelen akrabaların, yazma yapan Rum kadın komşularının zahmetli hayatlarını müşahade ederek bu galeriden birçok hayat hikâyesi biriktirmiştir. Çocukluğunun

Samatya'sının sesini yazdığı dönemde duymaya çalışmaktadır. Samatya'yı bir canlı organizma gibi düşünmekte ve büyümeden yaşlanan bir canlıya benzetmektedir.

1.5.2. Komşuluk İlişkilerinde Değişim

Modernleşme, sanayileşme, bireyselleşme ve kentleşme süreçlerindeki değişimler toplumumuzda mekânlar ve konutların, yapısal ve işlevsel değişimiyle birlikte, başta insan ilişkileri olmak üzere, aile yapısı ve komşuluk ilişkilerinde de etkisini göstermektedir. Kırsal kesimlerde geleneksel komşuluk ilişkileri ve bu ilişkilerden beklentiler devam etmekte, ihtiyaçların karşılanmasında yardımlaşma müessesesi işlevini sürdürmektedir. Kırsal kesimlerde çalışma hayatından geri kalan boş vakit, ulaşım sorununun bulunmaması, insanların birbirine duydukları güven, komşuluk ilişkilerini devam ettirmektedir. Şehirlerde yoğun çalışma hayatı, dinlenme ihtiyacı, nüfus yoğunluğundan dolayı insanların birbirini tanımaması ve güvensizlik, komşuluk ilişkilerini zayıflatmaktadır.

Kentleşmede konut şekillerinde değişimle birlikte mekânsal olarak yaklaşma olmasına karşın, ilişki biçimi ve yoğunluğu açısından ilişkilerde seyrelme ve zayıflama görülmektedir (Cengizhan 1980, 14). Araştırmasında bu konuya değinen Akdoğan (2009, 105), mekânsal yaklaşmanın ilişkileri güçlendirmesi beklenirken yoğunluğun ters etkisinden bahsetmekte ve insanların kentin bunaltıcı ortamından çıkabilmek için samimi ve sıcak ilişkilere ihtiyacı olduğuna dikkat çekmekte ama bunun mümkün olmadığını ifade etmektedir. Mekânsal yaklaşmanın davranışsal uzaklaşmayı beraberinde getirdiğini söylemektedirler. Koyuncu (2009, 38), kentlerin ayrılmaz bir parçası haline gelen çok katlı yapılaşmanın, köy nüfusu yoğunluğundaki birbirini tanımayan insanları bir araya getirdiğini, aynı binada ikamet eden kapı komşularının selamdan öte bir ilişkisi olmadığını vurgulamaktadır. Sosyo-ekonomik koşulları farklı olan semtlerde komşuluk ilişkilerinin farklılığını, maddi ve manevi yardımlaşmanın oranındaki değişmeye dikkat çekmektedir. Sosyal sınıf, dünya görüşü, eğitim düzeyi ve gelir seviyesinin komşuluk ilişkilerinin niteliğini etkilediğini ama komşuluğun yok olmadığını söylemektedir. Can (2013, 92) ise İstanbul'un Rumeli Hisarı semtinde yaptığı araştırmada kentleşmenin ve mekânsal yapılaşmalardaki değişimlerin komşuluk ilişkilerini kısmen korumakla birlikte farklılaştırdığını, gerginlik ve kopuş

sürecine girdiğini söylemektedir. Modern yaşam tarzı, teknolojik aletlerin iletişimde kullanılması, sosyal medya aracılığıyla yeni usul toplumsallaşma yöntemleri komşuluk ilişkilerini etkilemektedir. Komşuluk ilişkileriyle giderilen toplumsallaşma ihtiyacı, yeni kitle iletişim kanalları üzerinden giderilmeye, günlük hayatın içinde oluşan boş vakit artık komşularla değil yeni kitle iletişim araçları ile doldurulmaya çalışılmaktadır.

Modernleşme, konut yapılarındaki değişim, teknolojinin bireysel olarak yoğun kullanımı diğer ilişkilerde değişim yarattığı gibi komşuluk ilişkilerinde de değişim meydana getirmektedir. Bugün insanların anlam dünyası, zihniyet ve davranışları, mahalle kültürü, toplumsal ilişkileri, mekânların farklılaşması, komşuluk ilişkilerini de etkilemektedir. Tüketim anlayışındaki değişim, aynı ürünün aile bireylerinin ayrı ayrı sahip olma isteği, tek kişilik yaşamı teşvik etmektedir. Buna bağlı olarak ta, tek kişilik evler, aileden ayrı yalnız yaşama yaygınlaşmakta ve geleneksel ilişki tarzından olan komşuluk ilişkileri de etkilenmektedir. Akın (2014, 81), komşuluğun dönüşümünün en önemli sebeplerinden birisinin karşılıklı güvenin tesis edilmemesine bağlamaktadır. Yıldız ve Gündüz (2011, 23), bireyselleşme, kentleşme, yabancılaşma gibi etkilerle geleneksel unsurların tamamen yok olmadığını, geleneksel unsurların yeni bir forma bürünerek varlığını devam ettirdiğini söylemektedirler. Geleneksel komşuluk kalıpları ve davranış biçimlerinin yerine yeni toplumsal kurumlar ve modern davranış kalıplarının ortaya çıktığından bahsetmektedirler.

Modern kent hayatında konutların mekânsal değişimleri, geleneksel komşuluk ilişkilerinden farklı komşuluk ritüelleri ortaya çıkarmaktadır. Apartman, site veya villa komşuluklarının getirdiği belli davranış kalıpları günlük hayata yerleşmeye başlamaktadır. Apartman toplantılarına katılarak ortak kararlara fikir beyanında bulunmak ve yönetici kararlarına uymak, yeni komşuluk tarzı davranışlarındandır. Geleneksel ilişkilerinde komşuların her türlü rahatsızlıklarına ‘komşu hatırı’na razı olunurken, çok katlı binalarda komşuyu rahatsız edecek her türlü gürültü, ses, müzik, üst katlardan alt komşuları rahatsız edecek şeyler atılmamasına dikkat edilmektedir. Apartman ortak giderlerine iştirak etmek, ödemeleri zamanında yapmak, ortak harcamalarda israfa kaçmamak, bayram gibi özel günlerde gönül alıcı sözler söylemek, herkesin düşüncesine saygılı olmak,

çoğunluğun aldığı kararlara itiraz etmemek, yeni oluşan komşuluk ritüellerini oluşturmaktadır (Akdoğan 2009, 112).

Akın'a göre (2014, 81) komşuluk modern hayatta eskisinden farklı bir konumda ve etkide toplumsallaşma aracı olarak işlevini devam ettirmektedir. Geleneksel toplum yaşantısında çocuk eğitiminde otorite kabul edilen, külüne ihtiyaç duyulan, bir fincan kahve eşliğinde sohbet edilen komşu, bugün sadece siması tanıdık, yabancı ve çocuklara “yaklaşılması, kendini koruması” tembih edilen toplumsal çevre aktörü olarak görülmektedir. Çocuğunu, evinin anahtarını komşuya vermek artık günlük pratiklerin içinde daha az yer almaktadır. Bu ise çocuk ve yetişkin açısından, komşunun toplumsallaşmada etkisini azaltmakta, toplumsal çevrenin unsuru olmaktan çıkarmaktadır (Akın 2014, 82).

Komşuluk ilişkilerini etkileyen önemli unsurlardan birisi de çalışma hayatıdır. İş ortamı, işin türü, çalışma mekânı, memur veya işçi olma durumu (Yıldız ve Gündüz 2011, 34) çalışma hayatında farklı etkiler ve ilişkiler ortaya çıkarmaktadır. Bireyler günün belli bir bölümünü işveren için kullanmakta ve karşılığında ücret almaktadır. Alınan bu ücretle hayatının idamesi için gerekli olan diğer ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Şehirde yaşayan insanın emeğinden başka sermayesi bulunmamaktadır. Emeği ve zamanını vererek işverenin üretimini artırmakta ve karşılığında el emeği ve harcadığı zamanın ücretini almaktadır. Özmen (2015) çalışmayı, “kullanım-değeri olmayan zamanın, değişim-değeri olan zamana dönüştürülmesi” olarak tanımlamaktadır. İnsan hayatını devam ettirebilmek için hayatın her döneminde çalışmak durumundadır. Çalışma hayatında kurulan ilişkiler resmi bir ilişkidir. Daha az bağlayıcı ilişki biçimi gibi görünse de çalışma hayatının ilişkilerinin kısıtlayıcı bir yönü bulunmaktadır. İnsanların sivri yönlerini törpüleyen, uyumlu davranma zorunda bırakan, idare etmenin en yoğun kullanıldığı ilişki biçimlerindendir. Çalışma ortamları ve saatlerindeki değişim, hızlı yaşam temposu insanları gündüz işlerinde, gece evlerine çekilmeyi ve çevreye karşı duyarlılığı yitirmeyi getirmektedir (Akdoğan 2009, 113). Şehir hayatındaki tek düzelik, kendi kendine yetme, ulaşımda geçen süre, boş zaman değerlendirme alışkanlıklarındaki yeni tarz etkinlikler komşu ilişkilerini sınırlandırmaktadır.

Değişen yaşam koşulları, çalışma saatleri aynı binayı paylaşan komşuların birbirini tanımasını engellemekte ve bu durum güven oluşumunu olumsuz

etkileyebilmektedir. Modernleşme, toplumsal hayatta bireyselleşmeyi, ekonomik refahın yükselişini, ihtiyaçların teknolojik aletlerle giderilmesini getirmiştir. Şehir hayatının zorluğu, hızı ve bireysel ihtiyaçlarını giderme imkânlarının kısıtlılığı, ücret düşüklüğü nedeniyle fazla mesai yapılması, herkesi kendi kabuğuna çekilmeye zorlamaktadır. Zor şartlarda hayatını sürdürmeye çalışan insanlar kendinden başkasına duyarlı olmamaya, komşularına zaman ayırmamaya, paylaşımların azaltılmasına mecbur bırakmaktadır (Yıldız ve gündüz 2011, 39).

Köyden kente göçle değişen kentin demografik yapısı komşuluk ilişkilerini de etkilemektedir. Mülk sahibi komşuların birbirleriyle ilişkileri daha kalıcı uzun vadeli iken göç sonucu gelenlerin ve devlet memuru olmaları dolayısıyla sık sık şehir değiştirmek zorunda olanların kiracı olarak bulunmaları komşuluk ilişkilerini geleneksel niteliklerinden uzaklaştırarak yeni bir forma bürünmesini sağlamıştır. Cengizhan (1980, 19), kentleşmeyle birlikte komşuluk ilişkisine verilen önemin azaldığı vurgusunu yapmaktadır.

Komşuluk ilişkileriyle ilgili sosyolojik olarak yapılmış kapsamlı bir TÜBİTAK projesi çalışmasında Yıldız ve Gündüz (2011), komşuluğu sosyo-kültürel değişim sürecinde incelemişlerdir. Komşuluk ilişkileri üzerine yapılan diğer araştırmalarda (Koyuncu 2009, Can 2013, Yılmazöz 2010, Arslan 2015) vurgulanmayan bir değişkene dikkat çekmişler ve toplumun değişim hızının da komşuluk ilişkileri üzerindeki etkisini ortaya koymuşlardır. Toplumun değişim hızını etkileyen en önemli etkenin ise şehirleşme hızı ve kitle iletişim araçları olduğunu dile getirmişlerdir.

Bu alanda yapılan çalışmalar modernleşme, sanayileşme, kentleşme sürecinin toplumun sosyal ve kültürel alanlarında değişime zemin oluşturduğu gibi komşuluk ilişkileri üzerinde de etkili olduğunu oraya koymuştur. Kentsel dönüşümle mekânların yenilenmesi, gecekondudan apartman tarzı konutlara yerleşilmesi, çalışma hayatına aile fertlerinin daha fazla katılımı, fiziksel mekân değişimi, yüz yüze ilişkilerin azalmasına, komşuluk ilişkilerinin zayıflamasına ve ilişkilerin tipi ve türünün farklılaşmasına neden olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASININ YÖNTEMİ VE UYGULAMASI

İnsan sosyal bir varlıktır ve bir arada yaşamaya meyillidir. İnsanın çevresindeki ilk halka aileden oluşmaktadır. Toplumsal çevrenin ikinci halkası olan komşular, gündelik hayatın içinde mekânsal yakınlık ve her an ulaşılabilir olması yönüyle günlük ve sosyal ilişkiler açısından önem arz etmektedir. Kent toplumlarında her türlü sosyal oluşumda komşuluk, sosyal ağ vesilesi olarak yerini korumaktadır. “Kentsoylu Ailelerin Hatıralarında Aile ve Komşuluk” başlıklı çalışmada aile, mahalle, günlük hayat, boş vakit, güven, paylaşma, hatıra kavramları bilimsel literatür alanından istifade edilerek, komşuluk bağlamında incelenmiştir. Komşuluk kavramına ise özellikle kent kültürünü yaşam tarzı haline getirmiş kentsoylu ailelerin ilişkileri perspektifinden bakılmıştır. “Kentsoylu aile” ifadesi bünyesinde bireysel ve kentsel değerleri önceleyen, sosyal değerlerin kent kültürüne yerleştirilmesi, biriktirilmesi ve nesilden nesile aktarılması işlevini yerine getiren aile özelliğini taşımaktadır. Ayrıca bu ailelerin ayırt edici özelliği toprak ve tarımla herhangi bir yakınlığı bulunmaması, ekonomik gelir düzeyi olarak orta seviyede olmaları, gelir kaynağı olarak, ticaret, askerlik ve eğitim alanında bulunmalarındır. Bu çalışmada yapılan kentsoylu aile tanımıyla katılımcıların kendilerini kentli aile olarak tanımlamaları örtüşmektedir. Dolayısıyla kentsoylu ailelerin hatıralarında aile ve komşuluk araştırmasında bulgular, kentsoylu aile tanımını desteklemektedir.

“Kentsoylu Ailelerin Hatıralarında Aile ve Komşuluk” başlıklı tez çalışmasında niteliksel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Niteliksel yöntem sosyal bilimlerde giderek daha yaygın olarak kullanılan bir araştırma yöntemidir. Nitel araştırma yöntemi, sosyal olay ve olgular bilgisini, insanların kendi ifadelerinden derlenen derin ve özgün anlamları keşfetme imkânı sağlamaktadır. Niteliksel araştırmanın en temel özelliği bulgulara, katılımcının kendi yaşam tecrübeleri, anlatımı, algılaması ve anlatırken yeniden kurgulamasından ulaşılmasıdır (Kümbetoğlu 2017, 38). Araştırmanın niteliksel yöntem ile yapılmasının amacı sosyal ilişki türlerinden birisi olan komşuluğun sosyal gerçekliğini olduğu gibi anlamayı ve görüşmeye katılanların kendi kullandıkları ifade ve kavramlarla konuya yaklaşabilmeyi mümkün kılması sebebiyledir. Bu çalışmada da kişilerin kendi

anlatılarından yola çıkarak komşuluk ile ilgili, öznel ve özgün yaşantıların ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Veri oluşturma tekniği olarak derinlemesine görüşme kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış sorular hazırlanmış ve görüşmeler yapılmıştır (Bkz. Ek. 1. Görüşme Rehber Formu). Bu nedenle kentsoylu ailelerde 40 ve 50 li yıllarda ve bugün yaşanan komşuluğa katılımcıların anlatıları üzerinden bakılmıştır. Katılımcıların kendi ifadeleri, hatıraları, yaşam tecrübeleri, nitel veri analizi yöntemiyle değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Niteliksel araştırma yöntemi, araştırmacının aktif olarak alana nüfuz etmesine, veri oluşumunda aktif olarak yer almasını sağlamaktadır. Alanda bulunmak vesilesiyle, görüşmelerden hemen sonra görüşmelerle ilgili gözlemler not alınmış ve analiz sürecinde bu değerlendirmeler kullanılmıştır. Görüşme kayıtları yazıya dökülerek bulgular analiz sonucunda ortaya konulmuştur. Araştırma süresince katılımcıların mahremiyetine özen gösterilmiş, görüşme rehber formundaki izin ve açıklama bölümü okunarak onayları alınmıştır.

2.2. Araştırma Evreni ve Katılımcı Grubu

Bu araştırmanın evreni kentsoylu ailelerdir. Araştırmanın en önemli veri kaynağı olan katılımcılar, hem kendi şahısları, hem de aile büyükleri kent doğumlu olan kişilerden seçilmiştir. Görüşülen katılımcıların görüşme yapıldığı dönemde biri Arabistan'ın Medine şehrinde, diğerleri ise İstanbul'da ikamet etmektedirler. Bazı görüşmecilerin kentsoylu aileden olduğu bilgisine vakıf olmadan görüşmeye gidilmiş, ancak görüşülen katılımcıların anne veya baba tarafından birkaç nesilden beri kentte doğmuş ve kent kültürünü içselleştirmiş kimseler olduğu görüşmelerden ortaya çıkmıştır. Katılımcıların aile büyüklerinin, kentsoylu ailelerin önemli özelliklerinden olan ilim; ticaret; asker-ordu mensubu olduğu tesbit edilmiştir. Görüşmecilerin hepsinin anne veya baba tarafının birisinde muhakkak ilimle, ticaretle uğraştığının görülmesi dikkat çekmiştir.

Bu çalışmaya belli bir dönemde yaşanan komşuluk ilişkilerini araştırmak niyetiyle başlanılmamıştır. Ancak, hafızalarda kalan komşuluk ilişkilerinin bu güne aktarılabilecek öğelerin varlığını tesbit amacıyla başlanılan bu çalışmada katılımcıların yaş faktörü değişken olarak ele alınmıştır. Katılımcılar 1925 ile 1956 yılları arası doğumlulardır. Dolayısıyla katılımcıların 60 yaş üzeri olması, 40'lı

yıllardan 50'lerin sonuna kadarki geçen zamanda kentlerde yaşanan komşuluk ilişkilerinin fotoğrafının çekilmesini sağlamıştır. Görüşmeye katılan katılımcıların üçü erkek onu kadındır. Erkek görüşmecilerden birinin eşi de görüşmeye katılmış, genel görüşmeci sayısına dâhil edilmemiştir.

Görüşmeler, 2019 yılının haziran ayı ile aralık aylarını kapsayan yaklaşık altı aylık bir süre içinde, katılımcıların belirlediği mekân ve zamanlarda yapılmıştır. Üç görüşmeci evine davet etmiş ve görüşme evde yapılmıştır. İki görüşmeci ile belirledikleri kafede ve beş görüşmeci ile çalışma ofisinde, bir görüşmeci ile de telefonda görüşülmüştür.

Görüşmelere başlanılmadan, görüşülmesi planlanan bazı katılımcılara ulaşım sağlanamamıştır. Ulaşılabilen bazı katılımcılara ise sağlık sorunları, il dışında bulunmaları, zaman darlığı ve sonrasında pandemi sebebiyle görüşme yapılamamıştır. Görüşmeyi kabul eden iki katılımcı, ön incelenme için gönderilen sorulara kısa cevaplar vererek soruları iade etmişlerdir. Soruları form olarak doldurup gönderen katılımcılar tıp doktoru ve erkeklerdir. Bu katılımcıların komşuluğun geleceği ile ilgili görüşleri çalışmada veri olarak kullanılmıştır. İlk aşamada ulaşabilen kent doğumlu görüşmecilere hocalar ve akrabalar aracılığıyla iletişime geçilmiş, sonraki aşamada kartopu örneklem tekniğiyle katılımcılara ulaşılmıştır.

Katılımcıların eğitim durumu kentsoylu ailelerin genel profilini çıkarmada kolaylık sağlamaktadır. Görüşme yapmak için ilk planda katılımcıların eğitim durumları göz önünde bulundurulmamış, fakat ulaşılan katılımcıların üçü dışında kalan dokuz katılımcı lisans eğitimi almış ve altı katılımcı akademisyen olarak üniversitelerde görev yapmışlardır. Katılımcıların akademisyen olarak görev almaları çalışmamız açısından kolaylaştırıcı bir etken olmuştur. Araştırma için kaynak tavsiyesinde bulunmuşlar ve görüşme ortamı sağlamak için gayret göstermişlerdir. Hatta zamanının sınırlı olduğu ve görüşme yapılamaması ihtimalini ortadan kaldırmak için telefonla görüşme teklif edilmiştir ve katılımcının birisi ile telefonda görüşme yapılmıştır.

Araştırmaya başlarken cinsiyet faktörü göz önünde bulundurulmuş, komşuluk ilişkisinin kadınlarla özdeşleşmiş bir ilişki biçimi olduğu algısı gözlemlenmiştir. Çalışmada özellikle erkek katılımcılar da tercih edilerek, erkeklerin komşuluk algı ve

ilişkinde bakılmak istenmiştir. Görüşülen erkek katılımcılar eşlerinin sorulara daha doyurucu cevap vereceklerini söylemişlerdir. Katılımcıların üçü erkek, dokuzu ise kadındır. Katılımcıların tümü Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıdır. Katılımcının birisi Rum kökenlidir. Bir erkek katılımcının eşinin komşuluk yaşantıları ile ilgili anlatıları araştırmada kaynak olarak kullanılmış ve eşi katılımcı sayısına eklenmemiştir. Yurt dışında hayatını devam ettiren katılımcı ile Arabistan'ın Medine şehrinde görüşme yapılmıştır. Bu katılımcı, verilerin analizi yapıldığı dönemde vefat etmiştir. Bir katılımcı zaman kısıtlılığı sebebiyle telefonda görüşmeyi teklif etmiş ve görüşme 45 dakika sürmüştür. En kısa görüşme 45 dakika sürerken en uzun görüşme ise üç saat on dakikada bitirilmiştir.

Zaman faktörü, kentleşme ile doğrudan ilişkili bir değişkendir. Kentsoylu aile tanımında birkaç nesil şehirde yaşayan, tarımsal üretimle ilgisi olmayan, ticaretle uğraşması, eğitim alanında bulunması ve ordu mensubu olması şehirde yaşama süresiyle bağlantılı olduğu görülmüştür.

2.3. Veri Oluşturma Tekniği ve Araştırma Etiği

Bu araştırmada nitel veri toplama tekniklerinden yarı yapılandırılmış açık uçlu sorularla derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme uzunluğu 45 dakika ile üç saat arası değişiklik göstermiştir. Görüşme formu araştırma soruları, araştırmanın amacı ve literatürdeki kent, aile ve komşuluk konuları temel alınarak hazırlanmıştır. Ayrıca sorular çocukluk ve yetişkinlik olmak üzere iki döneme ayrılmış, her dönem kendi içinde aile, kent ve komşuluk başlıklarında sorular sorulmuştur (Bkz. Ek.1. Görüşme Rehber Formu). Görüşmelerde görüşmeci not defterine görüşmecinin görüşme öncesi ve sonrasında tesbit edilen izlenimleri not alınmış ve değerlendirmelere eklenmiştir. Araştırma kapsamında bir pilot görüşme yapılmış, soruların işlevselliği sağlandıktan sonra diğer görüşmelere devam edilmiştir.

Gerek telefonda gerekse yüz yüze yapılan görüşmelerde her katılımcıya görüşme rehber formunda bulunan izin ve açıklama bölümü okunmuş, görüşmelerin sadece ilmi araştırmalarda kullanılacağı beyan edilerek kendi rızaları alınarak ses kaydı yapılmıştır. Görüşme kayıtları katılımcıların birebir söyledikleri dikte edilerek kişilerin kurdukları cümle yapıları değiştirilmemiştir. Bulgular bölümünde

metinlerde görüşme alıntılarında katılımcıların gerçek ismi yerine takma isim kullanılmıştır. Görüşme yerlerini ve saatini katılımcılar belirlemişlerdir.

2.4. Araştırmanın Kolaylaştırıcıları ve Sınırlılıkları

Görüşme talebinde bulunulan bütün katılımcılar görüşme talebini hüsnu kabulle karşılamış ve görüşme için zaman ayırma gayreti içine girmişlerdir. On İki görüşmeciden altı katılımcının akademisyen olması görüşme talebinin kabulünde etkili olduğu düşünülmektedir. Bir katılımcının, görüşmenin başında zaman kısıtlılığından dolayı çekimser olduğu gözlemlenmiş, ancak çocukluğunu hatırlaması, gündelik koşturmasının arasında kendi bireysel tarihine yolculuk yapmasını sağlamasıyla, sorulmayan konularda bile hatıralarını, deneyimlerini paylaştığı gözlenmiştir. Bütün görüşmecilerin, görüşmeye başlanıldığında gergin ve kaygılı oldukları, konuştukça bu gerginliklerinin azaldığı, özellikle çocukluklarıyla ilgili konuşmaların gerginliklerini aldığı fark edilmiştir. Görüşme bittiğinde çocukluklarını, kendilerinde var olan ama farkına varmadıkları anılarını (belki de mahremiyetlerini) paylaşmış olmanın bir yakınlığı ve memnuniyeti tavır ve davranışlarından izlenmiştir. Farklı zamanlarda serbest bir şekilde görüşme teklifinde bulunmuşlardır.

Bu araştırmanın sınırlılıkları, gayrimüslim görüşmecilere ulaşma zorluğu olmuştur. İstanbul'un tarihsel birikimine bağlı olarak, farklı dinlerden ve sosyal gruplardan aileler yer almaktadır. Değişik grup ve inançtan kimselere ulaşılmaya çalışılmıştır fakat tüm spektruma ulaşmak ve kapsamak mümkün olmamıştır. Gayrimüslim ailelerden iki kişi görüşme talebini reddetmişlerdir. Reddetme sebebi olarak daha önceden yaşanmış olumsuz tecrübeler ile isminin gizlenememe endişesi, gerekçe olarak gösterilmiştir. Diğer bir gayrimüslim görüşmeyi önce kabul etmiş, sonra çeşitli bahanelerle görüşmeyi ertelemiş, görüşme için randevu vermemiştir. Diğer iki kişi ise güven oluşturma için gönderilen sorulara kısa cevaplar vererek soruları iade etmişlerdir. Ayrıca katılımcıların 60 yaş üzeri olmaları, sağlık sorunlarının bulunması, sık sık doktora gitmeleri dolayısıyla görüşme zamanı ayarlama zorluk yaşanmıştır. İki kişi ile görüşme zamanı ayarlanamamıştır.

2.5. Veri Analizi

Bu araştırmada veri analizinde bilgisayar programları kullanılmamış, analiz işlemleri el ile yapılmıştır. Analizin ilk aşamasında kodlama görüşülen 12+1 (katılımcının eşi) kişiden toplanan verilerinden tesbit edilen kavramlar üzerinden tümevarımcı bir analize tabi tutularak yapılmıştır. Ses kayıtları görüşmenin aslına uygun olarak  z mlenmesiyle analize başlanmış, yanlışlıklar ve hatalar kontrol edilerek düzeltilmiştir. Düzeltmeler yapılırken değerlendirilmede kullanılacak kod ve kategori ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Kategoriler görüşme rehber formu içeriğine uygun olarak çıkarılmıştır. Anlatılardan  ıkarılan kodlar arasındaki benzerlik ve farklılıklar vurgulanmıştır. Görüşme formlarından elde edilen verilerin kodlaması yapıldıktan sonra kodlar bir araya getirilip ortak bağlar kurularak, araştırma bulgularının kategori ve alt kategoriler belirlenmiştir. Oluşturulan kategoriler arasında bulunan anlamlara göre temalar elde edilmiştir. Tema, kategori ve kod listesi Ek.2 de verilmiştir. Bulgular değerlendirilirken hazırlanan kategorilerin sıralamasına uygun olarak yapılmıştır.

Bulguları bütün kentsoylu ailelere genellemek mümkün değildir. Tez konusunun odağı, başlıkta da belirtildiği gibi kentsoylu ailelerin komşuluk ilişkileri esas alınarak irdelenmiştir. Görüşme yapılan katılımcıların verilerinden çıkarılan kavramlar olduğu için katılımcıların gözünden komşuluk ilişkileri yorumlanmıştır. Bulgularda komşuluğun mekânsal yakınlık ile doğrudan ilişkisi, sosyal ve duygusal paylaşımları, görünmeyen sınırları, karşılıklı sosyal bağın önemi vurgulanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KENTSOYLU AİLELERİN HATIRALARINDA AİLE VE KOMŞULUK ARAŞTIRMASININ BULGULARI VE DEĞERLENDİRME

3.1. Şehir Tanımlaması ve Algısı

Çok boyutlu yaşamsal örgülerin bulunduğu şehirler, medeniyetlerin hayat anlayışı ve yaşam pratiklerinin hayata geçirildiği mekânlardır. İstanbul'un binlerce yıllık tarihi geçmişi, birçok imparatorluklara ev sahibi yapmışlığından gelen bir kültürel hafızası bulunmaktadır. Bu hafıza İstanbul'da yaşayan insanı kuşatmakta, kültürel bir zenginlik oluşturmaktadır. Farklı etnik köken, inanç ve oluşturulan kültürel çeşitlilik yaşayanlarını da kuşatmış ve mekânsal zenginlik sağladığı gibi kültürel zenginlik te getirmiştir. Görüşülen katılımcılarda İstanbul'un bu kültürel zenginliği hem günlük pratik hayatta, hem kent ve insan anlayışında, hem şahsın kendi kimliğinin oluşumunda, kentin kimliğinin etkisi gözlemlenmiştir. İstanbul'un bu renkli yapısı ve çeşitliliği, şehir tanımlaması ve algısı, katılımcıların anlatımlarında dikkati çekmiştir. Şehir tanımlaması ve algısı başlığı altında katılımcıların şehir tanımlaması, mahalle tercihi, çocuklukta edinilen sokak tecrübeleri ve ailelerin genel şehir hayatı incelenmiştir.

“O zamanlar İstanbul çok keyifli bir yermiş. Çok romantik, çok keyifli bir yermiş yaşaması güzel bir şehirmiş, hala da öyle ama o zaman ki başka bir şey. (O zamanı başka yapan şey) sükûnet, asalet. Yahya Kemal'in şiirini bilir misiniz? “Günler kısıldı Kanlıcanın ihtiyarları bir bir hatırlamakta geçen sonbaharları” işte ben onun son dönemine yetiştim Kanlıcanın ihtiyarları. Genç bir dostum, o da 60 ı geçti ya, her yerin ihtiyarları vardır diyor, o genç olduğu için öyle söylüyor, Kanlıcanınkiler başka demiş. Osmanlı döneminin son üst ricali onlar. Kanlıca Bir Müslüman köyü ve aristokrat köyü. Böyle bir şey yok başka yerde. Müslüman Köyü var köylü. Aristokrat Köyü var. Frank isimleri Türk Müslüman yazıyor ama düşünce Frenk. Kanlıca farklı, ihtiyarlar işte o ihtiyarlar. Başkent, şehir böyle bir yer yani...(.....) Şehir, tabi şöyle söyleyeyim size iyi kötü, benim iyi kötüm. Türkiye'de birçok insan için fevkaladedir, ama ben dünyayı tanıdığım için, New York'u tanıdığım için, öyle söylüyorum. İyi kötü Viyana'yı bildiğim için ve biraz Avrupa'yı tanıdığım, Belçika'da kaldığım için, Köln'ü tanıdığım için, öyle söyleyeyim, üniversiteyi, üniversite kahvelerini bildiğim için, neler konuşulur, kimler gider, onların zevkleri nelerdir, evet..” (Sadi, 78 yaşında, Erkek, Altunizade, Görüşme Tarihi: 06.07.2019).

3.1.1. Mahalle

Mahalle, mekân üzerinde görünür hale gelmesinin yanında sosyal ilişkilerin kurulduğu, bu ilişki sayesinde insana ve mekâna bir kimlik kazandırması yönüyle önemli sahne görevi üstlenmektedir. Mahalleyi oluşturan temel unsur olan evler ve sokaklar insanın ilk evreni olmasıyla birlikte, temel ihtiyaçlarını karşıladığı, duyguların ve değerlerin biriktirildiği, sosyalleşmenin ve kendi olabilmenin öğrenildiği mekânlar olması yönünden en önemli sosyal alanlardır. Görüşmelerde katılımcılar, yaşadıkları evleri sadece bir mekân olarak tavsif etmemiş, aynı zamanda kendi kimlikleri, değer yargıları, sosyal ilişkileri öğrendiği, duygu, kimlik ve benliklerinin oluşumunda etkili unsur olduğunu vurgulamışlardır. Mahalle ve ev, değer üretilen, değerlerin yaşatıldığı ve aktarıldığı mekânlar olarak anlatılmıştır. İnsanın medeniyet tasavvurunun mekâna şekil verdiği, ihtiyaç ve fonksiyonuna göre mekânların düzenlendiği, düzenlenen mekânların insanın duygu dünyasına tesir ettiği, davranışlar ve tasavvurların şekillenmesinde önemli fonksiyonu olduğu üzerinde durulmuştur.

*“Evet, mekân sizi yönlendirir, bir süre sonra o mekânın dikte ettiği şartlara göre yaşamaya başlarsınız. Esasında sizi mekân yönlendirmiyor, o mekânı inşa eden bir insan var, O insanın bir takım tercihleri var, o tercihlere göre mekânı inşa ettiği için siz esasında mekânı çıkarsanız aradan, o insanın tercihlerine göre yaşadığınızı göreceksiniz. Mekân burada o insanı örtüyor, gizliyor..... Dolayısıyla her mekânı insan üzerinde insan başta fark etmese de etkisi vardır Bu etki iki boyutludur, **bir** işlevsel etki, belli bir mekânın bir işlevi olması lazım ki Siz o mekânda yaşayabilesiniz. Aksi halde yaşayamazsınız veya yaşamamanın maliyeti çok ağır olur. Bu pratik faydası. **İki** siklesel boyut¹ vardır. O mekân sizin duygu dünyanıza hitap eder. Mekânı inşa eden insan. Bu insan çok büyük bir şey arkası uzun da, şöyle bir cümle söyleyeyim. Bir medeniyet tasavvuru mekânı inşa ediyor. O tasavvurun aktörü de insan. Her mekân insanın kendi bulunduğu medeniyet tasavvuruna göre inşa edilir. O tasavvurun tercihleri ile değerleri ile o mekâna yansıtıyor. Yansıdığı zaman siz aslında o mekân içinde o değerleri alımlarsınız. Kullandıkça, kullandıkça, artık o insanın size dikte etmek istediği değerler sistemine göre yaşamaya başlarsınız. Bunun da tezahürü, bir defa o mekân önce sizin pratik işinizi görür, bunun çok tipik örneği, eskiden küçükken apartman evi seçileceği zaman düzayak diye bir tabir vardı. Hani yatak odaları mutfak banyo tuvalet düzayak. Kadınlar merdiven çıkmaktan bıkmışlar çünkü. Düzayak. Böylesi fonksiyon olarak hoşumuza*

¹ (mekânın fiziksel üç boyutunun dışında kalan ve insanın ruhunun etkilendiği dördüncü boyut)

gider. Sobayı bir yerde yakıyor, her yer ısınıyor. Ahşap ev öyleydi vesaire. Böylece apartman hayatımıza girdi Sonra biz apartman hayatını apartmanın getirdiği değerleri göstermeye başladık, önce fonksiyonla girer hayatımıza. Sonra değerler, siklesel boyut girer. Bunun da çok tipik örneği egoizmdir, bireysencilik, kötü bir şey değil. Bireysenciligi her birey ayrı yaşıyor arkadaşlar. Dolayısıyla ben böyle mekanlarda bir apartmanda yaşadım.... böyle üç mekân ve üç boyut. Bir apartman, Atikali’de bir ev ve eski bir Yalı. Bizim olay böyle.” (Sadi, 78 yaşında, Erkek, Altunizade, Görüşme Tarihi: 06.07.2019).

Katılımcılar, çocukluklarının geçtiği mahallede çok farklı bölgelerden, çeşitli seviyelerde eğitim almış, gelir düzeyleri farklı ailelerin ikamet ettiğini söyleyerek, mahallenin etnik, kültürel, sosyo-ekonomik zenginliğine işaret etmişlerdir. Ayırım ve ekonomik tabakalaşmanın olmadığı bir mahalle tablosu çizmişlerdir.

“Mahalleli de zengin değildi. Fakat hiç kimse zengin olmadığının farkında değildi. Yani böyle bir problem yoktu, herkes aşağı yukarı. Kaptanlar vardı, Karadenizliler vardı, Arnavutlar vardı, biraz imparatorluk coğrafyasının şehirdeki izdüşümü gibiydi bizim mahallemiz”...(Elif, 74 yaşında, Kadın, Telefon görüşmesi, Görüşme Tarihi: 24.06.2019).

Katılımcılar, mahallede kültürel zenginliğe vurgu yapmışlar, mekânsal yapının ve meskûn ailelerin semte seçkinlik kattığını ifade etmişlerdir. Mahallenin seçkinliğini sakinlerinin eğitim seviyesiyle ilişkilendirmişlerdir. Belli bir düzeyde eğitim almış, bürokrat veya yerel yöneticilerin oturmasının mahalleyi daha kaliteli yaptığını düşündükleri gözlenmiştir.

“Kadıköy’de yaşadım. Bir şu sokakta, bir bu sokakta bir de köşeyi dönünce bu kadar kare içinde 3 tane ev değiştirdim. Her üç evde de ilişkilerimiz aynı uzaklıkta ve yoğunlukta geçti. Çok kaliteliydi. Daha çok ticaretle uğraşan insanlar vardı. Beyaz fırın vardı bilir misiniz işte onların sahipleri otururdu. Bizim oturduğumuz apartmanın, piyano dersi aldığım apartmanın sahipleri ayakkabı satıcılarıydı, ama büyük bir dükkânları vardı. Zengin sayılırlardı. Onlar küçük ve büyük iş adamları ama mesela Fahrettin Kerim Gökay da bizim sokakta otururdu. Vali bizim sokakta otururdu. Yani derli toplu bir ortamdı... Kadıköy köşk yeri idi. Köşk olması için zengin aile, görgülü aile, yani her bir evde hemen hemen piyano vardı. Öyle bir elit çevre idi mesela. Bir örnek vereyim İstiklal Marşı’mızın bestesini yapan aile oradaydı”. (Hilda, 69 yaşında, Kadın, Beşiktaş, Görüşme Tarihi: 18.11.2019).

Katılımcıların oturdukları evin bahçeli veya apartman dairesi oluşu günlük yaşam pratiklerini de belirlediği, insanlar dışında diğer canlıların da fark edilmesini

sağladığı hatta kişilik oluşumunda etkili olduğu görülmüştür. Mahalle tanımında, mahallede bulunan ev tipleri ve sakinlerinin meslekleri, sosyokültürel ekonomik yapısının etkin olduğu dikkat çekmiştir.

“..yani bahçede kediler vardı, onu anlatayım yani hayvanlı bir dünyada yaşıyorduk, köpeğimiz vardı mesela bir sokak köpeğiydi ama evimize bile girerdi zaman zaman. Karaburun takmıştı Annem onun adını. Kedi pamuk vardı, evimizin kedisi. Onun dışında bahçelerde dolaşan ve hangi evde ne bulursa onu yiyen sokak kedileri vardı. Annem iki dünya savaşı gördüğü için israf haramdır kanaatinde olduğu için yemekten sonra yemeklerin suyunu ekmekle sıyrır sonra arka Bahçeye gidip kedileri çağırırdı, ilk pamuk gelir sonra öbür kediler gelirdi. Annem hepsine birer lokma ekmek verir onlar bitirince tekrar ikinci lokmaya geçerdi. Kediler hiç birbirlerinin lokmasına el atmazlardı. Annemin Adalet duygusunu bildikleri için hepsi sırasını beklerdi bu adalet duygusu Beni çok etkilemiştir.... Bu annemden aldığım adalet duygusudur. Yani kendi kedisini daha çok sevdiği halde Annem ona hiç iltimas geçmezdi. Benim için büyük bir hayat dersidir..” (Elif, 74 yaşında, Kadın, Telefon görüşmesi, Görüşme Tarihi: 24.06.2019).

3.1.2. Semt-Mahalle Tercihi

Katılımcılar açısından çocukluğun geçirildiği şehir veya mahalle seçiminde ailenin oturduğu bölge olduğu için tercih etme imkânı bulunmamaktadır. Yetişkinlik döneminde semt tercihi yaparken hem kültürel yapıyı hem etnik yapıyı, hem de kişisel ölçütlere uygun ev tercihi yaptıkları gözlenmiştir. Rum görüşmeci semt tercihinde daha belli gelir seviyesinin üzerinde oturulan bir semt tercih ederken aynı zamanda güvenlik, arkadaşları tarafından ulaşılır olmak, iş yerine yakınlık gibi kriterler aradığını söylemektedir. Sosyal statü ve gelir düzeyleri semt ve ev tercihlerinde önemli bir etken olduğu görülmektedir. Dini hassasiyeti bulunan katılımcılar ise muhitin ahlaki yapısını önemsediklerini bildirmişlerdir. Çocukluktan bu güne muhitin, mimari ve ahlaki değişim sürecinden bahsetmişlerdir. Çocukluğunda mahallenin ahlaki ve sosyal yapısının değişmesiyle ailesinin semt değiştirdiği gibi yetişkinliğinde de kendi değerlerine uymayan herhangi bir olumsuz durumda veya çalışma şartlarına göre semt tercihinde bulunduklarını ifade etmişlerdir. Semt ve ev tercihinde aile yapısı, çevrenin sosyokültürel yapısı, iş yerine yakınlığı etkili olduğu görülmüştür.

“Ki Şirinevler böyle villaların bulunduğu geniş bahçeler içinde bir yerdi o zaman. Amerikan Şirinevler adı. Sonra politika ile o 1200 metrekaarelik villa arsalarını 100 metreye kadar böldüler. Bu sefer özellikle Trakya’dan gelen

göçmenleri iskân ettiler oralara. E işte İstanbul'un belirli elit mesela vali yardımcılarının villaları vardı bizimle beraber, onlar böyle sosyal bakımdan bir hayli sosyal tabaka olarak bir iki tabaka altta olan kişiler çok ucuz buldular parçaları falan, eski İstanbul halkı oradan kaçmak zorunda kaldı bizim aile dâhil. Sosyal yapı tamamen değişti. O kültür bizim kültürle hiç bağdaşmayan bir de İstanbul'dan uzak olduğu için temsili söylüyorum bunu Şirinevler bataklık evler haline geldi. Ahlaki değerleri hiçe sayan adeta genel evler haline geldi bazıları. Meşhur gazetelerde falan oldu. Gelenler çoğu Trakya göçmeni ama yani nasıl söyleyeyim size fakru zaruret içinde arsa 100 metrekaareye inince bahçe falan kalmıyor, yani bu sefer yanaşık düzenler başlıyor ama gecekondu düzenine dönüşmeye başladı. Gecekondu düzenine dönüşünce bir defa kültür uyumsuzluğu var, bir de yani İstanbul'unun alıştığı nezih ilişkiler yok. Hatta o ahlaki uyuşturucu, fuhuş, bir ara tamamen fuhuş merkezi haline geldi o Şirinevler. ” (Sami, 79 yaşında, Erkek, Tüccarbaşı/Kadıköy, Görüşme Tarihi: 01.07.2019)

Kentlerin, mahallelerin, dolayısıyla insanların yaşam tarzının değişim ve dönüşümünde medeniyet tasavvurunun etkisi üzerine vurgu yapılmıştır. Medeniyet algı ve değişim sürecinin her toplumun kendi iç dinamikleri ve toplumsal yaşantı sonucunda gerçekleşmesinin toplumsal kabul görmesini kolaylaştıracağı ifade edilmiştir. Türkiye'deki medeniyet değişiminin devlet eliyle yapılmaya çalışılmasının halkın hızlı değişimi benimseme ve özümsemesinde toplumsal sıkıntılar yaşandığı konusuna değinilmiştir.

“Anneannemin Atikalideki evi de oturulmaz hale geldi. Dönüşüyor şehir. Oturulmaz hale gelmesinin sebebi, o zamanki ahlaki kriterler uygun olmayan işler olmaya başladı semtlerde. Göçlerle de ilgili, başka şeylerle de ilgili. Yani sanayileşme başlayınca ister istemez göç oluyor, göç olunca eski şehir dokusu ister istemez değişiyor, ama Türkiye’de bir sıkıntı şudur. Türkiye, sanayi girişiminden önce medeniyet değiştirmek istedi. Yani kadim medeniyeti reddetti, yeni bir medeniyete geçmek istedi ve bunu devlet eliyle yapmak istedi. Hala da öyle Türkiye’nin en güçlü kurumu devlettir. Diğer kurumlar devlete göre pozisyon alırlar. Devlet yapınca etkisi çok oldu. Yani kırsaldan kente gelen insanlar, bu medeniyet değişiminden çok sarsıldılar. Halbuki hepsinin kendi yerinde eski zamandan yine yaşama biçimleri, onun da dayadığı bir medeniyet tasavvurları var. Değerler sistemi var. Ama bunu devlet kendi eliyle baltalayıp, yıkıp, yıkılsa rahat edecektik ama yıkılmadı. Tabi öyle olunca ciddi bir sarsıntı oldu. Bu batıda da olmuş ama batıda Rönesansla beraber medeniyet değişiyor, aydınlanmayla, sanayide de yüz elli sene sonra oluyor. Türkiye’de öyle olmadı. 20. Yüzyılın başında medeniyet değişikliği için bütün gücüyle yüklenildi. Hatta ikinci çeyrekte içiçeydi, sanayi devrimi üçüncü çeyrekte oldu. Çok zor bir süreçti yani. Ahlaki kriterler

açısından oturulmaz hale gelince, birçok insan oturuyordu ama biz oturamadık. Evi müteahhide verdik, kat karşılığı, hâlbuki orası enteresan bir evdi. Mutfak vardı ayrı, üç katlı bir ev, bitişik mutfak ve kiler, mutfakta ölüler de yıkanır. Mevlevi tekkesi gibi yani. Büyük ocak var, kara kazan kaynıyor, imam teneşir getiriyor, Mutfağında, hoş mutfak geniş bir mutfak, yerler malta taşı döşeli, küpler vardı küpler. Yemek masası duruyor, tabak rafları bilmem ne. Bitişğinde kiler, anneannem derdi ki benim ölüm burda yıkansın, sonra ne yaparsanız yapın, ama seksen iki yaşına kadar direndi. Çünkü yan taraftaki tavukçu Hakkı Beyin vefatından sonra çocukları müteahhide verdiler, oraya üç katlı bir apartman yapıldı. Gündüz vakti onun orta katında don paça, bir adam atlayıp, oradan da bizim bahçeye, oradan da kaçmış. Anlaşıyor ki adam bir ziyarete gelmiş, evin beyi de o sırada gelince patırtı çıkmış evde. Bunun üzerine anneannem ben böyle bir evde oturmam demiş. Daha fazla ısrar etmedi. Böyle..” (Sadi, 78 yaşında, Erkek, Altunizade, Görüşme Tarihi: 06.07.2019).

Aynı kültürel yapı ve değerlere sahip ailelerin aynı mahallede oturduğu tesbit edilmiştir. Mahalle sakinlerinin meslekleri arasında memur, işçi, ordu mensubu, hukukçu, tüccar bir arada oturmaktadırlar. Kültürel mozaik, mahallelerde oturan sakinlerde görülebilmektedir. Oturan mahalle sakinleri arasında daha çok mülk sahibi olanlar çoğunluktadır.

“Daha çok Sümer Bez fabrikasında çalışan memurlar otururdu. Yine memur bölgesiydi yani, işçiler değil, memurlar kısmı otururdu. Dışarıdan da bizim gibi oturanlar vardı. Anneannem dedem gelmişti. Dedem albay emeklisi, savaş gazisi, madalyası da vardı. Yani işte avukat yani öyle belli meslekten insanlar oturuyordu.” (Belgin, 71 yaşında, kadın, Atunizade, Görüşme Tarihi: 10.01.2020)

“Çarşamba’da büyüdüm. 25 sene aynı sokakta oturduk. Ben yedi yaşında iken kardeşim dünyaya geldi. Oturduğumuz sokakta sekiz ev vardı ve oturanların hemen hepsi kendi eviydi veya kiracıları vardı”. (Gülşen, 76 yaşında, Kadın, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 19.12.2019)

Katılımcıların kat mülkiyeti kanununun yürürlüğe girdiği 1965 yılına kadar bahçeli ve müstakil evde oturdukları anlatılardan çıkarılmıştır. Kat mülkiyeti kanununun yürürlüğe girmesiyle apartman daireleri yapımı revaç bulmuş ve şehrin mimari yapısında ciddi değişimler görülmeye başlanmıştır. Geniş bahçeli, meyve ağaçları bulunan evler yerine binalar dikilmeye başlanmıştır. Mimari yapı değişikliğinden sosyal ilişki türünün örneklerinden biri olan komşuluk ilişkileri de

etkilenmiş, müstakil ev ve bahçelerden çıkarak, apartman dairelerinde yaşanır hale gelmiştir.

“Hayır. Ben İstanbul da otururken apartman hayatı diye bir şey yoktu, ahşap ev veya konak hayatı vardı. Küçük bahçesi olan 2 katlı bir evimiz vardı: üst katta 3, alt katta 3 odası vardı: O zamanlar evler oda, oda kiraya verilirdi. Konaklar zengin aileler, Fakirleşmişler, miras kalmış, konaklar oda oda, kısım kısım kiraya verirlerdi. Odalarını 2 oda birine 3 oda başka birine kiraya verilirdi. Ben Çarşamba da otururken beton bina hiç yoktu. (Gülşen, 76 yaşında, Kadın, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 19.12.2019)

İstanbul’un eski yerleşim yerleri olan ve İstanbul’da birkaç nesilden beri yaşayan ailelerin, özellikle tercih ettiği bazı semtler bulunmaktadır. Kadıköy, Üsküdar ve Fatih isimleri en çok zikredilen semtler arasındadır. Ailelerin ahlaki yapısı ve birkaç nesilden beri birbirlerini tanıyor olunması semte karşı bir güven duygusu oluşturduğu gözlenmiştir.

“Evvela Atikali’de oturduk. Otururduk, orada bir ev. Mesela iki nesil, üç nesil herkes birbirini tanır. Evin cinsinden içinde oturan insanların ahlaki yetişmesi mesela Fatih muhiti temiz bir muhittir. Orada mesela komşuluk çok iyiydi, dededen toruna kadar herkes birbirini tanır mesela ama bir de gecekondu mahalleleri var oraya sonradan gelmişler. Bir mahalle adabı vardı eskiden.” (Medine, 95 yaşında, Kadın, Arabistan/Medine, Görüşme Tarihi: 27.08.2019)

Ayrıca belli bir gelir seviyesinin üzerinde ailelerin oturmasının semte kalite kazandırdığını ifade etmişlerdir. Ticaret erbabı, eğitim camiası ve yerel yöneticilerin oturduğu, sanat etkinliklerinin yapıldığı semtler kültür seviyesi yüksek mahalle olarak tanımlanmıştır.

“Kadıköy’de yaşam çok kaliteliydi. O zamanlar tabii köşkler diyarıydı Kadıköy. Geçen o karşı dairemde olan kızla buluştuk. Biri Kanada’da yaşıyor, uzun seneler sonra hatırladığımız çok güzel anılar var. Mesela bir Açık hava sinemamız vardı. Yani yok olan şeylerden bir tanesiydi ve o bizim çok büyük eğlencemizdi. Koca bir mahalle, Bahariye caddesi, çekirdeği çitleyerek sinemaya doğru giderdik. Film gösterilmeden önce canlı müzik vardı. Genç orkestralar canlı müzik yapardı. Müthiş bir deneydi yani. Kocaman bir çayhane vardı Kadıköy’de hala var, ağaçlar altında böyle rüya gibi bir yerdi, oraya gidilir, artık birbirini tanırsın, merhaba edersin kaliteli bir yaşamdı. Kaliteliydi. Kalite, orta ve orta üstü gelir seviyesinin olduğu bir yerdi.....” (Hilda, 69 yaşında, Kadın, Beşiktaş, Görüşme Tarihi: 18.11.2019).

Ailelerin kültürel yapısı ve değer yargılarına göre semt tercihi yaptıkları gözlenmiştir. Birkaç nesil birbirini tanıyan ailelerle birlikte yaşamanın getirdiği güven, mahalle adabının ve yazılı olmayan toplumsal kurallarının yaşanması önemli tercih sebebi olmuştur.

“İskender Paşa Mahallesi. O mahallede yer alan insanlar iki, üç grup insan vardı. 40’lı yıllardan bahsediyorum. Herkes birbirlerini tanıyorlardı o dönemde bir defa trafik, otomobil yok denecek kadar azdı. Arada sırada sokaktan bir tane otomobil geçerse, biz çocuklar için büyük bir nimet egzoz kokusu bize esans gibi gelirdi. Ama benzin kokusu gelsin oh mahallemiz şenlendi... Mahalle cemaati arasında mesela bestekâr Yesâri Asım Arsoy vardı. Yesâri Asım Arsoy, hemen Bumtaş sahiplerinin iki ev altında iki katlı bir evin birinci Katında otururdu. İkinci Katında da bir gemi kaptanı amcamız vardı. İskender paşa camiinin muntazam cemaatlerinden biriydi Yesâri Asım Arsoy bestekâr. E babam da musikişinastır aynı zamanda. 15 günde 1 bizim evde toplanırlardı onlar. İşte hafız Kemalın abisi hafız Naci Şenses udunu alır. Yesâri Asım Arsoy, o ud alır, hafız Naci tambur alır meşk ederler.. Herkes birbirini tanır. İstanbul’da mahallede herkes birbirini tanır. Örf adetler belli. En kozmopolit diyeceğim yerlerden biri İskender paşa mahallesi..” (Sami, 79 yaşında, Erkek, Tüccarbaşı/Kadıköy, Görüşme Tarihi: 01.07.2019).

3.1.3.“Biz Sokak Görmedik”

Katılımcılardan elde edilen bulgulara göre çocukların sokakta oynaması ailelerin sosyokültürel yapısıyla ve ailelerin nesilden nesile aktarılan çocuk terbiyesi anlayışıyla doğrudan ilişkili görünmektedir. Çünkü sokakta oyun oynamaya izin verilmemesinin gerekçesi olarak ailenin ya ilmiye sınıfından bir aileden devam edip gelmesi, ya sokağın kültürel yapısının ailenin eğitim anlayışına uymaması olarak açıklanmaktadır. Katılımcılar genellikle bahçeli evde oturmaları sebebiyle oyun ihtiyaçlarını bahçede giderdikleri, sokağa çıkma ihtiyacı duyulmadığı, yaz aylarında yazlığa gidilmesinin ayrı bir özgürlük alanı oluşturduğunu ifade etmişlerdir.

“Şişli kaza olduğu zaman Şişlinin ilk müftüsüdür babam. Kurucu müftü. Ömer Nasuhi Bilmen hoca İstanbul müftüsüyken onun yardımcısıdır. Mushaflar tetkik heyeti baş azasıdır. Yani babam da ilmiye sınıfından Sokakta oynama imkânımız azdı. Yani sokağa çıkmak azdı. Çünkü bir alafranga aileler vardı ki o alafranga ailelerin üst kısmı Fatih’te yoktu, ama orta seviye alafranga aileler vardı. Biz onlarla rahat arkadaşlık kurabiliyorduk. Kışın Cerrahpaşa’da. Yazın Şirinevler’e yazlığa gidiyorduk. Zaten yapı öyleydi..... Sokak çocuklarıyla oynayamıyoruz. Bahçeden sokağa çıkmak yasak. Ama bahçe geniş ağaçlar var, bilmem ne. Yani sokak ihtiyacı

da pek duyulmuyor.” (Sami, 79 yaşında, Erkek, Tüccarbaşı/Kadıköy, Görüşme Tarihi: 01.07.2019).

“Ben hiç sokağa çıkmadım. Yasaktı sokak. Pencereden seyredirdim. Biz sokak görmedik. Fakat yazın özgürlüğüm vardı. Dört ay yalıya giderdik, günlerimiz güzel geçerdi. On bir yaşında babam bana bir bisiklet aldı, iki tekerlekli, kırmızı, 50 li yılların başında tasavvur edin. Hiçbir çocuğun bisikleti yok. Müthiş bir özgürlüğüm vardı. Bir de bir görevim vardı. Her sabah gidip, çubukludan babamın gazetesini alırdım, görevim o. Teknesi var, korusu var. Bir arkadaşım var, ağaçlara çıkarız yaban meyveleri yeriz, birbirimizi korkuturuz muhteşem bir olay. ama kışın ev.... küfür öğreniriz diye, ama öğreniyordum... Onlar mahalle çocuğu, arsız çocuk. Sen onlara uyma. Şöyle. Evin bir terbiyesi vardı, onu bozuyor sokak..” (Sadi, 78 yaşında, Erkek, Altunizade, Görüşme Tarihi: 06.07.2019).

Ayrıca yaz aylarında yazlığa gitmeyi ailenin yapısıyla ilişkilendirmişlerdir. Aile yapısının benimsenmesi sokakta oynamasına izin verilmemesinin katılımcılar tarafından makul karşılandığı gözlenmiştir. Katılımcı çocukların sokağa oyun için gönderilmemesini ailenin eğitim anlayışıyla bağdaştırmakta, kendisine konulan yasağı aynı gerekçe ile çocuğuna da tatbik ettiğini ifade etmektedir.

“Sokağa hiç gitmiyordum, annem katiyen göndermezdi. Sokaktaki çocukları aileleri tanıtmıyor. Hakkım yok benim. Aynı şekilde bende onu çocuklarıma tatbik ettim.” (Melahat, 78 yaşında, Kadın, Gaziosman Paşa, Görüşme Tarihi: 26.06.2019)

Çocukların sokağa oyun için gönderilmeme sebepleri arasında ailelerin acı tecrübeler yaşaması gerekçe olarak gösterildiği tesbit edilmiştir. Ebeveyn veya diğer aile büyüklerinin mahalle veya sokakta karşılaştığı can ve mal kaybını getiren olaylar bu sınırlamaları makul göstermektedir.

“6-7 Eylül olaylarında 4 yaşındaydım, hatırlıyorum. Bizim sokakta Kemal Aydın vali oturuyordu. Kemal Aydın'ın sokağından dönünce burada gâvur oturmuyor dediler ve bizim sokağa bir şey olmadı ama babamın toptancısı talan oldu..... Zaten Rum kesim pek öyle gecekonduda falan oturmaz. Genelde orta ve orta üstü sınıftır. Orada güzel bir ilişki vardı ve çocukluğum çok güzel geçti. Ama sokak oyunu yok. Ama mesela seksek oyununu biz evde oynardık. Bilirsiniz seksek oyununu, bir bizim balkonumuza çizerdik tebeşirle, bir onların balkonuna çizerdik, seksek oynardık. Biz ipi evde atlardık. Biz topu evde oynardık... Ama biz hiçbir zaman bırakmazlardı. Ben bütün çocukluğumda bir iki sefer sokağa çıktığımı hatırlarım. O da en fazla 20 dakika. Çıkmış olalım diye üç kızı salıvermişlerdi sokağa. Ama bütün oyunları evde oynadık. Onun için oyun oynamadım diyemem ama beştaştı

bilmem neydi onları oynamadım balkonda oynanabilecek oyunlar oynadım.” (Hilda, 69 yaşında, Kadın, Beşiktaş, Görüşme Tarihi: 18.11.2019).

“Bahçemizde hayvanlarımız da vardı, mesela ördeklerimiz, tavuklarımız ve kuzumuz vardı... Bahçede seksek, kukanı dik oynardık, ip atlardık ama çok az, nadir olurdu bunlar. Mesela Babam eve geldiği zaman hemen içeri kaçardık bizi dışarıda görmesin diye. Bir de onun çocukluğu zamanında Ermeniler o zaman daha çok karışıkmiş tabi, o fenerde falan çok yabancı aileler varmış. Annesi abisini kapının önüne sandalyesini bağlayıp koymuş. Ordan onu alıyorlar, kafasını taşla vura vura, kale dibinde. Biri buluyor onu hemen karakola götürüyor. Anlıyorlar dedemin olduğunu, baba su, su derken vefat ediyor. Herhalde onun korkusu da babamda kalmış olacak ki, aşırı titiz, korumacılar..”(Özlem. 64 Yaşında, Kadın, Gaziosman Paşa, Görüşme Tarihi: 02.07.2019).

3.2. Aile ve Aile Tanımlaması

Aile, insan yavrusunun içine doğduğu, yaşamının devamını sağlayan, fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarının giderildiği, sosyalleşmesini sağlayan, bir sosyal yapıdır. Bu başlık altında, araştırmanın temel kavramlarından olan kentsoylu aile tanımı ile katılımcıların aile tanımlarına bakılmak istenmektedir. Yapılan kentsoylu aile tanımının bulgularla sağlaması yapılmaya çalışılmıştır. Bu açıdan katılımcıların kendi ailelerini nasıl tanımladıkları ve aile algıları konumuz açısından önemli bir yer tutmaktadır. Katılımcıların aile geçmişi ve tanımlarıyla yukarıda yapılan kentsoylu aile tanımının birçok açıdan örtüştüğü tesbit edilmiştir. Katılımcıların anlatımından ortaya çıkan aile tanımı Weber’in toplumsal saygınlık ve statü sahibi adını verdiği sosyal grubun hayat tarzları, sosyal ve kültürel hayata katılım ve tüketim biçimleri ile görüşmecilerden elde edilen veriler uyum sağlamaktadır. Katılımcılar ailelerini tanımlarken gelir kaynağı, eğitim durumu, sosyal statü, aile değerleri ve aile geçmişi ile ilgili kavramları kullanmışlardır. Aile ve aile tanımlaması başlığı altında katılımcıların aile geçmişi, içinde yetiştikleri aileleri tanımlamaları ve aile algıları, aile içi ilişkileri konusunda bulgular değerlendirilmiştir.

3.2.1. Aile Geçmişi

Katılımcılar aileleriyle ilgi anlatımlara aile geçmişleriyle ilgili bilgileri anlatarak başlamışlardır. En az üç nesli geriye giderek aile büyüklerinin eğitim, meslek grubu, sosyal itibarı, toplumdaki statüleri hakkında bilgi ve düşüncelerini

aktarmışlardır. Bütün görüşmecilerin aile geçmişleri hakkında gurur duyarak konuştukları gözlenmiştir. Soy geçmişine vakıf olmanın verdiği güven, tavır ve davranışlarda hissedilmiştir.

“Şehirli bir ailenin çocuğuyum, babam hukukçudur. Malatya noteri idi. Annem de bir asker çocuğu. Dedem de şeydir, Sarıkamış Gazisidir. Sarıkamış'ta Ruslara esir düşüyor. Bu Estonya Letonya taraflarında Sürgüne gönderiliyor, orada yaklaşık 2 sene kalıyorlar. O arada Rus ordusundaki Türkmenlerle bir ahbaplık kuruyorlar, bu Türkmenler 12 kişiye yardım ediyor, onları Almanya'ya geçiriyorlar. Babamda Malatya'nın yerlisi. Bütün kardeşleri üst düzeyde okumuşlar, o dönemde çok belki yaygın değildi okumak, ama dedem demek ki bilimi, ilmi seven biri. Amcam, Asım amcam Amerika'da vefat etti. Asım Barut, fizik ve astrofizik profesörüydü.” (Mehmet, 68 yaşında Erkek, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 19.11.2019).

“Annem İstanbullu bir hanımefendinin Nazire hanımın kızı. Babası da Sancaktar Ali Bey. Yani ben 1, 2, 3, 4 kuşak bildiğim kadarıyla İstanbulluyum. Babamın babası Dedem hâkim olmuş o arada, yani Fatih Medresesi'ni bitiriyor. Önce Kahramanmaraş, sonra Girit, sonra Beyrut'ta hâkimlik yapıyor, en sonda Konya Bidayet mahkemesinde iken vefat ediyor. Mezarı Konya'da Şems-i Tebrizi haziresindedir dedemin.” (Elif, 74 yaşında, Kadın, Telefon görüşmesi, Görüşme Tarihi: 24.06.2019).

Katılımcıların, aile büyüklerinin Osmanlıdan bu yana ilim ile meşgul olmaları ve tasavvuf ehlinden sayılmalarını sosyal itibar ve saygınlık konusunda önemli bir faktör olarak değerlendirdikleri gözlenmiştir. Aile büyüklerine duyulan saygı sonraki kuşakların da ilim camiasının içinde bulunmalarına vesile olduğu verilerden çıkarılmıştır.

“Bizim aileye gelince Sultan Abdülhamid'in huzur derslerine dedemin babası önce alınmış, sonra dedem yetişince onu huzur derslerine almışlar. Her ikisi de Beyazıt dersi-âmu idi. Abdülhamid'in huzur dersleri..” (Sami, 79 yaşında, Erkek, Tüccarbaşı/Kadıköy, Görüşme Tarihi: 01.07.2019).

“Ebu Said Muhammed Hadimi, Buhara'dan gelmiş oraya yerleşmiş. Biz 7. kuşak oluyoruz bizden öncekilerin hepsi meşayihmiş. Medreseleri varmış, müderrislermiş. Bir de Osmanlı sarayı izin vermiş o medreselerde talebe yetiştirilmesine. Mesela doğan çocukları hem alır emzirirler, hem de bizim ninelerimize emzirtirlermiş.” (Müfide, 81 yaşında, Kadın, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 16-18.06.2019).

3.2.2. Aile Tanımı

Katılımcılar ailelerini, kentin imkânlarından istifade eden, ülke ve dünya gündeminden haberdar olan, “ilmiye sınıfı”, “entelektüel”, “patriarkal”, bürokrat, aileler olarak tanımlamaktadırlar. Katılımcılar şehirli ve yüksek eğitilmiş kavramlarını eş anlamda kullanmışlardır. Öyle ki sonraki nesile Weber’in ifade ettiği “bir sınıfa aidiyet ve sosyal saygınlık”, miras olarak bırakıldığı inancı görüşmecilerin ifadelerinden çıkarılmaktadır. Birey, içinde bulunduğu grubun hayat anlayışının, yaşam tarzı ve değerlerinin içine doğmaktadır. İçine doğduğu bu sosyal grubun değer yargıları, sosyal itibarı, toplumsal görevleri, tercih edilen meslekleri miras olarak almakta ve özümsemektedir. Birkaç nesil biriktirilen kültür, gelenek, sosyal itibarla birlikte, kitaplar ve yazılı eserlerin de katılımcılara miras olarak bırakıldığı anlatılmıştır. Katılımcılar, çocukluk döneminde içinde yetiştikleri aile üzerinden tanımlamalar yapmışlardır. Bugünkü aileleri için herhangi bir tanım ve yorumda bulunmamışlardır.

“Yani biz zaten farklı bir yapıdayız, onu diyorum ya. Yani bir ulema, sarayda eğitim görmüş. Nesillerden beri devam eden bir ulema soyu var. Yani görüştüklerimiz onlar, ahabplık ettiklerimiz onlar, akrabalarımızın çoğu onlar. İçinde yapı olarak böyle bir yapıydık zaten...” (Sami, 79 yaşında, Erkek, Tüccarbaşı/Kadıköy, Görüşme Tarihi: 01.07.2019).

“Ataerkil bir aile, patriarkal, çok güzel ama yani annenin fonksiyonu başka pederin fonksiyonu başka. Toplam 5 kişilik bir aileydik..” (Sadi, 78 yaşında, Erkek, Altunizade, Görüşme Tarihi: 06.07.2019).

“Annem tam bir, esasen anneannem tam bir Osmanlı hanım efendisiydi. O dedem el-Ezher’den mezun. Daha önce kadılık yapmış, cumhuriyet devrinde de hâkim olarak iki sene çalışmış, ondan sonra bırakmış, istifa etmiş. Çok fazla entelektüel ve dini bilgisi olan bir kimseydi.” (Melahat, 78 yaşında, Kadın, Gaziosman Paşa, Görüşme Tarihi: 26.06.2019).

Katılımcılar ailelerini daha çok geleneksel ve otoriter aile yapısı üzerinden tanımlamışlardır. Bu tanımlamalar, sosyolojik ve psikolojik kavramlar üzerine oturtulmuştur. Özellikle şehirli aile tanımı yaparken “başka insanları hesaba katma” davranışını şehirli aile olma özelliği içinde ifade etmişlerdir. Ayrıca şehirli ailelerin özelliklerini geçim yollarını anlatarak tanımlamışlardır. Esnaf, tüccar, maaşlı memur, bürokrat aileler şehirli aile tanımı içine girmektedir. Bu tanımlarda zaman zaman çocukluk ve yetişkinlik dönemindeki aile yapılarından ve ailedeki gerek yapısal

gerekse fonksiyonel değişime de değinmişlerdir. Katılımcıların aile tanımlamaları Milss'ın seçkin aileleri ilişkilendirdiği soy ve zaman ölçütleriyle örtüştüğü görölmüştür. Kentsoylu aileler üç-dört kuşaktan beri aynı şehir olmasa bile, farklı şehirlerde şehir merkezinde yaşayan, aile kökleri, davranış kalıpları ile farklı bir yere sahip olan, dikkatli, tüketim alışkanlıklarında tutumlu, yapmacıksız, ağır başlı ailelerdir. Kentsoylu aileler yardımlaşma, hayır kurumlarında görev alma, kültür kuruluşlarına önderlik yapma gibi davranışları öncelemektedirler. Mills'ın birkaç nesil boyunca okumuş aileler olarak tanımladığı seçkin ailelerin kurumsal eğitimden geçerek alanında uzmanlaşmış kimseler olduğu da katılımcılarda gözlenmiştir.

3.2.2.1. Bürokrat Aile

Bürokrasi kavramı, devletin toplum yönetiminde kullandığı personeli, örgütlenme ve yönetim biçimini ifade eden bir anlamda kullanılmaktadır (Dursun 1992, 134). Katılımcı, ailesini babasının devletin eğitim alanında yönetici konumunda görev yapması ve siyasal kadroda bulunmasıyla birleştirerek ailesini bürokrat aile olarak tanımlamıştır.

“...babam o zamanki adıyla Kayseri Maarif müdürü yani Milli Eğitim Müdürüydü. Daha sonra 1960'tan sonra 62 seçimlerinde Kayseri senatörü seçildi.....Bir de tabii daha bürokrat, memur aileleri hep böyle oldukları için maaşlı aile, yani bir esnaftı, tüccardı, onlar hayatın mücadelenin içerisinde olan bir aile için farklı. O yüzden o tür sıkıntıları bariz yaşamış olduk yani...” (Belgin, 71 yaşında, kadın, Atunizade, Görüşme Tarihi: 10.01.2020).

3.2.2.2. Otoriter Aile

Otoriter aile kavramı, çocuğun eğitiminde katı, baskıcı, sıkı kontrol tutumunu izleyen, hata durumunda aşırı ceza vererek aile büyüklerine itaat etmesini sağlamaya çalışan aileleri tanımlamak için kullanılmaktadır (Kaya 1997,199). Literatürde bu şekilde tarif edilmekle birlikte katılımcılar ailelerini şiddet bulunmayan bir otoriter yapı içinde tanımlamışlardır. Bütün katılımcılar ebeveynlerinden şiddet görmediklerini ifade etmişlerdir. Babaya gösterilen saygı temelli mesafe ile annenin yakınlığı, sınır koymadaki dengesi birlikte aktarılmıştır.

“Babam çok otoriterdi. Babaannem çok otoriterdi. Bize konuşma hakkı hiç yoktu, dinlerdik ama annemle çok konuşurduk...”.(Müfide, 81 yaşında, Kadın, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 17.06.2019).

“babam, öyle zulmeden bir insan değildi, evde terör estiren bir insan değildi... Bizim annemin otoritesi her zaman vardı... Öyle bizim ailemize de çevremizde de hakikaten şiddet yoktu. Yani sonradan ben kadına şiddete şaşırdım. Çünkü ben bunu bilerek büyüdüm, görmedim” (Belgin, 71 yaşında, kadın, Atunizade, Görüşme Tarihi: 10.01.2020).

“Biz hiç dayak yemeden büyüdük..... Hiç dayak atmazdı, o kadına bile dövme sana sonra düşman olurlar derdi. Hiç dövmedi bizi... Annem gözüyle bizi idare ederdi..” (Gülşen, 76 yaşında, Kadın, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 19.12.2019).

3.2.2.3. İlmiye Sınıfından Aile

İslam ansiklopedisinde ilmiye sınıfı, Osmanlının klasik eğitim kurumlarından birisi olan medresede eğitim alıp, icazet usulüyle mezun olduktan sonra fetva makamlarında bulunan, Müslüman ve çoğunlukla Türklerden oluşan meslek grubu olarak tarif edilmektedir (<https://islamansiklopedisi.org.tr/ilmiye>). Katılımcı, aile büyüklerinin meslek gurubu olarak, Osmanlı devleti döneminden cumhuriyetin ilk yılları da dâhil olmak üzere, medrese müderrisliği görevinde bulunduğunu ifade ederek aile tanımını ilmiye sınıfından aile olarak yapmıştır.

“... Yani biz zaten farklı bir yapıdayız onu diyorum ya. Yani bir ulema sarayda eğitim görmüş. Nesillerden beri devam eden bir ulema soyu var... babam da ilmiye sınıfından... Yani görüştüklerimiz onlar, ahbaplık ettiklerimiz onlar, akrabalarımızın çoğu onlar. İçinde yapı olarak böyle bir yapıydık zaten.” (Sami, 79 yaşında, Erkek, Tüccarbaşı/Kadıköy, Görüşme Tarihi: 01.07.2019).

3.2.2.4. Şehirli Aile

Katılımcılar şehirli aile tanımı yaparken bazı ölçütleri kullanmışlardır. Şehrin sunduğu teknik ve kültürel imkânları kullanabilmek, sadece yaşadığı şehir değil diğer ülkelerde gelişen olayları takip etmek ve değerlendirmelerde bulunmayı şehirli ailenin özellikleri arasında saymışlardır. Bir katılımcı imece usulü yapılan işleri köylü davranışı olarak nitelendirmiş, bir diğer katılımcı ise şehirli olmayı süreçle ilişkilendirerek birkaç nesil boyunca şehirde oturmayı şehirli aile olarak isimlendirmiştir.

“Şehrin vasıtalarından istifade ediyoruz. Evimize her gün gazete giren, uyanık bir aileyiz. Dünyadan haberimiz var. (Medine, 95 yaşında, Kadın,

Arabistan/Medine, Görüşme Tarihi: 27.08.2019)

“Ben şehir çocuğuyum.” (Sadi, 78 yaşında, Erkek, Altunizade, Görüşme Tarihi: 06.07.2019).

“...yufka yapalım gibi bir köy hayatı gibi hiçbir şey olmadı, yoktu, çünkü ev sahipleri de şehirliydi, şehirliydiler ama kiracılar ne yapardı, bilemiyorum. Ev sahipleri de şehirliydi”. (Gülşen, 76 yaşında, Kadın, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 19.12.2019).

3.2.2.5. Mübadil Aile

Kurtuluş savaşı sonrası, 1923’te Türkiye ile Yunanistan arasında azınlıkların durumu hakkında imzalanan anlaşmada karşılıklı nüfus değişimi kararı alınmıştır. (Sepetçioğlu 2014, 55). Türkiye Cumhuriyeti tarihinde farklı dönemlerde karşılıklı nüfus değişimi yapılmıştır. Nüfus değişimi sonucu Yunanistan’dan Türkiye’ye gelen vatandaşlar bulunmaktadır. Katılımcı ailesinin İstanbul’da köklü bir aile olduğunu, mülk sahibi olduklarını ifade etmiştir. Aile büyüklerinin Yunanistan’dan nüfus değişimi anlaşmasıyla göç ettiğini bildirmemiş ama aile tanımlamasını mübadil aile olarak yapmıştır.

“Annem, altı yaşında babasını kaybetmiş, annesi büyütmüş onu, orta sona kadar yapabildi tahsilini, maddi durumdan dolayı, ondan sonra çalışmaya başladı. Çalışmaya başladıktan 2-3 sene sonra da babamla görücü usulü evlendi. Babam lise mezunu, lise sondan terk, lise mezunu sayılır. O da ticaretteydi. Toptancılık yapıyordu. Baba ailesinin hikâyesi ilginç ama bu çerçevede gerek yok diye düşünüyorum. Çünkü mübadil bir aile, Kartalın yarısı bir zaman onlarınmış, ondan sonra mübadelede böyle tek bir ahşap eve kaldılar. Böyle bir aile.” (Hilda, 69 yaşında, Kadın, Beşiktaş, Görüşme Tarihi: 18.11.2019).

Katılımcıların aile tanımlarına bakıldığında kente ait mekânlarda oturuyor olmaktan çok hayata bakış, günlük yaşam pratikleri, daha da çok aile geçmişlerinden yaşadıkları döneme kadar aile büyüklerinden aktararak gelen aile değerleri, çocuk yetiştirme yöntemleri, hayat anlayışı ve hayattan beklenti perspektifinden yapılmış olması dikkat çekicidir.

3.2.3. Aile Algısı

Katılımcıların aile algıları genellikle olumlu olduğu görülmüştür. İçinde yetiştiği aile fertlerini olumlu özellikleriyle anlatmışlardır. Özellikle babaları hakkında, konuşurken bile saygı ve hürmet ifadeleri kullanmaları dikkatten

kaçmamıştır. Çocukların bakımı ve eğitimiyle annenin yoğun bir şekilde ilgilenmesi, babanın kendine özel alan oluşturup, ilim ile meşgul olmasını mümkün hale getirdiği görülmüştür. Katılımcılar çocukluklarındaki aile algısı hakkında yeterli açıklama yaparken bugünkü aileleri ile ilgili fazla aktarımda bulunmamışlardır.

“Annemle babamla sizli bizli konuşurduk, yani annem babam bana sen diye hitap ederdi, ama ben onlara hep siz diye hitap ederdim. Aile ilişkileri açısından babam tabii bir entelektüel, daha sonra gözlerini kaybettiği için biraz kendi dünyasında yaşırdı. Bizim terbiyemizle daha çok annem meşgul olurdu.” (Elif, 74 yaşında, Kadın, Telefon görüşmesi, Görüşme Tarihi: 24.06.2019)

“Çok güzel bir aile ilişkisi. Bir de şunu görüyorum modern yani çağımız yani modern demeyelim çağımız diyelim çünkü modern felsefi bir kelime..... Bizim ailede İslami değerler çok öndeydi, ama bu hiçbir zaman baskı bir şekilde gelişmedi, bir sevgi, bir muhabbet, bir eğitim bir güzellik şeklinde gelişti.” (Sadi, 78 yaşında, Erkek, Altunizade, Görüşme Tarihi: 06.07.2019).

Kentsoylu ailelerin tanımı yapılırken, bu ailelerin kentin sorunlarıyla ilgilendikleri, hayır işleri, kültür ve eğitimle meşgul oldukları ifade edilmiştir. Görüşülen katılımcıların anlatımlarından içinde yetiştikleri ailelerinin toplumsal sorunlara daha duyarlı, çözüm noktasında sorumluluk alabilen aileler olduğu gözlenmiştir.

“Yani ilk defa şeyi başlatan, zenginlerden para toplayıp okullara dağıtan, okul yaptıрма şeyi babamla başladı. Çok enteresan şeyler yaptı”. (Belgin, 71 yaşında, kadın, Atunizade, Görüşme Tarihi: 10.01.2020)

“Annem şeyde de çalıştı bak hiç söylemek aklıma gelmedi. Bizim Fukarasever Derneği vardı. Haftada bir sefer fukara sevenler derneğine yardıma giderdi.... Kocaman şöyle kazanlarda yemekler pişerdi. Fakirlere dağıtıldı. Mahallenin Rum fakirlerine dağıtıldı. Tespit edilirdi, sefer taslarını alır gelirlerdi, öğlen ve akşam yemekleri konurdu, alır giderlerdi. Çocuklara da öğlen yemeği dağıtıldı.” (Hilda, 69 yaşında, Kadın, Beşiktaş, Görüşme Tarihi: 18.11.2019).

Toplumsal sorunlara duyarlılık ve çözüm için sorumluluk alınmasının yanında katılımcılar, eğitim alanında da ailelerinin duyarlı olduğuyla ilgili anlatılarda bulunmuşlardır. Aile yapısı içinde eğitim almalarının yanında eğitim için maddi imkânları kısıtlı olan öğrencilere destek sağlamaları toplumsal sorunlara karşı sorumluluk aldıklarının bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir.

“Ve babam çok büyük hayırsever bir kimseydi. Fabrikasında ve hatta üniversiteye giderken o zamanlar bu kadar burs veren vakıflar, şunlar, bunlar yoktu. Anadolu'dan gelen arkadaşlarımdan eğer ailesinin gönderdiği parası yetismeyen, belli oluyor tabi hareketlerinden, babama gelirdim, rica ederdim. Babam onu part time olarak fabrikasına alırdı, iş verirdi ona burs gibi ama burs adı altında değil, hiçbir zaman manevi bakımdan da bir bağımlılık hissetmeden ‘emeğimin ekmeğimi yiyorum’ diye, büyük bir şeyle bir sürü arkadaşına fabrikada iş verip okutmuştur..... Nişantaşı’nda ev almıştı babam. Orada oturuyoruz. İki daire yan yana dairenin birinde annem babam oturuyor, diğerinde babamın okuttuğu talebeler, Kınık’tan gelen fakir fukara orayı misafirhane gibi kullanırdı.” (Melahat, 78 yaşında, Kadın, Gaziosman Paşa, Görüşme Tarihi: 26.06.2019).

“Bahçemizde bir de ev vardı. Orada rahmetli babam okumaya okutmaya çok meraklıydı(...)orada tarlalarımız varmış dede zamanından kalma. Öyle okumaya meyyal çocukları bazen anneleriyle, bazen de akrabaları ile neneleri ile bu bahçedeki evde barındırırdı. Nene işte anne bazen bahçeye bakar, bazen ev işlerine yardım eder, çocuklarda okula gider, gelirdi. Çok uzak bir mesafe değildi ama o zaman ki ulaşım bugünkü gibi değildi tabii (.....)Bir geldiğimde gittim onu ziyarete, annem de oradaydı noterde oturuyorduk. Başkâtip geldi bir adam var, muvafakatname yaptıracakmış ama parası yokmuş ne dersin dedi, hemen yap dedi. Sonra çağırdı adamı oğlu ölmüş, torunu kalmış buna hastalığı var diyorlar ki yumurta yedir, süt içir, et yedir, gelirim yok. Babam ona ciddi bir yardım yapmıştır bana da çok dokunmuştur o” (Mehmet, 68 yaşında Erkek, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 19.11.2019).

Ailede yerleşen bazı davranış örneklerinin, çocuklar tarafından öğrenilerek kendi yaşantısında devam ettirildiği gözlenmiştir. Aile büyüklerinden gördüğü yardım etme davranışını bugünkü şartlarda, vakıf kurarak toplumsal sorunlarla ilgilenme ve çözüm bulma davranışını devam ettirdikleri tespit edilmiştir.

“...Onu da ben şeyde buluyorum. Yapılacak fedakârlıklarda buluyorum. Allah’a çok şükür bizim bir vakfımız var. Vakfın adı altında çok rahat mesela benim bütün şeyim tekke kurabilir miyim acaba diyorum. Çünkü neden o Fatihteki kandil geceleri o kadar güzel geçiyor ki, onu sağlayabilir miyiz acaba diyorum.” (Melahat, 78 yaşında, Kadın, Gaziosman Paşa, Görüşme Tarihi: 26.06.2019).

“Ben şimdi bu okulda seramik dersi veriyorum çocuklara, vakıf çalışanıyım aynı zamanda... yetimler var, onlarla ilgileniyoruz..” (Özlem, 64 Yaşında, Kadın, Gaziosman Paşa, Görüşme Tarihi: 02.07.2019).

3.2.4. Aile İçi İlişkiler ve Düzen

Aile içi ilişkilerde katılımcıların anlatılarından aile büyüklerinden aktarılan değerleri önceleyerek ilişkiler kurulduğu gözlenmiştir. Bireyin içine doğduğu ailenin nesillerden beri aktararak gelen sosyal düzen ve saygınlık, aileye özgü değer yargıları, alışkanlıklar, sanat etkinlikleri ailenin tercihleri çerçevesinde şekillenmiştir. Ailenin gerek yaşantısal edinilmiş kültürel birikimi, gerekse maddi olarak sahip olunan nesneler, hatta baba ve dedenin mesleği sonraki gelenlere miras bırakılmıştır.

“Çünkü dedem, kendisi ulemadan olduğu için sürekli ders hazırlıyordu. Ve Fahreddin Razi tefsirinden hazırlanıyordu. Gözleri katarakt ameliyatı oldu ve gittikçe zayıfladı ve doktorların tavsiyesine uyup okumayı bırakmadığı için merceklerle filan okumaya devam ediyordu. Stop etti gözler. Bu sefer bir arap Medineli Abdullah Efendi amca diye bir komşumuz vardı Cerrahpaşa da, o gelirdi tefsiri okurdu. O kulaktan takip ederdi dedemi. Sonra iş bana havale oldu yani evde. Ben okuyordum, onun gözü kulağı olduk. Zaman zaman da imtihan ederdi. Şimdi kitaplarının önemli bir kısmı bende içeride. Orda kamuslar vardı, böyle bir köşede otururdu bir tarafında kütüphanenin bir kısmı bir tarafında çekmeceli yazı masası vardı.... Babam da musikişinas Hafız Kurradandır. Babam da İlim adamıdır...” (Sami, 79 yaşında, Erkek, Tüccarbaşı/Kadıköy, Görüşme Tarihi: 01.07.2019).

“Biz hiç dayak yemeden büyüdük. Allah razı olsun. Aklıma gelince ben çok şükrediyorum. TV’lerde görüyorum dayak yiyor çocuklar. Allah razı olsun bir fiske yemedik. Annem gözüyle bizi idare ederdi. Misafir yanında, büyüklerin yanında bacak bacak üstüne atmazdık, Bilmiyorum nasıl yaptırdı. Pişen her yemek yenirdi, ben yemem sözü yok.” (Gülşen, 76 yaşında, Kadın, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 19.12.2019)

Ailede kabul edilen ebeveyn-çocuk ilişkisi, aktarılan kültürel ve geleneksel değerler temelinde anlatılmıştır. Aile tanımları geleneksel, ataerkil aile yapısında anlatılsa da görüşmecilerin anlatılarından annelerin çocuk eğitimi, evin düzeni ve sosyal ilişkilerde etkin bir rolü olduğu tesbit edilmiştir. Babaya saygı, ilmine, bilgisine ve anne-baba arasındaki güveni her katılımcının vurgulaması dikkat çekmiştir. Ailenin en temel kurucu ögesi güven olduğu verilerden çıkarılmıştır.

“.... zaten peder konuştu mu o derya gibi adam. Güncelden başlar, onu getirir bir akşam vakti bir hadiseye veya sahabe devrinden birine bağlar, bir medeniyet tiradı dinlersiniz. Sonra kahve içer, sonra uyurdu. Güzel zamanlardı yani, namazını kılar kahvesini içer.... Çok mutlu bir ailem vardı. Benim hanım bu kadar mutlu hanım görmedim derdi. Kendi annesi de öyle. Bu bir denge meselesi. Beyle hanım nasıl kuruyorlarsa denge meselesi. Mutlu

olmak için bir şeyler yapıyorduk.” (Sadi, 78 yaşında, Erkek, Altunizade, Görüşme Tarihi: 06.07.2019).

“Annem lise mezunu ama işte şey benim babam akademisyen, haddinden fazla meşgul bir insan ve annemin bakımına, ihtimamına güvenmiş. Kendi hayatını, “hayatı” dediği akademik hayatını, toplantılarını rahatça sürdürebiliyor. Tabii babamın bir noktada bütün bu faaliyetindeki genişliği annemin bizlere olan ihtimamına borçlu. Çünkü ben hatırlarım. Yaz olunca annemiz. Genç bir annem var benim. Alır bizi Kurbağalıdere’den sandal kiralar, Kalamış koyuna götürür.... Babamızla son derece mesafeliyiz mesela. Benim abim salonda uzanmış vaziyette yatarken babam geldiği anda kalkardı. O yüzden babam salona girmezdi, o rahatsız olmasın diye. Ona rağmen çok büyük bir bağ, çok büyük bir sevgi”. (Gülgün, 80 yaşında, Kadın, Kadıköy, Görüşme Tarihi: 28.06.2019)

Katılımcıların ailelerinde kendi kültürel değer ve aktarımlarına göre bir yaşam tarzı ve sınırları bulunmaktadır. Ailenin her ferdinin sorumlulukları olduğunu katılımcılar ifade etmişlerdir. Otoriter bir aile tanımı yapılmakla birlikte aile fertlerinin her konuyla ilgili hallerinden memnuniyetleri dikkat çekmiştir. Aile içi düzenin oluşturulmasında anne-babanın ortak tavrı ve hayata bakış açısı aile ilişkilerinin uyumunda önemli bir etken olduğu gözlenmiştir.

“Bizim evde bir nizam vardı. Mektepten geliriz, biraz kahvaltı eder, dinleniriz, on beş yirmi dakika, yarım saat, ondan sonra derse otururuz. Yedi buçuğa kadar annem sofrayı hazırlayana kadar dersimiz biter, ondan sonra yemeğe otururuz..... Ama edebimize dikkat ederdik. Bir şey olsa, şöyle yan bakardı, anlardık biz. Güzeldi yani. O konuşurken mesela lafına karışılmaz, dinlenir. Sorun varsa sonra sorarsın. Güzel anlatırdı hadiseleri.” (Medine, 95 yaşında, Kadın, Arabistan/Medine, Görüşme Tarihi: 27.08.2019)

“Kırk beşten sonra Beyazıt’ta bir evde, Allah’ın garip bir cilvesi, çok dindar bir ev sahibimiz vardı. Çok titizdi ve annemi çok sevdi. Annem anneanneme benzerdi tam bir Osmanlı hanımefendisidir. Evlatlarına çok düşkündü. Babam için çok fedakârlıklar yaptı. Ev için aldığı paradan mutlaka bir kenara köşeye koyardı, ederdi. Babamın en küçük bir sıkıntısında hemen çıkartır, verirdi. Ben babamda eş sevgisini gördüm. Annem çok güzel bir kadındı ve ona âşık olmuştu.” (Melahat, 78 yaşında, Kadın, Gaziosman Paşa, Görüşme Tarihi: 26.06.2019).

“Önce kendileri yapardı. Bunu öğren şunu oku şeklinde değil de biz eğitimimizi hayatın içinde almışız. Kendileri bir yaşama biçimi ortaya koyuyorlar, Siz yaşam biçimine bakıyorsunuz. Ve siz de onun içine katılıyorsunuz. O biçimin içinde merhamet var, şefkat var, sevgi var ve güven vardı. Babamıza ve annemize güveniyoruz, bu çok önemli bir şey. Onun sizi

yani bir kelime aklıma geldi söyleyeceğim, bir baş belası olarak görmediğini. Mesela sıkılıyorlar çocuklarından çizgi film açıyorlar, çocuk anlıyor onu. O zamanlar çizgi film yoktu, belki olsa açarlardı bilmiyorum, yani ama filmi hala sinemalarda. Biz muhabbet ederdik, bizimle muhabbet ederlerdi.” (Sadi, 78 yaşında, Erkek, Altunizade, Görüşme Tarihi: 06.07.2019).

Mills’ın köklü aile tanımında vurguladığı ailelerin birkaç nesil boyunca okumuş kimseler arasında yer alarak kurumsal eğitimin önemine de vurgu yapmaktadır. Bu ailelerin bireysel eğitimleri yanında eğitim kurumlarının her kademesinde aktif olarak görev alması Mills’ın bu tespiti doğrulamaktadır. Toplumda bir itibar sahibi olmalarını siyasal alanda etkin, iyi eğitim görmüş, aile disiplini içinde karakter sahibi, geniş bir dünya görüşü olan aileler olarak tanımlamaktadır.

3.3. Komşuluk ve Komşularla Görüşme

Komşularla görüşme başlığı altında, katılımcıların komşuluğu başlatma, komşu tercihiinde kullandıkları ölçütler ve komşulardan beklenti konularında verilere yer verilecektir. Komşuluğu devam ettirmenin temel şartı olan güven ve güvenin getirdiği dertleşme edimleri, ortak değerler ve ailelerin en değerli şeylerini komşusuna emanet etme incelenmiştir. Mekânsal olarak yakın oturulmasa da eski komşularla devam eden ilişkinin, sürdürülebilirliğine bakılmak istenmiştir.

3.3.1. Komşuluğu Başlatma

Mekânsal yakınlıktan doğan ilişki biçimi olan komşuluğu başlatmada annelerin davranışlarının genel olarak devam ettirildiği gözlenmiştir. Katılımcılar komşuluğu başlatma ile ilgili farklı vesilelere vurgu yapmışlardır. Bir sokağa veya binaya yeni taşınmanın, ailenin yaşadığı acı ve zor bir durumun, yeni ev almanın, bayramların, komşuluğu başlatma vesilesi olacağı söylenmiştir. Yeni taşınan komşuya hoş geldine gitme, bina yapısına ve zamana göre değişiklik göstermektedir. Çocukluk döneminde yaşanan komşuluklarda yeni taşınan komşuya diğer komşularla toplanarak haberleşip gidilirken, günümüzde daha çok binaya taşınırken ihtiyacını giderme, kendini tanıtmak, yardım teklif etme şeklinde tanışmalar yapılmaktadır.

“En iyisi bayramlar, tebrikler, görüşmeyen birisi bayram geldiğinde hadi gidelim denilir, hani bayramlarda tanışılır”. (Medine, 95 yaşında, Kadın, Arabistan/Medine, Görüşme Tarihi: 27.08.2019)

“Şehriciğim ben şöyle düşünüyorum. İnsan komşusuyla yaşar, komşusuyla huzurlu olur. Mesela ben ilk geldiğim sene buraya, 2016 mıydı? Karşıda Selahattin Kaya oturuyor. İstanbul müftüsüymüş eskiden, o apartman onlara ait. Oraya bir cenaze geldi, tabii helalleştiler falan gitti. Meğer yeğeniymiş Selahattin Beyin, tabii çok müteessir oldum, onu öyle görünce ve hiç tanımadığım halde, hemen börekçiye misafire ikram edilmek için gönderin bir kaç tepsi dedim. Ben onlarla komşulukta adım attım. Onlar da bana o olaydan sonra daha samimi davranmaya başladılar..” (Müfide, 81 yaşında, Kadın, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 17.06.2019).

Dış görünüşe göre ön yargı oluşmasının komşuluk ilişkisine de tesir ettiği görülmüştür. Yakından tanınmanın ilişkilere olumlu/olumsuz etkisinin olduğu anlatılmıştır. Belli kalıplara göre yapılan değerlendirmenin ev içinde görüşülmesi, karşılama tavrı, kabullenme davranışı hem komşuluk ilişkisini başlatmada hem de devam ettirmede etkili olduğu ifadelerden çıkarılmıştır.

“Kadıncağz Toplaşalım görüşelim dedi, yani hep ben o zaman 25 -26 yaşlarındayım. Yani ben de genç bir hanımım. Yani o arada bizim kayınvalide sizlere ömür olmuştu. Kayınpederimizi alıp Ankara'ya beraber götürmüştük. Evin içinde yaşlı dedemiz var. Merak etmişler, bunlar bir kalktılar, geldiler. Ben de en güzel şekilde ağırladım hepsini, onlar hani dışarıda öyle görüyorlar ama yani insanlık ölmedi hiçbir zaman. Hiç umdukları gibi çıkmadık tabii farklı gördüler ondan sonra nezaketimizle, işte ikramımızla, izzetimizle sohbetimizle filan. Aaa dediler, Bunlar umduğumuz gibi değilmiş. Ondan sonra başladılar usul usul görüşmeye, çağırmaya başladılar. O kızların, çocukların havası değişti. Hal hatır sormaya başladılar. Yani bizden bir feyz mi aldılar, ne oldu hepsinin havası değişti sonra. en sonunda güzel vedalaşarak ayrıldık..” (Nebahat, 70 yaşında, Kadın, Tüccarbaşı/Kadıköy, Görüşme Tarihi: 01.07.2019).

Katılımcılar, çocukluk döneminde yeni taşınan komşuya aile büyüklerinin diğer komşularla birlikte hoş geldine gittiklerini anlatmışlardır. Bugünkü komşuluk ilişkisini başlatma konusunda katılımcılar genel olarak kapıda karşılaştıklarında hoş geldin dediklerini, binaya taşınırken ihtiyaçları olursa karşılayabileceklerini ifade ederek iyi niyetlerini bildirdiklerini söylemişlerdir.

“Yok gidilmiyor. Çünkü Mesela en alt kata bir İngiliz geldi. Kapıdan ona ben üstteki komşunuzum, Hoş geldiniz dedim ama o kadar yani. Başka bir şey olmadı” (Elif, 74 yaşında, Kadın, Telefon görüşmesi, Görüşme Tarihi: 24.06.2019).

“Yok, gitmem. Ama karşılaştığımızda hep ayaküstü kapı önünde konuşuruz. Tabii hoş geldiniz, bu ev güzeldir. Bir isteğiniz var mı, yardıma ihtiyacınız

olursa çekinmeyin, telefon ister misiniz, öyle konuşurum. Gelme gitme olarak yok.” (Hilda, 69 yaşında, Kadın, Beşiktaş, Görüşme Tarihi: 18.11.2019).

“Hoş geldine gitmem ama mesela taşınırken çay veya bir şeyler yapar veririm. Yani hani ikram ederim, hoş geldini kapıdan söylerim ama gitmem oturmaya”. (Belgin, 71 yaşında, kadın, Atunizade, Görüşme Tarihi: 10.01.2020)

Yeni taşınan komşuya hoş geldine gitme ritüelinin oturulan evin apartman veya müstakil oluşuyla ilgili olduğu görülmüştür. Bu ritüelin eğitim düzeyiyle de ilgisi tespit edilmiştir. Lise mezunu katılımcılar yeni taşınan komşuya hoş geldine gittiklerini, lisans ve lisansüstü üzeri eğitim almış görüşmecilerin kapıda hoş geldin dedikleri tesbit edilmiştir. Müstakil evde oturan katılımcı yeni taşınan komşuya hoş geldin oturmasına gittiklerini ifade etmiştir.

“Komşularla birlikte ayarlar gideriz.” (Özlem, 64 Yaşında, Kadın, Gaziosman Paşa, Görüşme Tarihi: 02.07.2019).

“Bir tane yeni geldi bir tane, karşı komşunun ön evini aldılar, yaptılar. Karı-koca, Tabii ki gittik mübareklemeye.” (Sadi, 78 yaşında, Erkek, Altunizade, Görüşme Tarihi: 06.07.2019).

Komşuluk ilişkilerinde zamana, komşuluk anlayışındaki değişime, mekânsal yakınlaşma olsa da mesafelerin artmasına rağmen katılımcılarda yakın oturanla tanış olmanın verdiği güven duygusunu hissetme aynı şekilde devam etmektedir. Zor zamanda veya tehlike anında mekânsal olarak en yakında bulunan komşunun ulaşacak olmasının bilinmesi bir rahatlık, güvenlik duygusu getirdiği anlatılardan çıkarılmıştır. “İmdat” dediğinde yetişecek birilerinin olması yalnız olmadığının güvenini duyma ihtiyacı insani bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.3.2. Komşu Tercih ve Komşudan Beklenti

Aynı sokak veya binada oturan sakinlerin bütün komşularla aynı düzeyde görüşmeleri veya paylaşımları olması beklenemez. Katılımcılar da komşularıyla ilk tanışmadan sonra bazılarına yakınlık gösterdiklerini, birebir görüşmelerin bazı komşularla daha sık olduğunu bildirmişlerdir. Daha sık görüşülen komşuları diğerlerinden ayıran tercih sebeplerini hayata aynı bakış açısı, insani değerleri olması, fikir birliği, dindarlığı olarak saymışlardır. Ayrıca dedikodu yapmama komşuluk ilişkilerinde önemli bir ölçüt arasında sayılmıştır. Katılımcılar

komşularının dedikodu yapmamasını, komşuluk ettiği insanda dedikodu varsa ilişkiyi kestiklerini anlatmışlardır.

“Hayata bakışımız da ortaktı yani. Biz de genciz hayatı anlamaya çalışıyoruz. İyi, doğru nedir onun peşindesin. Yani nasıl daha iyi doğruyu yapabilirim. Mesela İpek Hanım şey olduğu halde ortaokul mezunu olduğu halde diğerleri liseye bitirmişti. Yani biraz küçük görüyorlardı ama çok derin düşünceli bir kadındı. Yani ikimiz de hayatı anlamaya çalışıyorduk. Onlar zaten her şeyi biliyorlardı. İyi insanlardı, hani güzel yaşayalım dertleri oydu. Ama biz niye böyle oldu, işin hikmetini anlamaya çalışıyorduk o zamanlar. Dolayısıyla onunla daha iyi anlaşıyorduk.” (Belgin, 71 yaşında, kadın, Atunizade, Görüşme Tarihi: 10.01.2020)

“...Yok, olsa da hoş, olmasa da hoş. Akıllı olsun. Allah’ın emrettiği kaideler kanunların da kaideleri, hırsızlık yapmasın, yalan söylemesin. Bunlar hem İslami, hem kanuni emirler. Benim için komşuluk yapacağım kişinin bunlara sahip olması yeterli. Gerisi beni ilgilendirmiyor, ev hayatı, malı, mevkii. Dürüst olacak”. (Gülşen, 76 yaşında, Kadın, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 19.12.2019)

“...ama bazı komşularla daha fazla görüşülürdü. Artık fikir birliğimi, nasılsa mesela. Daha bir yakınlık olurdu.” (Medine, 95 yaşında, Kadın, Arabistan/Medine, Görüşme Tarihi: 27.08.2019)

“Hiçbir tesiri yoktu. O beni hiç ilgilendirmezdi. İyi insan olması, dürüst olmaları dedikoducu olmamaları önemliydi..” (Elif, 74 yaşında, Kadın, Telefon görüşmesi, Görüşme Tarihi: 24.06.2019).

Anlatılarda katılımcıların komşu terciğinde dürüstlük, saygı, dedikodu yapmama ilk sıralanan özellikler olurken, inanç birliği şart olarak sıralamamışlardır. Farklı inanç mensubu komşularla aynı seviyede komşuluk yapıldığını hatta tehlike anında mahallelinin birbirine kol kanat gerdiğini anlatmışlardır. Farklı inanç mensubu kişilerle arkadaşlık etmede hiç bir sınırlama getirmediklerini ifade etmişlerdir. Tehlike anında komşuların birbirine yardım ve korumasıyla ilgili anlatımlara tehlike zamanında komşuluk başlığında detaylı olarak değinilecektir.

“Ben komşulukta daha çok dindar olanı tercih ediyorum. Ama her türlü komşularım da bana geldiler. Hatta bir aşağıda bir Yahudi’ymiş sonra öğrendim, adını biliyordum adı Zümrüt. Türk zannediyordum ben onu, Fransızca öğretmeniydi, girişte otururdu. O bana hep gelmek, konuşmak isterdi. Hatta bir gün bana dedi ki Müfide Hanım dedi sen bana hep kapıyı bana güler yüzlü açıyorsun dedi, hayrola dedi, ne yapayım dedim bu kapı güler yüzlü açılmaz mı dedim, komşumsun. Ben muhafazakâr da olsam sen

modern de olsan komşuyuz değil mi. Biz insanız, insani ilişkilerimiz var". (Müfide, 81 yaşında, Kadın, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 16-18.06.2019).

"İnsani ahlakına göre tabii ki bir düşünce koyuyorsunuz. Daha doğrusu bir arada olmanın getirdiği zenginliği yaşayacağım insanlar diyeyim. Onlarla tabi ki daha iyi görüşüyorsunuz.... Çünkü insani olarak ne paylaşacağımız bizim ortak paydamız öncelikle ona bakıyorum. Tatlı dil, Güler yüz, dar animızda birbirimize yetişmemiz çok önemli.." (Özlem, 64 Yaşında, Kadın, Gaziosman Paşa, Görüşme Tarihi: 02.07.2019).

Komşulardan beklenti konusunda katılımcılar çoğunlukla komşularından ihtiyaç hissettiğinde yardımına koşan ama nezaket ve mesafeyi de koruyan bir komşuluk yapmak istediklerini beyan etmişlerdir. Çat kapı, aklına estiği zaman kapı çalınmasına hoş bakmamaktadırlar. Aile mahremiyetine dikkat eden, mesafeli bir görüşmeyi önemsediklerini söylemişlerdir. Yaşam tarzı aynı olan kimselerle komşuluk etmek istediklerini, oturlan ev ve muhitin ise sosyokültürel seviyeyi gösterdiğini ifade etmişlerdir.

"Var. İmdat dersem gelsinler, yardım etsinler. Bazen oluyor ihtiyaç. Cereyan gitti, su kesildi, Mesela ben bugün kapıyı çektim anahtar içeride kaldı. Hanımda dışarıda kaldı, Ben kalayım bari dedi. Hemen komşuya telefon etmiş. İkisi birden geldiler, ben daha yoldayken, telefon geldi, şöyle oldu, böyle oldu. Biz de onlara öyleyiz. Ama oturup konuşmuyoruz yani. Ne yapayım canım sıkılıyor benim." (Sadi, 78 yaşında, Erkek, Altunizade, Görüşme Tarihi: 06.07.2019).

"Zaten belli bir apartmanda oturuyorsanız, apartman için konuşuyorum. Hemen hemen aynı türde insanlar oturuyordur Ama diyorum belli bir seviye ve devamlı senin hayatının içinde olma isteğini ben kaldıramam. Hani çat kapı ben sana oturmaya geldim, diyen bir kişi istemem, o beni çok rahatsız eder. Ben çocuğumu sana göndereyim otursun, o tarz komşuluğu istemiyorum birazcık arada mesafe olmalı Yok, o çok net yani, çünkü arkadaşlarımla bile öyle bir konuşmam yok." (Hilda, 69 yaşında, Kadın, Beşiktaş, Görüşme Tarihi: 18.11.2019).

Dürüst olmalı, karakter sahibi, kaliteli olmalı. (Gülşen, 76 yaşında, Kadın, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 19.12.2019).

3.3.3. Komşuya Güven

Bütün katılımcıların komşularla ilişki yoğunluğu, ilişki tarzı ve davranışlarıyla ilgili edimleri annelerinin komşularıyla ilişki tarzı üzerine inşa edildiği gözlenmiştir. Toplumsal ilişkinin temellerinden birisi olan güven

duygusunun komşular arasında da önemli bir yeri olduğu bulgulardan çıkarılmıştır. Yukarıda ifade edildiği gibi en zor zamanında ilk anda yanında olmasını istediği kişiyi tanıma isteği, güven ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Kendi zayıflığının komşu tarafından istismar edilmeyeceği bilgisi kişisel güven duygusunu oluşturmaktadır. Komşular arasında herhangi bir tatsızlıktan dolayı küskünlük bulunsa bile darda veya zorda kalındığında güvenilen komşuya sığınma, zarar görmeyeceği, emniyette olacağı, güven duygusunun bir göstergesi olarak anlatılmıştır. Güven duymak ve güven duyulmak güvenliğin sağlanması için önemli bir ölçü olarak tanımlanmıştır.

“...komşularımızla her zaman saygılı güzel ilişkilerimiz oldu. Annemden gördüğümü devam ettirdim herhalde. Anlaşamayacağımı hissettiklerimle mesafeye güzel tutup, yaklaşıp problem olmaktansa mesafe iyi”. (Belgin, 71 yaşında, kadın, Atunizade, Görüşme Tarihi: 10.01.2020)

“...İtimat mesela bir gün kızını dövmüş. Biz evden çık deyince kızdı bizimle konuşmuyor. Bir gün kızını dövmüş, bir gün bize geldi, Zeynep Abla Yıldız kaçtı, kaçsa kaçsa size kaçır diye. Yok, Fatma Hanım bizde olsa söylemez miyim-yoksa gelse gelse size gelir diye öyle itimadı vardı bize. Bizle dargın kızını gönderir, bizden para alır ama hemen de aybaşında öderdi”. (Gülşen, 76 yaşında, Kadın, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 19.12.2019)

3.3.4. Komşuya Çocuk ve Anahtar Emanet Etme

Komşuya güven duymanın önemli bir göstergesi olan anahtar bırakmada, zaman faktörü ve oturlan ev türüne göre farklılık arz ettiği görülmüştür. Çocukluk döneminde komşulara anahtar bırakmanın daha yaygın olduğu, bugün ise bulgulardan elde edilen sonuçlara göre evin anahtarının, komşu yerine apartman görevlisine veya ev işleri için gelen yardımcılara bırakıldığı tesbit edilmiştir. Ve bu katılımcıların çocukluğunda da annelerinin komşuya anahtar bırakmadığı anlatılardan çıkarılmıştır.

“...ben altı ay Amerika’da kalıyorum. Ben kime bırakıyorum, 25 senedir bizim evde çalışan, çok güvenilir bir karı koca var, İki anahtarım da onlar da. Çünkü onlar artık apartmanın demirbaşı gibi. Benim en büyük şeyim, ben en üst kattayım. Bir şey patlarsa baksınlar veya çiçekleri sulasınlar, o hanım güvenilir. Haftada kalkıyor geliyor. Boşta bırakmıyorum ben. Çünkü belirli zamanlarda gelip apartmanı dolaşıyor. Komşu değil onlar”. (Gülşen, 80 yaşında, Kadın, Kadıköy, Görüşme Tarihi: 28.06.2019)

“Ben bırakıyorum yardıma gelen bir hanım var. Karşı evde oturuyor çok düzgün bir hanım.... Ona bırakıyorum, onda zaten evin anahtarı..” (Hilda, 69 yaşında, Kadın, Beşiktaş, Görüşme Tarihi: 18.11.2019).

“Komşuya bırakmıyorum. Güvenliğe bırakıyorum. Kapının yanında bir kutu var. Oraya koyuyorum” (Elif, 74 yaşında, Kadın, Telefon görüşmesi, Görüşme Tarihi: 24.06.2019).

“Evet, bizim bir karşı komşumuz var Erzurumlu onlarda, bilirsiniz Erdem yayınlarının sahibi. Onlarda bir anahtarımız var. Annem karşıda, yan tarafta bize yardımcı bir aile yaşıyor anahtar var.” (Mehmet, 68 yaşında Erkek, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 19.11.2019).

Komşuya güven oluşturan etken, insani özellikleri, zarar gelmeyeceğinin bilinmesi, zihni ve duygusal yakınlık olarak tesbit edilmiştir. Öyle ki oluşan güven sayesinde katılımcılar çocuklarını komşuya emanet ettiğini söylemiştir. Başka bir ülkede yaşayan bir katılımcı, komşunun evinde ikamet ettiğini söylemiştir. Komşuya duyulan güvenin sonucu olarak değerlendirilen bu ikamet yurt dışında komşuluk başlığı altında ele alınacaktır.

“Tabi ki bir komşum var ona bırakırdım. Malatyalı, mantı kapamaya gidiyor ama ücret karşılığında değil, tam Anadolu insanı, edebiyatla, terbiyesiyle onlardan çok memnunum, anahtarım var, rahatlıkla bir yere gidebilirim, onlara her konuda itimad edebilirim. Onlardan çok memnunum kapılarım açık bir yere gidebilirim”. (Gülşen, 76 yaşında, Kadın, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 19.12.2019)

“Bırakırdım alt komşum da anahtarım vardı, anahtarlarımız birbirimizde vardı. Bir şey lazım oldu mu alırdık, söylerdik, telafi ederdik şunu aldım derdik, birbirimize götürdük. (....) Biz anahtar bırakabilecek konumdayız şimdiki komşularıyla da. Bu bir güzelliştir, güven duygusu çok önemli. Ben paramı bile bırakırım. Taksitim falan olduğu zaman komşum verir benim için..” (Özlem, 64 Yaşında, Kadın, Gaziosman Paşa, Görüşme Tarihi: 02.07.2019).

“Çocuğumuzu emanet ettik. Mesela acil bir şey oluyordu bırakıyorduk. Mecidiyeköy’de Semiha teyzeye bırakıyordum. Devamlı kalmadı ama bir yere gittiğimiz zaman falan çocukla beraber anahtarı da bırakıyorduk, Onun dışında hiç vermedik. Ama şu anda veriyoruz. Çünkü müstakil bir evdeyiz, bahçe içinde bir ev, bir yardımcımız var. Onun da bir anahtar var, ne olur ne olmaz. Bazen biz gidiyoruz. Çünkü ev içinde sulanması gereken çiçekler vesaireler var, veriyoruz çok rahat oluyor..” (Sadi, 78 yaşında, Erkek, Altunizade, Görüşme Tarihi: 06.07.2019).

3.3.5. Dertleşme: “İnsan İnsanın Zehrini Alır”

Komşular arasında bulunan güvenin ortaya çıkardığı toplumsal sermayelerden biri olan dertleşme çocukluk dönemi anlatılarında dikkati çekmektedir. Komşuya duyulan güvenin aile içi özel sorunları paylaşmaya teşvik edici bir unsur olduğu gözlenmiştir. Çocukluk dönemiyle ilgili olarak kadınların daha çok kadınlarla ilgili hususlarda konuştukları ve bazen eşleriyle olan sorunları paylaştıkları anlatılmıştır. Eşiyle ilgili sorunları komşularıyla paylaştığını bir katılımcı söylemiştir ve lise mezunudur. Bu katılımcı komşularla paylaşım ortamını, bir eğitim ve tecrübe edinme ortamı olarak gördüğünü ifade ederek, çocukların yanında da sorunlarını konuştuğunu anlatmıştır.

“Evet, evet. Konuşurlardı da, dertleşirlerdi ama bizleri yanlarında tutmazlardı. Kaş göz işaretiyle dışarı çıkartırlardı. Fakat ben öyle yapmadım çocuklarıma çünkü oranın bir üniversite olduğunu düşünürüm. O ortamın harmanlanan çok çeşitli kültürlerden faydalansınlar diye. Okuyanyla, okuyamayanyla, ev hanımı olanıyla çok harmanlanmış bir ortamda yaşadım benim çocuklarım. Sakınmadım o konuda..” (Özlem. 64 Yaşında, Kadın, Gaziosman Paşa, Görüşme Tarihi: 02.07.2019)

Erkek katılımcılar kendi sorunlarını komşularıyla paylaştıklarını ifade etmemişlerdir. Çocukluk dönemindeki hatıraları üzerinden annelerinin ve babalarının yaşantılarından örnekler vermişlerdir. Anne babalarının kendi sorunlarını anlatmadıklarını ama ebeveynlerine çözüm bulma amacıyla aile sorunlarının anlatıldığına şahit olduklarını söylemişlerdir.

“Birtakım genç hanımlar geliyorlardı, onların akıl hocası annemdi. Ağlarlar, sızlarlar, kocalarından şikâyet ederler, kaynanalarından şikâyet ederler, çocukken ben hatırımda kalan şeyler bunlar.... Efendim Annem onlara nasihat ederdi. Yeni evlenenlere nasihat ederdi mesela Annemin bir nasihati dergilere intikal etti, Diyanet dergisi Bizimle röportaj yaptı. 50. yılda mıydı 40. yılda mıydı onu yazdılar Geçen gün de gazetede veya televizyonda dinledim çeşitli versiyonları var. Annem derdi ki evladım evlilik, bir ipin iki ucundan ikinizin tutmasıdır, gerildiği zaman birinizin gevşetmesi lazım. Eğer ikinizde gevşetmeseniz kopar, marifet ipi koparmamaktır. Baktın ki bir taraf fazla asılıyor sen yavaş yavaş bırakacaksın, gevşeteceksin veya sen fazla asılıyorsan o başlayacak buna benzer bir lafı gazetede.. Burada bunu herkese söylerdi annem. Genellikle kaynanalarından şikâyet eden, kocalarından şikâyet eden gençler gelirlerdi, ağlarlar, sızarlar, anlatırlar, anlatırlar. Annem bayağı psikoterapi yapardı onlara. Benim hatırım da bu kalmış çünkü

bu işleri analiz edecek çağa geldiğim zaman ben hanımlar topluluğundan diskalifiye edildim.” (Sami, 79 yaşında, Erkek, Tüccarbaşı/Kadıköy, Görüşme Tarihi: 01.07.2019)

“Anneme dert anlatan çok olurdu. Annem çok problemi çözen bir kadındı yani, bilhassa yeni gelinler anneme anlatırlardı. Yeni gelinler anlatırlardı, çünkü kızlar bir hayal olarak geliyorlardı, Yani hala öyle mi bilmiyorum.” (Sadi, 78 yaşında, Erkek, Altunizade, Görüşme Tarihi: 06.07.2019)

Akademisyen olarak görev yapan katılımcılar çocukluk dönemlerinde komşuların annelerine sorunlarını anlattıklarını, kendi yaşadıkları aile içi sorunlarını komşularıyla paylaşmadıklarını anlatmışlardır. Yetişkinlik dönemindeki sorunlarla ilgili olarak, mekânsal olarak uzak olsa da arkadaş olarak tanımladıkları mesai arkadaşları veya dost oldukları kişilerle paylaştıklarını ifade etmişlerdir. Akademisyen olarak görev yapan katılımcılar bulundukları görev ve toplumsal statü dolayısıyla böyle bir davranış içine girmelerinin mümkün olmadığını söylemişlerdir.

“Yok, hayır ben sorunlarımı çok konuşan bir insan değilim. Ama komşuyla değil de çok yakın arkadaşım ile konuştuğum oldu. Aslında gençken hiç konuşmazdım Şimdi de öyle yani”. (Belgin, 71 yaşında, kadın, Atunizade, Görüşme Tarihi: 10.01.2020)

“Olmaz mı tabii öyle kafa dengi olan komşularla dertleşilirdi. Benim komşularla derdim yok da anneme komşular gelirdi mesela Annem yaşı, onlara nasihat ederdi. Tabi, tabi, kadın kadına özel konuşurlardı. Benimle daha ziyade hastalıkları konuşuyorlardı”. (Medine, 95 yaşında, Kadın, Arabistan/Medine, Görüşme Tarihi: 27.08.2019)

“Vallahi ben çok açılan birisi değilim. İki değerli insan vardır. Ama ben marko paşayımdır herkes sıkıldığında bana gelir.” (Hilda, 69 yaşında, Kadın, Beşiktaş, Görüşme Tarihi: 18.11.2019).

Komşular arası özel paylaşımların kadınlara mahsus konular olduğu gibi eşlerle ve aile içi sorunların konuşulmasının şikâyet etmekten ziyade konuşarak rahatlama, ortam değiştirme, içinde biriktirmeme için yapılan konuşmalar olduğu anlatılardan çıkarılmıştır. Erkeklerin komşularla aile meselelerini değil daha çok ülke ve dünya gündemi değerlendirme konuşmaları yaptıklarını söylemişlerdir.

“Mesela komşumuz eşinden bahsederdi. Beni de çok etkilemiştir. Hatta birisinin eşi içki içiyor ve gecenin bir vakti gelip hanımına içki sofrası hazırlattırıyor ve küfürlü konuşuyor ama bunlara rağmen aşırı derecede bağlı ve sadık kalmasını anlatırdı, bende hayretle dinlerdim. “Biz Hikmet beyle Fransızca konuşuyoruz, İngilizce konuşuyoruz” diye pişkince anlatırdı.

Ki, çok ta güzel, becerikli bir kadındı, severek kaçıp geliyor ama o kadın hikmet bile demezdi, “hikmetim” o şekilde bir vefayla davranması beni çok etkilerdi. Hayretlerde bırakıyordu. Senelerce hakikaten baktı, hizmet etti, yani anlayacağınız çoğu konularda dertlerini anlatırlardı birbirlerine..” (Özlem. 64 Yaşında, Kadın, Gaziosman Paşa, Görüşme Tarihi: 02.07.2019).

“Yoktu. Yani babamın kendi çevresi vardı, o ayrı bir olay. Özellikle sohbet etmek için mübahase etmek için, müzakere etmek için dostları ayrı. Komşulara da tabi Ahmet Bey amca karşılaştınca, kiracıyız, onlar da kiracıydı. Kiracı çıkar gelir oturur. Besim Bey amca işte Kadri Bey, Trabzonlu bir yağ tüccarıydı mesela, hoş bir adamdı. Yani onunla da konuşurlar. İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerika ne olacak vesaire. Yani aslında esas kafa dengi Vahit bet, şeyh Fahreddin efendi, Nureddin Topçu özellikle bunlar yani. . Bu vesileyle ama benim öyle bir komşuluk ilişkim hiç olmadı. Benim dostlarım hep dışarıda, yani oturduğum apartmanda veya evde oturuyorum. Aynı semtte oturduğumuz için insanlarla görüşmüyorum ben. Benim şahsen hiç olmadı. Benim çok arkadaşım var. Vardı bir kısmı zaten gittiler. Yeniler geliyor şimdi. Bunlar da aratmıyor..” (Sadi, 78 yaşında, Erkek, Altunizade, Görüşme Tarihi: 06.07.2019).

Komşularla aile içi sorunları paylaşmanın sorunlara farklı bakış açısı kazandırdığı üzerinde durulmuştur. Sıkıntıları paylaşmanın sadece anlatan kişiye değil dinleyen ve yardımcı olmaya çalışan kişiye de rahatlatıcı bir etkisi olduğunu söylemişlerdir. Her kişi ve ailenin kendi içinde farklı sıkıntılar yaşandığının bilinmesi sorun yaşayanın sadece kendi olmadığını fark etmesine ve psikolojik olarak rahatlamasına vesile olduğu bildirilmiştir.

“Tabi, örnek olarak anlatırdım mesela örnek açısından yaşadığım sıkıntıları anlatırdım, bende yaşıyorum, dert etme üzülmeye gibisinden, anlatırdım, hiç te çekinmezdim. Ona bir faydası, tesellisi olacaksa paylaşırdım. Olmaz mı, hepimizin sıkıntıları olur. Öğütler verirdim. İnsan bir tek kendisi yaşıyor zannediyor. Ben de böyle biraz neşeli olduğum için sorunum yok zannediyorlar. Her insanın kendine göre sıkıntıları var..” (Özlem. 64 Yaşında, Kadın, Gaziosman Paşa, Görüşme Tarihi: 02.07.2019)

3.3.6. Komşu ile Dertleşmeme Sebebi

Özellikle akademisyen olan katılımcılar aile içi sorunlarını komşularıyla paylaşmama sebeplerini çeşitli gerekçelere dayandırarak açıklamışlardır. Gerek toplumsal statü, gerek eğitim camiası içinde bulunuşu, gerekse komşu ile sürekli karşılaşılması gösterilerek komşu ile sorunlarını paylaşmadıklarını söylemişlerdir.

“Yani benim toplumdaki pozisyonum, konumum, böyle oturup dereden tepeden sudan selden konuşmaya müsait değil. Ve nitekim idarecilik, en üst seviyelerde idarecilik benim meslek hayatımın %95’idir yani. Öyle olunca, ya etraftakiler son derece sakınıyorlar veya kendilerine çeki düzen veriyorlar falan..” (Sami, 79 yaşında, Erkek, Tüccarbaşı/Kadıköy, Görüşme Tarihi: 01.07.2019).

“Çünkü komşu yüz yüze bakıyor”. (Belgin, 71 yaşında, kadın, Atunizade, Görüşme Tarihi: 10.01.2020)

“Hayır. Yani ben sevmem öyle mahremiyetimi paylaşmayı. Zaten ihtiyaç duymazdım üniversitede hocayım, kızım büyüyor, kızımı kayıinvalideme bıraktım derse gittiğim zamanlarda. Dolayısıyla bana komşulardan çok aile yardımı, aile dayanışması etkili olmuştur. Ve dolayısıyla komşuluk ilişkileri işyerlerindeki arkadaşlarla yer değiştiriyor. Daha çok tahsil ve sosyoekonomik durum benzer olduğu için hani komşulardan çok iş arkadaşlarıyla görüşülüyor..” (Elif, 74 yaşında, Kadın, Telefon görüşmesi, Görüşme Tarihi: 24.06.2019).

Bu anlatılardan çıkarılan bulgulara göre komşularla dertleşme eğitim seviyesiyle yakından ilgili olduğu görülmektedir. Kentsoylu ailelerde eğitim alanında ihtisaslaşmış kimseler aile içi sorunlarını komşularıyla paylaşmamaktadırlar. Komşulardan herhangi bir sorunla karşılaşanlar sorun çözümünde yardım almak için bu ailelere danışmaktadırlar. İki katılımcı komşularla sorunları paylaşmanın insanı rahatlattığı, sıkıntıları azalttığı, negatif duygularını yok ettiği görüşünde olduklarını söylerken diğer katılımcılar sorunlarını komşularla paylaşmayı uygun görmediklerini ifade etmişlerdir. Görüşmeciler komşularının kendilerine yardım almak için getirdiği konuların daha çok kendi uzmanlık alanı hakkında bilgi edinmek olduğunu söylemişlerdir. Komşular arası paylaşılan konular arasında uzmanlık alanıyla ilgili konular bulunduğu tespit edilmiştir.

“Belki de hani o nasıl olsa daha biliyor, sorunuma cevap bulabilir düşüncesiyle de geliyor olabilirler bizlere. Bir de açık olmaya alışkınız. Öğrenci ile iletişim içinde olunca soru sorulunca gülümseyerek karşılarım o sorunu, nereden geldi demem cesaret veriyor karşı tarafa belki de.” (Hilda, 69 yaşında, Kadın, Beşiktaş, Görüşme Tarihi: 18.11.2019).

3.3.7. Eski Komşularla Görüşme

Katılımcıların eski komşularla görüşme konusunda birçoğuyla bağlarının hiç kopmadığını çocuklukta başlayan komşuluğun mekânsal olarak uzak olursa bile ilişkilerinin devam ettiğini söylemektedirler. Katılımcıların bu ifadeleri, Ayata’nın

komşuluğun mekânsal yakınlıktan çıkarak sürdürülebilen bir ilişki türü olduğu tanımını doğrulamaktadır. Mekânsal yakınlık olmasa da birey ve ailelerin kurduğu bir bağ olarak kültürel değer birliği ve değer ortaklığının bu ilişkiyi devam ettirmede önemli bir ilişki olduğunu göstermektedir.

“Hiç kopmadık ki. Yani evlilikleri oldu, onların o evliliklerini ilk yaşadıkları zamanda biraz kopmuş gibi oldu ama o kadar sağlam temele oturmuş bir arkadaşlık var ki görüştüğün an kaldığın yerden devam ediyoruz. Ve şey, senin sevincin ile senin kadar seviniyorlar veya üzüldüğünde gerçekten ciddiye alıp üzüliyorlar, çok az insan böyledir.” (Hilda, 69 yaşında, Kadın, Beşiktaş, Görüşme Tarihi: 18.11.2019).

“Var, tabii var. Daha geçen gün eski komşularımızdan aradı Rezzan Hanım. Mesela ben onlarla pek bayramda, evlilikte giderim ziyaretlerine ama münasebetlerimiz hepsi saygılı devam etmiştir. Buraya da geldiler evime, oraya da iftarımıza geldiler, sizi görmek için Mehmet abiyi görmek için geldik dediler.” (Müfide, 81 yaşında, Kadın, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 16-18.06.2019).

“Yeniden görüşmek değil kopmadık yani hiç kopmadık çocukluktan beri gelen bir görüşme demek ki bir buluşma maddi manevi birliktelik ilişkiler duygusal olarak da buluştüğümüz kişilerle halen görüşüyoruz..” (Özlem, 64 Yaşında, Kadın, Gaziosman Paşa, Görüşme Tarihi: 02.07.2019).

3.4. Komşularla Vakit Geçirme

Bu başlık altında katılımcıların, mekânsal olarak en yakında bulunan komşu ile vakit geçirmenin en görünür ve tanımlanmış şekli olan komşu günleri hakkında görüş ve varsa yaşantıları alınmıştır. Tavsiye ve telkinlerine itibar edilen komşularla paylaşımda bulunma, komşu aktivitelerinin aile içi ilişkilere olumlu etkisi üzerinde durulmuştur. Komşulukta önemli değişkenler olarak kabul edilen cinsiyet, mülkiyet durumu, yaş, eğitim durumu ve seviyesi, kadınların çalışma hayatına katılması, son yıllarda yeni yaşam alanları olarak görünür olan site hayatında komşuluk ilişkileri ile ilgili katılımcıların görüşleri ve yaşam tecrübeleri değerlendirilmiştir. Aynı şehir tarihinde varlığını koruyan farklı din mensuplarının birlikte yaşama tecrübesi, çalışma ve eğitim sebebiyle yurt dışında bulunan katılımcıların yurt dışında yaşadıkları komşuluklar ele alınmıştır. Komşularla yaşanan sorunlara değinilmiş ve

yakınında bulunan komşularda bulunmasını istenilmeyen davranışlar ve yaşantılar konusundaki bulgular yorumlanmıştır.

3.4.1. Komşu Günü Toplantıları

Katılımcılar çocukluk hatıralarından bahsederken annelerinin komşularla görüşmek için ayda belirlenen günleri olduğunu söylemişlerdir. Ayın belli günlerinde komşularla toplanıp zaman geçirmenin o döneme ve kentsoylu ailelere özgü bir komşuluk etkinliği olduğu anlaşılmıştır. Annelerinin canı sıkıldığında, bir kahve içimi komşuya uğrama davranışının olmadığını, katılımcıların yetişkinlik döneminde ise vakit azlığından, yoğunluktan dolayı böyle günler yapmadıkları ve yapılanlara katılmadıklarını söylemişlerdir.

“Sonra gün meselesi çıktı. Ben ortaokul, lisedeyken gün yapma meselesi çıktı. O zaman biz de gün yaptık. Ayda iki gün. O günler özel olarak hazırlanır”. (Medine, 95 yaşında, Kadın, Arabistan/Medine, Görüşme Tarihi: 27.08.2019)

“Annemin şey vardı o zamanlar. Ben küçükken hatırlarım, misafir günleri vardı. Ayda üç gün. Ayın 5’i, 15’i, 25’i, hiç unutmam bunu. Sonradan herhalde anneme fazla gelmeye başladı ki onu ikiye ve bire indirdi. O misafir günlerini çok iyi hatırlarım. Tabii o hanımlar gelirler. Tabii o gün hazırlık yapılır. Bir salon dolusu ama öyle yani. Yani bizim hayatımızda o zamanlar, hani şimdiki gibi bir kahve içmeye falan öyle bir şey yok. Ya çaya gidilir, ya misafir günlerinde dediğim gibi. Özel olarak ayrılmış günlerde insanlar hanımlar bir araya gelirdi”. (Gülğün, 80 yaşında, Kadın, Kadıköy, Görüşme Tarihi: 28.06.2019).

“O zaman günler vardı, hanımların günleri vardı apartmanda. Beyler işe giderler veya peder gibi olanlar okula gidiyorlar. Annemin on beş günde bir Çarşamba öğleden sonra kabul günüydü. O gün sabahtan ev temizlenir bilmem ne, küçük ablam daha çok yapardı o işleri. Hem fakülte okuyor ama anneme yardım ederdi. Hanımlar gelirler, karşı komşu gelir, mesela alt komşu, üst komşu filan öbür apartmanlardan. Annem derdi ki tabaklara fazla bakma ayıp olur derdi. Kurabiye, şeker falan konuyordu. Mesela şunu hatırlıyorum “ah Maşallah ne kadar büyümüş” Benim de hoşuma giderdi büyük olmak, büyümek ve onlar beyler gelmeden giderlerdi....” (Sadi, 78 yaşında, Erkek, Altunizade, Görüşme Tarihi: 06.07.2019).

“Bir tek aylık günleri vardı annelerimizin. Benim annemin her ayın ikisi günüydü. O güne hazırlıklar yapılırdı. Yapılan da, meşhur kurabiyeler ve börekler yapılıp yanına çay demlenirdi, şimdiki gibi çok çeşitlerle misafir ağırlanmazdı. Bunların yanına bir de tatlı yapıldığı zaman tamam olurdu hazırlıklar..”(Özlem. 64 Yaşında, Kadın, Gaziosman Paşa, Görüşme Tarihi: 02.07.2019).

Hanımlar arasında yapılan günler dışında komşular arası görüşmelere erkeklerin de dâhil olduğu ve bütün aile üyelerinin katılımıyla akşam oturmaları şekline dönüştüğü anlatılmıştır. Çocukluk döneminde yapılan bu komşular arası görüşmelerin yetişkinlik döneminde katılımcılar tarafından yapılmadığı görülmüştür. Çocukluk ve yetişkinlik döneminde komşular arasında yapılan komşu günlerine hanım katılımcılar hiç katılmadıklarını veya sınırlı sürelerle katıldıklarını ifade etmişlerdir.

“Şöyle olurdu apartmanda yine yani Atikali’de oluyordu beyler gelince hanımlar da gelirler oturulur işte muhabbet edilir. Herkes kendine göre bir şey konuşurdu ama şöyle, yani kış zaten televizyon yok, radyoda her evde yok, insandan İnsana muhabbet çok tatlı bir şey, vakitlice gelinir ve gidilir. Öyle çok, on ikilere, birlere kadar oturulmaz, yatsı okunuyor zaten... Ama komşularımız gelirler veya annem onlara haber verir, müsaitseniz yani giderler. Bir de ablalarım üst katta bir de karşıda komşularımızın kızları vardı, onlar giderler birbirleri ile görüşürler..” (Sadi, 78 yaşında, Erkek, Altunizade, Görüşme Tarihi: 06.07.2019).

“Ben çok fazla değil, bende toplantılarına az gidiyordum beni çok sarmıyordu. Komşu toplantıları oluyordu, kendi aralarında bir yapıyorlardı, Ama ben çok az, 40 yılda bir gidiyordum. Gitsem bile mesela bir saat oturup dönüyordum. Hani bir de sarmıyordu”. (Belgin, 71 yaşında, kadın, Atunizade, Görüşme Tarihi: 10.01.2020).

3.4.2. Toplantılara Katılmama Sebebi

Katılımcılar yetişkinlik döneminde bu tür toplantılara katılmama sebebi olarak çeşitli açıklamalar getirmişlerdir. Çocukluk hatıralarında komşu günlerini memnuniyet verici bir zaman dilimi olarak hatırlanılması ve anlatılmasına rağmen katılımcılar bugün komşularla vakit görüşme konusuna olumlu yaklaşmadıkları görülmüştür. Anlatılardan elde edilen sonuçlara göre akademik çalışması devam eden katılımcılar yoğun çalışmaları olduğundan dolayı komşularla geçirilen zamanı boşa geçirilen zaman olarak değerlendirmektedirler. Diğer katılımcılar ise dernek ve vakıf çalışmaları veya hastalık sebebiyle komşularla görüşmediklerini, ihtiyaç ta hissetmediklerini söylemişlerdir. Çocukluğunda çok doyurucu ve hayatında olumlu etkileri olan komşuluk ilişkilerini yaşamış olmasına rağmen bugünkü hayatında komşu ile geçirilecek vakti boşa geçirilen, laklak edilen zaman olarak değerlendirilmesi dikkat çekici gelmiştir.

“Tabi siz evinize geliyorsunuz evde yemeğinizi yapacaksınız, çocuğunuza bakacaksınız onu yapacaksınız bunu yapacaksınız boşuna laklak edecek vaktiniz yok.” (Melahat, 78 yaşında, Kadın, Gaziosman Paşa, Görüşme Tarihi: 26.06.2019).

“Çoğu zamanda katılmıyorum, çok kibarcana bir bahane buluyorum. Bana hiçbir şey vermiyor.... Bunlar benim vaktimi boşa harcayan şeyler, bitse de gitsem diye düşündüğüm şeyler, kendi dünyamı dönsem” (Gülgün, 80 yaşında, Kadın, Kadıköy, Görüşme Tarihi: 28.06.2019).

“Yani ben tekrar ediyorum benim hayatım çok dolu olduğu için. Beş ciltlik bir kitap yazıyorum, Cumhurbaşkanlığında görevliyim, 3 gün sonra Üsküp’e gidip oradaki Uluslararası Sosyal Bilim Kongresi ne gidip bilgi vereceğim ona hazırlayacağım. Yani dolayısıyla benim hiç vaktim yok komşularla paylaşacak. Hiç ihtiyacım da yok. İhtiyaçlarımı kapıcı alıyor. Dostluk ilişkisi de zaten mesleki çevrem dolayısıyla yeterince yoğun..” (Elif, 74 yaşında, Kadın, Telefon görüşmesi, Görüşme Tarihi: 24.06.2019).

Yetişkinlik dönemi komşuluklarında ise komşu günlerine pek katılmadığını, katılmama sebebi olarak ta ortamda paylaşılan konuların kendilerine hitap etmediğini, çalışan birisi olarak komşulara ayıracak vakitleri olmadığını söylemişlerdir.

“İşte vakitsizlik var. Bir de ben şahsen konuşuyorum belli ilgi alanlarım var. Benzer insanlar gelmeyince vakit kaybı gibi geliyor. Yani ne bileyim ben sosyal bir konu konuşacağına üç hanımı çağırıp da habire o çöreğin bu kadar, şunu şöyle yapıyorum, tamam on beş dakika dinlerim bunu da. Ama üç saat boyunca buna ne koyuyorsun, ne kadar koyuyorsun, konuşamam.” (Hilda, 69 yaşında, Kadın, Beşiktaş, Görüşme Tarihi: 18.11.2019).

3.4.3. Sözüne İtibar Edilen Komşu

Görüşmelerde komşular arasındaki paylaşımın maddi paylaşımlarla sınırlı kalmadığı görülmüştür. Aynı bina içinde oturan komşuların birbirinin ailevi durumlarından haberdar olmaları sebebiyle, özellikle çocukluk döneminde ihtiyaç duyulan her durumda birbirlerinin yardımına koştuğu anlatılardan çıkarılmıştır. İhtiyacını gidermenin yanında dil öğrenimi, sanat eğitiminde gerekli desteği vermekle birlikte komşunun hayat çizgisini belirlediğini ifade eden anlatılar yapılmıştır.

“Çocukluğum Kadıköy Mühürdar da geçti. İlk apartmanım benim, ilk Türkçemi öğrendiğim yer. Ben Yunanca ve Türkçe’yi eşit derecede öğrendim. O komşumun dolayısıyla. O apartman benim bütün hayatımın çizgisini koydu.

Bir taraftan bedava piyano dersi veren Ermeni bir hanım, diğer taraftan İngilizce dersi veren komşu. Keman alacak paramız yoktu. Piyano alacak paramız yoktu üst katta piyano, komşunun piyanosu vardı, istediği zaman gelsin çalsın diyordu. Öyle bir fırsatlar apartmanıydı. Mesela kitabımı piyano hocama ithaf ettim. Çünkü çok özel bir kadındı o. Çok algıları açık bir kadındı. Annemin gideceği doktordan tutun, göndereceği ortaokula ve ondan sonra benim nasıl bir kariyer yolu çizmem gerektiğine kadar yol gösteren bir kadındı. Onu tanımazsınız anlayamazsınız. Çok çok özel bir insandı.... Yani mesela ben piyano dersi alırdım, o hafta piyano dersinin parasını verecek paramız yoksa o Türk Hanım bize verirdi, 1 hafta sonra ona borcumuzu öderdik. Anladınız mı böyle bu çeşit bir şu anda düşünemeyeceğiniz kadar iç içe bir yaşam benim çocukluğum.” (Hilda, 69 yaşında, Kadın, Beşiktaş, Görüşme Tarihi: 18.11.2019).

“Bizle dargın kızını gönderir, bizden para alır ama hemen de aybaşında öderdi”. (Gülşen, 76 yaşında, Kadın, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 19.12.2019)

Mahallede bir arada yaşayan insanlar, herhangi aile içi karşılaştıklarında sorunlarıyla ilgili komşular arasında daha çok bilgi ve görgü sahibi insanlara danışıldığı ortaya çıkmıştır. Komşulara danışılan konular arasında en çok dini bilgisine güvenilen kişilere fıkhi konular hakkında sorular sorulduğu anlatılmıştır. Dini hükümlerin günlük hayatta görünür yüzü olan fıkhi konularda erkeklere, eşler arası bir geçimsizlik olduğunda mahallede sözüne itibar edilen kadınlara danışıldığı görülmüştür. Özbay’ın kadınların tartışmaları yatıştırmada daha aktif olduğu görüşü katılımcıların eşlerle yaşanan sorunlarda kadınlarla paylaşımın daha çok olduğu bulgularının örtüştüğü görülmüştür.

“Dedeme akıl danışmaya gelirlerdi. Mesela bir tane hâkim Halit Bey vardı hiç unutmam. Dedem de o zaman Darülfünun mezunuymuş. Osmanlı devleti zamanında Hukuk mektebini bitirmiş. Bazı konularda şeriata uygun kararlar vermek isterdi. Bu Halit Ekmekçi sonradan Yargıtay başkanı oldu. Yani derdi ki dedeme hocam ben bu kararı verdim ama acaba dini Mübin’e uygun mu, boşanmalar, miraslar falan veya geçimsizlik veya kız isteme, hep gelir Ahmet dedeme danışarlardı.....Böyle mahallede bir geçimsizlik olsa hadi mahkemeye derlermiş, bu Aliye anneye gelirlermiş. Hacı Aliye anneye, o karar verirmiş o gelin midir, oğul mudur, kavga mıdır, dövüş müdür. Birisi kız alacak mesela değil mi gelip sorarlarmış buna, alalım mı bu kızı, bu da dermiş ki hayır, onlar babalarına bakmadı mesela, analarına bakmadı, onun kızı alınmaz. Böyle hükümleri verirmiş.... Aliye hanımın hem mali gücü var yardım edecek, hem de bir manevi gücü var lafi dinleniyor. Çünkü manevi gücü olmazsa laf dinlenmez.” (Müfide, 81 yaşında, Kadın, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 16-18.06.2019).

“Ooo çok olurdu. İş sıkıntısı, ders sıkıntısı, yaş durum sıkıntısı, Kadın Hanım sıkıntısı....iki tarafı da dinlemek isterdi, iki tarafı da dinlerdi Önce adam mesela geliyor anlatıyor, Tamam evladım bir daha hanımı dinleyelim diyor, Hocam ben Anlattım ya, tamam anladım evladım, kızımızı da dinleyelim Ama sen olmayacaksın diyor..” (Sadi, 78 yaşında, Erkek, Altunizade, Görüşme Tarihi: 06.07.2019).

Anlatılardan çıkarılan bulgulara göre bugünkü komşuların birbirlerine daha çok çocuğun eğitimi, hangi liseye gideceği ve okul tercihi gibi konular ile ilgili konular olduğu, görüş almak için sorulan sorulduğu görülmüştür.

“Onlar daha çok bilgi ister benden, çocuğumu nereye yollayayım nasıl yapalım.” (Hilda, 69 yaşında, Kadın, Beşiktaş, Görüşme Tarihi: 18.11.2019).

3.4.4. Yaşlılarla/Yaşlılıkta Komşuluk

Komşuluk ilişkisini sürdüren kimselerin yaş aralığının komşuluğu etkilediği ile ilgili çeşitli araştırmalar mevcut bulunmaktadır. Bu çalışmada katılımcılar birbirine yakın yaşlardaki komşularla ortak paylaşımlarının daha çok olabileceğini ifade etmişlerdir. Yaşlılıkta sosyal hayatın dışında kaldığından dolayı komşularla ilişkilerin daha yoğun olabileceği görüşünü ileri sürmüşlerdir. Bu ifadeleri çocukluk döneminde yaşlıların komşuluk ilişkileri için uygun düşmektedir. Katılımcıların yaşları 60 yaş üzeri olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu günkü komşuluk ilişkilerinin nasıl olduğu sorusuna birçok görüşmeci komşuluğun bittiğini ifade etmişlerdir. TAYA 2006 sonuçlarında yaş ilerledikçe komşuluğun önemli bir ilişki türü olduğu bulgusu ile bu araştırma için görüşülen katılımcılardan elde edilen bulgular örtüşmemektedir. Katılımcıların kendi ifadelerin göre komşularıyla tatmin edici bir ilişkileri bulunmamaktadır. Kendilerinden yaşça daha büyük komşularla görüşme şeklinin ise daha çok hastalık ve günlük zorluk yaşadıkları alanlarda yardımcı olma şeklinde olduğunu söylemişlerdir. Katılımcıların çoğunun yüksek eğitim almış olması, altısının akademik çalışma yapmış ve halen yapıyor olması toplumsal olayları, anlatılanları daha dışarıdan ve üst bir bakışla değerlendirdikleri gözlenmiştir. Yaşlılarla komşuluk ediminin daha çok hal hatır sorma, ihtiyaçlarını giderme şeklinde devam ettiğini ifade etmişlerdir.

“E tabi, kısmen etkili tabi ki muhakkak. Kendi yaşlılarıyla komşuluk etmesi daha kolay”. (Gülşen, 76 yaşında, Kadın, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 19.12.2019).

“Yaşlılara ziyaret amaçlı gidiyorum, annemin hala anam vefat ettiği halde ziyaret ettiğim, anacığının yerine elini öptüğüm yaşlı komşularımız var. Yaşlıları ayrı bir yerde tutuyorum, onlar ziyaret için gidilen, hatta komşulukla ilgili çok şeyler anlattıkları büyüklerimiz var. Bazen aynı yaş oluyor alışverişimiz olmuyor. Ama belirli bir yaş statüsü koymuyorum..” (Özlem, 64 Yaşında, Kadın, Gaziosman Paşa, Görüşme Tarihi: 02.07.2019).

“Evet, ama ben hususi gidip soruyorum dördüncü katta mesela dört tane hafız kızı olan çok muhterem bir şeyimiz var. Evvel ezel geldiğimizden bu yana beyi hasta, kendisi hasta, kadıncağz ama çok iyi insanlar, o çocuklar Allah'ın bir lütfü onlara. Biri gider, biri gelir bakarlar onlara. Ben hususi gidiyorum hatır soruyorum işte varsa bir ihtiyacınız diyorum. Ondan sonra sık sık telefon açar, nasılsın iyi misin, komşum diye....” (Nebahat, 70 yaşında, Kadın, Tüccarbaşı/Kadıköy, Görüşme Tarihi: 01.07.2019).

3.4.5. Kiracılarla Komşuluk

Katılımcıların anlatımlarından çıkarılan sonuçlara göre çocuklukta yaşanan mahallede mesken sahiplik durumu ve ekonomik gelir düzeyi farklı olan aileler oturmaktadır. Bugün oturulan semt için aynı şeyi söylememektedirler. Oturulan semt ve evin durumu ailenin ekonomik durumu, sosyokültürel yapısı ile ilgili olarak genel bir bilgi vermektedir. Oturulan evin lojman olması da aynı iş yerinde çalışan insanlarla komşuluk yapıldığı anlamına gelmektedir. Bu da eğitim, ekonomi ve kültürel olarak aynı sosyoekonomik yapının içinde olduğu anlamına gelmektedir. Katılımcılar komşunun ev sahibi veya kiracı olmasının komşuluk yapmada etkisi olmadığını söylemişlerdir. Kiracı olup kısa süre bir arada komşuluk yapan aileler, başka semtlere hatta şehirlere gitme durumu olsa bile görüşmelere devam ettiklerini söylemişlerdir. Ev sahibi ve mekân olarak birbirine yakın olan ama görüşülmeyen komşuların varlığı söz konusudur. Bu sonuç ise komşuluk yapılan kişilerin ortak değerlere sahip olmasının daha etkili olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

“Yok, tabi insanın kendi şahsında. Tabi ev sahibi olunca komşuluk devam eder senelerce yani kiracı mesela çocuğu okuyor diye gelirse pek onunla samimi olunmaz, çünkü o birkaç sene sonra gidecek. Açıkçası İstanbul'da öyle de olurdu” (Medine, 95 yaşında, Kadın, Arabistan/Medine, Görüşme Tarihi: 27.08.2019).

“Biz kiracılarla merhaba, merhaba öyle çok sıkı görüşmüyorduk”. (Gülşen, 76 yaşında, Kadın, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 19.12.2019).

3.4.6. Eğitim Durumu ve Komşuluk

Eğitim denince resmi kurumlarda belli aşamalardan geçerek meslek edinmeye yardımcı olacak bilgi birikimi akla gelmektedir. Çalışmanın ana eksenini kentsoylu aileler olduğundan ailelerin geçmiş nesillerden aktararak gelen aile birikiminden kaynaklanan ailenin değer eğitimi de bu başlık altında değerlendirilmektedir. Komşunun eğitilmiş olması konusuna katılımcılar, devletin mevcut eğitim sistemi içindeki okulların çeşitli kademelerinden alınmış eğitimi kastetmişlerdir. Üniversitede hoca olup insani ilişkilerinde sorun yaşayan insanlar olduğunu söyleyerek, ilişki kurmada önemli olan şeyin, insan haklarına saygı ve kişisel sınırlarını ihlal etmeme davranışının komşulukta daha önemli olduğunu söylemişlerdir. Eğitilmiş kişilerle komşuluk etmenin daha düzeyli bir ilişki ortaya çıkaracağı ve kişinin bilgi ve görgüsüne katkı sağlayacağı da vurgulanmıştır.

“Bence eğitim durumunun düzgün insanlıkla çok ilişkisi yok. Tabii insanlık, çünkü ben üniversite mezunu olup ta burnundan kıl aldırmayan, merhaba demeyi bilmeyen insanlarla da niye komşuluk edeyim.” (Hilda, 69 yaşında, Kadın, Beşiktaş, Görüşme Tarihi: 18.11.2019).

“Tabi, etkili mesela Ergun Göze’nin karısı Hicran Göze. Onunla konuştuğum zaman çok zevk alıyorum. O yüksek tahsilli, benim yüksek tahsilim yok ama benim merakım vardı. Onunla konuştuğumda ben ondan çok şey öğreniyorum”. (Gülşen, 76 yaşında, Kadın, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 19.12.2019)

“Tabi, eğitim daha mühim, görmüş geçirmiş bir aile”. (Medine, 95 yaşında, Kadın, Arabistan/Medine, Görüşme Tarihi: 27.08.2019).

“Ben onu ilişkilerle ayarladığım için şöyle böyle diyemiyorum o benim karşı tarafla olan iletişimim ilginç gönlün ısınması vardır ya ol yoksa çok tahsilli olur da kendini bilmez iletişimi geçmeden iletişime geçme de zorlanırsam ne yapayım ben onun tahsilini benim için önemli değil yani..” (Özlem, 64 Yaşında, Kadın, Gaziosman Paşa, Görüşme Tarihi: 02.07.2019).

3.4.7. Çalışma Hayatı ve Komşuluk

Komşuluk ilişkisinin evde bulunması hasebiyle kadınların ilişkisi olduğu algısı katılımcılarda gözlemlenmiştir. Erkeklerin her dönemde çalışma hayatının içinde oluşu erkeklerin komşuluk ilişkisini etkilememiştir. Çocukluk döneminde sıkça anlatılan komşularla akşam oturmaları, yetişkinlik döneminde şehir hayatının

yoğunluğu ve çalışma saatlerinin değişmesi sebebiyle yapılamadığını anlatmışlardır. Gerek ekonomik, gerek kendini gerçekleştirme, gerekse aldığı eğitimin sonucu olarak kadınların çalışma hayatının içine girmesinden en çok etkilenen ilişkilerden birisinin de komşuluk olduğu görülmüştür. Katılımcıların anlatılarında annelerinin komşularla toplumsal ve kültürel kurallara göre, belli zamanlarda ve belli şartlarda görüştüklerini ve çok sıcak kuşatıcı ve koruyucu ilişki içinde olduklarını anlatmışlardır. Çocukluk döneminde çalışan kadınların sayısının oldukça az olduğunu söylemişlerdir.

“Çalışanlar bizim neslimizde vardı. Dul kalmış Perihan teyzemiz vardı Allah rahmet eylesin, o çalışıyordu. Çocuklarının rızık parası için çalışıyordu, annesi de çocuklarına bakıyordu. Başka da öyle fakat diğer komşularımız çalışmazdı. Kimse kimseyi ayırmazdı çalışıyor çalışmıyor diye herkesin samimiyeti aynıydı ona karşı..” (Özlem, 64 Yaşında, Kadın, Gaziosman Paşa, Görüşme Tarihi: 02.07.2019).

Kendi yetişkinlik dönemindeki komşuluk aktivitelerine bakıldığında ise komşuluk ilişkisinin düzey ve yoğunluğunun çok düştüğü görülmektedir. Bunun sebebi olarak ta kadın katılımcıların çalışma hayatı içinde bulunmaları olduğu görülmüştür. Vaktinin çoğunu ev dışında geçiren kadın, evde geçirdiği süreyi ailesi ve çocuklarına ayırarak hem psikolojik, hem biyolojik, hem de duygusal ihtiyaçlarını giderme yoluna gitmektedir. Bundan dolayı kadınların komşuluk ilişkisinde yoğunluğun azaldığı hatta sadece aynı mekânda en yakın mesafede kimim oturduğunu bilme ve kapıda karşılaşıldığında selamlaşma, bayramlarda kutlama şeklinde ilişkilerin devam ettirildiğini söylemişlerdir.

“Vakitsizlik galiba. Şehir hayatı vakitsizlik alt kattaki hanım bankada çalışıyor, 7'de geliyor eve ancak yemek yapacak çocuğu ile uğraşacak nerede komşu ile görüşecek Ben çarşamba günü ona kadar dersim var 7-10 arası nerede vakit” (Hilda, 69 yaşında, Kadın, Beşiktaş, Görüşme Tarihi: 18.11.2019).

“Tabi siz evinize geliyorsunuz evde yemeğinizi yapacaksınız, çocuğunuza bakacaksınız onu yapacaksınız bunu yapacaksınız boşuna laklak edecek vaktiniz yok. Açıkçası söyleyeyim komşuyla ben zaten çalışma hayatının içindeydim. Mesela fabrikada işçilerle ben sosyal hizmetler olarak evlendirirdim. İnşaatta evler yaptık onları oturtturduk kız kaçıırırlar, mahallede o köyden gelir başlık parasını yapmak için, şeyde Kürtlerle birlikte çalışıyordum. Bana beyefendi derlerdi. Yani benim komsuyla oturup ta

nasılsın, hangi elbiseyi giyeceksin, hangi pabucu alacaksın, modayı takip öyle bir şey yoktu.” (Melahat, 78 yaşında, Kadın, Gaziosman Paşa, Görüşme Tarihi: 26.06.2019).

Katılımcılar toplumda kadının çalışmasıyla ilgili genel kabulün yakın yıllara tekabül ettiğini de söylemişlerdir. Çocukluk döneminde kadınların çalışma hayatına katılması hakkında genel kanaatin yoksul ve kocası olmayan kadınların çalışmasına daha makul bakıldığı ifade edilmiştir. Çalışma alanıyla ilgili de farklı bakış açısı mevcut olduğu görülmüştür. Eğitimli kadınların çalışmasıyla ilgili daha normal bir bakışın kabul görüldüğü anlatılardan çıkarılmıştır.

“Benim annem 1907 doğumlu 1920’ye kadar çalışan kadın yok. Var şöyle fabrikada fakirler çalışıyor, kocası ölmüş fakir çalışıyor işte. Onlar da garip ne yapsın, Garip ne yapsın yani.(.....) bir kadın eve gelirdi yani konuşurlardı. Mesela şöyle, galiba 1903 doğumluydu Dr Fatma Meriç, o çalışıyordu onu unuttum. O çalışıyordu. Müslüman bir kadın, kayınpedere gelirdi yani konuşurlardı Fatma çok hoş bir hanım cıvıl, cıvıl. Müfide Küley’in sınıf arkadaşı.” (Sadi, 78 yaşında, Erkek, Altunizade, Görüşme Tarihi: 06.07.2019).

“Mesela bu pencereleri bahçemize bakan yaşlı bir Hanım teyzemiz vardı. İki kızı vardı. Şükran abla ve Müjgân abla. Onlar bir yerde çalışıyorlardı ama pek fazla bilmem, annem ile konuşurlardı..” (Sami, 79 yaşında, Erkek, Tüccarbaşı/Kadıköy, Görüşme Tarihi: 01.07.2019).

Çalışan hanımlarla komşuluk yoğunluğunun daha az olduğu, mesafeli komşuluk yapıldığı anlatılmıştır. Mesafeli davranma sebebi olarak ta yorgun eve gelmesi, vaktinin sınırlı olması, başka meşguliyetlerinin bulunması anlatılmıştır. İlişki kurma, duygu ve sorunlarını paylaşıp birlikte çözüm arama ihtiyacını komşu yerine arkadaşlarla giderdiklerini anlatmışlardır.

“E tabi etkiliyor, onlar sabah gidip akşam geliyorlar, yorgun argın, görüşmeye bile fırsatın yok ki, Nasıl rahatsız edeceksin. En azından işte gördüğün zaman bir aşinalık var. Asansörden iniyoruz, aaa nasılsın komşucuğum iyi misin, bir hatır soruyoruz işte..” (Nebahat, 70 yaşında, Kadın, Tüccarbaşı/Kadıköy, Görüşme Tarihi: 01.07.2019)

“Fakat sanıyorum ki çalışan anneler de çoğaldıkça komşuluk ilişkileri geriye kayıyor ve evde bir bakıcı hanım oluyor ve o zaten, çocuğa bakmakla görevli, ev işini yapmakla görevli ve artık komşuyla ilişkiye girecek bir statüde değil. Ve dolayısıyla komşuluk ilişkileri işyerlerindeki arkadaşlarla yer değiştiriyor. Daha çok tahsil ve sosyoekonomik durum benzer olduğu için hani komşulardan çok iş arkadaşlarıyla görüşülüyor..” (Elif, 74 yaşında, Kadın, Telefon görüşmesi, Görüşme Tarihi: 24.06.2019).

3.4.8. Erkekler ve Komşuluk

Komşuluk ilişkilerinin en başta gelen değişkenlerinden biri olan cinsiyet faktörü katılımcıların anlatılarında da kendini göstermiştir. Erkek katılımcılar komşularla zaman geçirme, paylaşımda bulunma, yardımlaşma konularında kadınlara oranla daha az görüşme alanları bulunmaktadır. Katılımcılar, ailenin erkek üyelerinin komşularla ilişkilerini “yakın ama mesafeli” diye tanımlamaları komşu görüşmelerinin habersiz, izinsiz ve ölçüsüz görüşme olmadığını ifade etmek için kullanmışlardır. Komşularla dertleşme konusunda hiçbir erkek katılımcı komşu ile sorun paylaşmadığını bildirmiştir. Komşu ile özel sorunları paylaşma konusunda erkeklerin kadınlar kadar paylaşımcı olmadıkları tesbit edilmiştir. Özel sorunlarını paylaşmama sebeplerini izah ederken, sosyal statü ve pozisyonlarını anlatmakta, komşu ile paylaşma yerine dost diye tanımladıkları arkadaşları ile konuştuklarını söylemişlerdir.

“...Çat kapı gelmek, gitmek öyle şeyler yoktu. Özel vesilelerle bir araya gelinirdi. İşte bayram, seyran vesaire de kısa ziyaretler olurdu. Bayram ziyaretleri olurdu geliş gidiş...” (Mehmet, 68 yaşında Erkek, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 19.11.2019).

Erkeklerin Komşuluk Aktiviteleri: Ailenin erkek üyelerinin komşuluk görüşmeleri ve ilişkilerini belli sınırları olduğu ve sınırlı aktivitelerle bir araya geldikleri tesbit edilmiştir. Komşunun evinde veya kullandığı eşyada tamire ihtiyacı olduğunda, bayram ziyaretlerinde, akşam oturmalarında veya ailece pikniğe gitme durumlarında bir araya geldiklerini katılımcılar ifade etmişlerdir. Erkeklerin komşularla münasebetini belirleyen diğer bir faaliyet ise apartman yöneticiliği olduğu görüşmelerden çıkarılmıştır. Erkek katılımcılar ve kadın katılımcıların eşleri ve ailenin erkek üyelerinin komşuluk paylaşımlarına verdikleri cevaplar, çocukluk döneminde, aile konutu içinde birebir paylaşımların daha az, mesken dışında bahçede, piknik alanlarında paylaşımların daha çok olduğu tesbit edilmiştir. Eğitim alanıyla yoğun bir şekilde meşgul olan kişilerin aile konutu dışında komşularla vakit geçirmek yerine, evde arkadaşlarıyla sohbet etmeyi tercih ettikleri ifade edilmiştir.

“Yoktu. Yani babamın kendi çevresi vardı, o ayrı bir olay. Özellikle sohbet etmek için mübahase etmek için, müzakere etmek için dostları ayrı. Komşulara da tabi Ahmet Bey amca karşılaşıncı, kiracıyız, onlar da kiracıydı. Kiracı çıkar gelir oturur. Besim Bey amca işte Kadri Bey,

Trabzonlu bir yağ tüccarıydı mesela, hoş bir adamdı. Yani onunla da Konuşurlar İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerika ne olacak vesaire. Yani aslında esas kafa dengi Vahit bet, şeyh Fahreddin efendi, Nureddin Topçu özellikle bunlar yani.” (Sadi, 78 yaşında, Erkek, Altunizade, Görüşme Tarihi: 06.07.2019).

“Öyle akşam saatine kadar mesela akşam 5’ten 7 buçuğa kadar bir arada olurlardı. Beyler akşamları bazen toplanıp kafa çekerlerdi, rakı içerlerdi yani. İstanbul’un Müslüman bir mahallesi miydi bilmiyorum, muhakkak ki, İslami şartlara uygun yaşayanlar vardı ama komşular arası birbirine gidip akşam akşam evde lakerda ya da balık, çiroz gibi böyle biraz da Rumlardan kalma mezelerle ızgara yapılarak bahçede yemek yenirdi. Yani komşuluklar yemek seviyesinde devam ederdi..” (Elif, 74 yaşında, Kadın, Telefon görüşmesi, Görüşme Tarihi: 24.06.2019)

“...komşularla iyi anlaşırды sosyal ilişkilerde iyiydi.. Pikniklere falan giderdik arkadaş çevremizle akrabalarımızla da arkadaşlarla da giderdik. Beyefendi sevilen sayılan bir insandı, iyiydi ilişkileri... Mesela arkadaşın çamaşır makinesi bozuldu, elinden gelirdi hemen onu götürürdüm tamir ederdi o arkadaşın ihtiyacını öylece görürdü..” (Özlem, 64 Yaşında, Kadın, Gaziosman Paşa, Görüşme Tarihi: 02.07.2019).

Katılımcılar çocukluk döneminde ailenin erkek üyelerinin komşularla mesafeli de olsa görüşmelerde bulunduğu ve belli vakitlerde bir usul ölçüsünde zaman geçirildiği anlatılırken, yetişkinlik döneminde kendi komşuluklarıyla ilgili olarak, komşularla iletişim kurmadıkları veya sadece tanışıp selam vermekten öteye gitmeyen bir komşuluk çerçevesi çizmişlerdir. Bina sorunlarıyla ilgili olarak zorunlu görüşmeler yapıldığı anlatılmıştır.

“Mekânsal yakınlıktan Merhaba, Merhaba, ne var ne yok, işler nasıl, falan Onun dışında yok bende görüşme.... ama benim öyle bir komşuluk ilişkim hiç olmadı. Benim dostlarım hep dışarıda, yani oturduğum apartmanda veya evde oturuyorum. Aynı semtte oturduğumuz için insanlarla görüşmüyorum ben..” (Sadi, 78 yaşında, Erkek, Altunizade, Görüşme Tarihi: 06.07.2019).

“Avukat kocası vardı. İki tane de kızları vardı onlarla da görüşürdük ama daha çok kızımın babası apartmanın idarecisi oldu, öbür idareci bey ile ahbap olduk, onlar gelip giderlerdi..... Kızımın babası yönetici olduğu için diğer yönetici ile birlikte çalışırlardı. Apartman işlerinin ortak sorunlarını hallederlerdi..” (Elif, 74 yaşında, Kadın, Telefon görüşmesi, Görüşme Tarihi: 24.06.2019).

Çocukluk dönemiyle ilgili anlatılarda komşunun hayatın her alanında etkin bir rol oynadığı görülmüştür. Farklı etnik köken ve inanca sahip ailelerin oturduğu binalarda ailenin birçok ihtiyacının komşu tarafından giderildiği ifade edilmiş, hatta

babanın bulunmadığı durumlarda komşunun babanın vazifelerini üstlendiği anlatılmıştır. Komşu çocuklarının dil öğretiminden müzik eğitimine, küçük maddi yardımlaşmalardan, babalık rolünü üstlenmeye kadar komşular birçok konularda yardımlaşmışlar ve bu davranışları ile komşular her türlü alanlarda etkileşim içine girmişlerdir.

“Yine özel bir durumumuz var bizim. Babam, 12 yaşındayken ben, Konya'ya gitti, işleri bozuldu burada. İki sene kalmak üzere gitti Konya'ya. 11 sene kalıp geldi. Dolayısıyla apartmanın erkekleri bana baba rolü de oynadılar. Onun için etrafıma ben çok şey borçluyum. Karşı evdeki Ermeni çocukların babası, iki kadın, annem ve karısı, bir tane çocuğu, Konya'ya beni götürürdü.” (Hilda, 69 yaşında, Kadın, Beşiktaş, Görüşme Tarihi: 18.11.2019).

3.4.9. Site Hayatında Komşuluk

Kent hayatında değişimin mekânda görünme alanları olan binalardaki değişim mahalle yerine site konutlarını ortaya çıkarmıştır. Siteler mekânsal olarak çok sayıda ailenin bir arada yaşamasını sağlayan konut şekli olarak kent düzeninde yerini sağlamlaştırmaktadır. Site yaşantısıyla ilgili olarak katılımcıların komşuluk yapılmıyor algısının, hâkim anlayış olduğu görülmüştür. Site hayatı ile ilgili olarak katılımcılar güvenlik açısından eski tip mahallelerden daha güvenli olduğunu, çocukların oyun alanları yönünden geniş imkânlarla sahip olduğu konusunda olumlu baktıkları görülmüştür. Ayrıca oyun alanı oluşturması açısından eski mahallelere benzetilmiştir.

“Tabii mahallenin ne kadar güvenli olup olmamasına bağlı. Yani site daha güvenli bir yer. O yüzden daha rahat ediyorsun. Yani şimdi modern hayatta Bence Madem böyle iş çıkırından çıktı, özellikle güvenli sitelerde oturmalılar. Şimdi mesela benim torunum mahalle hayatı yaşıyor sitenin bahçesi geniş tek tek apartmanlar hakkaten zor. Yani tabii istiyorsanız imkânınız varsa, şimdi onu deneyimledim yani şimdi hakkaten metropollerde güvenli sitelerde, bahçesi olan imkânı olan sitelerde oturmak lazım. Çocuklar hep aşağıdalar, oynuyorlar ve her zaman gözünün önünde birde güvenli, bizim eski çocukluğumuzdaki gibi oluyor yani”. (Belgin, 71 yaşında, kadın, Atunizade, Görüşme Tarihi: 10.01.2020)

Katılımcıların ikisi site hayatında, bütün site sakinleri arasında olmasa, kendileri bu ilişkiye dâhil olmasalar da komşuluğun devam ettiğini söylemişlerdir.

Komşuluğun yoğun bir şekilde devam etmemesini şehir hayatının hızına yetişme çabası ve çalışma hayatına katılımıyla yakından ilgisi olduğunu söylemişlerdir.

“Olabilir tabii, ama ben daha komşuluk isteyen komşu buluyor. Ben sitede oturuyorum, çeşitli gruplar var. O kadar güzel gidiyorlar, geliyorlar komşuluğu yine devam ettiriyorlar. Biraz isteğe de bağlı bir şey. Tabii yapı etkiliyordur, çalışıyorsunuz, birbirinizi görmüyorsunuz. Çok yoğun kişi yaşıyor, bunlar bir ölçüde etkiliyor ama illa bunu biçimlendiriyor diyemeyiz. Etkiliyor ama biçimlendiriyor komşuluğu ortadan kaldırıyor diyemeyiz. Ben görüyorum hanımlar mesela sitenin aşağısında termosların alıp bilmem ne güzel havalarda bir grup oturuyor mesela. Buyurun gelin falan diyorlar geçerken. Ben bizim kültürümüzde tabii değişiyor eski yoğunluğu azalıyor ve komşuluk çevresi daralıyor, yoğunluk azalıyor. Bu tabii kentleşme ile etkili. İnsanların daha çok çalışma hayatına girmesi ile ilgili. Boş zamanın azalması ile ilgili. Dolayısıyla komşuluk etkileniyor ama yine bu komşuluk olgusunun ortadan kalkacağı anlamına gelmiyor”. (Belgin, 71 yaşında, kadın, Atunizade, Görüşme Tarihi: 10.01.2020)

“Ben Caddebostan’da oturuyorum. Sahilde, sitede oturuyorum şu anda. Plaj önü dolunca sahil bir arsaya dönüştü, orada bir apartman Blokları yapıldı. Bende şu anda orada oturuyorum. Buraya ilk taşındığım sürede karşımdaki komşu hanım bir Türk hanımdı ve çok sevindi. Beni televizyondan falan tanıyormuş. Onunla ahbap olduk. Çok sık görüşmedik ama hala zaman zaman görüşmeye devam ediyorum. Torunum mesela torunumun 1 yaş günü oldu. Adada Strandik Palas’ta yaptık. Onu davet ettim ki bizim karşıımızdan taşındılar. Ki şu sırada Obradoviç oturuyor karşı dairemde. Fenerbahçe’nin basketbol koçu. Onun hanımı ile merhabalaşıyoruz. Bir köpekleri var. Torunumu seviyor falan ama. Gidip gelme yapmıyorum. Ama bizim sitede 36 daire var. 36 dairenin 5 tanesi birbirine çok sıkı komşuluk ilişkisi içerisinde. Yani site olmasına rağmen burası yoğun bir komşuluk ilişkisi içinde..” (Elif, 74 yaşında, Kadın, Telefon görüşmesi, Görüşme Tarihi: 24.06.2019).

Katılımcılar site hayatının bina yapım tarzının ilişkilerde etkili olabileceğini, daireye girişlerin asansörle yapılmasından dolayı insanların birbirini görememesinin etkisi üzerinde durmuşlardır. Komşuluk yapmamanın esas ana öğesinin insanların algılarıyla ilgili olduğunu söylemişlerdir. Komşuluk ilişkisinin sosyolojik yapı ve kişilerin isteğine bağlı bir ilişki olduğunu düşünmektedirler. Kendi yaşadığı mekâna bağlanma ve güvenli alan oluşturma yolu olarak çevresinde yaşayan, ortak mekânları kullanan kişilerle tanışma olarak değerlendirmede bulunan kişiler için komşu ile tanış olma önemli bir yer tutmaktadır. Katılımcılar sitede komşularla tanışma ve komşuluğu devam ettirmenin apartman toplantısı, sitenin ortak ihtiyaç ve sorunlarının vesile olduğu konusuna işaret etmişlerdir.

“Bahçeşehir üniversitesi o zaman Bahçeşehir’deydi Küçükçekmece’de. Orada bir sitede oturdum, okul lojman verdi sitede. Orada üç yıl yaşadım. Oturduğum apartmanın hiçbir katında yaşayan hiç kimseyi bilmiyorum. (Oturan) Vardı tabii, ne karşılaştık, ne selamlaştık. Hiç kimseyle tanışmadım. Öyle site yaşamı. Herkes kendi kabuğunda, orada her şey değişti. Asansörlü herkes asansörle inip çıkıyor, kimse kimseyi tanımıyor. Bir başım ağrısa hangi kapısını çalayım. Orası çok güzel bir alandı. Üniversitenin olduğu yer kocaman bir site, gölet vardı rüya gibi bir yerdi orası. Ayrı apartman bloklarında üniversitede çalışıp orada yaşayanlar vardı. Onlarla tabii ki görüşüyordum ama kendi apartmanımda tek insanı bile görmedim üç sene boyunca. Hiç karşılaşmadım yani.(...) Sosyolojik Yapı. Mimari yapıda daha da rahattı. Bir katta dört tane daire vardı. Düşünsenize karşılaşma ihtimaliniz daha yüksek, ama karşılaşmıyorsunuz. O da böyle devasa apartmanlar değildi benim oturduğum, beş katlı bir apartmandı her katta üç daire vardı, hiç karşılaşmadık... Ayrı villalar olabilir, çok güzel komşuluklar yaşayabilirsiniz, yazlıklarda insanlar çok güzel ortak yaşam paylaşıyorlar. Apartman değil tekil villalar, buna rağmen çok güzel komşuluklar yaşanabiliyor. bence tamamen kişilere, kişilerin isteğine bağlı bir şey.” (Hilda, 69 yaşında, Kadın, Beşiktaş, Görüşme Tarihi: 18.11.2019).

“Hani bir apartman toplantısı olur veya bayram ziyareti onun dışında bir görüşmeleri yoktu.” (Mehmet, 68 yaşında Erkek, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 19.11.2019).

3.4.10. Farklı Din Mensuplarıyla Komşuluk

Binlerce yıllık geçmişinde birçok medeniyete başkentlik yapmış olan İstanbul, çeşitli alanlardaki kültürel birikimleriyle renkli bir kültürel hafızaya sahip bulunmaktadır. Hangi din mensubu olursa olsun, bu toprakların kültürünü özümsemiş topluluklar, farklılıkları kendi potası içinde eritebilmiş ve kabullenmişlerdir. Devletin siyasi politikası dışında, bir arada yaşayan halkın birbirini kabullenmede herhangi reddedici bir tutum ve anlayışa sahip olmadığı bulgulardan çıkarılmıştır. Gerek Rum kökenli, gerek diğer katılımcılar olsun farklı din mensuplarıyla bir arada yaşama pratiklerinde herhangi bir sıkıntı yaşanmadığı anlatılardan çıkarılmıştır. Katılımcıların iş ve okul ortamında komşuluk ilişkilerinde farklı din mensuplarıyla ilgili olumsuz bir ifadelerine rastlanmamıştır. Hatta evlilikler yapıldığıyla ilgili çok sayıda anlatılar mevcuttur.

“Annemlerin genç kızlığında şey yaptığı iki tane Ermeni arkadaşı vardı Biz çok severdik onları. Hatta o hanım sonradan Türk’le evlilik yapmış. Sonra hayatlarını Kozan Adana’da sürdürmüşler. Ve onu orada, son olarak biz ona

Şenol teyze demeye başladık. Kendi hiçbir zaman dinini değiştirmede. Kocası Türk, bir de hacı, kayınvalidesi var. Hatta annem demiş, çok yakın arkadaşı, sen de değiştirsen dinini, yani. Bu yaştan sonra ben neysem oyum demiş. Öyle devam ettirdi hayatını.... Çok yakındık Tabii, mesela O Hanım evlenip Kozan'a gidiyor. Yazın İstanbul'a geliyorlar. Ramazan'da herkesle beraber oruç tutuyor. Ramazan gibi yani, icabı neyse onu yerine getiriyor. Orada Şenol Hanım. Öyle bir kaç tane tanıdığımız vardı, çok severdik biz onları". (Gülğün, 80 yaşında, Kadın, Kadıköy, Görüşme Tarihi: 28.06.2019)

"Hiç yoktu. Fatih tarafında hiç gayrimüslim yoktu Edirne kapıya kadar. Bir tane galiba Bulgar asıllı veya Rum asıllı olabilir, Dr. Boci vardı. Ona şapkalı denirdi. Herkes fes giyerken o şapka giyerdi. İsmi söylenmez, şapkalı doktor denirdi.. Bir de kütüphane vardı, kütüphanede de Satanik denen bir Ermeni kızı, ama çok terbiyeli, Ermenilerin içinde Müslüman değil ama terbiyeli, nezaketli. Onunla güzel arkadaşlık kurduk. Çünkü iki tane kütüphane var. Bir tanesinde masalarda kitap var herkes alıp okuyabiliyor, ötekinde mecmualar var. Oraya ancak tez yapanlar girer. Ben aldığım çarşaf parçasını, ötekini de sakladım. Satanik belki bilir ama ben onunla iyi geçiniyorum, şakalar falan yapıyorum, arada karşı dairenin anahtarını alıyorum, içeri giriyorum arkadan kapıyı kilitliyorum orada namazımı kılıyorum". (Medine, 95 yaşında, Kadın, Arabistan/Medine, Görüşme Tarihi: 27.08.2019)

"Yani mesela ben piyano dersi alırdım, o hafta piyano dersinin parasını verecek paramız yoksa o Türk Hanım bize verirdi, bir hafta sonra ona borcumuzu öderdik. Anladınız mı böyle bu çeşit bir şu anda düşünemeyeceğiniz kadar iç içe bir yaşam benim çocukluğum." (Hilda, 69 yaşında, Kadın, Beşiktaş, Görüşme Tarihi: 18.11.2019).

Farklı din mensuplarının bir arada yaşamasına imkân sağlayan İstanbul, özel bayramlarında da birbirine saygı gösterme davranışının yaygın olduğu anlatılardan çıkarılmıştır. Katılımcıların günlük hayatın pratiklerinde, dini hayatın uygulamasında farklı din mensuplarıyla birlikteliğin doğurduğu sonuçları hoşgörüyle kabullendikleri görülmüştür. Evsiz kalmış bir gayrimüslimi evinde barındıran bir Müslümandan, Müslümanın ibadetine saygı gösteren gayrimüslim komşuya kadar katılımcılar hepsini buraya alamayacağımız çeşitlilikte anlatılarda bulunmuşlardır.

"Şimdi ben çocukluğumda şöyle bir şey yaşamadık pek ama Müslüman komşularımızın bayramlarına giderdik. Kendi bayramlarımızda yumurta falan verirdik zaten herkesin bayramıydı ama zaten çocukluğumun apartmanı o çok farklı bir olay. Ama şey düşünüyorum mesela. İlk katımızda ki ev sahiplerinin senede bir sefer çok büyük bir davet verirlerdi 40-50 kişilik, o zaman annem babam da davetli olurdu.(.....) Sanıyorum mahallem de beni

hep benimsedi yani bu kız Rum diye kimse beni dışlamadı hiçbir mahallede.” (Hilda, 69 yaşında, Kadın, Beşiktaş, Görüşme Tarihi: 18.11.2019).

“Bizim evde vardı sokakta kalmış bir gayrimüslim, o da sokakta kaldı geldi. Babamın çok öyle şeyleri ve ben babam onu problem etmedi.(....)Yandaki daireye değil evin içine girmişti. Sonradan yandaki daireye şey oldu. Çünkü abim evlenmişti yandaki dairede abim oturuyordu..... Hatta bir İtalyan vardı. Masonda üstelik fakat ben Müslümanda görmedim onun Müslümana gösterdiği saygıyı. Ben hiç onların bayramlarına gitmezdim. Ama onların saygısı çok fazlaydı.....”(Melahat, 78 yaşında, Kadın, Gaziosman Paşa, Görüşme Tarihi: 26.06.2019).

“Biliyorsunuz 1955’te galiba Rumlara karşı 6-7 Eylül hareketleri filan. Rumların dükkânlarını bilmem nelerini dağıttıkları zaman, ondan önce Ermeniler, Rumlar, Yahudiler iç içe oturuluyordu yani. Fatih’te yoktu öyle bir şey ama Benim babamın üvey annesi diyebilirim, yani babamın Haminne diydük. Sonra Eyüp’te oturuyorlar onlar, yani İstanbul’un eski mahallelerinden biri Eyüp Sultan. Orada İslam Bey Mahallesi var, Hemen Eyüp Sultan Camii’ne yakın orada bir Ermeni Gregoryen Kilisesi var. O kilisenin avlusunda diyelim, orada bir sürü evler var. Bizim o karşıdaki hayat gibi, onlardan birinde oturuyordu bizim haminne. Komşuları Ermeni. Ama yani içli dışlı, aynı ailenin fertleri imiş gibiydiler Ermenilerle. Onlar işte anne diye hürmet ederler, O da bilmem ne isimlerini bilir, işte bayramlarda, seyranlarda, kandillerde onların yortularında, bir şeyler börekleri bilmem neler karşılıklı yapılır filan. Bizim yakın akraba ve ahibbadan, Rumlarla, Yahudilerle komşu oturanlar var. Onlardan biliriz, gayet yakın ilişkiler, zaten İstanbul’un etrafındaki köylerin birçoğu Rum ve Yahudi köyleriydi. Mesela bizim Şirinevler diye gittiğimiz köy, Kocasinan Köyü ama etrafındaki tarlalar filan Hristiyan Arnavutların, Rumların Bahçeleriydi. Yakın zamana kadar hep onlar bu bahçıvanlığı falan yapıyorlardı. Gayet te güzel sebzeler meyveler yetiştirilir...” (Sami, 79 yaşında, Erkek, Tüccarbaşı/Kadıköy, Görüşme Tarihi: 01.07.2019).

Katılımcılar gayrimüslimlerle aynı toplumda yaşamanın topluma huzur getirdiği, gayrimüslimlerin bu toplumdan çıkarılmalarıyla toplumun mutlu yaşama alışkanlığının zedelendiği üzerinde durmuşlardır. Farklı din mensuplarının bir arada yaşama yetisini İstanbul’la özdeşleştirmişlerdir.

“Ama şöyle bir şey var, toplum olarak toplumun birlikte yaşama adetleri, birlikte yaşama alışkanlıkları, bu İstanbul’a yabancı değil bunlar. Yani bunlar Türk, yabancı memleketin insanları değil. Türk ama. Hristiyan ve Yahudilerle birlikte yaşamanın sabote edilmesi, azaltılması, yani bunun toplumdan azaltılması toplumun huzur içinde birlikte, mutlu yaşama

alışkanlıklarını büyük ölçüde zedelemiştir. Hem kültürel zedelenme var, hem ahlaki zedelenme var. Hani gavurlardan kurtulduk, oh ne rahatız olmadı, tam tersine oldu..” (Sami, 79 yaşında, Erkek, Tüccarbaşı/Kadıköy, Görüşme Tarihi: 01.07.2019).

“Bir de Ermeni komşularım vardı. Karı koca, Satenik Hanımla eşi, ismini hatırlayamadım, Yine onlar komşumdular. Biz yani onlar da mesela bizim Bayramımız olduğu zaman mutlaka tebrik ederlerdi. Biz de onların York’ları olduğunda biz de tebrik ederdik ama yazın üç ay orada olduğum için çok ciddi bir komşuluk ilişkisi değildi. Odalar vardı yan yana pansiyon gibi. İki komşu odada yaşadım. Yahudi Hanım ve ermeni beyle..” (Elif, 74 yaşında, Kadın, Telefon görüşmesi, Görüşme Tarihi: 24.06.2019).

3.4.11. Yabancı Ülkede Komşuluk

Katılımcılar gerek akademik çalışma gerekse ikamet ettikleri ülkelerde ilginç komşuluk yaşantıları anlatmışlardır. Konumuz açısından önemli anlatılar olduğu için o yaşantıları çalışmamıza dâhil etmeyi uygun bulduk. Görev dolayısıyla yıllarca Suudi Arabistan’a gidiş geliş yapan katılımcı son yıllarda Türkiye’ye dönmediğini ve Suudi Arabistan’ın Medine şehrinde komşusunun evinde ikamet ettiğini anlatmıştır. Ayrıca yurt dışında eğitim için bulunduğu sırada yaşadıkları komşuluk hatıralarını katılımcının eşi anlatmıştır. Anlatılan komşuluk yaşantıları, aslında bir ailenin ikametine uygun inşa edilmemiş bir binayı altı ailenin kullanıyor olmasından ortaya çıkan zorluk, ailelerin birbirleriyle kurdukları iletişim, yaşanan sorunlar ve çözümler bize ilginç veriler sunmaktadır. Katılımcının yabancı ülkede aynı bina içinde komşuluk yaşantısı Ek 4. Komşularla ilginç yaşantılar başlığında, Örnek 4’te anlatının tamamı verilmiştir.

“Hayatta yani görmediğimiz şey kalmadı (...) E tabi çoluk var çocuk var yani. Herkesin bir günü vardı, yani o gün banyo sana ait arta kalanlardan başkaları da istifade eder de, Yani herkes kendi gününü bilir. Bir Aşağıda banyo var bir de yukarıda banyo var, şimdi üçer aile yani 10 odalı bir yerdi burası, bayağı geniş kocaman bir ev. Villa ama yani 10 odası var, altlı üstlü 10 oda. Mutfak diye kullandığımız yer işte burası kadar 3 kişi her köşede evcilik oynar gibi ikiye sandığı, yanında da bir tüpü, sonra köşe kapmaca gibi böyle lavaboya herkes kullanır. Yani iyi tarafı da var kötü tarafı da var, işte işin ama kimse kimseye yük olmaz olmazdı fazla o hususlarda. Yani işini rahat yaparsın. Herkes giyimli kuşamlı her an erkeği de gelebilir, ne olur ne olmaz diye hepimiz giyinmiş, kuşanmış, pijama pantolonumuz ayağımızda. Ondan sonra çocukların hemen hemen hepsinin yaşı aynı, herkesin ya bir

çocuğu var, ya iki çocuğu var hatta bazıları hamile yani üçüncüye hamile falan. Ondan sonra. Onlar birbirine girmeye başlarken herkes çocuğunu kendi odasını alırdı. Başka türlü kavgayı bitiremezsin, çünkü sen bana bir şey söyleyemezsin. Ben sana bir şey söyleyemem, çocuk bunlar neticede. Çoğu da kızdı, bir tek Reha bizim oğlandı aralarında hepsi kızdı..” (Nebahat, 70 yaşında, Kadın, Tüccarbaşı/Kadıköy, Görüşme Tarihi: 01.07.2019).

Aynı katılımcı bu ev içinde komşuya ebelik edip, doğum yaptırdığını da anlatmıştır. Bu anlatılarla, zor zamanda ilk yardıma ulaşacak kişinin komşu olduğu inancı ve algısı desteklenmiştir. Komşunun birbirine yardımı, bir fincan kahve ihtiyacı gibi günlük sıradan olaylardan, dünyaya yeni bir canın gelmesi, bebek doğumuna kadar, geniş bir yelpazede komşuluk yardımlaşması olduğu ve olabileceği bilgisini bize göstermektedir. Katılımcının anlatısı Ek 4. Komşularla ilginç yaşantılar, Örnek 2 de sunulmuştur.

Sosyolojide hemşerilik olgusunun köyden kente taşınmada tampon mekanizma görevi gördüğü sıkça ifade edilmektedir. Bu mekanizmanın işlerliğini her dönemde olduğu gibi bu gün de koruduğunu bir katılımcının anlatımından çıkarmaktayız. Köyden kente taşınan göçmenlerin önce kendi hemşerileriyle temasa geçerek tampon mekanizma oluşturması, yurt dışı yaşamında da “aynı ülke vatandaşı olma” şeklinde kendini göstermektedir. Bir katılımcı bize komşu evinde ikamet ettiğini söylemiştir. Yurt dışında komşu evinde ikamet etmenin etkin faktörlerini sadece aynı ülke vatandaşı olma ile açıklamak mümkün değildir. Aile geçmişinin bilinmesi, aile büyüklerinin birbirini tanınması, daha önceden uzun yıllar komşuluk yapılması ile güvenin oluşması da önemli etken faktörler olarak düşünülmektedir. Bu anlatıda, komşulara ve kişilere duyulan güvenin oluşmasında süre ve ortak tanıdıkların varlığı önemli bir etken olduğu görülmektedir. Katılımcının bu yaşam tecrübesi anlatısı Ek 4. Komşularla ilginç yaşantılar, Örnek 3 te verilmiştir.

3.4.12. Kriz ve Tehlike Anında Komşuluk

Komşu olmanın en önemli özelliği herhangi bir sıkıntı veya tehlike anında yardıma yetişebilmesidir. Katılımcıların anlatılarında bu özelliğe çok sık rastlanmıştır. Doğum zamanı gelmiş bir hanıma, ebenin vaktinde yetişememesi sonucu komşunun doğum yaptırması, kriz zamanlarında komşuluğun öne çıktığının bir göstergesi olmaktadır. Bu anlatı, yabancı ülkede komşuluk başlığı altında incelendiği için burada tekrar etmeyi uygun görmedik. Katılımcıların hafızasında 6-7

Eylül olaylarının canlılığını koruduğu anlatılardan çıkarılmıştır. İnsanların farklı dine mensup olsa da, komşusunu sahiplenerek korumaya alma davranışı 6-7 Eylül olaylarını yaşayan katılımcıların anlatılarında görülmüştür. Mahallenin Rum asıllı doktorunu sahiplenerek ona zarar gelmemesi için mahalle sakinlerinin hep birlikte korumaya alması, birlikte farklı kültüre sahip kişilerle yaşama kültürüne sahip olunduğunu göstermektedir.

Kriz ve tehlike anı yaşantılarında Cengizhan'ın ifade ettiği saklı komşuluk görünür hale gelmektedir. Komşuya duyulan iyi niyet, saygı ve zor durumda yardımına koşma davranışı saklı komşuluğun tezahürüdür. Görüşme yapılan katılımcılarda bu komşuluk türü, birçok olayda kendini göstermiştir. Komşu, mekânsal yakınlık dolayısıyla tehlike anında ilk yardım istenilecek sosyal çevreyi oluşturmaktadır. Gerek ani bir rahatsızlık durumunda, gerek doğum anında gerekse savaş ve saldırı durumunda ilk yardıma koşan komşu olmaktadır.

“Yok, farklı din mensubu yoktu. 1955 yılı, 6-7 Eylül olaylarında biz Çarşamba'daydık. O zaman bizim sokağımızda olmadı ama bizim bir alt sokağımız Rum Sokağı, felaket kırıp döktüler, orda bir tek bir Sava vardı. Rum Doktor. Onun evinin önüne bayrak germişler, bu bizim Sava'mız demişler onun evini yıktırmamışlar. Sava böyle boylu, poslu, alçak gönüllü bir adamdı. Mesela sokaktan geçiyor değil mi? Çöpçü ile konuşur, kahveci ile konuşur, berber ile konuşur, manavla konuşur, herkesin birde geçmişini biliyor. Birinin karnı mı ağrıyor Sava gelsin. O nedenle Çarşamba halkı onu çok sevdi. Acaba doğru mu ama fakir hastanın yastığını altına para koyarmış. Parasız bakmış, olabilir, iyi bir adamdı”. (Gülşen, 76 yaşında, Kadın, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 19.12.2019)

“4 yaşındaydım, hatırlıyorum. Bizim sokakta Kemal Aydın, vali oturuyordu. Kemal Aydın'ın sokağından dönünce burada gâvur oturmuyor dediler ve bizim sokağa bir şey olmadı ama babamın toptancısı talan oldu. Yeni de mal almışlardı. Zeytinyağı bidonları delindi. Yağlar aktı. Annemin bahçelerinin ardından koşup, o dükkânın çatısında yatan bir çalışanı vardı, onu eve getirmek için bahçelerden gizli gizli, sokağa çıkma yasağı vardı. Bir de hatırladığım başka bir şey var bu daha da önemli annemlerin Kızıltoprak'tan çok yakın komşusu olan Zahide Hanım, kalkıp 12'ye doğru gelmiş bize anneme, hani bir gelen olursa Türk olsun evimizde diye. Hani o da çok önemli komşuluk hareketi, çok önemli. Yani ben onun için çok, çok güzel yaşadım.” (Hilda, 69 yaşında, Kadın, Beşiktaş, Görüşme Tarihi: 18.11.2019).

3.4.13. Komşularla Yaşanan Sorunlar

Komşular arasında mekânsal yakınlıktan ve kullanım hakkından doğan bazı sorunlar yaşanması doğal görülmektedir. Yaşanan sorunları gidermek için toplumsal hayatın düzenleyicileri arasında bulunan yasalar, sorunları giderme yolu olarak kullanılmaktadır. Yapılan görüşmelerde katılımcılar, çok az sorunlarla karşılaştıklarını anlatmışlardır. Genel olarak karşılaşılan sorunların ise binanın genel kullanımı ve hak ihlali olduğunu ifade etmişlerdir. Sorunlarını adli kurumlarla çözdüklerini söylemişlerdir.

“Ev sahibi ile yaşadık senelerce babamın zamanında oturduk. İlk sene kontrat yapılmış dört sene olunca kontrat yapılmadı, biz kirayı elden veriyorduk. İkinci dünya Harbi’nden sonra ortalık pahalandı, ev sahibi bizi çıkarmak istedi yahut kirayı çok artırmak istedi, bunlar kirayı vermedi diye mahkeme açtı. Şahitlerle halloldu”. (Medine, 95 yaşında, Kadın, Arabistan/Medine, Görüşme Tarihi: 27.08.2019)

“Evet, (...) Nişantaşı’nda ilk apartmanın mal sahiplerinden bir tanesi bizdik. Alt katı alırken garaj yapacaklardı, fakat müteahhit tutmuş bir gece kulübüne vermiş. Senelerce bir tek çektiğimiz komşumuz değil, bir şeyimiz değil, orayı işleten insan, şeyler çağırırdık bütün apartman polisi çağırırdık, polise şey verirlerdi rüşvet verirlerdi. Bir saat susar, polisler gittikten sonra dangır dungur, dangır dungur tekrara başlardı. Aşağı yukarı on senede zor çıkarttık orayı..” (Melahat, 78 yaşında, Kadın, Gaziosman Paşa, Görüşme Tarihi: 26.06.2019).

Komşular arasında yaşanan sorun denildiğinde ilk akla gelen gürültü konusu olmaktadır. Aile konutunda meydana gelen yüksek sesle müzik dinleme, çocuk ağlaması ve tadilat yapılması sırasında çıkan gürültü ifade edilmiştir. Katılımcıların görüşmelerinden çıkan genel değerlendirmede bütün katılımcıların bu tür gürültülere karşı daha hoşgörülü ve anlayışla karşıladıkları kanaati uyanmıştır. Konutlarda gürültü ile karşılaşıldığında katılımcılar tartışma, kavga etme yerine ortamı değiştirerek tartışmadan sakındıklarını anlatmışlardır. Komşular arasında sorun oluşturan sebeplerden apartmanın üst katlarından halı ve benzeri şeyleri aşağıya çırpma, çocukların kavgası, dedikodu yapma gibi konulara hiçbir katılımcı değinmemiştir.

“..Onu takmıyorum hiç, yan taraf müziği yüksek tonda çalıyor. ne yapalım yani gençler çalsınlar, üst kattakinin bebeği olsa ağlasa onlar beni hiç rahatsız etmez. Bir de bütün daire değişti, döşemeleri değişti, bin türlü

gürültü, zırlı, laf edeceğime kapattım kapıyı geldim okula. Bittiği zaman gittim evime, ağzımı da açmadım, belli ki tamir yapıyorlar, geçici ne yapayım.” (Hilda, 69 yaşında, Kadın, Beşiktaş, Görüşme Tarihi: 18.11.2019).

3.4.14. İstenilmeyen Komşular

Katılımcılar, komşularda bulunmasını istedikleri özellikleri sıralarken komşunun insani değerlere sahip olmasını ilk sıraya koymuşlardır. İnsani değerler bölgesel, kültürel, geleneksel değerleri kuşatan geniş bir çerçeve olarak anlatılmaktadır. Komşu terciğinde geçerli olan ortak değerler maddesi genel olarak ifade edilirken en çok bireysel özellik olarak dedikodu yapmama şartı söylenmiştir. Her an günlük hayatın içine dâhil olan bir komşu bütün katılımcılar tarafından istenmemektedir. Mesafeli komşuluk, özel alanlara saygı, toplumsal ahlak kurallarına bağlı olması ve mahremiyet sınırlarına saygılı olmasını istemekte, bu ölçütlerin dışındaki komşularla görüşmediklerini bildirmişlerdir.

“Böyle nasıl söyleyeyim hurafelere inanışları çok ama dini inanışları sakatlıkları gördüm, ondan sonra dedim ki bunlardan zarar ediyorum dedim. Sokakta gördüysek selamlaştık.” (Müfide, 81 yaşında, Kadın, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 16-18.06.2019).

“Komşulara mesela, yemek vakti gidilmez... Birbirimizle alakadar oluruz. Ölçülü komşuluk yaptık...”. (Medine, 95 yaşında, Kadın, Arabistan/Medine, Görüşme Tarihi: 27.08.2019)

“...birincisi namuslu bir insanla görüşmek lazım. Sonra çat kapı hemen içeriye girilmemesi lazım, bir adabı muaşeret kaidesine uymak lazım değil mi? bize öğretiler mahremiyete saygı gösterilmesi gerekir. İzin istemeden çat kapı biz hiç girmedik, giren de hoş görmem ben yani. Ev halidir, belki ben o gün daha geç kalkacağım, daha geç yatacağım. Yani haberleşir giderdik, öyle senli benli pek gitmedim.” (Müfide, 81 yaşında, Kadın, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 16-18.06.2019).

Katılımcılarda komşuda olması beklenen bireysel özelliklerin yanında toplumsal ahlak kurallarına bağlı olması beklentisi görülmüştür. Genel ahlak kaidelerine uygun yapıda olmayan aileler sadece bina komşuluğu değil aynı mahallede dahi istenmediği anlatılardan çıkarılmıştır.

“...Bizim oturduğumuz apartmanın arka tarafından gördüğümüz bir metruk ahşap ev vardı.....ama ben tanımıyorum onları, yalnız çocukları görüyorum. Çocuklar böyle, böyle, 5-6 tane çocuk. Bunlara ben şefkatle muamele ettim. Bilmiyorum ki meğer bu adam Kastamonu Cide kazasından gelmiş, şoförlük

yapıyormuş, alkole başlamış. Alkolden sonra uyuşturucuya müptela olmuş. Tabii bunlara para yetiştirmek çok zor ve kadını artık mal olarak satmaya başlamış. Ondan sonraki 13-14 yaşındaki kızı gitmiş. Sonra onun küçüğü Nida idi adı. Bunlar bana çok gelirlerdi. Ana ile abla gidince de iki, üç çocuk evde kalıyorlar kibritleri yok, çayları yok, geliyorlar benden kibrit istiyorlar, çay istiyorlar, veriyorum. Bir gün apartmanda dediler ki ama sen bunları ayağını buraya alıştırdın, bunları buraya alıştırma dediler. Yani bana gelmelerini hoş görmediler. Mahalleye söyledim hepsi dediler ki bunlar mafyanın eline düşmüş. Hakikaten de en son model arabalar geliyordu, akşam oldu mu 12'ye doğru. Allah evlerden ırak etsin, o kızcağz da büyükler ablası 13, 14 yaşında, bir de baktık, karnı şişmiş gelip, gidiyor. Öteki anne o şekilde. Derken mahallede bir baskı oldu herhalde ki onlar orayı terk etmek mecburiyetinde kaldılar. Topkapı tarafına bir yere gitmişler. Yani o kız çocukları, o kadın yazık oldu, feda oldu gitti. Kime müracaat ettiysem, korkmadım da bunları kurtaralım diye, belki benim o zamanki cesaretim bugün yoktu. Fakat herkes dedi ki ne yapıyorsun, bunlar mafyanın eline düşmüş.” (Müfide, 81 yaşında, Kadın, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 16-18.06.2019).

3.5. Komşularla Dayanışma-Yardımlaşma

Komşularla dayanışma başlığı altında yakın mesafede bulunan komşuların hastalık, cenaze, can tehlikesi gibi kriz zamanlarında olduğu gibi günlük hayatı kolaylaştırıcı küçük yardımlaşmalar ele alınacaktır. Komşular arasında yardımlaşma davranışı sosyal bir iletişim aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle ihtiyaç anında hemen iletişime geçilebilir, ulaşılabilir bir yakınlıkta bulunması komşuların yardımlaşmasını daha kolaylaştırıcı bir hale getirmektedir.

3.5.1. Komşularla Yardımlaşma

Yardımlaşma denince katılımcılar tarafından ilk ifade edilen, evde günlük ihtiyaçlar içinde küçük eksiklikler olarak anlaşılmış ve ona göre cevap vermişlerdir. Evde acil lazım olan küçük ihtiyaçlar dışında, misafir geldiğinde, hastalık zamanında, bebek bakımında, kışın yakacak konusunda yardımlaşıldığı anlatılmıştır. Ayrıca eğitim konusunda da yardımlaşma edimleri anlatılmıştır. Eğitim almaya potansiyeli olan ancak maddi zorluklardan dolayı okula gitme imkânı bulunmayan çocuklara aile büyükleri tarafından oluşturulan eğitimYardımlaşma yoğunluğunun

çocukluk döneminde daha fazla yetişkinlik döneminden bu güne gelindikçe azaldığı ifade edilmiştir.

“Şöyle yani mesela limon lazım oldu. Bir tane yumurta lazım ve komşunun kapısını çalmak hiç tereddüt etmezdim. O da bana böyle küçük ihtiyaçları olduğunda gelirdi..” (Elif, 74 yaşında, Kadın, Telefon görüşmesi, Görüşme Tarihi: 24.06.2019).

“Bir bitişik komşumuz da genç yaşta dul kalmış 3 tane çocuğuyla biraz fakr-u zaruret çeken bir aileydi öyle hatırlıyorum. Hatta kışın belki bir yakacak sıkıntısı mı çekiyorlar neyse, annem bir duvar vardı çocukken bize çok büyük geliyordu ama büyüdükten sonra görünce o kadar yüksek de bir duvar değilmiş, bizim odunluktan onların bahçelerine odun atardı. Bu da tabi sonradan ben bunu fark ediyorum, hani komşuyu incitmemek ona bir şey yapmamak için, bir çocuk oyunu şeklinde onlara bir şekilde bir yakacak yardımı yapıyor. Bahçemizde bir de ev vardı. Orada rahmetli babam okumaya okutmaya çok meraklıydı. Çiftlik köyü vardır şimdi Turgut Özal Hastanesi'nin olduğu yerin üniversitenin hemen dibinde, hastanede orada İnönü Üniversitesi'nin hemen dibinde. Oradan okumaya meyyal, orada tarlalarımız varmış dede zamanından kalma. Öyle okumaya meyyal çocukları bazen anneleriyle, bazen de akrabaları ile neneleri ile bu bahçedeki evde barındırırdı. Nene işte anne bazen bahçeye bakar, bazen ev işlerine yardım eder, çocuklarda okula gider, gelirdi. Çok uzak bir mesafe değildi ama o zaman ki ulaşım bugünkü gibi değildi tabii. Her gün gidip gelinecek bir mesafe değildi.” (Mehmet, 68 yaşında Erkek, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 19.11.2019).

Günlük küçük ihtiyaçların dışında evin genel ihtiyaçları konusunda da yardımlaşıldığına örnekler verilmiştir. Isınma ihtiyacını yukarıdaki örnekte odun vererek karşılandığı gibi, ısıtıcı olarak ta komşuların desteklendiği anlatılmıştır. Komşunun yardımı olarak en sık anlatılan konulardan birisi de çocuk bakımı ile ilgili yardımlaşma olmuştur.

“...komşularla paylaşmam çoktu. Mesela bizim kaloriferler yanmadı, bu Bülent Ecevit zamanında mazot yoktu. Elektrikli soba aldı, ne oğlu ne kızı gelirdi, oğulları gelmezdi. Ay teyze soğukta oturuyor Mehmet Bey bir tane de ona alalım da öyle ısınalım derdim. Çok fedakâr değilsek de komşu komşunun külüne muhtaç böyle bir şey derinlemesine vardı.” (Müfide, 81 yaşında, Kadın, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 17.06.2019).

“Yani öyle bir şey ki insanın evladı akrabaları yanında olamayabiliyor. Ben mesela çocukları yetiştirirken annem koşamayabiliyordu Şirinevler’de oturuyordu. Ama benim alt katımda ki anahtar paylaştığım Lütfiye Hanım Teyze Allah rahmet eylesin, annemi aratmıyordu. Ben rahat yemek

yiyebileyim diye çocuklarımı alırlardı oyalarlardı ki ben karnımı doyurayım diye bunlar çok önemli şeyler..” (Özlem. 64 Yaşında, Kadın, Gaziosman Paşa, Görüşme Tarihi: 02.07.2019).

Komşuların yardımlaşma davranışı sadece günlük ihtiyaçlarla sınırlı kalmamış, kimsesi olmayan komşuların kendi evinde barındırılmasına gidecek kadar yardımlaşma davranışları anlatılmıştır. Bir katılımcı çocukluk dönemi komşularının yeğeninin otuz küsur yıl kendi evlerinde birlikte yaşadığını anlatmıştır. Bu anlatı Ek. 4’te komşularla ilginç yaşantılar başlığıyla Örnek 3 te verilmiştir.

3.5.2. Hastalıkta Yardımlaşma

Hastalık zamanlarının komşuların birbirlerine en çok destek olduğu zamanlar olduğu görülmüştür. Acil rahatsızlanma durumlarında ilk yardıma koşan kişilerin komşu olduğu söylenmiştir. Çocukluk döneminde mutlu ve güzel zamanlarda bir arada vakit geçirildiği gibi hastalık zamanlarında da komşuların birbirinden haberdar olmalarını önemsediklerini söylemişlerdir. Katılımcıların çocukluk yaşlarını geçirdikleri yıllarda en sık rastlanan hastalığın tüberküloz oluşu aile fertlerinden bazılarının bu hastalıktan kaybedilmiş olması üzüntüyle anlatılmıştır. Hatta hastalık için ilaç yapımından bahsetmişlerdir. Yetişkinlik döneminde de yine hastalıkta ilk yardıma yetişen kişinin komşu olduğu söylenmiştir.

“Saniye hanım teyze vardı adada. Çok zengin bir ailenin kızıymış. Efendisi tüberküloz olunca, o zaman tüberküloz için adalara götürülürdü, o da orada iyileşir denmiş ama iyileşmemiş. Vefat etmiş ama Saniye Hanım teyze de adayı bırakmadı. Belki de beyi orada vefat etti diye. Hiç bizi beyinin kabrine götürmedi, hiç bahsetmezdi. Ama çok görmüş geçirmiş, hoş sohbet bir hanımdı. Etrafına komşuları toplar, mesela onun evinde biz uzun geceler, gündüzleri de müsait olurdu ama geceler tombala, kızmabirader oyunlarını öğrendik. Çocuklar büyükler hep beraber oynardık kızmabirader. (Medine, 95 yaşında, Kadın, Arabistan/Medine, Görüşme Tarihi: 27.08.2019)

“Başka bir komşuluk münasebeti de şuydu. Yine o dönemde verem çok olurdu. Bizi okuldan verem hastanesine götürürlerdi, tahlil yaptırmaya,(...) Küçük bir bahçemiz vardı annem çoluk çocuğa yumurta olsun diye bir kümes yaptı. Arada bir kapı çalınır taze-günlük yumurta var mı diye? Neden yumurta biliyor musunuz? Verem ilacı yapmak için. Nasıl yapılır? Şimdi o taze yumurtayı taze sıkılmış limonun içine koyarlar, o yumurtanın kabuğu limonun içinde erir, sonra o yumurtayı kepçeyle içinden alırlar-yoksa bir müddet sonra kokmaya başlar. O kireçli limon suyunu hastaya içirirler. Bunlar benim üzüntülü hatıralarımdan biridir, biri gelip taze yumurta istedi

mi, o yumurta hastaya gidecek diye içim cız ederdi. 10-15 kapıdan taze toplanırdı, O yumurtanın taze olması lazım". (Gülşen, 76 yaşında, Kadın, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 19.12.2019)

"Ama Oğlum bir hastalandı ne yapacağımı bilemedim, hemen ambulansı çağırdılar, bana bile bırakmadan hastaneye yetiştirdiler.." (Özlem, 64 Yaşında, Kadın, Gaziosman Paşa, Görüşme Tarihi: 02.07.2019)

3.5.3. Cenazede Yardımlaşma

Katılımcılara komşularla yardımlaşma konusunda ilk söyledikleri zor zamanlarda, darda kaldıklarında cenaze olduğu zamanlarda yardıma koştukları durumları anlatmışlardır. Aileden birisinin can kaybı yaşandığı günlerde mekânsal yakınlıktan dolayı ilk anda ulaşılabilen kişi olarak komşunun varlığı komşular arasında bir güvence oluşturduğu görülmüştür. Komşu ile yoğun bir görüşmesi olmasa bile cenaze olduğu zamanlarda yemek yapılıp-yaptırılıp gönderme, cenaze törenine katılma, taziyeye gidilme ritüellerinin çocukluk döneminde yoğun bir şekilde yapıldığı, bugün hala bu ritüellere devam edildiği bulgulardan çıkarılmıştır. Cenaze zamanında yardımlaşma hususunda ev işlerinde, misafire ikram konusunda ev sahibine yardımcı olunduğu anlatılmıştır. Cenaze zamanında yardımlaşma konusunda dini ve etnik farklılığı olan komşular arasında yardımlaşma hususunda hiçbir ayırım gözetilmediği dikkati çekmiştir.

"....ama mesela babamın vefatında bizim alt kat komşularımız çok büyük tepsilerle annemin Kalamış'taki evine börekler, yemekler getirildiğini hatırlıyorum". (Gülgün, 80 yaşında, Kadın, Kadıköy, Görüşme Tarihi: 28.06.2019)

"Ölüm durumlarında yardımcı olurlardı, mesela ben Kifayet'in ölümünde Sabahat Hanımın gelip evi sildiğini hatırlıyorum. (Kardeşine dönerek) Yine sen doğduğun zaman Sebahat Hanımların muhallebi getirdiğini hatırlıyorum, başka da ölümlerde toplanıp kuran okunur, yardım edilir". (Gülşen, 76 yaşında, Kadın, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 19.12.2019)

"Eskiden annemler yaşadığın da kesinlikle o yapıyordu mutlaka yapılırdı ama şimdilerde yok. ama cenaze olunca cenazelerine giderim, taziyeye giderim" (Hilda, 69 yaşında, Kadın, Beşiktaş, Görüşme Tarihi: 18.11.2019).

"O zamanlar tabi ki dua olur, şey olur gelenler bir şey getiriler, yaparlar ama orda da bir vazife duygusuyla onun acısını katlanmak, acısını hafifletmek şeklinde yapılırdı.." (Melahat, 78 yaşında, Kadın, Gaziosman Paşa, Görüşme Tarihi: 26.06.2019).

Katılımcılar cenaze için bir araya gelindiğinde komşular arasında vefat eden kişiye karşı dini vecibeleri yerine getirme konusunda da destek oldukları anlatılmıştır. Cenaze için yapılan vazifeleri çocuklukta olduğu gibi bugün de yerine getirdiklerini söylemişlerdir. Hatta kadınların da cenaze namazına katıldığını ifade etmişlerdir. Geleneksel cenaze ritüellerinden biri olan cenazenin kapının önüne getirilerek komşulardan helallik alınması hakkında herhangi bir bilgi vermemişlerdir.

“Tabii tabii. Olurdu Hemen gelirler, sizi bir kere oturturlar Ne lazımsa yaparlar, teselli ederler, haber verilecekse verirler, yemek getirirler Yani bu birkaç günlük bir seremoni, yalnız bırakmazlar sizi yani. Gidiyorsunuz sizde aileyle beraber oturuyorsunuz, cenaze kalkıyor, camiye gidiyorsunuz, kabristana gidersiniz, bir kürek te siz atarsınız. Sonra akşam, Hadi okunuyor, devirse devir yapılıyor. Iskati salah ile yapılan, caizdir. Yemekler yenir, komşular gelir..” (Sadi, 78 yaşında, Erkek, Altunizade, Görüşme Tarihi: 06.07.2019).

“Komşuda cenaze olduğunda yani hanımsa annem giderdi. Okurlardı falan kaldırılırdı. Yani cenaze namazına da giderdi annem. Yani hoca kızı, bak yani. İskender Paşa camiine vaaz etmeye gelen hocalar. Dönemin belli başlı hocaları gelirlerdi vaaz verirlerdi haftada bir gün iki gün, onları dinlemeye giderdik. Cenaze merasimlerine ben küçükken mesela Valide camiinde, Aksaray Valide camiindeki cenazelere annemin beni götürdüğünü hatırlıyorum. Ben de cemaatin içinde dururdum annemle birlikte..” (Sami, 79 yaşında, Erkek, Tüccarbaşı/Kadıköy, Görüşme Tarihi: 01.07.2019).

3.5.4. Komşularla Paylaşım

Komşularla paylaşım ifadesi geçtiğinde bütün katılımcılar komşularıyla günlük hayatın her alanda yapılan paylaşımları anladıkları görülmüştür. Çocukluk dönemiyle ilgili pişirilen yemekten, hasta ziyaretine, el işinden, sanatsal aktivitelere, günlük pratik bilgilerden, bebek bakımı ve beslenmesine, aile içi sorunların çözümünden, kitap okumaya kadar komşularla paylaşımlarda bulunduklarını anlatmışlardır. Birlikte dikiş dikme, yemek yapma şeklinde paylaşım olduğunu ifade etmişlerdir. İmece usulü ortak kışlık hazırlama, reçel yapma gibi faaliyetlerin olmadığını söylemişlerdir.

“Şeyler olurdu. Evde güzel bir yemek yapıldığı zaman komşuya gönderilir verilir, onlardan da gelirdi.” (Melahat, 78 yaşında, Kadın, Gaziosman Paşa, Görüşme Tarihi: 26.06.2019).

“Adadaki Saniye Hanım Teyze'den, adadaki komşumuzdan, o güzel yün örerd. Ben daha ilkokula gitmemiştim. Ondan heveslendim. Anneme de söyledim. O bana yün alırdı. İki tane şişle öğrenmeye başladım. Orada Neşeli kalfa vardı. (...) Ondan çok şey öğrendim. Yün örmeyi ondan öğrendim. İçlik, fanila örerdik onunla...”. (Medine, 95 yaşında, Kadın, Arabistan/Medine, Görüşme Tarihi: 27.08.2019)

Bir görüşmeci çocukluğunda komşular arasında her şeyin paylaşıldığını anlatarak, ikinci dünya savaşı sonrasında komşular arasında ekmek dilimlerinin bile paylaşıldığından bahsetmiştir. Komşular arasında en dikkat çekici paylaşım birlikte kitap okuma olmuştur. Bir katılımcı akşamları komşu oturmalarında komşunun babasına kitap okuduğunu söylemiştir. Akşamları sohbet etme, aile fertlerinin tamamı bir arada bulunma şeklinde vakit geçirildiğini anlatmışlardır.

“... mesela evde bir şey kalmamış, Kahve kalmamış, şeker kalmamış, karşı komşuya ve alt komşuya gidilir, ondan kapı tıklatılır veya çalınır, Annem selam söyledi. Bilmem ne var mı Yani bir kap verir, sonra geri iade edersiniz. O çok olurdu, ekmek istediğimiz de olurdu mesela. O yıllarda, benim hatırladığım, İkinci Dünya Savaşı bitmiş ama bir apartmanda 10 daire bir apartman, beş katlı, çift daire. Kapıyı çalar bir dilenci iki dilim ekmek isterdi. Şimdi 900 gram ekmek kesiyorsun, iki dilim ortasından veriyorsun Allah razı olsun deyip gidiyordu”. (Sadi, 78 yaşında, Erkek, Altunizade, Görüşme Tarihi: 06.07.2019).

“... Annemle Fatma abla ahbap olunca Teyfik abi ile de babam tanıştılar. Teyfik abi de entelektüel bir insandı. Vilayetin karşısında gömlekçi dükkânı vardı ama o dönemin bütün dergilerini alırdı. O zaman akit falan, büyük doğu çıkıyor, Aziz Nesin'in kitapları meşhur oluyor, Akşamları Mesela biz yemekten sonra onlara çaya giderdik, babam artık gözlerini kaybetmişti, Teyfik abi, Aziz Nesin okurdu hepimiz gülerdik, birlikte kitap okuma seanslarımız bile olmuştur..” (Elif, 74 yaşında, Kadın, Telefon görüşmesi, Görüşme Tarihi: 24.06.2019).

Çocukluğu Anadolu'da geçmiş olan iki katılımcı komşular arasında ortak paylaşımın daha çok olduğu tesbit edilmiştir. İmece usulü yardımlaşma İstanbul'da yaşayan komşular arasında olmadığı ama Anadolu'da imece usulü paylaşımların daha fazla olduğu görülmüştür. Yetişkinlik dönemi komşularla sohbet konularının daha çok çocuk bakımı ve beslenmesi olduğunu söylemişlerdir.

“Onlar yapılırdı ama çok hatırladığım tandır ekmeği yapılır, senede iki kere. Bir sonbaharda işte bu aylarda ekim, kasım gibi, bir de ilkbaharda böyle yığılır, işte 3-5 ayın 6 ayın belki de ekmeği olurdu. O imece usulü yapılırdı. Bir ekmeğe Cemile teyzemiz vardı, ondan çok korkardık, yüzünü gözünü

sarardı tandıra eliyle yapııştırıyor ya, yanmasın diye işte. Elleri sarılıydı, öyle bir robot gibiydi. Bütün komşular gelir, işte açarlar, tahtalar, ekmek tahtaları var, pişirir öyle yığılır, onun kokusu bütün mahalleye yayılır. Bir iki ekmek şu büyüklükte bilirsiniz değil mi tandır ekmeğini. Bir de Bilik derlerdi, şu büyüklükte Peksimet gibi bir şey. Onun içinde kuyruk yağı olurdu. Pardon kuyruk yağı değil, kıkırdak olurdu. Kuyruğun yağını alırlar onu döverler hamurun içine katarlar ondan pişirilirdi. O da bizim vazifemizdi, bizim derken, benim vazifemdi. Kız kardeşim zaten küçüktü bizden, abim de hiç öyle şeylere karışmazdı. Böyle gece yarısından sonra gelirdi o ekmekçi bize. Ateş yanardı, ateş yükselirdi, ben öyle kenarına oturup seyretmeye bayılırdım. Tandır örtmesi derlerdi bahçede bir işte kapalı bir yer vardır, o yanar o iyice köz olur, sabah namazından sonra da gelir konu komşu başlarlar. Hamur akşamdan yapılmıştı açarlardı. Kışlık, ortak hazırlık ekmek dışında pek hatırlamıyorum. Bir de şey yapılırdı bahçeye ilkbaharda 3 tane kuzu koyarlardı, o sonbahara doğru biraz semirirdi, ondan kavurma ve pastırma yaparlardı. Pastırmayı da bez torbalarda yaparlardı. Bu aylarda da kurutulurlardı. İşte onda da komşular gelirdi. Yine bahçede işte şey olur kesilir, etler kavurma olur bilmem ne yapılır.” (Mehmet, 68 yaşında Erkek, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 19.11.2019).

“Yani şöyle aslında daha çok annelikle ilgili konular, Hani bebeğin gıdası, işte giyimi terbiyesi falan gibi konular..” (Elif, 74 yaşında, Kadın, Telefon görüşmesi, Görüşme Tarihi: 24.06.2019).

3.5.5. Olumlu Komşu Aktivitelerinin Aile İçi İlişkilerine Etkisi

Komşular arasındaki paylaşımlardan birisi de sanatsal faaliyet olarak anlatılmıştır. Sanatla ilgilendikten sonra zararlı alışkanlıkların bırakıldığı aile içi çatışmaların yaşanmadığını katılımcı ifade etmiştir. Komşularla yapılan ortak aktivitelerin, paylaşımların, komşular arasında güven oluşturduğu anlatılmıştır.

“...sonra yine karşı komşumuz Ankara’da çok önemli bir bürokratin hanımı. Ve bunlarla esas komşuluğumuz şöyle başladı. Babam geldiği zaman, babamı çok iyi tanıyorlar ve konu Türk sanatı ve Türk süslemesi olunca, bizde bu işi öğrenmek istiyoruz dediler. Ve bizim evde böyle dersler başladı. Çünkü ben de çocuklardan dolayı. Türk Kadınları Kültür derneğinde ders veriyordum haftada bir ama çok mobil değilim yani çocuklar küçük. O yüzden daha çok ev içinde. Ve onlarla hem eşimle eşleri, hanımlar benden yaşça büyüklerdi ama çok iyi komşuluğumuz oldu onlarla. (...)Bunlar ne dedi bana? Ben bunları yapıyorum. Nedir bu, dedi. Anlatır mısın? İşte Türk süslemesi bunlar. Ben zaten öğretiyorum. Bana da öğretir misin dedi. İyi, peki neden olmasın? O yaz sonunda biz İstanbul’dan döndük. Ben ciddi olarak sana talebe olacağım dedi. Ama ben Türk Kadınları Kültür Derneğine gelmem. Bana dedi

evde verebilir misin? Karşı komşu zaten. Ben zaten hep evdeyim. Malzemelerini aldı bu hanım, bir kış boyunca, babam geldikçe o da bize geliyor. Ondan sonra sohbetler, hanım defterler dolduruyor, tezhibler, kalın defterler dolduruyor. Sonra o hanımın bey'i bana bir gün teşekkür geldi. Dedi ki ben size çok teşekkür ederim. Çünkü dedi benim eşim arkadaşları var, ilkokul arkadaşları, Bu oyun yüzünden birbirimizle dedi kavgalar ediyoruz dedi. Tabi paralı oynuyorlarmış. Ve demiş ki onlara. Ben artık bu sene yokum...O hanımın beyi bana teşekkür etti. Dedi ki hayatımızın en sakin kışını yaşamaktayız dedi". (Gülğün, 80 yaşında, Kadın, Kadıköy, Görüşme Tarihi: 28.06.2019)

3.6. Bugünkü Komşuluk

Bu başlık altında katılımcıların bugünkü komşuluk edimleriyle ilgili anlatıları değerlendirilecektir. Katılımcıların çocukluklarında yaşadıkları birçok komşuluk aktivitelerini bugün yaşamadıkları, mesafeli bir komşuluk tercih ettikleri ifade edilmiştir. Komşuluk ritüellerini yapmadıkları, yapmak içinde herhangi bir çaba içine girmedikleri gözlenmiştir. Bugün komşular arasında mekânsal yakınlık olsa da ilişkisel mesafenin uzaklaştığı, vurgusu yapılmıştır. Görüşmelerde şöyle bir çelişki dikkati çekmiştir. Katılımcılar insanların bireyselleşip, görüşme ve yardımlaşmaların azaldığından memnuniyetsizliklerini ifade ederken, komşularla görüşme, yakınlaşma, paylaşma ile ilgili durumlarda katılımcıların adım atmaması ve tanışmak için girişimde bulunmaması bir çelişki ortaya çıkarmaktadır.

"Resmileşti. Öyle çat kapı gidemezsin. Tesadüfen kapı açıldıysa, selamünaleyküm dersin. Kapıcı gelip kapıyı açtığına sen açtın, o da açtıysa hayırlı günler o kadar. Resmileşti komşuluk şimdi" (Medine, 95 yaşında, Kadın, Arabistan/Medine, Görüşme Tarihi: 27.08.2019)

"Çocukluğumda vardı, şimdi yok yani benim için söylüyorum.." (Elif, 74 yaşında, Kadın, Telefon görüşmesi, Görüşme Tarihi: 24.06.2019).

"Evet, Şu anda yaşadığımız mahallede komşuluk maalesef yok denecek kadar az. Ama şöyle bizim zaten apartman komşumuz yok ama arka apartmandan ahbaplık ettiğimiz kimse yok. Karşı da annem oturuyor orada bir komşumuz var.." (Mehmet, 68 yaşında Erkek, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 19.11.2019).

Bugünkü komşuluk ilişkilerinde devam eden komşuluk ritüeli içinde, bütün katılımcıların yaptığını söylediği komşuluk ritüeli, cenazede yardımlaşma, taziye gitme davranışı olmuştur. Arkadaş ve ortak paydalarda buluşulan tanıdıklarla daha

sık görüldüğü, komşularla görüşmenin azaldığı ifade edilmiştir. Bu gün komşularla geleneksel usullerle görüşme yapılmasa da bayramlaşma, taziye ziyaretinde bulunma şeklinde komşuluk ilişkilerinin devam ettiğini söylemişlerdir.

“...bayram ziyaretleri filan. Ama şöyle bir şey bir ölüm vukuunda geliyorlar, hiç onu aksatmıyorlar.... Whatsapp'ta bir grup var. Herkes komşuluğunu da orada yaşıyor” (Gülgün, 80 yaşında, Kadın, Kadıköy, Görüşme Tarihi: 28.06.2019).

Komşuluğun bugün İstanbul'da azaldığı söylene bile bu azalmanın seyrelmenin bütün Türkiye'yi kapsadığını söylemenin doğru olmadığını ifade etmişlerdir. Özellikle sitelerde yaşanan komşularla tanışmanın ve ilişkilerin çocuklar üzerinden devam ettiği görüşünü söylemişlerdir.

“Ben Türkiye’de genelde komşuluk alışkanlığının gene devam ettiğini düşünüyorum. Biz metropollerde bir iki yere bakıp yaygara koparılıyor, aşırı genelleme yapılıyor”. (Belgin, 71 yaşında, kadın, Atunizade, Görüşme Tarihi: 10.01.2020).

“Ama bizim sitede 36 daire var. 36 dairenin 5 tanesi birbirine çok sıkı komşuluk ilişkisi içerisinde. Yani site olmasına rağmen burası yoğun bir komşuluk ilişkisi içinde. Hatta hanımların son derecede “Beyaz Türk” diyelim tırnak içinde, saçları başları yapılı, manikür pedikürlü ama hepsi birlikte bir umre ziyareti de yaptılar. Onlar birbirleri ile görüşüyor..” (Elif, 74 yaşında, Kadın, Telefon görüşmesi, Görüşme Tarihi: 24.06.2019).

“Çocuklar için bazen park yerleri oluyor, salıncaklar, kaydıraklar falan oluyor. Oralarda anneler tanışıyorlar. Daha çok çocuklar üzerinden tanışmalar oluyor..” (Elif, 74 yaşında, Kadın, Telefon görüşmesi, Görüşme Tarihi: 24.06.2019).

Komşuluk ilişkisinin yoğunluğu azaldığı, eski görüşülen komşuların vefat etmesinden sonra yerine yeni komşuların ikame edilmemesi komşuluğu sınırladığını söylemektedirler. Bugünkü komşuluk ilişkilerinin kapıda asansörde selamlaşmadan ileri gitmediğini söylemişlerdir.

“..Burada dediğim gibi de. Karşı apartmanda dokuz aileyiz, asansörde karşılaşırsak hatır soruyoruz. Taşındığımız yıllarda daha çok vardı. Sonra onlarla da azaldı komşuluk. Yani herkes birbirine saygılı ama yani öyle gelmek, gitmek falan yok artık..”. (Gülşen, 76 yaşında, Kadın, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 19.12.2019).

“Merhaba, merhaba. Uzaktan tabii, biz yaşlandık. Onlar da yaşlandı. Bir kısmı da öldü, yani birebir ilişkimiz yani oturup konuşmuyorum ama her zaman için daha evvelden biraz konuşurduk. Sonra neden söyle bir zaten herkes ayrı yaşıyor. Ama tabii yine gidilse konuşuruz tabii..” (Sadi, 78 yaşında, Erkek, Altunizade, Görüşme Tarihi: 06.07.2019).

3.7. Komşuluğun Geleceği

Bu başlık, katılımcıların komşuluğun geleceği hakkındaki görüşlerini içermektedir. Kültürel kodlarımızda toplumsal değerlerimizden biri olan ve bütünleştirici bir fonksiyonu bulunan komşuluk ilişkilerinin geleceğiyle ilgili katılımcılar, komşular arasında mesafenin arttığını düşünmektedirler. Gerek şehir hayatının hızına yetişme çabası, gerek teknolojinin sunduğu imkânlarla komşudan önce ulaşılabilecek farklı kanallarla daha uzaktaki bireylere ulaşım sağlaması, gerekse kişilerin bireysel meşguliyetleri komşular arasında münasebetin zayıfladığını göstermektedir. Teknoloji kilometre ile ölçülen mesafeleri yakın ederken, bazen yakında olanlarla yakını uzak etmekte, mesafeleri artırmaktadır. Komşuluk ilişkileri de bu mesafelerin artmasından nasibini almakta, mekânsal olarak birbirine yakın oturan insanlar birbirinden uzaklaşmaktadırlar. Katılımcılar, komşularla iletişimin telefon ve çeşitli mobil uygulamalar üzerinden devam edildiği vurgusunu yapmışlardır.

“Neredeyse komşuluk, whatsapp üzerinden. Yani artık komşuluk whatsApp her şey. Yok, yani Yunanistan'da bakıyorum ilişkilere. Orada ev ilişkileri, o da ilginç bir şey.” (Hilda, 69 yaşında, Kadın, Beşiktaş, Görüşme Tarihi: 18.11.2019)

“..bence insanların kendileri ile hele şu cep telefonu ile her yere ulaştıkları için bütün gıdalarını orayla hallediyorlar ama birebir insanda olan ilişkinin keyfi canlı canlı onu yaşamamanın keyfi hiçbir şey de yok. Çok iyi yerlere gittiği söylenemez.” (Özlem, 64 Yaşında, Kadın, Gaziosman Paşa, Görüşme Tarihi: 02.07.2019).

“Hiç kalmıyor diyebilirim. Semtten semte de değişiyor” (Melahat, 78 yaşında, Kadın, Gaziosman Paşa, Görüşme Tarihi: 26.06.2019).

“Bu şekilde olursa bilhassa büyük apartmanlarda nefsi bir yaşayış olacak. Kimse kimsenin cenazesinden, düğününden hiçbir şeyinden haberi olmayacak.” (Müfide, 81 yaşında, Kadın, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 16-18.06.2019).

Katılımcılar, komşu ilişkisinin devamı hususunda pek ümitvar konuşmamışlardır. Değişen zaman, küreselleşme, bireyselleşme, değer yargıları insanın ilişki kurduğu her şeyde kendini göstereceği gibi komşulukta da kendini gösterecek ve değerlerin değişmesinden komşuluğun da nasibini alacağını söylemişlerdir. Katılımcılar komşuluğu etkileyen önemli faktörlerden birisinin bireyselleşme olduğunu ifade etmişlerdir. Çalışma hayatının yoğunluğu, ilişkilerdeki kırılgnalık, gençlerle bağların zayıflaması, ortak noktaların kaybolması, dahası insanların bir araya gelmek için çaba sarf edip zaman ayırmaması komşuluk ilişkilerini zayıflattığını söylemişlerdir.

“...ciddi anlamda bireyselleştirme böyle gidiyor. Böyle devam eder yani. Komşuluk bir hiç bir yere gitmez bitti zaten dağıldı. Bu toplum eğer Müslüman kalacaksa. Bunu sosyolojik olarak söylüyorum. İslam medeniyet tasavvurunda kalacaksa, Herkesin dönüp kendisini tamir etmesi lazım. Kapitalist dönem geçti post kapitalist dönem, post modernist dönem...” (Sadi, 78 yaşında, Erkek, Altunizade, Görüşme Tarihi: 06.07.2019).

“Evet, maalesef çok şey kaybettik. O insani değerler biraz zayıfladı. Eskiden insanların vakitleri vardı demek ki, birbirine ayırırlardı. İnsan insanın zehrini alır derdi babaannem. Konuşunca neşelenirlerdi. Bu aslında belki de bir psikoterapi idi.” (Mehmet, 68 yaşında Erkek, Üsküdar, Görüşme Tarihi: 19.11.2019).

“Samimi komşuluk ve çevrecilik kalmadı. Düşündürücü bir gelecek.” (Agop, 71 yaşında, Erkek, Formu Doldurma Tarihi: 05.02.2020).

“Komşuluk diye bir konu kalmadı.” (Aram, 75 yaşında, Erkek, Formu Doldurma Tarihi: 05.02.2020)

Katılımcılar değer kaybı, bireyselleşmenin birey ve toplum üzerindeki olumsuz etkilerine vurgu yapmaktadırlar. Kendi bireysel yaşantılarına bakıldığında atomize bir hayat yaşadıkları, yakın çevresinde bulunan insanlarla ilişki içine girmedikleri anlatılarından çıkarılmıştır. Katılımcıların toplumsal olaylara ve kendileri dışında cereyan eden olaylara dışarıdan ve üst bir bakışla değerlendirme yaptıkları gözlenmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada kentsoylu ailelerin komşuluk ilişkilerine yaklaşımları, günlük hayat içinde komşularla paylaşımları ve yaklaşımları ortaya çıkarılmıştır. Üzerinde hayatın devam ettirildiği ve ihtiyaçların giderildiği, birbirine eklemli ilişkilerin yaşandığı mekânlar şehirlerdir. Şehirler, insanların etkileşim içinde olduğu ve çok farklı kültürlerin harmanlanarak, bir potada eritildiği mekânlardır. Bu kültür çeşitliliği, tarih ve zamanla birlikte çok boyutlu yaşamsal örgüleri, medeniyet tasavvuru ortaya çıkarmaktadır. Oluşan bu medeniyet tasavvuru, mekânı şekillendirmekte, günlük yaşam pratikleri, hayat anlayışı, bu mekân üzerinde insanı görünür kılmaktadır. Binlerce yıllık tarihi geçmişi, birçok imparatorluklara ev sahibi yapmışlığından gelen bir kültürel hafızası bulunan İstanbul'da da bu tasavvurlardan etkilenecek oluşan, mekânsal ve kültürel bir zenginlik bulunmaktadır. Yaşanmışlıktan doğan hafıza ile farklı etnik köken, inanç ve üretilen kültürel çeşitlilik, üzerinde yaşayan insanları da kuşatmış, şekillendirmiştir. Bu zenginliğe ve çeşitliliğe, çalışma devam ettiği sürece birçok alanda şahitlik edilmiştir.

Kentlerin, mahallelerin, dolayısıyla insanların yaşam tarzının değişim ve dönüşümünde medeniyet tasavvurunun etki ettiği görülmüştür. Medeniyet algı ve değişim süreci her toplumun kendi iç dinamikleri ve toplumsal yaşantı sonucunda gerçekleşmesi toplumsal kabulü kolaylaştırdığı katılımcıların anlatılarından çıkarılmıştır. Türkiye'deki medeniyet değişiminin tepeden devlet eliyle yapılmaya çalışılmasının, halkın hızlı değişimi benimseme ve özümsemesinde toplumsal sıkıntılar yaşandığı konusuna değinilmiştir.

Mahalle, mekân üzerinde görünür hale gelmenin yanında sosyal ilişkilerin kurulduğu, bu ilişki sayesinde insanın ve mekânın kimlik kazandığı önemli bir sahne görevi üstlenmektedir. Mahallenin mimari yapısı, çok farklı bölgelerden, çeşitli seviyelerde eğitim almış, gelir düzeyleri farklı ailelerin ikamet etmesi, mahallenin etnik, kültürel, sosyoekonomik zenginliğine katkı sağlamaktadır. Ayrıca mahalle, içinde yaşayan insanları kuşatmakta, bireylerin kimliği, değer yargıları, sosyal ilişkileri etkileyici unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Mahalle ile kentlileşme arasında, kentli olma bilincinin ilk tohumunun atıldığı yer olması dolayısıyla bir bağ bulunmaktadır. Mahalle ve ev, değer üretilen, değerlerin yaşatıldığı ve aktarıldığı

mekânlardır. Mahalleyi oluşturan temel unsur olan evler, insanın ilk evreni olmasıyla birlikte, temel ihtiyaçlarını karşıladığı, duyguların ve değerlerin biriktirildiği, sosyalleşmenin ve kendi olabilmenin öğrenildiği mekânlar olması yönünden en önemli sosyal alanlardır. Oturulan evin bahçeli veya apartman dairesi oluşu günlük yaşam pratiklerini de belirlemekte, insanlar dışında diğer canlıların da fark edilmesini sağlamakta, hatta kişilik oluşumunda da etkili olduğu katılımcıların anlatılarda görülmektedir.

Semt ve mahalle tercihinde ailelerin kültürel birikimi, ekonomik durumu, ailenin değer yargıları, sosyoekonomik yapısı etkili olmaktadır. Semt tercihinde güven ve güvenlik önemli bir yer tutmaktadır. Katılımcılar, çocukluklarının geçtiği yıllar itibarıyla aynı kültürel yapı ve değerlere sahip olan ailelerle birlikte aynı mahallede oturmaktadırlar. Geleneksel mahallede evden sosyal hayata açılan ilk kapı olarak değerlendirilen sokaklar, varlığını ve etkisini kentsel dönüşüm ve algılardaki değişime paralel olarak değişmektedir. Katılımcılardan elde edilen bulgulara göre, 40'lı 50'li yıllarda kentsoylu ailelerin çocuklarına sokakta oynama izni verilmemiştir. İstanbul ve Anadolu şehirleri bu bakımdan farklılık göstermektedir. Anadolu şehirlerinde aynı sokakta oturan sakinlerin birbirini yakından tanıması ve güven oluşması sebebiyle sokakta annelerin koyduğu kurallar dâhilinde oynamışlardır. İstanbul'da kentsoylu aileler çocuklarının sokakta oynamasına izin vermemişlerdir. Çocuğun sokakta oyun izni ile aile büyüklerinden birikimsel olarak aktarılan çocuk eğitim anlayışının birbiriyle bağlantılı olduğu görülmüştür. Ailenin kendini tanımlamasıyla sokakta oynama arasında yakınlık bulunmaktadır. Kentli, eğitilmiş aile olarak ailenin eğitim anlayışının çocuğun sokakta bulunmasıyla bozulacağı endişesi aile tanımıyla bağlantılandırılmıştır. Kentsoylu aileler çocuklarının sokakta oyun oynamasına izin vermemektedirler. Katılımcılar tarafından ailenin yaz aylarında yazlığa gitmesi, aile yapısıyla ilişkilendirilmiştir. Yazlıkta geçirilen özgür günlerin sokakta oyun ihtiyacını karşıladığı ön kabulüyle, bu yaklaşımı doğal, olması gereken bir usul olarak değerlendirmişlerdir.

Aile, insanın içine doğduğu yaşamının devamını sağlayan, dünyanın her bölgesinde ve her toplum tipinde var olan evrensel bir sosyal yapıdır. Bu araştırmanın temel kavramlarından olan kentsoylu ailenin, hayatın devam ettiği mekânla bağlantılı olarak tanımı yapılsa da bu tanımı belirleyen asıl faktörün, ailenin

günlük yaşam tarzı, hayat anlayışı, aileye aktararak gelen aile değerlerinin birikimi olduğu görülmüştür. Bu açıdan katılımcıların kendi ailelerini nasıl tanımladıkları ve aile algıları konumuz açısından önemli bir yer tutmaktadır. Katılımcıların aile geçmişi ve tanımları ile yukarıda yapılan kentsoylu aile tanımı birçok açıdan örtüşmektedir. Zenginlik, soy bilgisi, statü açısından ailenin kültürel birikimi ile eğitim, esas sermaye olarak kabul görüldüğü müşahade edilmiştir. Temel varlıkları, aile geçmişinden biriktirdikleri bilginin, aile eğitimiyle hayatlarında yansıma alanı bulmasıdır. Katılımcıların anlatımından ortaya çıkan aile tanımı, Weber'in toplumsal saygınlık ve statü sahibi adını verdiği sosyal grubun hayat tarzları, sosyal ve kültürel hayata katılım ve tüketim biçimleri ile görüşmecilerden elde edilen veriler uyum sağlamaktadır. Sosyal itibar ailenin geçmişten getirdiği, kültürel birikimi ve aile değerleriyle ilgilidir. Ailenin soy geçmişini bilmek, zaman ve geçmişi sahiplenme anlamında bireyleri ayrıcalıklı kıldığı, kişilere sosyal itibar ve güven kazandırdığı görülmüştür. Ayrıca Sombart'ın soylu ailelerde dikkat çektiği dili güzel kullanma özelliği, katılımcılarda kendini ifade etme, tanımlama yapma, zihinde toparladıklarını kelimelerle ifade etme şeklinde gözlenmiştir.

Bu çalışmada, kavramsal olarak kentsoylu aile tanımı yapılmış, bulgularla bu tanım desteklenmiş ve kentsoylu aile ile ilgili ortaya tatmin edici bir sonuç çıkmıştır. Kentsoylu aile tanımı yapmak ve tanımlanmış kavram üzerinden bulguları değerlendirmek önem arz etmektedir. Katılımcılar ailelerini kentin imkânlarından istifade eden, ülke ve dünya gündeminden haberdar olan, ilmiye sınıfı, entelektüel, patriarkal, otoriter, bürokrat, mübadil aileler olarak tanımlamaktadırlar. Katılımcılar ailelerini daha çok geleneksel ve otoriter aile yapısı üzerinden, sosyolojik ve psikolojik kavramlarla tanımlamışlardır. Özellikle şehirli aile tanımı yaparken “başka insanları hesaba katma” davranışını şehirli aile olma özelliği içinde ifade etmişlerdir. Ayrıca şehirli ailelerin özelliklerini geçim yollarıyla ilişkilendirerek tanımlamışlardır. Esnaf, tüccar, maaşlı memur, bürokrat aileler şehirli aile tanımı içine girmektedir. Katılımcıların aile tanımlamaları Mills'ın seçkin aileleri ilişkilendirdiği soy ve zaman ölçütleriyle örtüştüğü görülmüştür. Kentsoylu aileler üç-dört kuşaktan beri aynı şehir olmasa bile, farklı şehirlerde şehir merkezinde yaşayan, aile kökleri, davranış kalıpları ile farklı bir yere sahip olan, dikkatli, tüketim alışkanlıklarında tutumlu, yapmacıksız, ağır başlı ailelerdir. Kentsoylu aileler

yardımlaşma, hayır kurumlarında görev alma, kültür kuruluşlarına önderlik yapma gibi davranışları öncelemektedirler.

Katılımcılar şehirli ve yüksek eğitilmiş kavramlarını eş anlamda kullanmışlardır. Mills'ın birkaç nesil boyunca okumuş aileler olarak tanımladığı seçkin ailelerin kurumsal öğretimden geçerek alanında uzmanlaşmış kimseler olduğu da katılımcılarda gözlenmiştir. Öyle ki sonraki nesile Weber'in ifade ettiği "bir sınıfa aidiyet ve sosyal saygınlık", miras olarak bırakıldığı inancı, görüşmecilerin ifadelerinden çıkarılmaktadır. Birey, içinde bulunduğu grubun hayat anlayışının, yaşam tarzı ve değerlerinin içine doğmaktadır. İçine doğduğu bu sosyal grubun değer yargıları, sosyal itibarı, toplumsal görevleri, tercih edilen meslekleri miras olarak almakta ve özümsemektedir. Birkaç nesil biriktirilen kültür, gelenek, sosyal itibarla birlikte, kitaplar ve yazılı eserler de katılımcılara miras olarak bırakılmaktadır.

Aile içi ilişkilerde bireyin içine doğduğu ailenin nesillerden beri aktararak gelen sosyal düzen ve saygınlık, aileye özgü değer yargıları, alışkanlıklar, sanat etkinlikleri, ailenin tercihleri çerçevesinde şekillenmiştir. Kentsoylu ailelerde, ailenin gerek yaşantısal olarak edinilmiş kültürel birikimi, gerekse maddi olarak sahip olunan nesneler, hatta baba ve dedenin mesleği sonraki gelenlere miras bırakılmıştır. Ailede kabul edilen ebeveyn-çocuk ilişkisi aktarılan kültürel ve geleneksel değerler temelinde anlatılmıştır. Aile tanımları geleneksel, ataerkil aile yapısında anlatılsa da görüşmecilerin anlatılarında annelerin çocuk eğitiminde söz sahibi, evin düzeni ve sosyal ilişkilerde etkin bir rolü olduğu tesbit edilmiştir. Babanın ilmine, bilgisine saygıyı ve anne-baba arasındaki güveni her katılımcının vurgulaması dikkat çekmiştir. Ailenin en temel kurucu ögesi güvendir. Katılımcıların ailelerinde, kendi kültürel değer ve aktarımlarına göre bir yaşam tarzı ve sınırları bulunmaktadır. Ailenin her ferdinin sorumlulukları olduğunu katılımcılar ifade etmişlerdir. Otoriter bir aile tanımı yapılmakla birlikte aile fertlerinin her konuyla ilgili olarak hallerinden memnuniyetleri dikkat çekmiştir. Aile içi düzenin oluşturulmasında anne-babanın ortak tavrı ve hayata bakış açısı aile ilişkilerinin uyumunda önemli bir etken olduğu gözlenmiştir.

Kentsoylu ailelerin tanımı yapılırken, bu ailelerin kentin sorunlarıyla ilgilendikleri, hayır işleri, kültür ve eğitimle meşgul oldukları ifade edilmiştir.

Görüşülen katılımcıların anlatımlarından içinde yetiştikleri ailelerinin toplumsal sorunlara daha duyarlı olma, çözüm noktasında sorumluluk alabilme yetisine sahip oldukları görülmektedir. Aileden öğrenilerek yerleşen yardım etme eylemi, katılımcıların bugünkü davranışlarında, vakıf kurma, toplumsal sorunlarla ilgilenme ve çözüm bulma olarak kendini göstermektedir.

Bu çalışmanın araştırma sorusunu ortaya çıkaran, bazı araştırma bulgularının komşuluk ilişkilerinin alt gelir grubu ve işçi sınıfının ilişki biçimi olduğu tespitidir. Bu tespit üzerinden hareket edilerek çalışmamızda, kentsoylu ailelerin komşuluk ilişkilerine, çocukluk ve yetişkinlik dönemlerindeki komşuluğa karşılaştırmalı bir şekilde bakılmıştır. Komşuluk ilişkisinin temelinde, yakında olanı tanıma, güvenme ve ihtiyacı olduğunda yardımlaşma bulunmaktadır. Bireyler, kendi zayıflığının komşu tarafından istismar edilmeyeceği bilgisi, kişisel güven ve güven beklentisi içindedirler. Komşular arasında herhangi bir tatsızlıktan dolayı küskünlük bulunsa bile darda veya zorda kalındığında komşuya sığınma, güven ve zarar görmeyeceği, emniyette olacağı duygusunun bir göstergesi olarak anlatılmıştır. Güven duymak ve güven duyulmak güvenliğin sağlanması için önemli bir ölçü olarak tanımlanmıştır.

Komşu ile tanışmada katılımcılar, bugünkü komşularına geleneksel usullerle hoş geldine gitmese de yeni taşınan komşuyla bir vesile bularak tanıştığı görülmektedir. Ailenin yaşadığı acı ve zor bir durum, bayramlaşma, yeni ev alma, komşu ile tanışmanın en makul yolları olmaktadır. Yeni taşınan komşuya hoş geldine gitme, bina yapısına ve zamana göre değişiklik göstermektedir. Çocukluk döneminde yaşanan komşuluklarda yeni taşınan komşuya diğer komşularla toplanarak haberleşip gidilirken, günümüzde daha çok binaya taşınırken ihtiyacını giderme, kendini tanıtmak, yardım teklif etme şeklinde yapılmaktadır. Komşuya hoş geldine gitme ritüelinin eğitim düzeyiyle ilişkili olduğu, üst düzey eğitim kademesinde bulunan katılımcıların katılmadığı görülmüştür.

Katılımcılar tarafından, komşu tercihinde bulunurken temel insani değerlere sahip olması, fikir birliği, dedikodu yapmaması, ilişkilerinde âdâb-ı muaşeret ölçülerine uyması, dürüstlük, diğer insanların haklarına saygı davranışları genel ölçüt olarak kabul edildiği ifade edilmiştir. Nezaket, mesafe, aile mahremiyetine saygı, komşu tercihinde aranan en önemli özellik olarak sıralanmıştır.

Komşulardan en büyük beklenti, ihtiyacı olduğunda yetişebilecek olmasıdır. Zor zamanda veya tehlike anında mekânsal olarak en yakında bulunan komşunun ulaşacak olmasının bilinmesi, rahatlık ve güvenlik duygusunu getirdiği anlatılardan çıkarılmıştır. “İmdat” dediğinde yetişecek birilerinin olması yalnız olmadığının güvenini duyma ihtiyacı insani bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu günkü komşuluğa Cengizhan’ın, görünür ve saklı komşuluk perspektifinden bakıldığında, saklı komşuluğun daha belirgin olduğu görülmüştür. Katılımcılardan elde edilen bulgulara göre görünür komşulukta olması beklenen bir arada vakit geçirme, maddi veya duygusal paylaşım ve birliktelik yoğunluğu azalmıştır. Saklı komşuluk adı verilen iyi niyet, olumlu düşünme, komşunun haklarına ve yaşam alanına saygı gösterme, ihtiyacı olduğunda diğer faktörleri düşünmeden yardımına koşma davranışı, varlığını korumaktadır. Saklı komşuluk, zor zamanlarda ve tehlike anında ortaya çıkmakta ve görünür olmaktadır.

Komşuya güvenin bir göstergesi olan çocuk ve anahtar bırakmada zaman faktörünün önemli bir etken olduğu görülmüştür. Çocukluk döneminde komşulara anahtar bırakmanın daha yaygın olduğu, bugün ise bulgulardan elde edilen sonuçlara göre evin anahtarının, komşu yerine apartman görevlisine veya ev işleri için gelen yardımcılara bırakıldığı tesbit edilmiştir. Komşuya çocuk emanet etme, daha çok çocukluk anlatılarında mevcuttur.

Komşular arasında bulunan güvenin ortaya çıkardığı toplumsal sermayelerden biri olan dertleşme, çocukluk dönemi anlatılarında dikkati çekmektedir. Kentsoylu aileler komşularına sorunlarını anlatmamakta, dertleşmemektedirler. Daha çok dert anlatılan, sorun olduğunda çözümü için müracaat edilen kişi ve aile konumunda bulunmaktadırlar. Çocukluk döneminde komşular, katılımcıların aile büyüklerine sorun anlatmışlardır. Katılımcılar, yetişkinlik döneminde komşu yerine arkadaş çevresiyle dertleşmeyi tercih etmişlerdir. Dertleşme davranışında cinsiyet ve eğitim faktörünün de etkili olduğu görülmüştür. Erkek ve akademisyen olarak eğitimin üst kademesinde görev alan katılımcılar komşularıyla sorun paylaşmamaktadırlar.

Komşuluk ilişkilerinin en başta gelen değişkenlerinden biri olan cinsiyet faktörü katılımcıların anlatılarında da kendini göstermiştir. Erkek katılımcıların

komşularla zaman geçirme, paylaşımda bulunma, yardımlaşma konularında kadınlara oranla daha az görüşme alanları bulunmaktadır. Katılımcılar, çocukluk dönemiyle ilgili olarak, ailenin erkek üyelerinin komşularla ilişkilerini “yakın ama mesafeli” diye tanımlamaktadırlar. Bu ifadeleri, komşu görüşmelerinin habersiz, izinsiz ve ölçüsüz görüşme olmadığını göstermek için kullanmaktadırlar. Yine çocukluk döneminde bütün aile fertlerinin katıldığı akşam oturmalarının yapıldığı anlatılmıştır. Yetişkinlik dönemiyle ilgili olarak katılımcılar, komşularla yoğun bir paylaşım bulunmayan veya sadece tanışıp selam vermekten öteye gitmeyen bir komşuluk çerçevesi çizmişlerdir. Apartman veya sitede oturan katılımcılar, bina sorunlarıyla ilgili olarak zorunlu görüşmeler yaptıklarını anlatmışlardır.

Katılımcılar, eski komşularla görüşme konusunda birçoğuyla bağlarının hiç kopmadığını, çocuklukta başlayan komşuluğun mekânsal olarak uzak olursa bile ilişkilerinin devam ettiğini söylemektedirler. Katılımcıların bu ifadeleri, Ayata’nın komşuluğun mekânsal yakınlıktan çıkarak sürdürülebilen bir ilişki türü olduğu tanımını doğrulamaktadır. Mekânsal yakınlık olmasa da birey ve ailelerin kurduğu bir bağ olarak kültürel değer birliği ve değer ortaklığının bu ilişkiyi devam ettirmede önemli bir etken olduğunu göstermektedir.

Komşularla görüşme vesilesi oluşturma ve bu görüşmeyi belli bir nizama göre yapma isteği sonucu ortaya çıkan komşu günü toplantıları, o döneme ve kentsoylu ailelere özgü bir komşuluk etkinliği olduğu anlaşılmıştır. Çocuklukta annelerin yaptığı, yetişkinlik döneminde ise komşular arasında yapılan komşu günlerine hanım katılımcılar, hiç katılmadıklarını veya sınırlı sürelerle katıldıklarını ifade etmişlerdir.

Çocukluk dönemi anlatılarında, herhangi aile içi sorunlarıyla ilgili komşular arasında daha çok bilgi ve görgü sahibi insanlara danışıldığı ortaya çıkmıştır. Komşulara danışılan konular arasında en çok dini bilgisine güvenilen kişilere fıkhi konular hakkında sorular sorulduğu anlatılmıştır. Dini hükümlerin günlük hayatta görünür yüzü olan fıkhi konularda erkeklere, eşler arası bir geçimsizlik olduğunda mahallede sözüne itibar edilen kadınlara danışıldığı görülmüştür. Özbay’ın kadınların tartışmaları yatıştırmada daha aktif olduğu görüşü katılımcıların eşlerle yaşanan sorunlarda kadınlarla paylaşımın daha çok olduğu bulguları örtüşmektedir.

Günümüz için söylenecek olursa, kırsal kesim dışında, komşuya dini veya diğer günlük konularda soru sorma kalmamıştır. Bugün artık çevrimiçi ortamlarda her türlü soruya cevap bulunabilmektedir. Komşularla paylaşılan konular, günlük hayatta kullanılan pratik bilgiler olmaktadır.

Komşulukta yaş faktörüne baktığımızda kendilerinden yaşça büyük komşulara hatır sormak, ihtiyacını gidermek için iletişim kurulmaktadır. TAYA 2006 sonuçlarında yaş ilerledikçe komşuluğun önemli bir ilişki türü olduğu bulgusu ile bu araştırma için görüşülen katılımcılardan elde edilen bulgular örtüşmemektedir. Katılımcıların kendi ifadelerine göre, komşularıyla tatmin edici bir ilişkileri bulunmamaktadır. Yaş ilerledikçe eski komşuların ahirete göçmesiyle oluşan boşluğu yeni komşularla doldurmak yerine, kendi kabuklarına çekilmeyi, kimseyle görüşmemeyi tercih ettikleri gözlenmiştir.

Mülk sahibi olmanın komşuluk ilişkilerinde etken bir faktör olmadığı görülmüştür. Kiracı olup kısa süre bir arada komşuluk yapan aileler, başka semtlere, hatta şehirlere gitme durumu olsa bile görüşmelere devam ettiklerini söylemişlerdir. Bu sonuç ise komşuluk yapılan kişilerin ortak değerlere sahip olmasının mekânsal yakınlıktan daha etkili bir faktör olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Katılımcılar, eğitimli kişilerle komşuluk etmenin daha düzeyli bir ilişki ortaya çıkaracağı ve kişinin bilgi ve görgüsüne katkı sağlayacağını da vurgulamışlardır. Kadınların eğitim düzeyinin yükselmesiyle birlikte çalışma hayatına girmelerinin, komşuluk ilişkisinin yoğunluğunu azalttığı görülmüştür. Çalışan kadın katılımcılar, meşguliyetlerinin yoğunluğundan dolayı komşuya ayıracak vakitlerinin kalmadığını söylemişlerdir. İlişki kurma, duygu ve sorunlarını paylaşıp birlikte çözüm arama ihtiyacını komşu yerine arkadaşlarla giderdiklerini anlatmışlardır. Diğer taraftan, çalışan hanımlarla az yoğunluklu ve mesafeli komşuluk yapılmaktadır. Mesafeli davranma sebebi olarak ta yorgun eve gelmesi, vaktinin sınırlı olması, başka meşguliyetlerinin bulunması anlatılmıştır.

Oturulan mekânın da komşuluğu etkileyen bir faktör olduğu görülmüştür. Çocukluk döneminde oturan bahçeli evlerde komşuluk ilişkilerinin daha yoğun olduğu, günümüzde, apartman ve site hayatında komşuluk yoğunluğu azalmakta, çocukların yaş ve oyun alanlarında birlikte vakit geçirmeye komşuluk etkinlikleri ve

tanışma ortamları da değişim göstermektedir. Bütün site sakinlerini kapsamasa da ve yoğunluğu azalmış olsa da aynı değerlere sahip ailelerin, komşularıyla ilişkileri devam etmektedir.

İstanbul, kültürel birikim ve zenginliği dolayısıyla farklı din mensuplarına bir arada yaşama imkânı sunmuş bir şehirdir. Katılımcılar, bir arada yaşayan halkın birbirini kabullenmede herhangi reddedici bir tutum ve anlayışa sahip değildirler. Gerek Rum kökenli, gerek diğer katılımcılar olsun farklı din mensuplarıyla bir arada yaşama pratiklerinde herhangi bir sıkıntı yaşamadıkları anlatılardan çıkarılmıştır. Katılımcıların iş ve okul ortamında komşuluk ilişkilerinde farklı din mensuplarıyla ilgili olumsuz bir ifadelerine rastlanmamıştır. Hatta evlilikler yapıldığıyla ilgili çok sayıda anlatılar mevcuttur. Katılımcıların hafızasında 6-7 Eylül olaylarını canlılığını koruduğu anlatılardan çıkarılmıştır. İnsanların farklı dine mensup olsa da sahiplenerek komşusunu korumaya alması davranışı 6-7 Eylül olaylarını yaşayan katılımcıların anlatılarda görülmüştür. Mahallenin Rum asıllı doktorunu sahiplenerek ona zarar gelmemesi için mahalle sakinlerinin hep birlikte korumaya alması, birlikte farklı kültüre sahip kişilerle yaşama kültürüne sahip olduğunu göstermektedir.

Komşular arasında, mekânsal yakınlıktan doğan küçük ihtiyaçların giderilmesinden, can tehlikesine kadar çocukluk döneminde her konuda yardımlaşılmıştır. Günümüz açısından yardımlaşma daha çok tehlike durumunda yardıma koşma, hastalıkta ve cenazede yardımlaşma davranışı üzerinden devam etmektedir. Kriz ve tehlike anı yaşantılarında saklı komşuluk, görünür hale gelmektedir. Komşuya duyulan iyi niyet, saygı ve zor durumda yardımına koşma davranışı saklı komşuluğun tezahürüdür. Görüşme yapılan katılımcılarda, bu komşuluk türünün varlığı, birçok olayda kendini göstermiştir. Komşu, mekânsal yakınlık dolayısıyla tehlike anında ilk yardım istenilecek sosyal çevreyi oluşturmaktadır. Gerek ani bir rahatsızlık durumunda, gerek doğum anında gerekse savaş ve saldırı durumunda ilk yardıma koşan komşu olmaktadır. Darda kalana yardım etme davranışı her dönemde yaşanan bir edim olarak varlığını koruyacaktır.

Verilerin analiz sonuçlarına göre kentsoylu aileler komşularıyla gürültü, müzik, bebek ağlaması gibi sorunlar yaşandığında, bunları önemsememekte komşularıyla tartışmaya girmemektedirler. Hak ihlalinin doğan sorunları çözme

yolu olarak, adli kurumları kullanmaktadırlar. Komşular arasında sorun oluşturan sebeplerden apartmanın üst katlarından halı ve benzeri şeyleri aşağıya çırpma, çocuk kavgası gibi anlatılara rastlanmamıştır.

Oturulacak semt ve konut tercihi yapılırken belli bir sosyokültürel yapı tercihi de yapılmaktadır. Çocukluk döneminde oturuhan mahallelerde toplumun genel ahlak kaidelerine uymayan ailelerle komşuluk yapılmak istenmemektedir. Bugün genel olarak “yaşanılan site komşuluklarında ahlak kaidelerine ve diğer ölçütlere göre komşu tercihinde bulunulmakta mıdır?” sorusu, başka bir araştırmanın konusudur.

Kültürel kodlarımızda toplumsal değerlerimizden biri olan ve bütünleştirici bir fonksiyonu bulunan komşuluk ilişkilerinin geleceğiyle ilgili katılımcılar komşular arasında mesafenin arttığını düşünmektedirler. Gerek şehir hayatının hızına yetişme çabası, gerek teknolojinin sunduğu imkânlarla komşudan önce ulaşılabilir farklı kanallarla daha uzaktaki bireylere ulaşma imkânının bulunması, gerekse kişilerin bireysel meşguliyetleri komşular arasında münasebetin zayıfladığını göstermektedir. Teknoloji kilometre ile ölçülen mesafeleri yakın ederken bazen yakında olanları uzak etmekte, mesafeleri artırmaktadır. Komşuluk ilişkileri de bu mesafelerin artmasından nasibini almakta, mekânsal olarak birbirine yakın oturan insanlar birbirinden uzaklaşmaktadırlar. Katılımcılar, komşularla iletişimin telefon ve çeşitli mobil uygulamalar üzerinden devam edildiği vurgusunu yapmışlardır.

Katılımcılar komşu ilişkisinin devamı konusunda, pek ümitvar konuşmamışlardır. Değişimin, zaman, küreselleşme, bireyselleşme, değer yargıları, insanın ilişki kurduğu her şeyde kendini göstereceği gibi komşulukta da kendini göstereceği ve değerlerin değişmesinden komşuluğun da nasipleneceğini söylemişlerdir. Katılımcılar komşuluğu etkileyen önemli faktörlerden birisinin bireyselleşme olduğunu ifade etmişlerdir. Çalışma hayatının yoğunluğu, ilişkilerdeki kırılmalık, gençlerle bağların zayıflaması, ortak noktaların kaybolması, dahası insanların bir araya gelmek için çaba sarf edip zaman ayırmamasının komşuluk ilişkilerini zayıflattığını söylemişlerdir.

Katılımcılar, değer kaybının, bireyselleşmenin, birey ve toplum üzerindeki olumsuz etkilerine vurgu yapmaktadırlar. Kendi bireysel yaşantılarına bakıldığında atomize bir hayat yaşadıkları, yakın çevresinde bulunan insanlarla ilişki içine

girmedikleri anlatılarından çıkarılmıştır. Toplumsal olaylara ve kendileri dışında cereyan eden olaylara dışarıdan ve üst bir bakışla değerlendirme yaptıkları gözlenmiştir.

Kentin, mahallenin, birlikte yaşamın, şehir hayatının yeniden yorumlandığı günümüzde komşuluğun, fonksiyon değişikliğiyle birlikte varlığını devam ettirdiği sosyal bir gerçekliktir. Kentleşme, dijitalleşme, değişim hızlı bir şekilde devam ederken komşuluk ilişkisi saklı komşuluk olarak devam edecektir. Sonuçta insan, ilişkiler üzerine kendini inşa eden, toplumsal ilişkilerle varlığını devam ettirebilen bir varlık olması hasebiyle komşuluk ilişkilerinin biteceği, kaybolacağı düşünülmemektedir.

Kentsoylu ailelerle daha geniş çaplı ve derinlemesine yapılacak çalışmalar Türkiye’ye özgü tarihsel, kültürel, çok kültürlü zenginliğiyle kentsoylu aile tanımının netleşmesine yardımcı olunacağı kanaati oluşmuştur. “Konut türlerine göre komşuluk düzeyleri” araştırması günümüzde devam eden komşuluk ilişkilerine ışık tutacak ve yeni çalışmaların önünü açacaktır. Daha sonraki yapılacak araştırmalarda hem belli bir yaş üzerinde bulunan görüşmecilerle birlikte, belli yaş altındaki görüşmecilerle görüşülürse arada geçen yıllar içinde değişimin daha net görüleceği kanaati oluşmuştur.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Akipek, Jale G.** (1973). Türk Eşya Hukuku (Ayni Haklar). İkinci Kitap. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları. 2. Baskı. Ankara.
- Arslan, Ahmet.** (2009). “İbni Haldun”. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul
- Atayman, Veysel.** (2010). “Samatya Dinmeyen Tını”. Heyamola Yayınları. İstanbul.
- Bilgin, Nuri.** (2013). “Tarih ve Kollektif Bellek”. Bağlam Yayınları. İstanbul.
- Çüçen, A.Kadir.** (2005). “Bilgi Felsefesi” Asa Kitabevi. 2. Basım. Bursa.
- El-Buhari.** (1984). “Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi” VIII. Cilt. Müellif; Latif ez-Zebidi. Müretcim: Kamil Miras. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. 7. Baskı. Ankara.
- Güneş, Fatime.** (2013). “Kentleşme”, Editör: Nadir Suğur. İnsan ve Toplum, Anadolu Üniversitesi Yayınları. 2.Baskı, Eskişehir, , ss.5972.
- İbni Haldun.** (1991) “Mukaddime”. Çeviren: Zakir Kadiri Ugan. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. Cilt 1-2. İstanbul.
- Karaman, Hayrettin ve Topaloğlu, Bekir.** (1982). “Arapça-Türkçe YENİ KAMUS” Elif Ofset Tesisleri. İstanbul.
- Kasapoğlu, Aytül.** (2011). “Aile Sosyolojisi” Editör: Aytül Kasapoğlu ve Nadide Karkiner. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- Kaya, Erol.** (2017). “Kentleşme ve Kentlileşme” İşaret Yayınları. İstanbul.
- Kitab-ı Mukaddes.** (1981). “Eski ve Yeni Ahit- Tevrat ve İncil” Kitabı Mukaddes Şirketi. Ser Ofset Basımevi. İstanbul.

- Keyder, Çağlar.** (2003). "Türkiye’de Devlet ve Sınıflar” İletişim Yayınları. İstanbul.
- Kojeve, Alexander.** (2007). "Otorite Kavramı” Çeviren: Murat Erşen. Bağlam Yayınları. İstanbul.
- Kur’an-ı Kerim.** (2009). "Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Anlatımı”. Tercüme eden: Bekir Sadak. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları. 3. Baskı. İstanbul.
- Kümbetoğlu, Belkıs.** (2017). "Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksek Yöntem ve Araştırma”. Bağlam Yayınları. 5. Basım. İstanbul.
- Lefebvre, Henri.** (2007). "Modern Dünyada Gündelik Hayat”. Çeviren: Işın Gürbüz. Metis Yayınları. İstanbul.
- Marx, Karl. Engels, Friedrich.** (2018). "Komünist Manifesto”. Çeviri: Tanıl Bora. İletişim Yayınları. İstanbul.
- Meriç, Nevin.** (2004). "Gündelik Hayat ve Fetvalar”. Pınar Yayınları. İstanbul.
- Mills, Wright.** (1974). "İktidar Seçkinleri”. Çeviren: Ünsal Oskay. Bilgi Yayınevi. İstanbul.
- Okay, Orhan.** (2010). "Balat”. Heyamola Yayınları. İstanbul.
- Rağıb el-İsfahani.** (2017). "MÜFREDAT: Kur’an Kavramları Sözlüğü”. Tercüme Eden: Mustafa Yıldız. Çıra Yayınları. İstanbul.
- Sombart, Weiner.** (2017). "Burjuva”. Çeviren: Oğuz Adanır. Doğu Batı Yayınları. 3. Baskı. Ankara.
- Tarzi, Pakize.** (1992). "Anılar”. Omaş Ofset A.Ş. İstanbul.
- Tuna, Muammer.** (2012). (Editör). "Çevre Sosyolojisi”. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları. Eskişehir.
- Turhan, Mümtaz.** (2017). "Kültür Değişimleri”. Altınordu Yayınları. 3. Baskı. Ankara.
- Türkmen, Sabri.** (2016). İslam’da Komşuluk” . Çıra Akademi Yayınları. İstanbul.

Makaleler

- Açıkgöz, Özkan.** (2007) “Şehir, Şehir Toplumu ve Şehir Sosyolojisi” Dergi Park. *Sosyoloji Konferansları*. Yıl, Cilt 0, Sayı 35, Sayfalar: 57 – 83. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/100952>.
- Akdoğan, Ali.** (2009) “Şehirleşme Sürecinde Komşuluk İlişkileri ve İslam”. *Diyanet İlmi Dergi*. Cilt: 45. Sayı: 3. Ss: 103-124.
- Akın, Mahmut Hakkı.** (2014). “Bir Toplumsallaşma Aracısı Olarak Komşu”. *Komşuluk Kültürü*. Editör, Ahmet Koyuncu. Hece Yayınları. Ankara.
- Aktaş, Gül.** (2015). “Türkiye’de Aile Sosyolojisi Çalışmalarına Genel Bir Bakış” *Sosyoloji Konferansları* No: 52 (2015-2) / 419-441.
- Akün, Ebru.** (2013). “Yapısal Aile Sistemleri Kuramı Bağlamında Ergenlik Döneminde Aile Yapısı Ve Ergenlik Dönemi Sorunları”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*. 53, 1 85-116. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1803/19049.pdf>.
- Aksaray, Gökay.** Editör (2013). “Aile Psikolojisi Ve Eğitimi” Yazarlar: Gökay Aksaray, Gülcan Güleç, Tülin Fidan, Cem Kaptanoğlu, Altan Eşsizioğlu, Yahşi Yazıcıoğlu. Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayını. Eskişehir.
- Aksoy, Mustafa.** (2008). “Sosyal Bilimlerde Kültür Kavramı ve Amiran Kurtkan Bilgiseven’in Kültür Kavramı Hakkındaki Eleştirisi” *Türk Dünyası Araştırmaları*. Sayı: 176. 67-74.
- Altun, Didem Akyol.** (2010) “Kapalı Konut Siteleri ve ‘Mahalle’ Kavramı” *İdealkent Dergisi*. Sayı 2. 216-244. ISSN: 1307-9905. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/460559>.
- Altınova, Banu.** (2003). “Kavram Kargaşası Çerçevesinde Edebî Bir Tür Olarak "Hatıra"”. *Türkbilig*. Sayı: 6: 3-12.

- Aluş, Yadigar.** (2015). “Kültürel ve Toplumsal Gerçekliğimiz Açısından Aile Anlayışlarının ve Türk Ailesinin Değerlendirmesi” *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Yıl:1, Cilt:1, Sayı:1 <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/256108>.
- Alver, Köksal.** (2010). “Mahalle: Mekân ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği” *İdealkent dergisi*. Sayı 2. 116-139 ISSN: 1307-9905.
- Arun, Özgür.** (2014). “İnce Zevkler - Olağan Beğeniler: Çağdaş Türkiye’de Kültürel Eşitsizliğin Yansımaları. *Cogito Düşünce Dergisi*. Yapı Kredi Kültür Yayınları. Sayı: 76. Ss: 167-191.
- Arslan, Ali.** (2004). “Temel Sorunları ve Açılımları ile Sınıf Teorisi, Sınıf Bilinci ve Orta Sınıflar”. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 2: 126-143. Erişim Tarihi, 14.03.2019.
- Arslan, Hakan.** 2015. “Farklı Gelir Gruplarına Yönelik TOKİ Konutlarında Komşuluk İlişkileri Ve Konut ve Çevresinden Memnuniyet”. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Yıl 8, Sayı 1, Haziran 2015. 111-131. Erişim Tarihi, 01.01.2019.
- Ateş, Ferhat. Utkan, Tuncer** “İbn Haldun’a Göre Toplum ve Şehir”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Cilt: 10 Sayı: 53. 216-230.
- Aydın, Kemal.** (2018). “Max Weber, Eşitsizlik Ve Toplumsal Tabakalaşma” *Journal Of Economy Culture And Society*. Sayı; 57: 245-267 ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772.
- Başak, Suna ve Öztaş. Nail.** (2010). “Güven Ağbağları, Sosyal Sermaye Ve Toplumsal Cinsiyet”. *Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 12/1. Ss: 27-56.
- Bahadır, Murat.** (2016). “ Antikçağ’dan Günümüze Boş Zaman Üzerine Bir Değerlendirme” *ETÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. I/2. Sayfa: 103-116

- Bayer, Ali.** 2013. “Değişen Toplumsal Yapıda Aile” *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt: IV, sayı: 8. 101-129.
- Bayraktar, Fatma Sibel.** 2002 ““Komşu” Sözcüğü Üzerine”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt: 12, Sayı: 2, Sayfa: 129-138.
- Bektaş, Leyla.** (2015) “Göge Uzanan Binalarda Gündelik Hayatın İnşası”. *Moment Dergi. Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*. 2(1): 266-295 Issn: 2148-970x. Doi: <https://doi.org/10.17572/Mj2015.1.266295>.
- Belli, Aziz. Aydın, Abdullah.** (2017). “Kent Kültürü Ve Kentlilik Bilincinin Oluşumunda Üniversitelerin Rolü: Mustafa Kemal Üniversitesi Örneği” *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Yıl: 5, Sayı: 39, Ocak 2017, s. 422-434.
- Bergen, Lütfi.** (2010). “Medeniyetin Cüzü: Mahalle” *İdealkent Dergisi*. Sayı 2, 140-168 ISSN: 1307-9905.
- Bourdieu, Pierre.** (2014). “Simgesel Sermaye Ve Toplumsal Sınıflar”. Çev: Nazlı Ökten. *Cogito Düşünce Dergisi*. Yapı Kredi Kültür Yayınları. Sayı: 76. Ss: 192-203.
- Bulduklu, Yasin.** (2017). “Toplumsal Hafıza ve Medya” . *Sosyoloji Divanı Sosyoloji Dergisi*. Yıl:5. Sayı:10. Ss: 77-102.
- Can, Aynur.** (2013). “Değişim ve Kimlik Bağlamında İstanbul’dan Özgün Bir Mekânsal Kesit: Rumelihisarı” *Sosyoloji Dergisi*. 3. Dizi, 26. Sayı, 1, 77-102.
- Cengizhan, Ali.** (1980). “Komşuluk Olgusunun Sosyo-Fiziki Boyutları” *Psikoloji Dergisi*. Cilt;3. Sayı 10. Ss: 15-21.
- Çağrı, Mustafa.** (2002). “Komşu”. Diyanet İşleri Başkanlığı, İslam Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/komsu>.

- Çalışkan, Nihat ve Aslenderen, Mustafa.** (2014). “Aile İçi İletişim ve Siber Yaşam: Teorik Bir Çözümleme”. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)* Cilt 15. Sayı 2. Sayfa 263-277.
- Çelik, Celaleddin.** (2013). “Din ve Komşuluk”. *Sosyoloji Divanı. Sosyoloji Dergisi.* Yıl 1. Sayı 2. ISSN 2147-8902.
- Demir Yıldız, Canan ve Dönmez, Burhanettin.** (2019). “Okullarda Örgütsel Dertleşmeye İlişkin Öğretmen Görüşleri”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (4): 3214-3231.
- Doğan, İsmail.** (2002). “Korumacılığın Geleneksel Kent Kültüründen Çıkarması Gereken Dersler”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.* Cilt: 35. Sayı: 1-2.
- Durna, Tezcan ve Durna, Nehir.** (2018). “Aydın Otobiyografilerinde Modern Benlik İnşası: Belleğin İzinde Mücadele ve Hesap”. *İleğ dergisi.* Sayı: 5(2). S: 85-120.
- Dursun, Davut.** (1992). “Bürokrasi Teorisi ve Yönetim”. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi.* Sayı 37-38. Ss: 133 – 149.
- Ersöz, Aysel Günindi.** (2013) “Boş Zaman, Tüketim Ve Alış Veriş Merkezleri” VII. Sosyoloji Kongresi e-kitap 3. <https://www.academia.edu/5592828/>.
- Es, Muharrem.** (2015) “Kent Kimliği, Kent Kültürü” *Şehir Düşünce Dergisi.* Sayı 7. ISSN:2147-849X. Erişim tarihi: 11.03.2019.
- Es, Muharrem.** (2007). “ Kent Üzerine Düşünceler”. *Yerel Siyaset Dergisi Plato Danışmanlık Eğitim.* İstanbul.
- Es, Muharrem.** (2007). “Kent Üzerine Düşünceler: Kentsel Bilincin Oluşturulmasında halkın Duyarlılığının Önemi”. *Plato Danışmanlık Eğitim.* 85-96. <https://www.academia.edu/1862757/>.

- Eyce, Berrin.** (1999) “Sosyal Tabakalaşma Tipolojisinde Weberiyan Model”. *Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi*. Sayı 13. E-ISSN 2458-908X.271-287.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri.** (1991).“Türklerde Aile İktimaiyatı” Aile Yazıları Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç. Derleyen, Beylû Dikeçligil, Ahmet Çiğdem . T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları Bilim Serisi 5/1. Ankara. 1- 26.
- Gökçe, Birsan** (1976). “Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir inceleme”. *Hacettepe Sosyal ve Beçeri Bilimler Dergisi*. Cilt 8, Sayı 1-2. 45-67.
- Gül, Hüseyin. Negiz, Nilüfer.** (2018) “KENT, YÖNETİM ve KÜLTÜR: Kent Yaşamında İnsan”. *LAMBERT Academic Publishing*. Türkçe özel seri. ISBN: 978-3-659-62698-2.
- Halaç, Hicran Hanım. Demir, İpek.** (2017). “Toplumsal Hafızamız Kültürel Mirasımız” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Cilt: 10 Sayı: 52. Ss: 1429-1434.
- İlhan, M. Emir.** (2015). “Gelenek Ve Hatırlama: Belleğin Kültürel Olarak Yeniden İnşası Üzerine Bir Tartışma” *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*. Volume 10/8 Spring. P.1395-1408.
- İnce, Murat.** (2017).“Toplumsal Tabakalaşma Ve Eşitsizlik” *Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*.19/1. 294-319.
- Kabagöz, Murat Can.** (2018). “Kenardaki Gündelik Hayat: Henri Lefebvre’in Gözünden Ayhan Geçgin”. *Edebiyat Eleştirisi Dergisi*. ISSN 2148-3442 2018/9: (136-162).
- Karaaslan, Faruk.** (2017). “Hafızanın Sosyo-Psikolojik Bağlamı” sosyoloji Divanı Sosyoloji Dergisi. Yıl:5. Sayı:10. Ss: 25-36.

- Kara, Halim.** (2013). “Otobiyografik Anlatılarda Bağintısal Benlik: Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Hatıraları” *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*. Sayı: 1. Ss: 234-263. <http://static.dergipark.org.tr:8080/>.
- Karakoç, İrfan.** (2008). “Edebiyat Tarihi Kaynaklarından Hatıralar ve Osmanlıdan Günümüze Edebiyat Hatıraları Bibliyografyası Üzerine Bir Deneme”. *Kebikeç. İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 26. Ss:374-425.
- Karpat, Kemal.** (1990). “Ailede Devletçi ve Ferdîyetçi Görüş” Aile Yazıları I, Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç, Der. Beylû Dikeçligil – Ahmet Çiğdem, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları. Ankara. Alındığı Kaynak: İstanbul Kültür Dergisi, sayı 47, (1945), 14-18. <https://ailetoplum.aile.gov.tr/uploads/pages/bilim-serisi/5-aileyazilari-1.pdf>.
- Karşlı, Ömür.** (2016). “Ernst Cassirer’de Kültürün Anlamı” *Jomelips*, Cilt 1, Sayı 2, Sayfa: 38-59, ISSN: 2547-9512 38.
- Kaya, Mevlüt.** (1997). “Ailede Anne-Baba Tutumlarının Çocuğun Kişilik ve Benlik Gelişimindeki Rolü”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt 9. Sayı 9. Ss: 193 – 204.
- Kaypak, Şafak. Dağdelen Ayfer .** (2013). “Kültür Ve Kimlikte Kente Özgü Çoklu Açılımlar” *Afro-Avrasya Coğrafyasında Kamu Yönetimi Uygulamaları ve Sorunları*, XI. KAYFOR. (31 Ekim-2 Kasım 2013) Bildiriler Kitabı, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Samsun, Yay. Haz. Fatih Yüksel, s.510-520, TODAİE Yayını, Ankara.
- Keskin, Enes Battal.** (2016). “Kentleşme Sürecinde Ailenin Değişimi: Bursa’da Bir Alan Araştırması”. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*. Cilt: 11. Özel Sayı: 158-189 Issn: 1305-7979.
- Kır, İbrahim.** (2011). “Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. Bahar-2011. Cilt:10. Sayı:36. (381-404) Issn:1304-0278.

- Koyuncu, Ahmet.** (2009). “Küresel Kentte Komşuluk” *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. Sayı: 22, Sayfa: 23-42
- Köse, Hüseyin.** (2008). “Lefebvre Ve Modern Dünyada Gündelik Hayat”. *İletişim Kuram Ve Araştırma Dergisi*. 7-25. Ankara.
- Meşe, İlknur.** (2012). “İki Kurgusal Metin Olarak Otobiyografi ve Tarih: Afet İnan Örneği” *Fe Dergi* 4. Sayı; 1. 28-41.
- Pektaş, Ethem Kadri. Özsoy, Hulusi Nusret.** (2018) “Bir Kentli Hakkı Olarak Dolaşım Hakkı: Afyonkarahisar Halkının Algısı Üzerine Bir Araştırma” *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Yıl: 2018, Cilt: 5, Sayı: 2, Ss: 267-286.
- Sepetcioğlu, Tuncay Ercan.** (2014). İki Tarihsel “Eski” Kavram, Bir Sosyo-Kültürel “Yeni” Kimlik: Mübadele Nedir, Mübadiller Kimlerdir? *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Cilt: 180 sayı: 180. Ss: 49-84. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsadergisi/issue/21490/230360>.
- Şan, Mustafa Kemal. Şimşek, Rıdvan.** (2011). “Sosyal Sermaye Kavramının Tarihsel - Sosyolojik Arkapları”. *Akademik İncelemeler Dergisi*. Cilt:6 Sayı:1. [Http://Static.Dergipark.Org.Tr:8080](http://Static.Dergipark.Org.Tr:8080).
- Şahinkaya, Rezan.** (1990). “Türk Aileleri Hangi Yönden Birbirlerine Farklılıklar Gösterirler” Aile Yazıları I, Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç, Der. Beylü Dikeçligil – Ahmet Çiğdem, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, alındığı kaynak. Türk yurdu mecmuası, 1960, cilt 8, sayı 290, 13-15. <https://ailetoplum.aile.gov.tr/uploads/pages/bilim-serisi/5-aileyazilari-1.pdf>.
- Taylan, Hasan Hüseyin.** (2009). “Türkiye’de Köy Ailesinde Aile İçi İlişkiler” *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. Sayı 22. Sayfa 117–138.
- Tekineş, Ayhan.** (2010). “İslam Medeniyetinin Kuruluşunda Ashab-I Kiram” *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XIV, Sayı: 2 Sayfa: 57-72 .

- Tepe, Harun.** (2008). “Değer Ve Anlam: Değerler Anlamlar Mıdır?” *Felsefe Dergisi*. Sayı 7. 1-10.
- Tuna, Korkut.**(2012) “Şehirlerin Ortaya Çıkış Ve Yaygınlaşması Üzerine Sosyolojik Bir Deneme” <http://ww3.ticaret.edu.tr/bgur/files/2012/03/Ders-Notu-3-Prof.-Dr.-Korkut-Tuna-Tüm-fakülteler-ve-Myo.pdf>. Erişim tarihi: 24.02.2019.
- Tutar, Cem.** (2015). “Reality Programların Etkileşimli Doğasında Postmodern Kentin Gündelik Yaşam Dinamikleri” Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo-Televizyon Ve Sinema Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Tüzüner, Özlem.** (2013). “Türk ve İslâm Hukuku Bakış Açısından Evlenmenin Hukukî Niteliği Hakkında Bir İnceleme” 2013/1 *Ankara Barosu Dergisi*. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/398025>.
- Öcal, Seyran Başak.** (2017). “Felsefenin Külkedisi, Medyanın Prensesi: Gündelik Hayat” *Erciyes İletişim Dergisi “Akademia”* Issn:1308-3198 Cilt: 5, Sayı: 1, (236-252).
- Özbay, Ferhunde.** (2014). “Akrabalık ve Komşuluk İlişkileri” Türkiye Aile Yapısı Araştırması: Tespitler, Öneriler. İleri Analiz Raporu. *TC Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Araştırma Ve Sosyal Politika Serisi 07*. Birinci Basım, İstanbul Isbn: 978-605-4628-55-1.
- Öztürk, Banu.** 2011). “Tanzimat Yazarlarına Göre Hatırat Türü” *“Tübar-Türklük Bilimi Araştırmaları”*. Sayı:29. Ss: 303 – 317.
- Öztürk, Yakup.** (2018). “Yerel Halkın Boş Zaman Değerlendirme Alışkanlıklarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma: Çankırı Örneği” *Social Sciences Studies Journal Sssjournal* (Issn:2587-1587) Vol:4, Issue:19 Ss.2056-2063.
- Uluengin, Öze.** (2011) “Tüm ‘Öteki’lerin Kenti” *İdeal Kent Dergisi*. Sayı 3. 130-141 ISSN: 1307-9905.

- Ulutaş, Ejder.** (2013). “Kentte Mekânsal Ayrışma ve Güven”. I. Türkiye Lisanüstü Çalışmaları Kongresi. Bildiriler Kitabı. 33-40.
- Ülken, Hilmi Ziya.** (1990) “Aile” Aile Yazıları I, Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç, Der. Beylü Dikeçligil – Ahmet Çiğdem, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları. Ankara, alındığı kaynak, Sosyoloji (İstanbul: 1943). 268-278.
<https://ailetoplum.aile.gov.tr/uploads/pages/bilim-serisi/5-aileyazilari-1.pdf>.
- Yasa, İbrahim.** (1990). “Gecekondu Ailesi: Geçiş Halinde Bir Aile Tipolojisi” Aile Yazıları I, Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç, Der. Beylü Dikeçligil – Ahmet Çiğdem, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları. Alındığı yer: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, cilt:23, 9-17. <https://ailetoplum.aile.gov.tr/uploads/pages/bilim-serisi/5-aileyazilari-1.pdf>.
- Yazar, Ahmet.** (2015). “Kent Kültürü ve Kimliğine Tarihsel ve Kuramsal Bakış”. *Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı: 3. ss.117-144. Erişim Tarihi 30.12.2019.
- Yazıcı, Nermin.** (2006). “Türk Edebiyatında Otobiyografi”. *Türkbilig Dergisi*. Sayı:11. Ss: 189-217.
- Yıldız, Cengiz ve Mustafa Gündüz.** (2011). “Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Komşuluk” Tübitak Projesi.
- Yıldız, Canan Demir ve Dönmez, Burhanettin.** (2017). “Örgütsel Dertleşme”. *Ekev Akademi Dergisi* Yıl: 21 Sayı: 72.
- Yıldız, Orkun. Baş, Mehmet.** (2017). “Türkiye’deki Orta Sınıf Tüketim Alışkanlıklarının Özellikleri”. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*. 52 (1) :150-179.

Tezler

Aydemir, Mehmet Ali. (2011). “Toplumsal İlişkilerin Sosyal Sermaye Değeri (Topluluk Duygusu ve Sosyal Sermaye Üzerine Bir Araştırma)” Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Beğenmez , Nuh Mustafa. (2013). “Atasözlerinde Günlük Hayat”. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon.

Omay, Umut. (2006). “Kültür – Çalışma İlişkileri” İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Özmen, Zehni. (2015). ”Beyaz Yakalı Yaşam Tarzları: İstanbul Ve Ankara Örneğinde Nitel Bir Analiz” Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Konya.

Solak, Beyza Dinçbudak. (2018). “Mülkiyet Hakkının Komşuluk Hukuku Bakımından Kısıtlanması” Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

Tacirli, Merve. (2017). “Bey Mahallesi’nde Gündelik Hayat” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Konya.

Yılmazöz, Ülker. 2010. “Kentsel Dönüşüm Sonrası Komşuluk İlişkileri” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

İnternet Kaynakları

Kurt, Şeyda Koçak. “Lefebvre ve Modern Dünyada Gündelik Hayat” Erişim Adresi: <https://www.academia.edu/5808514/>. Erişim Tarihi: 20.02.2019.

Ulutaş, Ejder, Özpınar, Ahmet “Toplumumuzun_Aile_Yapısı” Erişim Adresi: <https://www.academia.edu/27367323/XVI>. Erişim tarihi: 24.02.2019.

Kır/Kent Tanımının Revizyonu. Erişim Adresi: <http://www.resmiistatistik.gov.tr/detail/subject/kir-kent-taniminin-revizyonu/>. Erişim tarihi: 04.01.2020.

Komşuluk. Erişim Adresi: <https://www.eurozine.com/komsulugun-uzakligi-uzakligin-komsulugu/>. Erişim tarihi: 02.04.2019.

Kent. Kelime. Erişim Adresi: (<https://www.etimolojiturkce.com/kelime/>). Erişim Tarihi: 14.02.2019.

Şehir. Kelime. Erişim Adresi: (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&). Erişim tarihi: 13.03.2019.

Sezgin, Sümeyye. (2013). “Aile Kuramları ve Gerekliliği” Erişim Adresi: <https://prezi.com/lfaqxyxzh71/aile-kuramlari/>. Erişim tarihi: 14.02.2019.

Taylan, Hasan Hüseyin. (2015). “Genel Olarak Aile Ders Notları”. Erişim Adresi: <http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/71904/34405/> Erişim tarihi: 18.02.2019.

Kentsoylu. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&. Erişim Tarihi: 13.03.2019.

Yıldırım, Ömer. “Burjuvazi Nedir-Ne Demektir”. Erişim Adresi: <http://www.felsefe.gen.tr/sosyoloji/.asp>. Erişim tarihi: 13.03.2019.

Medeni: Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/?kelime=tdk>) Erişim tarihi: : 18.02.2020.

Şehir: <https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/sehir>. Erişim tarihi: 14.03.2019.

Kabile Dinleri; <https://eodev.com/gorev/8128812> Erişim tarihi: 22.04.2020.

Mahalle. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=. Erişim tarihi: 07.04.2019.

Mahal İsminin Anlamı Nedir? Erişim Adresi: <https://www.isimbulutu.com/>. Erişim tarihi: 28.04.2019.

2010 Aile Değeri Araştırması. Erişim Adresi: <https://www.google.com.tr/url-turkiyede-aile-degerleri.pdf>. Erişim tarihi: 01.05.2019.

Kültür. Erişim Adresi: <https://www.tdk.gov.tr>kelime->. Erişim tarihi: 01.11.2019.

Dertleşme. Erişim Adresi: (<https://kelimeler.gen.tr/dertlesmek-nedir-ne-demek-87379>) Erişim tarihi: 26.04.2020.

Hafıza. Erişim Adresi: <https://www.temelaksoy.com/insan-hafizasi-nasil-calisir/> Erişim tarihi: 16.02.2020.

Hafıza Çalıştayı. <https://docplayer.biz.tr/22417625-Hafiza-calistayi-27-30-ekim-2011-nesin-matematik-koyu-gulsum-depeli-hacettepe-universitesi-iletisim-fakultesi.html> Erişim tarihi: 16.02.2020.

İlkten Çetin. İnsan Davranışlarının Kültürel Temelleri. https://www.tavsiyeediyorum.com/makale_8146.htm. Erişim tarihi: 14.4.2020.

Komşu hakkı: https://www.academia.edu/12973088/Komşu_hakkı-eşya_hukuku Erişim tarihi: 24.04.2020.

Komşuluk Hukuku: <http://www.tazminathukuku.com/arastirma-yazilari/komsularin-birbirlerine-karsi-sorumlulugu.htm> Erişim tarihi: 24.04.2020.

Bellek. <https://www.fikir.gen.tr/bellek-nedir-bellek-turleri-nelerdir/>Erişim tarihi: 03.05.2020.

Kat mülkiyeti kanunu. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.634.pdf>.
Erişim tarihi: 20.02.2021.

İlmiye Sınıfı. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ilmiye>. Erişim tarihi: 27.04.2021.

EKLER

Ek. 1. Görüşme Rehber Formu

KENTSOYLU AİLELERİN HATIRALARINDA AİLE VE KOMŞULUK ARAŞTIRMASI GÖRÜŞME REHBER FORMU

İzin ve Açıklama

Ben, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bölümünde Yüksek Lisans öğrencisiyim. “Kentsoylu Ailelerin Hatıralarında Aile ve Komşuluk” konusunda araştırma yapmaktayım. Sizinle bu çerçevede mülakat yapmak istiyorum. Araştırma, kent kültürüyle yetişmiş, kentsoylu ailelerin hatıralarına dönük, komşuluk ilişkilerini keşfetme ve anlama amacını gütmektedir. Sorularımı cevaplarsanız çok memnun olurum. Vereceğiniz cevaplarınız kesinlikle ve sadece ilmi araştırmalar raporunda kullanılacak, adınız tarafımdan saklı tutulacaktır. Görüşmeden istediğiniz an çekilebilirsiniz. Araştırmada yer alan soruları sormak için izninizi rica ediyor ve katıldığınız için teşekkür ediyorum.

Görüşmeci Adı Soyadı:

Görüşülen Adı Soyadı:

Görüşme tarihi:

Görüşme yeri:

Görüşme süresi:

Görüşme reddedildi ise nedeni:

BÖLÜM I

KİŞİSEL BİLGİLER

1. Doğum yeri:.....
 1. () İl
 2. () İlçe
 3. () Mahalle
 4. () Yurtdışı
 5. () Diğer
2. Cinsiyeti:.....
 1. () Kadın
 2. () Erkek
3. Yaşı:
Doğum Tarihi:.....
4. Medeni hali:.....
 1. () Evli
 2. () Bekâr
 3. () Dul-Eşinden ayrılmış
 4. () Dul-Eşi ölmüş
 5. () Birlikte yaşıyor
 6. () Diğer-----
5. Eğitim durumu:.....
 1. () Okuryazar
 2. () İlkokul mezunu
 3. () Ortaokul mezunu
 4. () Ortaokul terk
 5. () Lise mezunu
 6. () Lise terk
 7. () Ön lisans
 8. () Lisans
 9. () Yüksek Lisans
 10. () Diğer-----
6. Çalıştığı meslek grubu:
 1. () Devlet Memuru
 2. () Özel şirket
 3. () Diğer-----

7. Hangi iş kolunda çalıştığı:.....

1. Eğitim sektörü
2. Hizmet sektörü
3. Ticaret sektörü
4. Diğer

BÖLÜM II

YETİŞTİĞİ ORTAM ve AİLE İLE İLGİLİ BİLGİLER

I- Çocukluk Dönemi

8. Kendi çocukluğunuzdan bahseder misiniz?
9. Çocukluğunuz nerede geçti, biraz anlatır mısınız?
10. İçinde yetiştiğiniz aile hakkında biraz bilgi verir misiniz?
11. Çocukluğunuzda aile sizin için ne demektir? Ailenizi nasıl tanımlarsınız?
12. Anne-babanız ve kardeşlerinizle ilişkileriniz nasıldı?
13. Hangi okullara gittiniz? Yakın arkadaşlarınızdan biraz bahseder misiniz?
14. Anne babanızın oturduğu semt, okuduğu okul hakkında biraz bilgi verir misiniz?
15. Çocukluğunuzda oturduğunuz ev nasıldı?(Müstakil, Gecekondu, Apartman, villa)
16. Çocukluğunuzun geçtiği evi, evdeki yaşantınızı anlatır mısınız?
17. Anne-babanız ev sahibi miydi?
18. Birlikte yaşadığınız yakın akrabalar var mıydı?
19. Onlarla ilişkileriniz nasıldı?
20. Çocukluğunuzda sizin için en önemli kişi(ler), en çok duygusal bağ kurduğunuz kim(ler)di?
21. Bu kişi(ler) ile neleri paylaştınız? Neden sizin için önemliydi?

I- 1. Çocukluk Döneminde Şehirde Hayat

22. Hatırladığınız kadarıyla ailenizin şehirde geçirdiği yıllardan söz eder misiniz?
23. Çocukluğunuzda şehirde yaşamak nasıl bir şeydi?

24. Yetiştirdiğiniz semti biraz anlatır mısınız?
25. Daha çok kimler otururdu?
26. Semt değiştirdiniz mi?
27. Oturduğunuz mahalleyi biraz anlatır mısınız?
28. Oturduğunuz mahallede ev tipleri (gecekondu, apartman, lojman) nasıldı?
29. Mahallenizde oyun oynamak için park var mıydı? Oyun oynamaya müsait miydi?
30. Hangi meslek grubundan insanlar otururdu, geçim durumları nasıldı?
31. Aile büyükleri ev dışında vakit geçirirler miydi? En çok neler yaparlardı?
32. Siz kendinizi şehirli olarak nasıl tanımlarsınız?

I- 2. Çocukluk Döneminde Komşuluklar

33. Çocukluk arkadaşlarınızdan biraz bahseder misiniz?
34. Akraba çocuklarıyla mı, komşu çocuklarıyla mı daha çok vakit geçirirdiniz?
35. Çocukluğunuzu hatırladığınızda komşu sizce ne demektir? Komşularınızdan biraz söz eder misiniz?
36. Aile büyüklerinizin yakın görüştüğü, samimi konuştuğu komşularınızdan bahseder misiniz?
37. Görüşme sıklığı nasıldı?
38. Komşularla neler yaparlardı, anlatır mısınız?
39. Komşu çocuklarıyla oyunlar oynar mıydınız? Hangi oyunlar oynardınız?
40. Komşularla görüşürken aile büyüklerinizin koyduğu kurallar veya sınırlar var mıydı, biraz bahseder misiniz?
41. Aile büyüklerinizin konuşmanızı/oynamanızı uygun görmediği, yasak koyduğu çocuklar var mıydı, bu gibi durumlarda neler yapardınız?
42. Görüşmenizi istemediği çocuklar varsa nedenini size açıkladılar mı?
43. Akraba olduğunuz komşularınız var mıydı?

44. Komşularınızın düğün, doğum, ölüm, kaza, sevindirici haber, gurbete gitme gibi durumlarında çocuk olarak birbirinize destek olmak amacıyla neler yapıyordunuz? Anlatır mısınız?

45. Bir araya geldiğinizde birbirinize hangi konularda destek oluyordunuz?

46. Aile büyükleriniz boş vakitlerinde komşularla birlikte çoğunlukla neler yaparlardı?(bahçe işleri, ev tamiri, boya, taşınma, kışlık hazırlama, evlilik hazırlığı, okul hazırlığı, dikiş, nakış)

47. Aile büyükleriniz komşuya evin anahtarını bırakırlar mıydı?

48. Gece komşunun evinde yatmanıza izin verirler miydi?

49. Komşularınız arasında en çok kimler sevilirdi?

50. Sözü dinlenen, sorunlara çözüm konusunda danışılan komşularınız var mıydı, bunlar kimlerdi?

51. En çok hangi konular danışılırdı, anlatır mısınız?

52. Çocukluğunuzda komşularınızdan çalışan komşu kadınlar hatırlıyor musunuz, anlatır mısınız?

53. Çalışan komşu kadınlarla aile büyüklerinizin komşuluk ilişkiler nasıldı?

54. Ne sıklıkta görüşüyorlardı?

55. Çalışan komşularla anneleriniz çoğunlukla neler yaparlardı, anlatır mısınız?

56. Komşuluk ilişkisi deyince evde bulunması dolayısıyla ilk akla gelen anne olmaktadır. Babanızın komşularla nasıl bir ilişkisi vardı?

57. Babanız komşularla çoğunlukla neler yapardı, anlatır mısınız?

58. Babanızın iş yeri komşusu diye adlandırdığı büyükleriniz var mıydı, onlarla ilişkilerinizi anlatır mısınız?

59. Çocukluğunuzda etkilendiğiniz, sizde iz bırakan komşunuz var mı? Varsa biraz söz eder misiniz?

60. Çocukluğunuzdan hatırladığınız komşularla ilgili sizi etkileyen bir anınızı anlatır mısınız?

II- Yetişkinlik Dönemi

61. Yetişkinlik döneminizden, nerede geçirdiğinizden biraz bahseder misiniz?
62. Evli miydiniz? Ailenizden ne kadar uzakta otururdunuz?
63. Yetişkinlikte içinde bulunduğunuz aile hakkında biraz bilgi verir misiniz?
64. Yetişkinliğinizde aile sizin için ne demektir, anlatır mısınız?
65. Aile büyükleriyle ilişkilerinizden biraz bahseder misiniz? (akrabalarınız, eşiniz, çocuklarınız)
66. Yetişkinlikte yaşadığınız ev nasıldı, biraz bahseder misiniz? (Müstakil, Gecekondu, Apartman, villa)
67. Çocuklukla yetişkinlik arasında hayatınızda ne gibi değişimler oldu? Evlendiniz mi? Ebeveyninizle yaşamaya devam mı ettiniz? Aynı bir evde mi yaşadınız?
68. Evlendiyseniz eşinizin akrabalarıyla iletişiminiz nasıldı?
69. Onlar kimlerle komşuluk ederlerdi?
70. Birlikte yaşadığınız akrabalarınız var mıydı, anlatır mısınız?
71. Oturduğunuz evin sahibi miydiniz? Kiracı oldunuz mu?
72. Yetişkinliğinizde sizin için en önemli kişi(ler), en çok duygusal bağ kurduğunuz kim(ler)di? Bu kişi(ler) ile neleri paylaştınız?

II- 1. Yetişkinlik Dönemi Şehirde Hayat

73. Yetişkinliğinizi çocukluğunuzu geçirdiğiniz şehirde mi geçirdiniz, anlatır mısınız?
74. Yaşadığınız şehirle ilgili bize neler anlattırsınız?
75. Aynı şehirde geçirdiyseniz aynı mahallede mi oturdunuz yoksa farklı semte taşındınız mı?
76. Farklı mahalleye taşınma nedeniniz evlilik mi başka bir etken mi, bahseder misiniz?
77. Aynı mahallede oturmaya devam ettiyseniz nedenini anlatır mısınız?
78. Yetişkinliğinizde oturduğunuz ev nasıldı, anlatır mısınız? (apartman, site, lojman, müstakil daire, gecekondu)

79. Yetişkinlikte oturduğunuz mahalleyi biraz anlatır mısınız?
80. Mahallenizde yabancı diye düşündüğünüz kimler vardı?
81. Oturduğunuz mahallede aynı şehirden hemşeri aileler mi vardı? Başka şehirlerden göç etmiş aileler var mıydı?
82. Başka dinlere mensup aileler var mıydı? Onlarla neler paylaşırdınız?
83. Mahallede ilişkiler nasıldı, anlatır mısınız?
84. Oturduğunuz mahallenin sokakları komşularla dışarıda vakit geçirmek için müsait miydi, anlatır mısınız?

II- 2. Yetişkinlik Dönemi Komşuluklar

85. Yetişkinlik dönemi komşularınızdan biraz bahseder misiniz?
86. Komşuluk yaptığınız akrabalarınız var mıydı?
87. Komşuluk ilişkilerini başlatmada arada tanıdıkların olmasının etkisi var mı sizce, anlatır mısınız?
88. Oturduğunuz evin (apartman, site, müstakil daire, lojman, gecekondü) komşuluk ilişkilerinize etkisi var mıydı?
89. Boş vakitlerinizde komşularınızla vakit geçirir miydiniz, anlatır mısınız?
90. Komşularınız arasında daha çok ilişkide olduğunuz kimlerdi, anlatır mısınız?
91. Komşuluk tercihini yaparken sizi daha çok etkileyen faktör neydi, anlatır mısınız?
92. Ev sahibi veya kiracı olmak komşuluk ilişkinizi etkiliyor muydu?
93. Ev sahibi olanlarla mı yoksa kiracı olan komşularla mı daha sık görüşürdünüz?
94. Hangi yaşlardaki komşularınızla daha sık görüşüyor dunuz?
95. Yaşları birbirinden farklı olan komşularınızla paylaşımlarınızda farklılık var mıydı, anlatır mısınız?
96. Komşularınızla yardımlaşır mıydınız?
97. Hangi konuda daha çok yardımlaşırdınız? (ev yapımı ve tadilatı, taşınma, kışlık hazırlama, gençlerin evlilik hazırlığı, doğum, cenaze, okul hazırlığı, dikiş)

98. Evli komşularınızla mı, bekâr komşularınızla mı komşuluk ederdiniz, anlatır mısınız?

99. Evli komşularınızla yaptığınız komşuluğun, bekâr komşularınızla yaptığınız komşuluktan farklı yönleri var mıydı? Bunlar nelerdi, anlatır mısınız?

100. Komşularınızla dertleşir miydiniz?

101. Daha özel konuları konuştuğunuz komşularınız kimlerdi, anlatır mısınız?

102. Size ne gibi çözümler sunuyorlardı?

103. Çocuklarınızın arkadaşları kimlerdi?

104. Sokakta komşu çocuklarıyla zaman geçirebiliyor muydu?

105. Sokakta oyun oynama imkânları var mıydı? Ne gibi oyunlar oynarlardı?

106. Çocuklarınızın komşu çocuklarıyla görüşme kuralları/sınırları/süreleri var mıydı?

107. Çocuğunuzu komşuya emanet eder miydiniz?

108. Çocuğunuzun komşu çocuğuyla birlikte gece kalmasına izin verdiniz mi?

109. Görüşmediğiniz komşunuz var mıydı, biraz bahseder misiniz?

110. Sorun yaşadığınız komşularınız var mıydı? Ne gibi sorunlar yaşadınız?

111. Komşularla çıkan sorunların çözümü noktasında neler yapıyordunuz?

112. Komşu kadınlardan çalışanlar var mıydı?

113. Çalışan komşularınızla ne gibi konular konuşurdunuz?

114. Ev hanımı olan komşularınızla çalışan komşularınızla ilişkileriniz/ paylaşımlarınız arasında bir fark var mıydı?

115. Yetişkinlik döneminde çalışma hayatına katıldınız mı?

116. Çalışıyor olmanız komşularla ilişkilerinizi nasıl etkiledi?

117. Çalışmadığınız dönemle karşılaştırırsanız ilişkinin niteliğinde bir farklılık var mıydı?

118. Mahalle, çarşı-pazar, seyyar, esnafla ilişkiniz var mıydı, anlatır mısınız?

119.Ailenizde bulunan erkeklerin komşularla olan ilişkilerinden biraz bahseder misiniz?

120.En çok hangi konularla ilgili görüşürlerdi, anlatır mısınız?

121.İş yerinde komşu olarak adlandırdığınız kimselerle olan ilişkilerinizden bahseder misiniz?

122.Farklı inanca mensup (Sünni, Alevi, Hristiyan, Musevi vs.) komşularınız var mıydı, onlarla neler paylaşırdınız?

123.Ortak kutladığınız törenler var mıydı, anlatır mısınız?

124.Dini günler (Bayram, Kandil, Ramazan, Paskalya) kutlamalarına saygı nasıldı?

BÖLÜM III

ŞU ANDA YAŞADIĞINIZ MAHALLENİZDE KOMŞULUKLAR

125.Bu günkü komşularınızla ilgili bize neler söylersiniz?

126.Yeni taşınan komşularınızla ne kadar sürede tanışırsınız?

127.Komşuluk ilişkisini başlatmak için ne gibi girişimlerde bulunursunuz?

128.Komşularla iyi ilişkiler kurabilmede önemli etken sizce nedir, bahseder misiniz?

129.Bazı araştırmalar, mimari yapının komşuluk ilişkilerini etkilediğini söylüyor, oturduğunuz evin apartman, site, müstakil daire, lojman, gecekondur olmasının komşuluk ilişkilerinize (sık veya seyrek görüşmeye) etkisi var mı, anlatır mısınız?

130.Hangi komşularınızla, ne sıklıkta görüşüyorsunuz, anlatır mısınız?

131.Komşunuzun hangi özelliği daha sık görüşmenizde etkili oluyor?

132.Komşularınızla günlük hayat içinde konuştuğunuz konulardan bahseder misiniz?

133.Eşiniz, çocuklarınız, kayın valideniz, diğer komşularınızla ilgili konuları konuşur musunuz?

134.“Komşu komşunun külüne muhtaç” derler, komşularınızla hangi konularda, nasıl yardımlaşıyorsunuz, anlatır mısınız?

135.Hangi durumlarda komşunuzun yardımına koşarsınız, anlatır mısınız?

136. Atasözümüz “ev alma komşu al” der. Sizce komşular ev kadar önemli midir?

137. Komşuluk grubuna almadığınız komşularınız var mı, almama nedenini söyler misiniz?

138. Komşularınızla birlikte yaptığınız faaliyetlerden (alışveriş, kışlık hazırlığı, ev işleri, boş vakit geçirme, çocukların okul veya evlilik hazırlığı) bahseder misiniz?

139. Komşuların ekonomik gelir durumu sizce komşuluk ilişkilerinde ne kadar etkili anlatır mısınız?

140. Oturduğunuz mahalle/sitede oturanların eğitimleriyle ilgili bilginiz var mı, eğitim durumunun komşuluk ilişkilerinde bir etkisi var mı sizce?

141. Komşularınızla ilişki kurarken, onların sahip oldukları meslek (esnaf, memur, işçi, işsiz vs.) sizin için önemli midir, bu konuyu biraz açar mısınız?

142. Geçmişte görüştüğünüz ve bugün ilişkilerinizi devam ettirdiğiniz komşularınız var mı, anlatır mısınız?

143. Komşunuzun hangi özelliği sizi tekrar görüşmeye teşvik ediyor?

144. Bugün komşularınızla ne tür ilişki içindesiniz, anlatır mısınız?

145. Evinizin anahtarını komşunuza bırakır mısınız?

146. Ev dışında komşularınızla birlikte vakit geçirdiğinizde neler yaparsınız?

147. Kendinizi bir komşu olarak nasıl görüyorsunuz?

148. Komşularınız sizi nasıl görüyor? Bir bilginiz var mı, anlatır mısınız?

149. İyi bir komşu sizce nasıl olmalı, anlatır mısınız?

150. Komşularla iletişim içinde olmanın güzellikleri veya sakıncaları hakkında neler söylersiniz?

151. Komşularınızla yaşadığınız sıkıntılar var mı? Ne gibi sıkıntılar yaşıyorsunuz?

152. Bazı araştırmalar “yaş ilerledikçe komşularla görüşme sıklığının arttığını ve en önemli ilişki” olduğunu söylüyor. Bu konuda ne söylersiniz?

153. Çocukluğunuzdaki/gençliğinizdeki komşuluk ilişkilerinizle bu günkü komşuluk ilişkilerini karşılaştırırsanız neler söyler siniz?

154. Komşularınızla yaşadığınız sizi etkileyen bir olay var mı, anlatır mısınız?

BÖLÜM IV

GELECEĞE İLİŞKİN GÖRÜŞLER/ BEKLENTİLER

155.Toplumdaki hızlı değişim her alanda olduğu gibi komşuluğu da etkilemekte, sizce gelecekte komşuluk ilişkileri bu değişimle birlikte hangi yöne doğru evriliyor, bu konuda neler söylersiniz?

156.Komşularınızdan beklentilerinizden biraz bahseder misiniz?

157.Nasıl bir komşuluk hayal ediyorsunuz?

Ek. 2. Niteliksel Verilerin Analizinde Kullanılan Kod ve Kategori Listesi

TEMA - 1 ŞEHİR, MAHALLE, SOKAK, EV	
KATEGORİLER	KODLAR
A) OTURULAN EV VE MUHİT	1. Oturulan muhit-semt 2. Mahalle 3. Semt ve Ev Tercihi a. Güvenlik 4. Yaşadığı mekâna bağlanma 5. Kendi yaşamını ve çevresini tanımlama 6. Mahalle sakinleri ve meslekleri 7. Mahallede gayrimüslim 8. Mahalle yapısındaki değişim - Muhitin kültürel ve ahlaki değişimi 9. Mahallede yardımlaşma 10. Sokak - "Biz sokak görmedik." 11. Sokakta oyun yerine yazlıkta serbesiyet 12. Yazlıkta özgürlük 13. Bahçeli ev - Apartman Dairesi 14. Bahçede oyun oynama 15. Bahçede zaman geçirme
B) AİLE VE AİLE TANIMLAMASI	1. Aile geçmişi 2. Aile tanımlaması a. Bürokrat aile b. Entellektüel aile c. İlmiye sınıfından aile d. Otoriter aile e. Şehirli aile i. Şehirli ailenin özellikleri ii. Köylü aile 3. Aile içi düzen 4. Aile yaşantısı 5. Aile içi sınırlar 6. "Annem gün kadını değildi."

TEMA - 2	
KOMŞULUK	
KATEGORİLER	KODLAR
A) KOMŞULARLA GÖRÜŞME	1. Komşuluğu Başlatma 2. Akraba Komşu İle Yabancı Komşu 3. Komşu tercihleri; ortak değerler 4. Komşu Görüşmesinde Nezaket 5. Komşuya Güven a. Anahtar Bırakma b. Komşuyu sahiplenme c. Güvenin Getirdiği Dertleşme d. Komşu yerine arkadaşla dertleşme e. “İnsan İnsanın Zehrini Alır” 6. Komşu Evinde İkamet 7. Apartmanda komşu günü 8. Eski Komşularla Görüşme
B) KOMŞULARLA VAKİT GEÇİRME	1. Komşularla Gün Yapma 2. Sözüne itibar edilen Komşu 3. Sorun Danışmaya İten Sebep 4. Hayata Yön Veren Komşu 5. Davranışları Etkileyen Komşu 6. Kiracılarla Komşuluk 7. Yaşlılarla/Yaşlılıkta Komşuluk 8. Evli/Bekârlarla komşuluk 9. Eğitim Durumu ve Komşuluk 10. Çalışma Hayatı ve Komşuluk 11. Mimari Yapı ve Komşuluk 12. Site Hayatında Komşuluk-apartman toplantısı vesilesi 13. Aynı Bina İçinde Komşuluk 14. Farklı Din Mensuplarıyla Komşuluk 15. Yabancı Ülkede Komşuluk 16. Erkeklerin Komşuluk Aktiviteleri a. Piknik b. Akşam oturmaları- yemek 17. Komşunun Babalık Rolü 18. Hoş Karşılanmayan-İstenilmeyen Komşular 19. Komşularla Sorunlar a. Gürültü 20. Komşulardan Beklenti

	a. Mesafeli Komşuluk 21. Toplumsal Ritüellere Katılma
C) KOMŞULARLA DAYANIŞMA-YARDIMLAŞMA	1. Hastalıkta Yardımlaşma 2. Cenazede Yardımlaşma 3. Dönemin yaygın hastalığı a. Tüberküloz 4. Ortak Üretimlerde Yardımlaşma 5. Komşularla Paylaşım 6. Komşu İle Paylaşım–Maddi Paylaşım 7. Komşu İle Paylaşım–Gündelik Bilgi 8. Olumlu Komşu Aktivitelerinin Aile İçi İlişkilerine Etkisi 9. Kriz ve tehlike zamanlarında dayanışma a. Doğum-Ebelik b. Can tehlikesi olduğu zamanlar 10. Komşunun Eğitime Desteği 11. Komşu görüşmesi yerine dernek faaliyeti
D) BUGÜNKÜ KOMŞULUK	1. Bugünkü Oturulan Muhit 2. Bugünkü Mahalle Sakinleri 3. Semt Ve Ev Tercihi 4. Komşuluğu engelleyen etkenler a. Vakitsizlik b. Çalışma saatleri c. Komşularla geçirilen vakti boşa geçen zaman olarak değerlendirme d. Kadınların çalışma hayatına katılması e. Ortak değerlere sahip olmama f. Dedikodu - kavgacı komşu 5. Komşuluğu Devam Ettirme
E) KOMŞULUĞUN GELECEĞİ	1. Değer Kaybı 2. Bireyselleşme

Ek. 3. Katılımcıların Sosyodemografik Bilgileri

KATILIMCILARIN SOSYODEMOGRAFIK BİLGİLERİ					
	Doğum yeri	Yaşı	Medeni hali	Eğitimi	Mesleği
1	İl	95	Bekar	Lisans Mezunu	Tıp Doktoru
2	İlçe	81	Evli	Lisans Mezunu	Öğretmen
3	İl	80	Dul (eşi ölmüş)	Lise Mezunu	Tezhip Sanatçısı
4	İl	79	Evli	Profesör	Akademisyen
5	İl	78	Evli	Profesör	Akademisyen
6	İlçe	78	Dul (eşi ölmüş)	Lisans Mezunu	Avukat
7	İl	76	Dul (eşi ölmüş)	Lise Mezunu	Ev Hanımı
8	İl	74	Dul (boşanmış)	Profesör	Akademisyen
9	İl	71	Dul (boşanmış)	Profesör	Akademisyen
10	İl	69	Bekar (hiç evlenmemiş)	Profesör	Akademisyen
11	İl	68	Evli	Doktor	Akademisyen
12	İl	64	Dul (eşi ölmüş)	Lise Mezunu	Ev Hanımı
13	İl	75	Evli	Yüksek Lisans	Tıp Doktoru
14	İl	71	Evli	Yüksek Lisans	Tıp Doktoru

Ek. 4. Komşularla İlginç Yaşantılar

Örnek 1:

“Babamın fakir fukaraya kapısı çok açıktı. Mesela bir de evimizde kambur Şükran ablamız vardı, bizimle birlikte yaşadı. Annesi babası ölmüş, Amcası ve teyzesinin yanına gelmiş, onların yanında uzun müddet çanta dikerek hayatını devam ettiriyormuş. Aralarında bir hadise geçmiş kovmuşlar. Kimsesi yok. Kendisi saray burnuna gidiyor intihar etmeyi düşünüyor. Ama edemiyor. Annemle de teyzesi apartmanda yan yana oturuyor. Kalkıyor anneme geliyor, kapıyı çalıyor. Annem ağlama diyor, gel diyor, hayrola ne oldu diyor, amcamla teyzem beni kovdu diyor, gidecek yerim yoktu diyor, sen varsın diye sana geldim diyor. Ne yapacağımı bilmiyorum, intihar etmeyi düşündüm ama Allah'tan korktum diyor, annem de diyor ki aman Şükran üzüldüğün şeye bak, ben toksam sen de toksun, ben açsam sen de açsın Bir de yatak koyarız, olur biter ne üzüliyorsun diyor. Ve o şekilde ben ilkokula başladığımda o yanımdaydı, vefat ettiğinde de babamla çok enteresandır aynı zamanda vefat ettiler, o zamana kadar o da yanımdaydı.... Şöyle diyeyim ben ilkokula başladığım zaman 6-7 yaşındaydım, babam vefat ettiği zaman 1980'li yıllardaydı, düşünün 30 küsur yıl yanımdaydı. Ama çok enteresandır ben Osmanlı tarihinde evleri okuduğumda, evlerde Kâhyalar varmış. Aynı pozisyondaydı. Evin her şeyini bilirdi. Her şeyini saklardı, ben evin kızı olduğum halde eğer zarar bir şey yapmışsam, bana kızardı niye bunu kırdın, niye buna zarar verdin diye. Tam manası ile evinin kâhyası konumundaydı. Annemle babamla her sene onların yanında hacca giderdi. Ama şöyle aklım başıma geldiği zaman değerlendirebiliyordum Allah'a tek bir isyan kelimesi o kadar senede ben işitmedim ağzından. Her kadın güzel olmak ister, kamburdu. Beraber sokağa çıktığımızda çocuklar arkasındaki kambura vururlar, gülerlerdi, en küçük bir reaksiyonu olmazdı. Onun için onu çok severdim. Annem sinirli bir kimseydi, onun bir hatasını gördüğü zaman kızardı. O da beni severdi bak derdi, ben yaşlandığım zaman, 50'sinden sonra sık sık kalp krizleri geçirdi, çünkü vücut yapısı müsait değildi. Onu annem hastaneye yatırır, tedavisini yaptırır, iyileştiği zaman tekrar getirirdi. Darülaceze'nin müdürü benim eşimin arkadaşıydı. Sen onu tanıyorsun beni oraya götür olur mu, annem üzülmesin derdi. Ben de derdim ki Şükran abla biz o kadar kötü insan mıyız, iyiymen insanları kullanıp kötüymen onları götürüp, oraya mı bırakacağız. Sahi bırakmaz mısın derdi. Tabii bırakmam bak ben evlendim, ayrı oturuyorum annem seni istemese bile ben seni alır götürürüm. Gelir yanağımdan öperdi. (...) Şükran abla bir gün gazetede okuyor. Kimsesiz bir kadın vefat ediyor, kimsesi olmadığı için evinde kedi de besliyormuş kediler de aç kalınca onun yüzünü falan yiyorlar. Şükran abla babama dönüyor diyor ki Mehmet Bey Allah razı olsun. Siz beni yanınıza almasaydınız ben de böyle olabilirdim. Ama daha size eziyetim

devam edecek diyor. Ölünce benim cenazemi kaldıracaksınız, mezara götüreceksiniz, yine size eziyetim olacak kusura bakmazsınız değil mi diyor. Babam da 'aman şükran düşündüğün şeye bak ben giderken seni yanımda götürürüm' diyor. Benimle birlikte defnedilirsin, hadise hallolmuş olur diyor. Herhâlde o anda dua kapıları açıldı, hakikaten son zamanlarda babamda sık sık kalp krizi geçiriyordu Amerika'ya götürdük ama tam aorta giren yerdeydi, ameliyat olmadı. doktor yapılacak bir şey yok dedi döndük geldik. Bir bakıyorsunuz Şükran abla kriz geçiriyor hastaneye gidiyor, o geliyor, babam kriz geçiriyor hastaneye gidiyor. Hatta bir seferinde Şükran abla diyor ki Mehmet Bey bak diyor, bizim Cerrahpaşa Hastanesi'nde aile doktorumuz vardı Şükran ablayı hep oraya götürüyorduk. Sizin sayenizde bana burada çok iyi baktılar ne yapacaksınız Amerikan Hastanesi'nde benim yanıma gel, hem de birbirimizle sohbet ederiz, canımız sıkılmaz diyor. Babam da ona giderken diyor ki Şükran ayağını iyi daya, bak beni bekleyeceksin ha diyor, böyle şakalaşıyorlar. Bir gece annem bana telefon ediyor, gel baban hasta diyor ne oldu diyorum, gel sen baban hasta diyor bir şey söylemedi. Eşim evde yok o sırada Etiler'de oturuyorum. Eve bir not bıraktım, babam hasta ben oraya gidiyorum beni merak etme hemen taksiye atladım, tam sıkıyönetim zamanı 12 Eylül'e giden evre de, polisler yolumu kesti, babam hasta bırakın beni diye nasıl feryat etmişim bilemiyorum, polis tamam, tamam hadi geç dedi, yolumu açtı. Ben gittim meğerse babam vefat etmiş. Tabii ben perişan bir vaziyetteyim. Aradan bir müddet geçti telefon çaldı. Meğer Şükran abla da krizi geçiriyor annem de onu Cerrahpaşa'ya götürüyor, eşim gelmişti o zaman da telefonu açıyor başınız sağ olsun diye ben sadece onu duydum. Ne olmuş dedim, Şükran abla vefat etmiş dedi. bakın duanın kapısının açık olduğu ne kadar belli. Babam 9 buçukta vefat etti. Şükran abla onda yoğun bakıma alınmış on buçukta vefat ediyor. Ertesi günü cenazesinin ikisi birden kalkıyor, çok hoşuma gitti, o laf babamın acısını biraz hafifletti. Şükran ablaya da çok üzüldüm ama tabii babamı da çok sevdiğim için hakikaten bana çok ağır geldi. Fabrikanın işçileri babamın cenazesinde babam için geliyorlar, bakıyorlar ki babamın yanında küçük bir tabut daha var diyorlar ki. Hacı Baba fakir fukara babasıydı. Allah'a şahidi ile beraber gitti. Ben ağlarken geldiler, ne ağlıyorsun bunları düşün, mutlu ol. Hakikaten taziye telefonlarında herkes babamın iyiliğinden bahsediyorlardı..” (Melahat, 78 yaşında, Kadın, Gaziosman Paşa, Görüşme Tarihi: 26.06.2019).

Örnek 2:

“Neticede o arkadaşımızı bir tanesi hamile. Günü vakti saati geldi. Aman demiş kocasına bir Kerküklü ebe bulalım. Bir dil bilmek hakikaten bir insan. Yani bir Arapça ne kadar önemliymiş, orada anladık bunu.(...) Arkadaşlar hemen gittiler ebe hanımı çağırmaya, o da bir saatlik yol muymuş neyse bilmiyorum. Yani ne zaman nereden gelinecek. Ondan sonra arkadaş sıkıştı yani bayağı bir daralıyor gittikçe. Allah dedik, gelen giden yok. Aman, aman deyip herkes toy, çünkü herkesin yaşı 25 Taş çatlasa 30 yok. Yani en aklı başında bendim galiba aralarında. Ondan sonra dedim arkadaşlar kaçmayın, kadıncağız alı al, moru mor yani kahrolduk, yani üzüliyorsunuz naçar kalmak ne demek. Ölüm kalım meselesi gibi. Dedim çabuk leğen getirin, naylon getirin, biriniz kovaya su koyun, kaynatın, biriniz makas yakın, herkesi seferber ettim. Aman Sabahat Hanım beni bırakma diyor. Yapışmış bana kadıncağız, aman beni bırakma diye yalvarıyor. Gittikçe gidiyor, vakit daralıyor, gelen yok hala dedim, arkadaşlar hepimiz birbirimize yardım edeceğiz, bu işin kaçması göçmesi yok. Hadi gelin bakalım. İşte öyle Allah'ın izniyle bir şeyler olarkten dünyaya geldi çocuk. Nasıl yağlı bir çocuk ama bu vıcık vıcık yağ yani. İnsanoğlu kendi yapması doğurması ayrı, bir de o olağanüstü olayı görmesi bambaşka bir şey. Bir de hakikaten çok zor bir olay. Neyse doğdu, neticesi çıkmıyor. Hayatımızda hiç görmediğimiz şeyi gördük, diyorum bu şimdi nasıl çıkmalı, çeksem, şimdi kordonu kopar, ondan sonra, saçını bir anda aklıma öyle geldi saçını ağzına soktum, tuttum, uzun saçı vardı ağzına sokmamla beraber öğğ demesi vardı. Affedersiniz, öylece kurtulduk. Çocuğu yıkadık, pakladık göbeğini kestik, sardık, sarmaladık, Ebe hanım geldi, olan olmuş, Her şey olmuş, bitmiş. O zamanki cehaletim artık bilmiyorum nasıl göbek kesilir, kısa kessem, Ben bunu bakarsın hani niye bu kadar kısa kestin derler bir karış dört parmak bağladık orada öylece kestim. Dedi bu biraz uzun olmuş dedi, tekrar düzeltti o kadar parasını da aldı gitti, galiba uzak yerlerden geldi ve de gitti. İşte öyle bir ebe anneliğimiz de var”. Sabahat.

Örnek 3:

“Ben şimdi ayrı oturmuyorum, müsterek oturuyorum anahtarlarını bana da verdiler. Evin içinde üç tane kız evlenmiş gitmiş, oğlu üst katta evli. Evde hanım var, hizmetçi var, bir de ben. Evde yalnızdı onun için beni istedi. Evde iki tane yatak odası var, birinde ben kalıyorum diğesinde o. Arada tuvalet. Onun altında ben, bir de misafir kısmı var, girişten bir kaç merdivenle iniyorsun, iç içe salonlar, bana daire vermek istediler, ben orada korkarım dedim, oturmam, yukarıda beraberiz. Babamla biz ev tutmuştuk orada, yalnız kaldım burada. Komşu bir Hanım vardı o benimle çok alakadar oldu. Yemek getirir eve falan, o kadar çok bilmem kendime bakmayı, çalıştığım için ev mesuliyeti olmadığı için. Doktor abla ev müsait, işte hasta bakarsın gel falan dediler. Zaten burada bir ay kalıyorum, bu bir ayın bir kısmı Mekke’de geçiyor. Altı ay sonra bir daha geliyorum, on beş gün. Sonra bunun erkek kardeşi vardı. Hatta ziya bey Türkiye’de de meşhurdur. Onun burada öğretmenken hanımı da Türk, onlar dediler, doktor hanım gel birazda bizde kal, biraz da onlarda kaldım. Şimdi onun erkek kardeşinin evinde kalıyorum. Bunlar asılları Kırım’dan gelmişler. Dedelerinden ahabtık çok. Kırım’dan hikâyelerini anlatmıştı Murat Efendi amca. O zaman ben gencim tabi, o yaşlı tabi. Kırım Türklerinden, kaçıp Türkiye’ye gelmişler. Sonra buraya gelmişler. Ticaret yapıyor çoğu. Halleri vakitleri iyi, yani para problem olmuyor. Benim evde hiç para harcayacak yerim yok, ne harcıycam evde her şey dolu. Türkiye gidince hediyeler geliyor, hayatımdan para kalktı. Şimdi oturduğum hanımın kayınvalidesi mesela o beni çok severdi. Türkiye’den buraya küçükken Fatih’ten annesi babası mücavir olmuşlar. Buraya babası hacda ölmüş, annesi biraz sonra ölmüş, bunu küçükken gelin etmişler. Gittiği ev buna kıymet vermiş, sevmiş. Hoş bir hanımdı, tatlı. Çocukları olmuştu ben onun bir oğlunun evindeyim. Yani onların hepsi birbirine akraba. Zeynep Hanım çağırdı doktor abla gel, bizimle otur diye, ben de baktım ev müsait”. (Medine, 95 yaşında, Kadın, Arabistan/Medine, Görüşme Tarihi: 27.08.2019)

Örnek 4:

“Şimdi Bağdat'ta tabi yabancı bir ülkede. Tabii bizim başımızdan yabancı bir ülke değil. Benim açımdan mesela Arapçaya vakıf olan biriyim. Ama Tabii şehir hayatı orada oldukça sıkıntılı bir ortam vardı. 1970 yılı ihtilal yılıdır orada. ihtilalin başında Ahmet Hasan El-bekr ihtilal komuta konseyi başkanı, onun yardımcısı da Saddam Hüseyindi. Bağdat'ın hayyül Arabi denilen bir mahallesi var. Onlar orada otururlardı.(...)... biz edebiyat fakültesine devam ediyorduk. 6 aile varız. Efendim istediğimiz yerden ev tutamıyoruz. Bizi yerleştirecekler bir yere, en sonunda Bağdat hükümeti, Maliye Bakanlığı'nda bir muhasebe müdürü Kerküklü bir zatın Kerkük Türklerinden onu görevlendirdiler. Bağdat'ın en meşhur lüks Caddesi Şari'ul-magrib, Batı Caddesi yani. Orada bize geniş bir villa buldu. Milli Eğitim Bakanının oturduğu binanın yanında geniş asfalt. Biz 6 aile yerleştirildik. Bir evde 6 aile, her birimize bir oda düşüyor. 2 kat bir alt katta, bir üst katta, yani 3 aile üste, 3 aile altta, altta mutfak var bir üstte mutfak var. İşte her üçlü aileye bir mutfak, banyo var aynı böyle üçlü aileler için. Üniversiteden aldığımız maaşın neredeyse iki katı kira ödüyorduk buraya. Yani Türkiye'deki maaşımız da devam ediyordu. Bir de orada üniversite maaş veriyordu bize. E tabi böyle bir ortamda 6 ailenin çocukları var. Bizim iki tane mesela, büyük kızımın oğlum 2 kişi vardı orada. Hepsinin ikişer, üçer çocukları var, 6 aile onlar, Tabii bütün maharet hanımlarda çocuklarla meşgul olmak, kendi aralarında idare etmek kavga etmeden 6 ailenin bir arada yaşamasını sağlamak (...)Böyle yani orası. 6 evin çocuklarıyla Nasıl idare edilir, maaşımızı aldığımız zaman karar verdik biz evin erkek Cemaati, et gireceği zaman maaşımızı aldığımız gün hepimiz aynı anda evimize yarım kilo veya 1 kilo, ancak o kadar alabiliyoruz o zaman et alacağız getireceğiz (...) E, başka türlü idare edemezsiniz ki. Çünkü arada bir et alın, gelin mutfakta bütün çocuklar ortada. Herkese dağıttığınız zaman yarım kilo et gider zaten beraber. Mesela banyo yapılacak”. (Sami, 79 yaşında, Erkek, Tüccarbaşı/Kadıköy, Görüşme Tarihi: 01.07.2019).

